T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

AFGAN GÖÇMENLERİN KENTSEL UYUM SÜREÇLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA: VAN VE MEŞHED ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Hatice YILMAZ ASLAN

VAN- 2022

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

AFGAN GÖÇMENLERİN KENTSEL UYUM SÜREÇLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA: VAN VE MEŞHED ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Hatice YILMAZ ASLAN

Danışman
Prof. Doç. Dr. Suvat PARİN

VAN- 2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

<table>
<tr><td colspan="2">Hatice YILMAZ ASLAN tarafından hazırlanan AFGAN GÖÇMENLERİN KENTSEL UYUM SÜREÇLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA: VAN VE MEŞHED ÖRNEĞİ adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SOSYOLOJİ Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.</td></tr>
<tr><td>Danışman: Prof. Dr. Suvat PARİN
Sosyoloji Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</td><td></td></tr>
<tr><td>Başkan: Prof. Dr. A. Zeki ÜNAL
Sosyoloji Anabilim Dalı, Bursa Teknik Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</td><td></td></tr>
<tr><td>Üye: Prof. Dr. Orhan DENİZ
Coğrafya Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</td><td></td></tr>
<tr><td>Üye: Doç. Dr. Aynur ERDOĞAN COŞKUN
Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</td><td></td></tr>
<tr><td>Üye: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah EROL
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</td><td></td></tr>
<tr><td>Tez Savunma Tarihi: 16/12/2022</td><td></td></tr>
<tr><td>Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.
…….
Prof. Dr. Bekir KOÇLAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</td><td></td></tr>
</table>

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 16/12/2022

Hatice YILMAZ ASLAN

Doktora Tezi
Hatice YILMAZ ASLAN

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVESİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARALIK, 2022

AFGAN GÖÇMENLERİN KENTSEL UYUM SÜREÇLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA VAN VE MEŞHED ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu çalışmanın odağında Türkiye'de ve İran'da yerleşik bir pozisyon alan Afgan göçmenlerin ekonomik, kültürel, sosyal, eğitimsel ve kentsel düzlemdeki uyum süreçleri bulunmaktadır. Siyasi istikrarsızlık, ekonomik yetersizlik, sosyal sorunlar ve iç çatışmalar nedeniyle Afganistan son kırk yıldır dünya geneline göç veren bir ülke özelliği taşımaktadır. Günümüz dünyasında uluslararası göçmenlerin önemli bir kısmını oluşturan Afganların en fazla yerleştikleri ülkeler içinde Türkiye ve İran önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü İran hem coğrafi coğrafi yakınlık nedeniyle Afgan göçmenlerin dünyaya yayılmalarında ilk çıkış noktalarından birini oluşturmakta hem de yoğun şekilde Afgan göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye ise bugün Afgan göçmenler açısından bir taraftan hedef ülke diğer taraftan ise transit ülke konumundadır.

Benzer sosyolojik özelliklere sahip Afgan göçmenlerin Türkiye ve İran'daki kentsel uyum süreçlerini merkeze alan bu araştırmanın nitel bir deseni bulunmaktadır. Veri toplama aracı olarak derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın saha verileri İran'da Afgan göçmenlerin en yoğun yaşadığı kent olan Meşhed'de, Türkiye'de ise Afgan göçmenlerin ilk giriş noktalarından birini oluşturan Van'da toplanmıştır. Araştırma kapsamında Meşhed'de 31, Van'da ise 21 olmak üzere toplamda 52 görüşme yapılmıştır.

Türkiye'nin Van kenti ile İran'ın Meşhed kentine kaçak ya da yasal yollardan giriş yapan Afgan göçmenlerin ekonomik, eğitim, sağlık ve sosyal ilişkiler anlamında yaşadıkları sorunları ve uyum süreçlerini karşılaştırmalı olarak irdeleyen bir arka plana sahip bu çalışmanın ana problemini Afgan göçmenlerin iki ülkedeki kentsel uyum süreçlerinin nasıl şekillendirdiği oluşturmaktadır. Araştırmanın ana bulguları Afgan göçmenlerin İran'la ortak dil, tarih ve mezhebe sahip olmalarına ve bundan kaynaklı büyük bir beklentiyle bu ülkeye göç etmelerine rağmen yaşam standartları ve kentsel uyum açısından umduklarını bulamadıklarını ciddi bir hayal kırıklığına uğradıklarını ortaya çıkartmıştır. Afgan göçmenlerin Türkiye ile görece daha az ortak sosyolojik özelliklere sahip olmalarına karşın söz konusu alanlarda daha az sorun yaşadıklarını ve uyum süreçlerini daha rahat gerçekleştirdiklerini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler : Afgan Göçmen, Kentsel Uyum, Meşhed, Van
Sayfa Sayısı : XIV+ 230
Tezin Danışmanı : Prof. Dr. Suvat PARİN

Doctoral Thesis

Hatice ASLAN

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DECEMBER, 2022

URBAN ADAPTATION PROCESSES OF AFGAN MIGRANTS A SOCIOLOGICAL RESEARCH ON THE CASE OF VAN AND MESHED

ABSTRACT

The focus of this study is the economic, cultural, social, educational and urban adaptation processes of Afghan immigrants who have settled in Turkey and Iran. Due to political instability, economic inadequacy, social problems and internal conflicts, Afghanistan has been a country that has immigrated to all over the world for the last forty years. In today's world, Turkey and Iran have an important place among the countries where Afghans, who constitute a significant part of international immigrants, have settled the most. Because Iran is one of the first exit points for Afghan immigrants to spread to the world due to its geographical proximity, and also hosts Afghan immigrants intensively. Today, Turkey is a destination country on the one hand and a transit country on the other in terms of Afghan immigrants is in.

The main problem of this study, which has a background that comparatively examines the problems experienced by Afghan immigrants who entered the city of Van in Turkey and the city of Mashhad in Iran through illegal or legal means, in terms of economic, education, health and social relations and their adaptation processes, is the main of Afghan immigrants how the urban adaptation processes in the two countries are shaped constitutes. The main findings of the study revealed that although Afghan immigrants have a common language, history and sect with Iran and migrated to this country with great expectation, they were disappointed that they did not find what they expected in terms of living standards and urban harmony. It has been

revealed that although Afghan immigrants have relatively less common sociological characteristics with Turkey, they experience fewer problems in the said areas and they perform their adaptation processes more easily.

Keywords : Afghan İmmigrant-Urban Hormony-Mashhad-Van
Page Count : XIV+ 230
Advisor of the Thesis: Prof. Dr. Suvat PARİN

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **İİİ**
ABSTRACT ..... **V**
İÇİNDEKİLER ..... **Vİİ**
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **Xİ**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **Xİİ**
HARİTALAR DİZİNİ ..... **Xİİİ**
ÖNSÖZ ..... **XİV**
GİRİŞ **1**
1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE **5**
1.1. Kavramsal Çerçeve 5
1.1.1. Sosyolojik Bir Olgu: Göç 5
1.1.2. Sınırlar Arası Nüfus Hareketliliği: Uluslararası Göç 8
1.1.3. Sınırlar Arası Yer Değiştiren Bir Aktör: Uluslararası Göçmen 13
1.1.4. Göç Pratiklerinde Kentsel Bir Kapasite: Kentsel Uyum 16
1.2. Kuramsal Çerçeve 19
1.2.1. Göç Teorileri ve Kentsel Uyum 19
1.2.1.1. Erken Dönem Göç Teorileri 20
1.2.1.2. Çağdaş Göç Teorileri 22
1.2.1.2.1. Dual (İkiye Bölünmüş) İşgücü Piyasası Teorisi 24
1.2.1.2.2. İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi Teorisi 28
1.2.1.2.3. İlişkiler Ağı (Network) Teorisi 28
1.2.1.2.4. Sosyal Sermaye Teorisi 29
1.2.1.2.5. Ulusaşırı Göç Teorisi 32
1.3. Türkiye'de ve İran'da Afgan Göçü ve Literatürü 33
1.3.1. Türkiye'de Uluslararası Göçün Arka Planı 33
1.3.2. İran'da Uluslararası Göçün Arka Planı 36
1.3.3. Türkiye'de Afgan Göçü Literatürü 38
1.3.4. İran'da Afgan Göç Literatürü 44
1.3.5. Türkiye-Afganistan Ortak Göç Tarihi 52
1.3.6. İran-Afganistan Ortak Göç Tarihi 54
2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ **57**
2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 57
2.2. Araştırmanın Problemleri 58
2.2.1. Araştırmanın Alt Problemleri 59

2.3. Araştırmanın Evren ve Çalışma Grubu 59
2.4. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri 64
2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları 66
2.6. Araştırmada Karşılaşılan Zorluklar 67
3. VAN'DA VE MEŞHED'DE AFGAN GÖÇMENLER 70
3.1. Afgan Göçmenlerin Türkiye ve İran'a Giriş Süreçleri 70
3.1.1. Afgan Göçmenlerin Türkiye'ye Giriş Süreçleri 70
3.1.2. Afgan Göçmenlerin İran'a Giriş Süreçleri 76
3.2. Afgan Göçmenlerin Van ve Meşhed'e Yönelik Göç Süreçleri 82
3.2.1. Göç Öncesi Planlama ve Hazırlık 85
3.2.1.1. Van'da Yerleşik Afgan Göçmenlerin Göç Öncesi Planlamaları 87
3.2.1.2. Meşhed'de Yerleşik Afgan Göçmenlerin Göç Öncesi Planlamaları 89
3.2.2. Göç Nedenleri 92
3.2.2.1. Van'da Yerleşik Afgan Göçmenlerin Göç Nedenleri 93
3.2.2.2. Meşhed'de Yerleşik Afganların Göç Etme Nedenleri 96
3.2.3. Ülke Tercihlerinin Arka Planı 99
3.2.3.1. Van'da Yerleşik Afganların Türkiye'yi Tercih Nedenleri 100
3.2.3.2. Meşhed'de Yerleşik Afganların İran'ı Tercih Nedenleri 103
3.2.4. Şehir Tercihlerinin Arka Planı 104
3.2.4.1. Afgan Göçmenlerin Van'ı Tercih Sebepleri 105
3.2.4.2. Afgan Göçmenlerin Meşhed'i Tercih Sebepleri 107
3.2.5. Afgan Göçmenlerin Göç Yolculuğu Anlatıları 109
3.2.5.1. Türkiye'ye Göç Yolundaki Anlatılar 110
3.2.5.1.1. Ölüm 111
3.2.5.1.2. Psikolojik Problemler 112
3.2.5.1.3. Kaybolma Korkusu 113
3.2.5.1.4. Rüşvet Ağı 114
3.2.5.2. İran'a Göç Yolundaki Anlatılar 115
3.2.5.2.1. Ölüm 115
3.2.5.2.2. Giriş Esnasında Yaşanan Problemler 116
3.2.5.2.3. Rehin Alınma Korkusu 118
3.2.6. Afgan Göçmenler ve Şehirler: Sorunlar, Refleksler ve Uyum Kapasiteleri . 118
3.2.6.1. Bürokratik Yapı ile ilgili Yaklaşımlar 118
3.2.6.1.1. Afgan Göçmenlerin Van'daki Bürokratik Yapıya Bakışı 119
3.2.6.1.2. Afgan Göçmenlerin Meşhed'deki Bürokratik Yapıya Bakışı 120

3.2.6.2. Eğitim Problemleri ... 123
3.2.6.2.1. Afgan Göçmenlerin Van'da Karşılaştıkları Eğitim Problemleri ... 124
3.2.6.2.2. Afgan Göçmenlerin Meşhed'de Karşılaştıkları Eğitim Problemi . 127
3.2.6.3. Sağlık Problemleri ... 130
3.2.6.3.1. Göçmenlerin Van'da Ön plana Çıkan Sağlık Problemleri ... 131
3.2.6.3.2. Göçmenlerin Meşhed'de Ön Plana Çıkan Sağlık Problemleri ... 133
3.2.6.4. Göçmenlerin Çalışma İzni ve İş Piyasasına Erişim Problemleri ... 135
3.2.6.4.1. Göçmenlerin Van'da Çalışma İzni ve İş Piyasasına Erişimi ... 136
3.2.6.4.2. Göçmenlerin Meşhed'de Çalışma İzni ve İş Piyasasına Erişimi ... 139
3.2.6.5. İş ve İstihdam Alanları ... 142
3.2.6.5.1. Van'da Afgan Göçmenlerin İş ve İstihdam Alanları ... 142
3.2.6.5.2. Meşhed'de Afgan Göçmenlerin İş ve İstihdam Alanları ... 145
3.2.6.6. Çalışma Hayatı ... 147
3.2.6.6.1. Afgan Göçmenlerin Van'da Çalışma Hayatı ... 148
3.2.6.6.2. Afgan Göçmenlerin Meşhed'de Çalışma Hayatı ... 149
3.2.7. Toplumsal Ağlar ... 152
3.2.7.1. Van'da Yaşayan Afganlı Göçmenlerin Toplumsal Ağları ... 154
3.2.7.2. Meşhed'de Yaşayan Afganlı Göçmenlerin Toplumsal Ağları ... 155
3.2.8. Yerli Halklara Bakış ... 157
3.2.8.1. Afgan Göçmenlerin Gözüyle Van Halkı ... 158
3.2.8.2. Afganlı Göçmenlerin Gözüyle Meşhed Halkı ... 159
3.2.9. Dil ve İletişim Sorunları ... 164
3.2.9.1. Van'da Karşılaşılan Dil ve İletişim Sorunları ... 164
3.2.9.2. Meşhed'de Karşılaştığı Dil ve İletişim Sorunları ... 165
3.2.10. Entegrasyon Çalışmaları ... 166
3.2.10.1. Van'daki Entegrasyon Faaliyetleri ... 167
3.2.10.2. Meşhed'deki Entegrasyon Faaliyetleri ... 173
3.2.11. Kentsel Uyum ... 178
3.2.11.1. Van'da Kentsel Uyum Durumu ... 179
3.2.11.1.1. Van'da Toplumsal ve Kültürel Uyum ... 179
3.2.11.1.2. Van'da Ekonomik Yaşama Uyum ... 182
3.2.11.1.3. Van'da Eğitim Süreçlerine Uyum ... 184
3.2.11.1.4. Van'da Sosyo Mekânsal Uyum ... 185
3.2.11.2. Meşhed'de Kentsel Uyum Durumu ... 187
3.2.11.2.1. Meşhed'de Toplumsal ve Kültürel Uyum ... 187

3.2.11.2.2. Meşhed'de Ekonomik Yaşama Uyum 190
3.2.11.2.3. Meşhed'de Eğitim Süreçlerine Uyum..... 191
3.2.11.2.4. Meşhed'de Sosyo Mekânsal Uyum 192
SONUÇ DEĞERLENDİRME..... 195
KAYNAKÇA..... 203
EKLER..... 223
ÖZGEÇMİŞ
TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı
ASAM	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
BBC	British Broadcasting Corporation
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
GAR	Göç Araştırma Raporu
GİB	Göç İdaresi Başkanlığı
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IBC	Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İGAM	İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Derneği
İMKANDER	İnsanı Müdafaa ve Kardeşlik Derneği
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MMC	Mixed Migration Centre
MSFF	Sınır Tanımayan Doktorlar Kuruluşu
MSYD	Dayanışma ve Destekleme Derneği
MUDEM	Mülteci Destek Derneği
NRC	Norveç Mülteci Kurumu
SGDD	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
SRS	Geliştirilmiş Destek Grubu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YY	Yüzyıl

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Ulus Aşırı Alanların Üç Türü 33
Tablo 2.1. Meşhed'de Yaşayan Çalışma Grubu Katılımcıları 61
Tablo 2.2. Van'da Yaşayan Çalışma Grubu Katılımcıları 63
Tablo 3.1. Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı 75
Tablo 3.2. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları 169
Tablo 3.3. İran'da Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları 176
Tablo 3.4. Meşhed'de Faaliyet Gösteren Hayır Kurumu 177

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 3.1. Afgan Göçmenlerin Türkiye'ye Giriş Güzergâhları 71
Harita 3.2. Geçiş Güzergâhları 72
Harita 3.3. Geçiş Güzergâhları-2 73
Harita 3.4. Geçiş Güzergâhları Önlemleri 73
Şekil 3.5. Afganistan'ın Komşu Ülkelerle Sınır Kapıları 76
Şekil 3.6. Afgan Göçmenler İran'a Giriş Kapıları-1 77
Şekil 3.7. Afgan Göçmenler İran'a Giriş Kapıları-2 78
Şekil 3.8. Afgan Göçmenlerin Pakistan Üzerinden İran'a Göçlerinin Rotası 80

ÖNSÖZ

Göç günümüzde hem Türkiye hem de dünya gündemini meşgul eden önemli bir başlık. Öyle görünüyor ki uzun yıllar dünya bu başlığı konuşmaya ve göçün ülkelere getirdiği sancıları çekmeye devam edecektir. Göçmenliğin sancılı sürecini anlayıp, anlamlandırarak göçmenlerin bu süreçte yaşadıkları zorluklara akademik anlamda dokunmak, insani olarak huzur verici bir duygu. Genel olarak dünyadaki özelde ise Afgan göçmenlerin sorunlarını dile getirmeye çalıştığımız bu çalışmamızda bu alandaki çalışmalara katkıda bulunmak istedik. Bu hizmeti gerçekleştirmem de doktora sürecinin başından beri tüm öğrencilerine ve bana örnek olacak şekilde bilgi ve donanımını cömert bir şekilde bizden esirgemeyen çok değerli danışman Hocam, Prof. Dr. Suvat PARİN'e teşekkürü bir borç biliyor, geriye kalan akademik hayatımda kendilerinin sabır ve akademisyen kimliğini örnek almayı temenni ediyorum.

Doktora ders sürecinde engin bilgilerinden yararlandığımız Doç. Dr. Emin Yaşar DEMİRCİ Hocamıza desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim. Tez sürecinde hem olumlu değerlendirmeleri hem de katkılarından dolayı Doç. Dr. Abdullah EROL ve Prof. Dr. Orhan DENİZ Hocamıza teşekkürlerimi sunuyorum. Yine İran ve Afganistan'daki kaynak temininde bilgi ve yardımlarını esirgemeyen hocalarım ve değerli arkadaşım Resul Rasıx'a teşekkürü bir borç biliyorum. Ayrıca bu uzun soluklu çalışmamın her anında yanımda olan, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşlarıma da teşekkürlerimi sunuyorum.

Sahip olduğum en değerli nimetlerden biri olan aileme ve eşimin ailesine çok teşekkür ediyorum. Son olarak hem hayat yolundaki mücadelede hem de bir kadın olarak akademik hayatımdaki başarılarımda emeği ve desteği olan sevgili eşime ve tabii ki hayatımın yegâne vazgeçilmezleri ve en değerli varlıkları olan ARAM ve ASUDE'me sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

Biçimi, nedenleri, türleri değişmesine rağmen her göç hareketi bir yaşam tarzının bir dinsel yaklaşımın, bir ekonomik üretim biçiminin bütün bileşenleriyle bir yerden başka bir yere taşınması olduğu gibi, göç eden ile yerleşik olanın karşılaşmasının beraberinde getirdiği çok boyutlu bir olgu özelliği göstermektedir. Göç olgusu bu açıdan bakıldığında insanlık tarihiyle yaşıt denecek kadar eskilere dayanmaktadır. İlk insanlar karşılaştıkları zorlukları aşabilmek için mekânsal hareketliliği ve değişimi çözüm olarak tercih etmişlerdir. İlk göçlerde yiyecek temini ve can güvenliği bu mekânsal hareketliliğin ve yer değiştirmenin temel sebeplerini oluştururken göçe yol açan dinamikler tarihsel süreç içinde genişleyen bir yelpaze oluşturmuştur.

Göç insanoğlunun doğup büyüdüğü, toplumsallaştığı ortamı çeşitli nedenlere bağlı olarak bırakmak zorunda kalarak farklı yeni bir ortama girmesidir. Göçmen bireyin içine doğduğu toplumdan gelen sosyal destek bağları yok olur ve göçmen birey yeni bir toplumsal yapıya uyum sağlama zorlukları ile karşı karşıya kalır. Öte yandan göçmen bireyler bilmedikleri bir toplumsal ve ekonomik ortamda bu toplumsal farklılıklar ile baş etme ve ekonomik olarak hayatta kalma mücadelesi verirler. Bütün bunlara ek olarak yeni bir dil öğrenme ve içine girdikleri yeni toplumun değerlerine uyum zorlukları da göçmen bireyleri önemli oranda zorlamaktadır (Moilonen, 1988: 180-187). İnsanın göçle içine girdiği bu süreçte, sadece yaşadığı ortamları değişmemekte aynı zamanda temel değerleri, kültür yapıları, hayat şartları, yaşam umutları ve tutumları önemli oranda değişmektedir (Aktaş, 2016: 12).

Türkiye ve İran'ı doğrudan dünyanın genelini ise dolaylı etkileyen son dönemin en önemli olaylarından birini Afganistan kaynaklı uluslararası göç hareketleri oluşturmaktadır. Afganistan, 1979 yılında gerçekleşen Rus işgalinden itibaren iç savaş, toplumsal, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle sürekli göç ve göçmen üreten bir ülke konumundadır. Yaşadıkları ekonomik zorluklar, toplumsal hayati tehdit eden iç çatışmalar nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalan Afgan göçmenlerin öncelikli olarak Pakistan, İran ve Türkiye'yi hedefledikleri söylenebilir. Afganistan kaynaklı göç hareketlerinin iki önemli durağı ve etkilenen ülkeleri konumunda bulunan ve olası Afgan göçlerine maruz kalma potansiyeli yüksek olan İran ve

Türkiye'nin söz konusu göçlerden nasıl etkilendiği, iki ülkeye yerleşen göçmenlerin yerleşik halklarla ilişkileri ve özellikle de kentsel uyumları bu bağlamda önemli bir sosyolojik problem oluşturmaktadır.

1980'lerin başından beri Afganistan da yaşanmakta olan iç savaş ve son olarak 2001 yılında Amerika'nın Afganistan'a müdahalesi ile başlayan kaotik ortam ve Taliban örgütünün hâkimiyeti ele geçirmesi nedeniyle 2022 yılına kadar Afganistan'dan dünyaya 2.840.672 göçmen yayılmış durumdadır. Resmi olarak UNHCR'nin verilerine göre kayıtlı 2,9 milyon Afgan göçmen dünyanın çeşitli ülkelerine göç etmiş ise de kayıt dışı ülke içinden yerinden edilmiş göçmenlerle birlikte bu sayının 3.393.176 kişi olduğu tahmin edilmektedir (BMMYK, 2022). Bu kitlesel göçlerin ilk etapta daha çok İran ve Pakistan'a yöneldikleri bilinse de dünyanın değişik bölgelerine gittikleri görülmektedir. İran'da 2016 yılında yapılan son nüfus sayımına göre ülkede resmi olarak bulunan Afgan göçmen sayısı 1,583,979'dir (İran İstatistik Kurumu, 2016). Yine Nisan 2022'de İran İçişleri Bakanlığı, İran'daki tüm belgesiz Afgan vatandaşlarının bir sayımını yapmış ve 22 Ekim 2022'ye kadar geçerli olan geçiş izni alan kişi sayısından yararlanan yaklaşık 2,2 milyon Afgan vatandaşını resmi kayıtlara almıştır (https: //l24.im/6q7HdyJ). İran'ın yanı sıra Afgan göçmenlerin ciddi anlamda göç ettikleri bir diğer ülke ise, transit ülke konumunda olan Türkiye'dir. Konu bu bağlamda da önem arz etmektedir.

2011 yılında yaşanan Suriye göçünün gölgesinde kalan Afgan göçü bugün itibariyle başta Van olmak üzere Türkiye'nin birçok bölgesini etkilemeye devam etmektedir. İran'daki Afgan göçmenlerin her an Türkiye'ye geçme potansiyelleri ile birlikte İran'ın politik bir araç olarak kullanma eğiliminde olduğu ön varsayımı ile birlikte ele alındığında Afgan göçmenlerin Türkiye'deki ve İran'daki mevcut durumlarının koşullar, beklentiler ve uyum durumları üzerinden karşılaştırmalı incelenmesi önem arz eden diğer bir boyutu oluşturmaktadır.

Afgan göçmelerin hem İran'daki hem de Türkiye'deki varlıklarını konu edinen çalışmalara bakıldığında İran'da söz konusu göç hareketlerinin akademik çevrelerce tematik açıdan çok yönlü incelendikleri, Türkiye'de ise yapılan çalışmaların sayıca sınırlı ve tekdüze oldukları görülmektedir. Türkiye'de Afgan göçmenlere ilişkin var olan literatürün bu çalışmayı teşvik eden önemli motivasyonlardan biri olduğu söylenebilir. Bu araştırma bu yönüyle hem sosyolojik çalışmalara hem de bu alandaki

literatüre katkı sunmayı amaçlayan bir yön taşımaktadır. Afganistan orijinli göçlerin transit geçişinde ya da yerleşik bir pozisyon almalarında önemli bir yer olan Van/Türkiye ve Meşhed/İran kentlerine yapılan göçlerin sosyal, ekonomik ve kültürel alanda oluşturduğu değişimleri ve uyum düzeylerini saptamayı amaçlamaktadır.

Uluslararası Afgan göçmenler, Birleşmiş Milletlerin ve uluslararası kuruluşların tali planda gördüğü, uluslararası göç ve göçmenlik konusunda ihmal ettiği bir boyutta taşımaktadır. Her ne kadar göz ardı edilse de ilk etapta Afganistan'ın yakın çevresini birçok açıdan etkileyen ve etkilemeye devam edecek bir konu özelliği göstermektedir. Konunun bu boyutu Van özelinde Türkiye'yi Meşhed özelinde de İran'ı nasıl etkilediği, iki ülkedeki Afgan göçünün görünürlük biçimleri ve bıraktıkları izleri anlama açısından önem arz etmektedir.

Uluslararası Afgan göçünü merkeze alan bu çalışmanın motivasyon kaynaklarını yukarıda belirtilen hususların yanında konunun ele alınmasının da beraberinden birtakım zorlukları barındırdığının altını çizmek gerekiyor. Araştırmanın evren ve örneklem kısmının bir parçasını İran sınırları içindeki yerleşik Afgan göçmenler oluşturmaktadır. İran gibi kendine içine kapalı ve dışarıdan bir araştırmacının konuyu anlama çabasının bile politize edilebileceği ihtimali konunun araştırılmasında çok önemli bir handikap oluşturmaktaydı. Fakat çalışmanın kurgusunun önemli kılan karşılaştırmalı Afgan göçü meselesi diğer taraftan da bir özgünlük oluşturmaktaydı. Farsça bilmenin ve İran toplumunu tanıman avantajlarını bile bir araştırmacı olarak konunun İran ayağı Farsça hazırlanan soru formları aracılığıyla yapılan ve ses kayıtlarına geçirilen mülakatlarla tamamlandı. Van'da da Farsça bilmenin oluşturduğu güven zemini çalışmanın saha ayağının şekillenmesini kolaylaştırdı.

Çalışmanın bulgularına göre Afgan göçmenler İran'la ortak dil, tarih ve mezhebe sahip olmalarına ve bundan kaynaklı büyük bir beklentiyle bu ülkeye göç etmelerine rağmen temel insan hakları, çalışma, sağlık, eğitim ve yaşam standartları açısından umduklarını bulamadıkları ciddi bir hayal kırıklığına uğradıkları görülmüştür. Buna karşın Türkiye ile daha az ortak yönlerinin olmasına rağmen söz konusu alanlarda daha az sorun yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Türkiye'de ve İran'da yerleşik olan Afgan göçmenlerin yaşadıkları sorunlar, göç sosyolojisinin önemli konularından biri olan ve son yıllarda daha sık ele alınan kentsel uyum üzerinden de

tartışılmaktadır. Kentsel uyum, göç eden (ler) ile göç eden (ler)i karşılayanlar arasında şekillenen ve içinde birçok parametreyi barındıran, çetrefilli ve çerçevesi zor oluşturulabilen bir konu özelliği göstermektedir. Bu çalışmada da kentsel uyum mevzusunun çok boyutlu özelliği göz önünde bulundurularak eğitim, sağlık, istihdam, yerel nüfus ve bürokratik mekanizmalarla ilişkiler üzerinden göçmenlerin bir Meşhet ve Van performansı oluşturuldu.

Mevcut çalışmamız üç ana kısımdan oluşmaktadır. Konuyla ilgili kavram setleri ile teorik yaklaşımların yer aldığı birinci bölümde göç, uluslararası göç, göçmen gibi kavramların literatürdeki kullanım biçimleri ve Türkiye ve İran'daki Afgan göçünün kentsel uyum durumunu yaslayabileceğimiz teorik çerçeveler ortaya konulmuştur. Özellikle göç teorileri konusunda durumu izah etme yeteneği güçlü teoriler seçici bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca hem Farsça hem Türkçe hem de genel literatürde ön plana çıkan Afgan göçünü odağına alan çalışmaların konu bağlamında bir kritiği yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise araştırmanın metodolojisine ilişkin bir çerçeve yer almaktadır. Meşhed'de ve Van'da evren ve örneklemi belirleme süreçleri, veri toplama teknikleri, araştırmanın yanıtını arama yöneldiği ana ve alt problemler, karşılaşılan zorluklar gibi araştırmanın adımlarını ve mutfağını içeren bilgiler bu bölümde etraflıca ortaya konulmaktadır.

Üçüncü bölümde Van ve Meşhed kentlerinde yaşayan ve çalışmaya katılan göçmenlerin sosyo-demografik özellikleri, göç süreçleri, göç nedenleri, göç süreçlerinde ve sonrasında karılaştıkları zorluklar ve bunlar üzerinden kentsel uyumları ele alınmıştır.

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde zengin ve geniş bir referans sistemine sahip göç literatürü içinde, araştırma kapsamında müracaat edilen ve araştırmayla doğrudan ilintili göç, sınırlar arası nüfus hareketliliği ve uluslararası göçmen kavramlar tartışılmaktadır. Bu bölümde ayrıca sosyo-ekonomik birçok parametreyi barındıran ve son dönem kent çalışmalarında yer tutmaya başlayan kentsel uyum konusuna ilişkin betimleyici bir anlatım yer almaktadır.

1.1.1. Sosyolojik Bir Olgu: Göç

Göç, Farklı adlandırmaları (göç, hicret, migration, yatay hareketlilik gibi) olsa da göç insanlık geçmişinde tarihsel bir derinliğe ve günümüz dünyasında da yaygın bir boyut kazanmış birey, toplum ve devlet yaşamını etkileyen çok bileşenli ve çok yönlü bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç olgusunun yapısını, oluşumunu, biçimini ve etkisini içermeyi hedefleyen zengin bir tanımlama ve betimleme kataloğu bulunmaktadır. Bu bölümde göç olgusunu ana hatlarıyla çerçevelendirmeye çalışacağız.

Göç, insanların bulundukları mekândan ayrılarak kendilerine yeni yaşam alanı bulma çabasıdır. Daha geniş ve işlevsel bir tanıma göre ise göç, insanların bireysel olarak veya kitleler halinde kalıcı ya da geçici olarak ülkesinden başka bir ülkeye yahut uzakta bulunan bir yere veyahut temelde yaşadıkları şehir veya bölgeden başka bir yere yeniden yerleşmeleridir. Bu tanımdan da anlaşılabileceği üzere göç en başta coğrafi bir olay ve olgudur (Barthram v.d. 2017: 13).

Göçün temel nedeni kötü hayat koşullarından kurtularak daha olumlu şartlarda hayatını sürdürme umudu yatmaktadır. İnsanoğlunun göçü farklı şekil ve isimler ile tarihin eski çağlarından beri devam eden bir olgudur. İnsanoğlunun ilk atalarından beri göç, farklı sebepler ile yeryüzüne dağılma seklinde gerçekleşmiştir. Bu göçün ana sebebi yaşanın devamını sağlama ve daha olumlu hayat koşullarına erişme güdüleri yatmaktadır (Gürkan, 2006: 4). Çağdaş anlamda göç olgusu, artık basit bir tanımla; insan topluluğunun çeşitli sebeplerle yer değiştirmesi şeklinde tarif edilmek yerine aslında göçün başlangıçta algı değişikliği ile başlayan, mekân değişikliği ile devam

eden ve göç edilen yeni ülkeye uyumla tamamlanan bir süreçler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Çakır, 2011: 24). Göç sürecini baştan sona yaşayan kişiler her türlü değişime ayak uydurmak zorunda kalan, süreçleri başından sonuna kadar yaşayan ve olumlu/olumsuz tüm sonuçları yıllarca deneyimleyen insandır (Güvenç, 1996: 22). Göç, çeşitli hususların insan beyninde oluşturduğu istemli/istemsiz güdülenmelerin, mekânda yer değiştirme fikrinin eyleme dönüşümü ile başlamaktadır. Göç etme fikri sadece yer değişikliği olarak gerçekleşmez bunun yanında, konaklama, yerleşme, uyum ve bütünleşme aşamalarıyla da devam eder. Göç edilen mekânlarda uyum sorunu yaşandığında ya da kentsel ve sosyal uyum gerçekleşemediği takdirde başarısız göç deneyimlenmiş ve göç süreci tamamlanmamış olur. Çünkü göç edilen yere uyum sağlayamamış göçmenlerin ilk fırsatta yeniden yer değiştirme eğiliminde olacakları kaçınılmazdır (Gürkan, 2006: 12).

Göç birçok farklı ülkenin aynı anda bu göçmen hareketinden önemli oranda etkilenmesi ile sonuçlanır. Göç olgusun globalleşmesi ile beraber kaynak sahalarının çeşitliliğini artırmış, bu nedenle göç alan devletler değişik toplumsal, ekonomik, kültürel düzeydeki göçmen bireyleri ülkelerine kabul etmişlerdir. Sonuç olarak farklı anlamlara gelse de aslında genel olarak ülkeler için göçmen tarifi ister işçi göçü ister mülteci veya kalıcı yerleşimci olsun tamamını kapsayan bir anlam ifade eder (Castles v.d. 2008: 12). İnsanların doğup büyüdükleri yerlerden uzaklaşarak başka ülkelerde zorluklarla yaşamlarını devam ettirmelerine neden olan ve insan yaşamını çok önemli oranda etkileyen siyasal, sosyo-kültürel ve ekonomik olguların hepsi göç süreçlerinde araştırılması gereklidir. Tarihsel süreç içesinde sürekli insanlar arasında yaşanan üstünlük mücadelesi ağır sonuçlar ortaya çıkarmış ve kitlesel göçlere neden olmuştur (Ağır ve Sezik, 2015: 8). Göçün başka bir boyutu da siyasi, kültürel, savaş ya da zorunlu nedenlerden değil de keşif, farklı mekânsal deneyim ya da hayvanlara yeni otlaklar bulma çabası oluşturmaktadır (Arıcı, 2021: 5).

Göç temelde insani bir davranıştır. Her türlü siyasal ve toplumsal değişimin ve hukuki düzenlemenin muhatabı her zaman insandır. Bu durum bağımsız devlet ve onun sınırları, globalleşen ekonomi, kitle iletişim ve ulaşımdaki değişim ve gelişimle beraber, temel insanı haklar ve özgürlükler ile uluslararası hukuk da göz önüne alındığında olay daha da karmaşıklaşmaktadır. Bu nedenle göç; farklı nedenlerin göz önüne alınacağı, sadece yönetimsel müdahaleler ile üstesinden gelinemeyecek, geniş

bir perspektifle kapsayıcı düzenlemeler, kuvvetli ve akılcı bir mevzuat ile yönetimsel altyapı ve örgütlenmeyi zorunlu kılan bir durumdur. (Polat, 2019).

Göç birbirinden bağımsız olabileceği gibi temel değişkenleri barındıran nüfus mübadelelerinin tamamı ya da tek taraflı yer değişiklikleri şeklinde meydana gelebilmektedir. Göçe zorlanan insanlar bazen bireysel karar verirken bazen de kendilerinden bağımsız gelişen olaylar neticesinde toplu olarak mekânlarını değiştirerek daha önce bilgi sahibi olmadığı yeni halklar ve bu halkların kültürlerine uyum sağlayarak kendi içinde riskleri barındıran da bir süreçtir (Adıgüzel, 2016: 3).

Ülkelerinin sınırları terk ederek kendi içerisinde itme ve çekme faktörlerinin yer aldığı ve zaman olarak bir yıl gibi uzun bir zamana yayılan nüfus hareketlerini kapsayan göç olgusu meydana gelmektedir. Söz konusu itme faktörü ile anlatılmak istenen kendi ülkelerinde artık hayatın çok zor idame edileceği ya da mevcut koşulların çekilmez hal alması ile açıklanırken çekme faktörü ise yeni yerleşim yerlerinde göçmenlerin karşılaşacakları en azından hayati güvencenin olacağı ve refah içerisinde yaşayabileceği ihtilali üzerine odaklanmaktadır (Adıgüzel, 2016: 18-19).

Göçmenlerin maruz kaldığı yani itme faktörünün ön planda olduğu durumlarda genellikle belirsizlik, savaş, güvenlik, ekonomik, eğitim, sağlık, doğal afet, siyasi zorbalık gibi kötü sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Çekme faktörlerin oluşturacağı sonuçlar ise yeni yerleşim yerinde barış, daha iyi eğitim ve sağlık imkânları, huzur, refah ortam, ibadet/inanç serbestliği ve dada insani ekonomik koşullar örnek verilebilir. Göçmenlerin göç sürecinden kendi ülkelerinden başka ülkeye göç ederken katlanılacak giderler, zorlu yolculuk süreci, göç edilecek yere olan mesafe, kültürel ya da sosyal uyumsuzluk, göç sürecinde kullanılan vasıta gibi dezavantajları mevcuttur.

Göç olgusu aslında bireyler açısından güvenlik, doğal afet, beslenme ve barınma sorunu, ibadet/inanç özgürlüğü gibi kötü sonuçlar doğuracak sebepler sonucu ortaya çıkmaktadır. Göç algısı gidilecek yeni ülkelerde refah ve huzur ortamı içerisinde yaşama, çocukların geleceği için daha iyi şartlar sunma, eğitim ve sağlık imkânlarından yararlanma ve tabi sonucu olan emek karşılığı ücret anlayışının hâkim kılındığı yeni yerler keşfetme gibi çekici faktörler de rol oynamaktadır. Sonuç olarak göç olgusunun yerel ya da ulusal olması belirtilen sonuçların avantaj ve dezavantajlarının değişmesine yol açmamaktadır. Göçmenlerin temel gayesi daha iyi bir ortamda yaşamlarını sürdürmektir (Çetinkaya ve Oral, 2017: 4)

Genel anlamda açıklanan göç olgusu genellikle ülkelerde yaşanan güvensizlik ortamı, ekonomik problemler ile sosyo-kültürel farklılık sonucu şekillenmektedir. Tarihsel süreç incelendiğinde göçün temel kaynağının güvenlik ve ekonomik uygulamalara göre şekillendiği görüşü hâkimdir. Zaten 1960'lı yıllarda ortayı çıktığı kabul edilen neo-klasik göç teorilerinin temel dayanağını ekonomik eşitsizlik, işgücünün yetersizliği ve ülkelerde yer alan bölgeler arası ciddi işgücü arz eşitsizliği kaynak gösterilmektedir (Güllüpınar, 2012: 73)

Göçün genel tanımı açıklandıktan sonra konumuzu şekillendiren göçün, sosyolojik açıdan sadece mekânsal bir hareketlilik olmayıp aynı zamanda kitlesel bir hareketlilik çabası olduğu gözlemlenmektedir. Belli nedenlerle göç deneyimi yaşayan insanlar, yaşadıkları mekânlardaki yaşam standartlarını yükseltmek için bulundukları yerleri terk ederek yeni mekânlarında daha yüksek bir toplumsal konuma erişmek istemeleri kaçınılmazdır. Göç motifleri değişiklik göstermesine rağmen aslında amaç çoğu zaman ortaktır. Göç fikri yaşayan göçmenler eğitim, iş, sağlık, güvenlik, ekonomik gibi sebepler sonucu ortaya çıkmış ve göçmenlerin yeni yerleşim yerlerinde daha refah bir yaşam beklentileri sonucuyla tamamlanacağı görüşü arzu edilmektedir. Ancak bilinmelidir ki bu görüş sadece göçmenlerin talebi ya da beklentileri ile sonuçlanmayacağı asıl göç olgusunu yönlendiren devletlerin göçmenlere bakış açısıyla sonuçlanacağı ve hükümetlerin göçmenlere karşı tutumlarının sürecin tamamlanmasında rol alacağının bilinmesi gerekmektedir. Çoğu devletler göçmenlerin kalıcı olarak değil de ortaya çıkan olumsuzlukların giderilmesi ile kendi ülkelerine gitmeleri gerektiği politikalar yürütülmektedir (Canatan, 2013: 318).

Sosyolojik bir olgu olan göç; toplumda farklı sonuçlara yol açabilmektedir. Birey doğduğu, hayatını sürdürdüğü ve sosyal ilişkiler içerisinde bulunduğu mekândan yeni bir mekâna doğru bireysel ya da kitlesel göçmen hareketleri yerel halkta hem kültürel hem de sosyal olarak bazı değişikliklere yol açabilmektedir. Göçmenler göç ettikleri yeni mekânlarda beklentilerini en yüksek seviyede gerçekleştirebilmek için mesleki ve sosyal hareketliliğini iyi kullanmasına bağlıdır (Gürkan, 2006: 5)

1.1.2. Sınırlar Arası Nüfus Hareketliliği: Uluslararası Göç

Tarihsel Göç pratiği tarih boyunca menzili değişkenlik gösteren bir olgu olmuştur. Göç hareketliliğinin, köyden köye, köyden ilçeye, köyden şehre, ilçeden

şehre, şehirden şehre olduğu gibi ülke sınırları arasında da cereyan eden formatları olmuştur. Nedenleri, süreçleri ve etkileri bir ülkenin sınırları içinde gerçekleşen göç deneyimlerden görece farklılık gösteren bu göç türünün tarihsel geçmişte ve özellikle de günümüz dünyasında önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Geçmişe baktığımızda uluslararası göç değişimleri köle alışverişi, yeni kaynakların elde edilebilmesi için sömürgecilik faaliyetleri, ülkelerin nüfus beklentileri, kendi ırkından halkaları birleştirmek için yapılan nüfus mübadeleleri ve emek işgücü ihtiyacının karşılanması için göçmen işçi gibi hususlar ile neticelenmektedir. Ülkeler arası işbirliği ya da sanal ağların gelişmesi ile göçmen hareketleri küresel düzeyde meydana gelebilmekte ve göçmenler daha rahat ya da kendi mesleklerini daha güvende icra edebilecekleri yeri mekânları araştırmaya başlamış ve farklı ülkelere göç etme fikrini tercih etmeye başlamışlardır (Topçuoğlu ve Atasü, 2015: 505).

Aktaş (2015) uluslararası göçün gerçekleşebilmesi için bir ülkeden başka bir ülkeye daimî ya da kısa süreliğine geçiş yapması gerektiğini belirtmektedir. Aktaş, uluslararası göç olgusunu birçok alanda yapılan değişikliklere bağlayarak uluslararası göçün tek bir boyutta ele alınmaması gerektiğini savunmuştur. Örneğin uluslararası göç ele alınırken özellikle kapsam bakımından çoklu disipliner ve interdisipliner bir yaklaşımla uluslararası göçü, sosyoloji, antropoloji, siyaset, ekonomi gibi birçok boyutuyla ele alınması gerektiğini belirtmiştir.

Uluslararası göç, bir ülkeden diğer bir ülkeye ya da bir kıtadan diğer bir kıtaya zorunlu veya gönüllü olarak, geçici ya da kalıcı bir şekilde yapılan göç olarak nitelendirilmektedir. Uluslararası göç iç göçlerde olduğu gibi ekonomik, sosyal, siyasal ya da farklı birçok nedenden dolayı gerçekleşebilmektedir.

Uluslararası göç tarih boyunca karşımıza çıkan ve tüm insanlık tarihi boyunca da devam edebilecek bir olgudur. Göçün tarihsel gelişimine bakıldığında sürekli benzer ya da aynı sebeplerle göçler yaşanmıştır. Bu sebepler genellikle; savaş, salgın, dini özgürlük, teknolojik gelişme ya da ekonomik krizler ile ilişkili olmuştur. Son beş yüzyıl boyunca göçlerin tarihi incelendiğinde; yaşanılan kitlesel göçlerin sömürgecilik faaliyetlerinin artması, ülkeler arası gelir dağılımında uçurumların yaşanması, hükümetlerin kapsayıcı olmayıp belli başlı mezhep ya da ırkları desteklemesi ve

kapitalist dünya düzeninin ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır (Ekmekcioğlu, 2021: 45).

Uluslararası göç, kendi ülkesini terk edip başka bir ülkeye sığınmayı esas kılmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı ile milliyetçilik düşüncesi ve bazı ülkelerin refah düzeylerindeki artış göçü tetiklemektedir. Örneğin Orta çağdan on dokuzuncu yüzyıla dek süren iç göçün, iktidar maliklerine yönelik olarak yaptığı bilinmekte iken sonraki çağlarda artık sadece siyasi sebepler değil de bunun yanında ekonomik, sağlık, eğitim ve kültürel sebepler uluslararası göçü harekete geçirmektedir. Zaten çift yönlü göç sistemlerinde kalanlar, geri dönenler ve göç alan ülkelerdeki kişiler sıklıkla sınır aşırı etkinliklerle uğraşırlar. Bunun yanı sıra uluslararası göç gibi sınır aşan sorunların sosyal hakların ulusaşırı bir düzlemde kolektifleşmesine ne dereceye kadar katkıda bulunduğu üzerinde fikir yürütebiliriz. (Faist, 2003: 424)

Tipolojik açıdan göçmenler; göç sürecini yeni başlatanlar, yatırım amaçlı göç edenler, belirsizlik nedeniyle ülkesini terk edenler ve işgücü piyasasında yer almak isteyenler şeklinde dörde ayrılmaktadır. Yatırım amaçlı göç edenlerin temel amacı yeni yerler keşfetmek ve var olan işlerinin genişletmek amacı taşımaktadır. Belirsizlik ya da savaş nedeniyle göç edenler; sığınmacı kamplarda barınan ulus ötesi hareketliktir. Günümüzde mülteciler kendi ülkelerinden bağımsız yeni yerleşim yerlerinde barınarak toplumun sınır bölgelerini oluşturmuştur.

Göç, bireylerin başka halklar ile sosyalleşebildiği, kendi toplumunu terk edip farklı bir bağlama gitme eylemidir. Göçmenler çoğunlukla kendi ülkesi olduğu vatandaşları ile sosyal destek ağlarını sona erdirerek yabancı bir topluma uyum sağlama gibi zorlu bir süreç olarak ifade edilebilmektedir. Sosyolojik açıdan göçmen hareketi var olan sosyo-ekonomik, kültürel, eğitim ya da sağlık sisteminden başka sistemlere geçmeyi içerir. Dolayısıyla göç edenler; farklı bir hükümet politikalarının olduğu, ayrıcalıklı ve prestijin sistematik olarak değiştiği hayat koşullarına uyum sürecine girmiş olurlar. Ayrıca göç edenler bilmedikleri mekânlarda yabancı sosyo-ekonomik sistemlerle mücadele etmeleri ve sosyal hareketlilikle baş etmeleri gerekmektedir. Bu şekilde büyük değişiklikler ile dil, eğitim ve uyum konusundan göç edilen toplumun değerlerine uyma problemleri eşlik etmektedir (Moilonen, 1988: 180-187).

Göçmenlerin göç alan ülkede kurduğu yeni bağların yoğunluğuna oranla bu bağların, zaman içerisinde ortadan kaybolduğu gerçeğini kabul edilmeleri kaçınılmazdır. Bu nedenle, göç veren ülkenin belirli ilkeleri, değer ve pratiklerinin göç edilen toplumlar ile başarılı uyum süreci içinde yavaşça ortadan kaybolmasına yol açmaktadır.

Göçmenler ve sonraki kuşakların, ana kültürler ile uyuşmakta olan bu bağların kalıntılarını sürdürdükleri farz edilir. Etkin çoğulculuk kavramları, asimilasyon kuramlarını yeni yaşam koşullarının göçmen kaynaklarına getirdiği zorunluluklar tarafından yüklenmiş gereksiz bagajlar olarak baktığı için eleştirirken, kendileri de eşit derecede şüpheli varsayımlar haline gelmişlerdir. Bugüne dek etnik çoğulcular, göçmenlerin eski ülkeden yeni ülkeye çoğunlukla nitelikler, kaynaklar, kültürel özellikler naklettiklerini iddia ederlerken, göçmen hayatının yeni ve bağdaştırıcı şekillerini açıklamakta yetersiz kalmışlardır. Etnik çoğulcular, göçmen bağlarının kaybolup gitmediklerini, ikinci ve üçüncü kuşak arasında hala capcanlı olarak durduğunu savunmaktadırlar (Faist, 2003: 10).

Mesela göçmen çocukları, evlerinde genellikle anadillerini konuşmaktadırlar. Göçmenler arasında giderek artan kültürel hak talepleri ve göçmen ülkelerinde çok kültürcülüğe yönelik olarak (göçmenlerin dini pratiklerinin kamusal alanda tanınması ve göçmen çocuklarının okullarda anadil eğitimi alabilmelerinde somutlanan ifadeler kullanılmakta) yükselen bir hoşgörü döneminde, bu düşün silsilesi yeniden bir canlanma yaşanmaktadır.

Faist (2003: 82-83) ulusaşırı toplumsal alanların ve göçmen adaptasyonunun birlikte genişlemesi nasıl kavramsallaştırılır sorusunun cevabını aşağıdaki şekilde açıklamıştır. Birincisi mikro düzey: Bu görüşe göre adaptasyon, uygun yapısal, siyasal ve ekonomik koşullar altında ve yaygın ayrımcılığın var olmadığı durumlarda mümkündür. İkincisi ara bağlantı: Göçmen bağları ulusaşırı ve yerel olabildiği için asimilasyon kuramı gibi göç alan topluma uyum gösterme derecesine aşırı vurguda bulunan bakış açıları, göçmenlerin nasıl uyum gösterdikleri konusunda kesin bir açıklama sunmamaktadırlar. Ulusaşırı mensubiyet kavramlarının gerçek potansiyeli sadece yeni adaptasyon biçimlerini tanımlamak değil, bunun yanı sıra asimilasyon ve etnik çoğulculuğu destekleyen fikirleri zenginleştirmek ve ulusaşırılaşan sivil toplumun ortaya çıkış boyutlarını tanımlamaktır. Üçüncüsü makro düzey: Eşzamanlı

ulusaşırılaşma ve adaptasyon farklı fenomenlerde sivrilmektedirler. Ulusaşırı veya çok yöreli aileler dalgalı Pazar koşullarıyla başa çıkmak adına akraba karşılıklılığı veya bağlılık gibi mekanizmalar kullanan saha ekonomileri temelinde küresel ekonomi içerisinde iktisadi mevkileri ellerinde tutmaktadırlar. Bundan başka yönetim birimindeki yurttaşlık bağları çifte devlet üyeliği hem çift yurttaşlık hem de çift uyrukluk ile genişletiliyor.

Faist (2003) ulusaşırı toplumsal alanları ve göçmen adaptasyonunu açıkladıktan sonra göçün sonuçlarını açıklamıştır. Sonuçlara göre, toplumsal alanın sınır aşan genişlemesi ekonomi, siyaset ve kültürde bazı değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Göç kabul eden devlet uyum sorunlarının aşılması için ne kadar mücadele ediyorsa göçmenler de aynı şekilde kendi ülkelerine yönelik bağlarını korumaya çalışmaktadır. Zaten göçmenler yeni çevreleri tarafından etkilenmeksizin bazı kültürel unsurları kolayca sürdürmezler.

Aktaş (2015) ücret odaklı uluslararası işgücü ile ilgili çalışmasında; kısa dönemde ortaya çıkan uluslararası göçün ekonomik boyutlarının, uzun dönemde ekonominin artan işgücü arzına uyum sağladığını belirtmiştir. Uluslararası göç alan ülkelerin üretim düzeylerinin yükseldiği ancak bunun göç alan ülkede yerli işçinin yararına olmadığını dile getirmiştir. Göç alan ülkelerde nitelikli yerli işgücü, niteliksiz yerli işgücünün aleyhine olan ancak, kendisinin ücret artışlarını destekleyen niteliksiz işgücü göçünü tercih etme eğiliminde olacağı, niteliksiz işgücü göçünün nitelikli yerli işgücü ile rekabet oluşturabileceği, firmaların düşük maliyetle çalıştırdığı göçmen işçiler ile üretimi genişletebildiğini de belirtmiştir. Çalışmada, göç veren ve göç alan ülkelerin karşılıklı yarar sağlaması ve göç sürecinin etkisinde kalan gruplar arasında çıkar çatışmalarının en aza indirilmesi göç politikalarının yanında devletin eğitim, istihdam, bilim ve teknoloji, refah politikaları gibi diğer politika alanlarında etkin olmasına bağlı olacağı değerlendirilmiştir.

Göçmenlerin uyması gereken kuralların başında göç ettikleri yeni ülkelerdeki halkların yaşam tarzına ve yerleşik kurallarına uyum sağlamaları ile sağlanmaktadır. Ancak, kendisinin uyum sağladığını belirten bir göçmenin kendi kültüründen uzaklaştığı, doğup büyüdüğü ortamı ortandan kaldırarak asimile olduğunun farkında olamadığı durumlar söz konusudur. Bu tip kişilikler, uyum sağlamak ile asimile olmayı karıştırıp, kendi öz kültürlerinden uzaklaşarak hiç bilinmedik bir şekilde

hayatlarını sürdürürler. Hâlbuki göçmenler asimile olmadan kendi öz benlikleri ile yeni yerleşim yerlerinde yaşamasını bilmelidir. Hem göç ettikleri ülkelerin kanunlarına uyarak hem de kendi kültürlerini koruyarak yaşayabilmelidir (Tekin, 2009: 22).

1.1.3. Sınırlar Arası Yer Değiştiren Bir Aktör: Uluslararası Göçmen

Uluslararası yer değiştirme pratiğini deneyimleyen aktörlerin tarihsel süreç, hukuki bağlam ve değişen koşullara göre farklı adlarla tanımlandıkları konuyla ilgili göç literatüründe karşımıza çıkmaktadır. Ülke sınırlarını geçen her göçmen uluslararası yer değişikliği yaşaması ortak bir özellik gösterirken mülteci, sığınmacı, geçici sığınmacı gibi kavramsal tanımlamalar ise söz konusu uluslararası göçmen grubu içinde yer alan göçmenler arasındaki farklılıklara işaret etmektedir.

Mülteci; göç sürecini başlatan kişilerin yaşadıkları bir ülkeleri, yaşadıkları dini inançları, kendilerine has dilleri, ülküdaşları ve etnik kökenleri bulunmaktadır. Ülkelerinde meydana gelen savaş, siyasi belirsizlik, hükümetlerin bir kesime hitap etmesi gibi hususlar yüzünden hayatlarının tehlikede olma korkusundan dolayı mevcut koşullar değişmedikçe ülkelerine geri dönme ihtimali bulunmayan kişiler mülteci olarak tanımlanır (Gürbüz ve Çırak: 2021: 4). Shacknove (1985)'a göre mülteciler hayatları tehlikede olan ve bu hayatı tehlikeyi bertaraf etmek için ülkelerinden kaçan kişiler olarak tanımlar (Shacknove, 1985: 275). Betts, Loescher ve Milner (2012) ise mülteciyi temel insani hakların tehlikede olduğu ve kendi ülkelerini ter ederek hayati tehlikeyi atlatma isteğiyle giden kişi olarak tanımlamıştır (Betts v.d. 2012: 25).

Mülteci, Uluslararası alanda kabul görmüş belgelerde, UNHCR'nin görev alanına giren ve kendisine ulusal mevzuatta yer verilen bilgilere göre mültecinin tanımı kapsamındaki uygunluk kriterlerini karşılayan kişidir (MPG, 2021: 74).

Uluslararası hukuk tarafından tanımı konulan mülteciler; siyasi baskı, zülüm, salgın, savaş ortamı gibi durumlar sonucu ülkelerin terk eden ve tüm yaşanan olumsuzluklar sonucu uluslararası koruma talebinde bulunan bireylere mülteci denilmektedir. Yer değişikliği girişiminde bulunan kişilerin mevcut durumları çok ciddi tehlikeler içermektedir. Dolayısıyla kendilerine en yakın bölgelere geçerek hayatlarını bir nebze korumuş olmaktadır. Bu şekilde ülkelerinden kaçan kişiler için

BMMYK ve ilgili kuruluşların desteği sonucu uluslararası mülteci statüsü ile ikinci bir ülkeye giriş yapabilmektedir (McConnell, 2016: 2).

Mülteci tanımı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun 61. Maddesinde şu şekilde açıklanmıştır. *Mülteci; Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışına çıkan kişidir. Yeni geldiği ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.* (6458 sayılı Kanun). Hükmü yer almaktadır.

Buna göre kendi isteği ya da zorunlu nedenlerle ülkesinden ayrılmış kişilerin ülkemizde mülteci olarak kabul edilebilmesi için; ülkemize gelmesine sebep olan olayın Avrupa ülkelerinde gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Bunun yanında başvuruda bulunan kişinin ırkı, tâbiiyeti, dini, ideolojisi ya da siyasî düşüncelerinden dolayı zarar görmesinin kaçınılmaz olacağı; vatandaşı olduğu ülkede canının tehlikede olması ve güvenliğinin olmaması nedeniyle iltica etmesi gerekmektedir.

Sığınmacı, statüleri belirlenemediği için mülteci konumunda olamamakta ve mültecilerin yararlandığı haklardan faydalanamamakta olan bireylere denir (Gürbüz ve Çırak: 2021: 4). Sığınmacı sayılan kişiler öncelikle mülteci olabilmek için resmi müracaatta bulunan ancak başvuru süreci tamamlanmamış bireyler için kullanılmaktadır. Sığınmacı sayılan kişiler ilk başvurduklarında ülkelerce belli garantiler verilerek hemen ülkelerine iade edilmemektedir. Bunun devamında sığınmacı statüsünde kaldıkları süre içerisinde temel haklar, insanca yaşam, eğitim, sağlık ve asgari standartlar sunulmaktadır. Dolayısıyla sığınmacı geçici kullanılan bir terim olup ve mülteci sayılıncaya kadar varlığı devam etmektedir. Hukuki olarak mülteci statüsü, geriye yönelik işlem tesis eden bir terimdir (Efe ve Ulusoy: 2013: 20).

Sığınmacı, ülkesinde yaşanan zorbalıktan kaçan ve hayati tehlikeyi bertaraf etmek üzere en yakın ülkelere kaçan ve mültecilik statüsüne ilişkin başvurusunun sonucunu bekleyen kişi için kullanılmaktadır. Sığınmacının mülteci olma başvurusu her zaman olumlu sonuçlanmayabiliyor. Eğer olumsuz sonuçlanırsa kendi ülkelerine

geri gönderilme kararı verilebilmektedir. Bu süre zarfında sığınmacılar bulundukları ülkelerin kanunlarına aykırı hareket etmeleri sonucunda belirlenen süreler beklenmeden sınır dışı edilebilirler (Fansa, 2021: 8)

Sığınmacı tam anlamıyla ilk karşılama yani acil durum için kullanılan ve resmi prosedürlerin halen işlenmediği kişiler için kullanılan bir terimdir. Bu aşamada ülkesine geçiş yapan kişinin gerçek anlamda bir uluslararası koruma tedbirine ihtiyacının olup olmadığı araştıran sistemler devreye girer. Bu sistemler tüm ülkelerde bulunmaktadır. Bazen kitlesel göçlerde ülkelerin bire bir görüşme yapıp kişilerin gerçek anlamda mülteci sayılıp sayılamayacağı zor durumlar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin Suriye'deki siyasi belirsizlik ve Afganistan da Taliban'ın yönetimi ele almasıyla yaşanan kitlesel göçler buna örnek gösterilebilir. Bu şekilde göç eden kişiler varışta mülteci ismiyle kayıt edilmektedir.

Geçici Sığınmacı ise uluslararası korunma talebinde bulunan bir bireydir. Bireyselleştirilmiş prosedürlere sahip ülkelerde sığınmacı, başvurusu sunduğu ülke tarafından henüz nihai karara bağlanmamış kişidir (MPG, 2021: 72). Her sığınmacı ilk başvurusunda aslında geçici sığınmacı niteliğindedir. Geçici sığınmacı uzun süreliğine kalmayı düşünmeyen dönemin şartlarına göre aniden ortaya çıkan bir düşüncedir.

Geçici Koruma Yönetmeliğine göre Türkiye'de geçici koruma ile yaşayan kişilerin bireysel biçimde uluslararası koruma başvurusu yapamayacakları ve yapmış olsalar bile bu başvurularının değerlendirilmeyeceği göz önünde bulundurulduğunda zor durumda kalan kişilerin temel ihtiyaç, sağlık ve güvenliklerinin sağlanması hedeflenmektedir. Geçici Koruma için ülkemizdeki Suriyeli sığınmacılar örnek gösterilebilir.

Bütün bu tanımlara ek olarak, bizim de çalışmamıza konu olan "Göçmen" kavramına da değinmek gerekirse: Göçmen; kendi özgür iradesi ile kendi ülkesinden göç eden kişiye denir (Gürbüz ve Çırak: 2021: 4). Göçmen; aslında kendi topraklarından, hayati tehlikesi söz konusu olduğundan haklı sebeplere olabilmektedir. Ancak bunun dışında asıl göç sebebi hayatı tehlikeden ziyade daha rahat ve konforlu bir hayat yaşama ya da iyi ekonomik şartlar gibi gaye taşıyabilmektedir. Bu şekilde göç eden kişiler kendi ülkesinin tüm haklarından yararlanmasında herhangi bir engel bulunmamaktadır (Efe ve Ulusoy: 2013: 18).

Sonuç olarak göç kavramı bir ülkeyi ya da bir topluluğu derinden etkileyen avantajlı yönleri olduğu gibi dezavantajlı yönleri de bulunan bir olgudur. Tarih boyunca sadece şekil olarak karşımıza çıkan göç hareketlerinin kaynağında insan, toplum ya da ülkenin tamamını etkileyen bir değişkendir. Bireylerin mekân değiştirme düşüncesi, çok eski zamanlara dayanarak günümüze kadar süren sosyal hayatın en önemli unsurları arasında yer almaktadır. Uluslararası göçte ise göç hareketinin temel unsuru siyasi sistem olmakla birlikte bunu takip eden unsurlar ekonomik ve sosyal alanlar olarak açıklanabilmektedir (Sallan Gül, 2002: 80).

Çalışmamızda göçmen tabirini kullanmamızın ana sebebi, Afgan göçmenlerin Avrupa ülkelerinden göç etmemiş olmamaları, Ortadoğu'dan gönüllü ve kendi rızalarıyla ülkelerini terk etmiş olmaları ve sığınmacı, geçici sığınmacı statüsünde de olmalarından kaynaklanmaktadır.

1.1.4. Göç Pratiklerinde Kentsel Bir Kapasite: Kentsel Uyum

Göçmenler Günümüz dünyasının hem iç hem de dış göç hareketlerinde göç eden bireylerin adaptasyon süreçleri son dönem akademik çalışmalara konu olan önemli bir başlık oluşturmaktadır. Gerek göç eden gerekse de göç eden grupları karşılayan yerleşik nüfus açısından önem arz eden adaptasyon sürecinin kentsel boyutu da göç sosyolojisi düzleminde birçok boyutuyla tartışılan bir tema özelliği göstermektedir.

Uluslararası göçmenler kendi vatanlarından ayrılıp bazen hiç bilmedikleri yeni yerleşim yerlerine göç ederek kentsel uyum sorunu yaşayabilmektedir. Göçmenlerin yaşamış olduğu kentsel uyum sorunları, bütünleşme sorunlarının tespiti ve çözümü ile ilgili bilim dallarınca araştırmalar yapılmaktadır. Her ne kadar antropoloji, psikoloji, hukuk, siyaset, teoloji gibi birçok disiplinde bu konular üzerine bilimsel çalışmalar yapılıyor olsa da özelde çalışmamızı kapsayan sosyoloji disiplini, en önemli çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır (Kurt, 2019: 80).

Sosyolojik olarak kentsel uyum kavramından asıl anlaşılması gereken göç yoluyla yeni gelenlerin geldikleri toplumun maddi ve manevi öğelerini benimsemesi sürecine işaret eden kültürleşme kavramıdır. Çünkü kültürleşmede iki farklı kültürün karşılaşması ve iki kültürün katkıları sonucu her iki kültürün maddi ve manevi öğelerinde bir değişme söz konusudur (Kurt, 2019: 78).

Kurt (2019: 36) göçmenlerin kentsel uyumunu şu şekilde açıklamıştır: Göçmenler, öncelikle göç edilen yeni yerleşim yerlerine uyum sağlamaya çalışırlar, daha sonra ise kentsel alanlarda uyum sürecine bağlı olarak kentsel bütünleşme olgusu gerçekleşmeye başlar.

Göçmenler, ilk etapta yerel halk ile olabildiğince fazla samimi olmayan izole yaşantıları gereği, göç ettikleri şehirlerde bazen uyum göstermek eğilimi çabası içerisinde olmayabilmektedir (İnan, 2004: 124). Ancak yine de yaşamlarının devamı için geldikleri yere mecburi olarak uyum sağlamaları gerekir. Böyle bir durumda bireylerin seçimi söz konusu olmadığından bireyler pasif durumdadırlar (Şeker, 2015: 54). Kentsel uyumda yeni dâhil olunan toplumun gündelik yaşantısına basit bir düzeyde uyarlanma durumu söz konusudur. Bireylerin hayatlarını daha kolay idame edebilmeleri için uyum konusunda istekli olmaları gerekmektedir (Koyuncu, 2011: 31)

Göçmenlerle iç içe yaşamak zorunda kalan yerli halk, göçmenlerin çalışma sektörlerinden dolayı kendi içlerinde de bir yoksulluk kültürü oluşturmaktadır. Özellikle kırsal kesimde yaşayan yerli halkın kısıtlı çalışma sektörleri olması ile yerleşim yerlerinde bulunan göçmenlerin daha çok emek gücü ve günü birlik işlerde çalışmaları nedeniyle yerli halkın maddi açıdan zor durumda kalmasına sebep olabilmektedir. Yerli halkın çalıştığı sektörlerin getirisi düşük ve uzun vadeli olmamasından dolayı temel ihtiyaçlarını bile karşılayamamalarından dolayı aile içi uyuşmazlıklar ve şiddet, sağlık gereksinimlerini karşılayamama, barınma zorluklarını beraberinde getirmektedir (Kayahan ve Özçayır, 2020: 39).

Göçleri sadece demografik bir hareket veya bir işgücü transferi olarak yorumlamak eksik ve yanlış bir değerlendirme olacaktır. Göçmenler, göç sonucunda sadece mekânsal değişiklik yapmamaktadır. Bunun yanında kültürel, siyasal, toplumsal ve ekonomik yeni sistemler ile karşılaşmaktadır. Göç edilen şehrin kozmopolit yapısı, yetkililerin tutumu, enformel ilişki biçimleri, bürokratik örgütleri ve iş bölümü, geleneksel toplumun homojen nüfusu gibi yeni yaklaşımlarla tanışmak zorunda kalmaktadır. Sonuç olarak kendi ülkelerinden farklı bir yaklaşım ile karşılaşan göçmenlerin doğal olarak yeni katıldıkları kent toplumunda uyum sorunları yaşamaları kaçınılmazdır (Adıgüzel, 2016: 52).

Sosyal ve toplumsal değişme olgusuyla yakından ilişkisi olan göç olgusu, mekân üzerinde değişiklik ile sonuçlanırken aynı zamanda bir toplum ve kültür

değişikliğine de yol açmaktadır. Göçmenler mekân değişikliği sonucunda ekonomik, sosyal, etnik, psikolojik, kültürel, dini ve ideolojik anlamda da bir değişim söz konusu olmaktadır. Bu değişim sürecinde ülkelerinden ayrılıp yeni mekânlara ve toplumlara uyum süreci kolay, zor, bazen de hiçbir zaman gerçekleşememektedir (Özden, 2013: 267).

Uyum iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bireysel uyum psikolojik açıdan gerçekleşirken, kitlesel uyum ise kültürel şekilde gerçekleşmektedir. Kültürel farklılık birbirine yabancı iki kültürün bir araya gelmesinden kaynaklanmakta iken, psikolojik açıdan uyum ise kültürlerin bir araya gelmesi sonucu bireylerde ortaya çıkan değişimleri ifade etmektedir. Sonuç olarak uyum bireylerde veya kitlesel toplumlarda meydana gelen değişimleri ifade eder. Bu birleşmelerin gerçekleşme süreçleri zamana göre değişiklik gösterebilmektedir (Berry, 1997: 13).

Göçmenler tarafından kazanılan hak ve özgürlükler aslında kendilerini nerede konumlandırdıkları ile ilgilidir. Göçmenlerin konumlandırmalı ile kendilerini nerede görmek istedikleri ya da nerede yaşamak istediklerine dair deneyimlerinin mekânsal uzantılarına erişilebilir (Özservet, 2015: 42). Burada belirtilen yer ve mekân, bireylerin günlük yaşantılarındaki sosyal birlikteliği etkilemektedir. Göçmen kabul eden ülkeler göçmenleri nereye dâhil olacakları, kamusal alanlara hangi göçmen türlerinin dahil edileceği ya da hangi göçmenlerin bu alanların dışında bırakılacağına, toplumdan gelen taleplere ve göçmenlerin uyum için gösterdikleri çabaya göre belirlemektedir (Göregenli ve Karakuş, 2014: 109). Tüm insanlar için yaşadıkları yerleri anlama, yer aldıkları konumu temsil etme ve buna göre davranma biçimleri tüm coğrafyalar için ortak normları oluşturmaktadır (Harvey, 2012: 269).

Göçmen ve mekân ilişkisinde en önemli husus göçmenlerin geçiş güzergâhlarındaki mekânlar oluşturmaktadır. Bu yerler bazen sınırları aşabilmekte iken bazen de geçirgen değildir. Genel kabul görmüş hükümet politikalarında göçmenlerin sınırlara yakın mekânlarda kümelenmeleri ya da çadır kentlerde ikame etmeleri kabul edilmektedir. Dolayısıyla sınır bölgelerinde bulunan şehirler göçmenler için mekânsal alan oluşturmaktadır. Bu durum benzer kültürlerle karşılaşmalarını her zaman sağlamayabilmektedir. Örneğin Suriye'den ülkemize göç eden insanlar ile sınır kentlerdeki şehirlerimizde yaşayan insanların ortak kültüre sahip oldukları söylenebilecekken Afganistan'dan ülkemize göç eden Afganların ülkemiz ile din

dışında ortak bir kültürü ya da dili olduğu söylenemez. Dolayısıyla mekânın insan zihninde sabit, değişmez ya da sadece orayı algılayan bireyler tarafından değiştirilebileceği düşüncesi, sürekli başka güçler tarafından değişebilir algılanması da psikolojik olarak ağır bir duruma neden olabilir (Özservet, 2015: 44).

Göçmenlerin yeni yerleştikleri mekânla uyumları hem çevre psikolojisi ve kültürlerarası psikoloji disiplinleri ile incelenmesi literatür açısından önemlidir. Çünkü göçmen/uyum ilişkisi, göç sürecinin dinamik ve etkileşimsel niteliğine katkıda bulunan kültürleşme teriminin en önemli öğesidir. Birbirinden bağımsız ve farklı ülkelerden aynı mekânı paylaşan insanların kültürel etkileşimi bazen gelen grubunun kültürel yozlaşmasına yol açarken bazen de yerel halkın kültüründe değişikliğe yol açmasına neden olabilmektedir. Aslında bu durum kaba anlamıyla kültürel asimilasyon olarak tanımlamaktadır (Göregenli ve Karakuş, 2014: 102).

1.2. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümünde göç olgusunu merkeze alan kuramsal yaklaşımlardan Afgan göçlerin Türkiye ve İran'daki sosyolojik arka planlarını anlamada bir arka fon oluşturan yaklaşımlar ile söz konusu teorik çerçevelerin kentsel uyum ile ilişkileri tartışılmaktadır. Bu bağlamda dual (ikiye bölünmüş) işgücü piyasası kuramı, ulusaşırı göç teorisi kuramı, sosyal sermaye teorisi kuramı, ilişkiler ağı kuramları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca spesifik bir göç başlığı oluşturan kentsel uyum ile ilgili bir literatür değerlendirmesi de yer almaktadır.

1.2.1. Göç Teorileri ve Kentsel Uyum

Göç teorileri, göç olgusunu mevcut ikametlerini değiştirmeyi düşünen bireylerin verdikleri kararlar açısından değerlendirmektir (Gordon, 1992). Bu düşünce ile oluşturulan göç teorileri ile ortaya çıkan temel fikirlerin çoğunda kişilerin yer değişikliği kararlarını etkileyen fırsat ve sınırlılıklara dayanarak oluşturulduğu söylenebilir. Göç olgusunun temelinde ekonomik, sosyal, kültürel, ailevi, siyasi gibi farklı sebepler barındırdığı için güncel genel geçerliliğe sahip bir göç teorisinin mevcut olmasını zorlaştırmaktadır (Gezgin, 1991)

Göç teorileri genellikle ele aldığı konu başlıklarından; göçmenlerin göç tercihinde bulunurken katlanmayı göze aldıkları mesafe, göçmen olarak kaç yıl

kalacakları düşüncesi, göç etikleri yerlerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri, hükümet politikaları, göç ettikleri yerde akrabalarının bulunup bulunmadığı ya da kendilerini yakın hissettikleri sosyal ağlar, göçmenlerin bireysel, etnik, cinsiyet ve dini inançları gibi unsurlardan yola çıkarak hipotezler oluşturmaktadır (Özcan, 2016: 187).

1.2.1.1. Erken Dönem Göç Teorileri

Erken dönem göç teorileri 19. Yüzyılın sonundan 1970'li yıllara kadar oluşan göçleri anlamada müracaat edilen teorik yaklaşımları kapsamaktadır. Özellikle 1960'lı yıllarda uluslararası göçlerin ilgi alanına giren bu kitlesel göçlerin en önemli özelliği tek bir ülkedeki göçmenler ile sınırlı kalan ve genellikle Avrupa'ya yoğun göç hareketleri ile sonuçlanan bir anlayış hâkim iken; 1960'lı yıllardan sonra bu düşünce değişmiş ve göç alan ile göç veren ülkelerin sayısında ciddi artışların yaşandığı, göçmenlerin artık belli ülkelerdeki bireyleri kapsamadığı, birden fazla ülkeden göç hareketlerinin yaşandığı, göçmenlerin rotalarını Avrupa ülkelerinden ziyade gelişmekte olan ülkelere doğru yönelttiği, göçün tüm dünyayı etkisi altına aldığı bir dönem olmuştur. Bu şekilde yaşanan göç algısı çok büyük kitlesel hareketlere yol açarak başta savaş, salgın, ekonomik, siyasi ve güvenlik sorunlarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla artık göçmenler az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden ziyade gelişmiş Batı Avrupa ülkelerine doğru hareketlenmeye başlamıştır (Marsella ve Ring, 2003: 3-6). Thomas R. Malthus, William Farr ve Earnst G. Ravenstein'in (Sinha ve Ataullah, 1987: 25) ortaya koyduğu çalışmalar erken dönem geç teorileri içinde önemli bir yer tutmaktadır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi erken dönem göç teorilerine Thomas R. Malthus, William Farr ve Earnst G. Ravenstein'in geliştirdikleri çalışmalar damga vurmuştur. Göç konusunda ayrıntılı literatüre katkı sağlayan ve sonrasında ortaya çıkarılacak olan göç teorilerine ilham kaynağı olan ilk teorik çalışma Ravenstein tarafından ortaya konulmuştur. Göç olgusunu ekonomik, sosyal ve siyasi unsurlar olarak ele alan Ravenstein, analitik ve ampirik bir göç modeli kurgulamıştır. Ravenstein, teorisinde kabul edilir ve kendisinden sonraki dönemlerde geçerli olabilecek hipotezler ortaya koymuştur (Grigg, 1977).

Malthus, temelinde insanların mutluluğunu odak noktası olarak alan anlayışa göre sosyal ilerlemenin sürekliliğinin ortaya çıkması için iki sorunun cevabının bulunması gerektiğini savunmaktadır. Bunlardan ilki insanoğlunun yaratılışından

itibaren insanlarda ortaya çıkan gelişim ve mutluluklarındaki artışın engelleyen nedenleri ortaya çıkarmaktır. İkincisi ise insanların gelişim ve mutluluklarını engelleyen sebeplerin giderilme olasılığına cevap aramaktır. Bu soruların insanları etkilediği gibi evrensel olan gelişimlerin sadece insanları değil tüm canlıları, bitkileri ve hayvanları da ilgilendirdiğini belirtmektedir (Turanlı, 1977: 19).

Malthus, teknolojik gelişmelerin insanların temel ihtiyacı olan yiyecek ve içecek arzında yeterli etkiyi göstermediğini iddia etmiş ise de günümüzde dünya nüfusunun hızla artması, teknolojinin gelişmesi ile insan yaşamının uzaması, teknolojinin ekonomik, sosyal ve kültürel değişkenlere doğrudan etki etmesi, tarımda gelişmiş teknolojilerin kullanılması ile daha fazla ürün elde edilmesi gibi nedenler sonucu Malthus'un nüfus ile ilgili teorisinin geçerliliğini ve etkisini azaltmıştır. Malthus, dünyada yaşanan hızlı nüfus artışı ile gelecekte temel gıdan maddelerinde azalmanın olacağın benimsemektedir. Bununla birlikte kısa vadede genel bir arz fazlası düşüncesi ortaya çıkabilmesinin ise yanıltıcı olacağını hızlı nüfus artışının bireylerin yaşam standartlarına etki edeceği ve bu standartların düşeceğini vurgulayarak kaynaklara ve var olması gereken teknolojik düzeye ilişkin bir optimum nüfusu işaret etmiştir (Güneş, 2009: 137).

Farr ise göçün kesin kanunlarının olmadığının altını çizmektedir (Bayram, 2019: 114). Farr'ın göçlerin anlamlı örüntülere dayanmadığı savı üzerine Ravenstein 1985 yılında kaleme aldığı Göç Kanunları adlı makalesi ile tarihsel, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri ile önemli dönüşümlere yol açan zengin göç tecrübelerinin belli şartlara bağlı olduğunu ve Farr'ın düşüncesinin yanlış olduğunu ortaya çıkarmak için İngiliz nüfus sayımlarını kullanarak göç çalışmalarına öncülük etmiştir (Atıcı, 2021: 12).

Ravenstein'in göç teorisi; 19. YY da satış anlayışı işletme içinden dışarıya doğru bir perspektif üzerine kurulu olan, pazarlama stratejisi belirlenirken aslında satış faaliyetlerini müşterinin ayağına değil, fabrika ile başlatıp mevcut ürünler üzerinde odaklanma üzerine kurulmaktadır. Zira satışlardan yüksek miktarda kâr sağlanması için sürekli üretime dayalı satış programları uygulanan, satıcılar pazarının hâkim olduğu "ne üretirsem üreteyim yeter ki satmasını bileyim" anlayışının hâkim olduğu, üretim teknolojilerinin gelişme gösterdiği ve bu teknolojilerin kentlerde yaşandığı bir süreçte, kentlerin öneminin daha da artırıldığına dayanmaktadır. Ravenstein

yaklaşımında, göçün ekonomik ve sosyal açıdan iyi fırsatlar sunan alanlara doğru olacağını ve bu süreçte göç hareketini etkileyen temel unsurun ise göç edilen ülkelere olan uzaklık olduğunu belirtmiştir. Ravenstein, ekonomik nedenlerin yanında çevresel faktörlere, eğitim imkânlarına ve göç edenlerin varış noktasındaki yaşam maliyetlerine de önem atfetmiştir (Topbaş, 2007: 12).

1.2.1.2. Çağdaş Göç Teorileri

Küreselleşmenin hızlanmasıyla oluşan göç hareketlerini açıklamada 1970'li yıllara kadar egemen olan erken dönem göç teorileri yetersiz kalmıştır. Örneğin Lee'nin itme-çekme teorisi, 21. yüzyıldaki göç hareketlerine uyarlandığında bu dönemdeki göç hareketlerinde çok sayıda değişken ve dinamiğin etkili olduğu ve bu dönem göçlerini açıklamada yetersiz göçlerin söz konusu teorik modelle açıklanmasının sınırlı olduğu görülmektedir (Çağlayan, 2006: 75). Çağdaş göç teoriler bu bağlamda 1970 sonrasında ortaya konulan yaklaşımları kapsamaktadır.

Castles, küreselleşme olgusu ile dünyada yaşanan ekonomik gelişmeler, ülkeler arasında yaşanan siyasal çekişmeler ile savaşlar sonucu ortaya çıkan göçlerin yeni formlarda varlığını sürdüreceğini belirtmiştir. Bu yeni formların, ortaya çıkan beş temel eğilim olan göçün küreselleşmesi, göçün hızlanması, göçün farklılaşması, göçün kadınsallaşması ve göçün giderek siyasallaşması ile günümüzde çağdaş göçlerin karakteristiğini oluşturmada gittikçe önem kazandığını vurgulamaktadır (Castles, 2010: 17).

Göç olgusu genellikle ülkelerde yaşanan siyasi, kültürel ve ekonomik unsurlar ile şekillenmektedir. Göç akımlarına dair ortaya çıkan teorik bilgiler doğrultusunda, tarihsel gelişim seyri dünyadaki dönemsel yaşanan ekonomik politikalardan etkilendiği söylenebilir. Örneğin, 1960'lı yıllarda yaygın olan neo-klasik göç teorilerine göre bireysel faktörleri ön plana çıkmaktadır. Neo-klasik teorisi, göç sürecini bireysel girişimlerin bir parçası olarak açıklarken, ülkelerin ekonomilerindeki eşitsizlikleri işgücü arzının artırılması ile geçici olarak çözüm sunabileceği düşüncesi ön plandadır. Ancak, 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizleri ve işgücündeki emek sömürülmesine karşı oluşan olumsuz ortam, yapısal dengenin sorgulanması gerektiği belirtilmiştir (Güllüpınar, 2012: 73)

Çağdaş göç teorilerinin başlangıç noktası kabul edilen neoklasik göç teorisi, göç olgusunu makro ve mikro çerçevede ele almaktadır. Neoklasik teoriye göre göç,

işgücünün çeşitli pazarlarda karşılaştığı getiri farklılıkları doğrultusunda ortaya çıktığını ve göçü yönlendiren unsurları, coğrafi farklılıklar sonucu ortaya çıkan işgücü arz ve talep dengesi ile işgücü ve sermayenin önemli katkı sunduğu ülkeler arasındaki ücret farklarından kaynaklandığını belirtmektedir. Neoklasik teori tam istihdam varsayımı altında, ücret farklılıkları ve göç akımları arasında doğrusal bir ilişki olduğunu öngörür (Borjas, 2010: 319).

Neoklasik teorinin makro düzeydeki araştırmaları, göçte küçük ölçekli düzeyde bireysel seçimle ilişkili olarak beşerî sermaye teorisine geçiş yapabilmektedir. Neoklasik teorinin göç yaklaşımı sonraki dönemlerde sürekli tartışmalara konu olmuş ve literatürde çok sayıda ampirik çalışma tarafından sorgulanmıştır. Neoklasik teori, kapsamlı uygulamalar içermesine rağmen; göçü belirleyen ana konunun mekanik bir yaklaşım sergilemesi, piyasa belirsizliklerinin görmezden gelinmesi, göçmenlerin homojenleştirmesi, tarihsel gerçekten uzak ve statik olması, göç konusunda uygulanan siyasi uygulamaların yalnızca kötü sonuçlar içermesi ya da hükümetlerin göçmen uygulamalarını ek maliyet olarak görmesi gibi doğrularla eleştirilmiştir (Kurekova, 2011; Todaro, 1969). Neoklasik teori, Avrupa ve ABD'de savaş sonrası gün yüzüne çıkan göç politikalarını geniş açıdan ele almıştır. Ancak sadece çekici faktörleri ve piyasanın talep yönünü analiz etmesi yani işgücü arzını hiçe sayması sebebiyle göç kararının verilmesini ayrıntılı bir şekilde analiz edememektedir.

Hareketlilik Geçiş Hipotezinde Zelinsky (1971), günümüzde yaşanan mekânsal hareketliliğin ve içerdiği zaman süreci doğrultusunda ortaya çıkan bireysel hareketliliklerin gelişiminin belirgin olması, göçmen hareketlerinin birbiri ile bağlantılı olduğunu ve bu bağlantının modernleşme sürecinin temel bir bileşeni olduğunu ileri sürmüştür.

Zelinsky, toplumların ekonomik ve sosyal gelişme düzeylerine göre ayırarak her aşamadaki göç hareketlerinin nasıl bir değişim geçirdiğini açıklamaya çalışmıştır. (Aktaran: Çiftçi, 2011: 17). Zelinsky hareketlilik geçiş hipotezinde toplumların gelişim düzeyleri ile birlikte bu düzeylere göre ortaya çıkan göçlerin özelliklerini üç aşamada açıklamıştır. 1. Aşama modernite öncesi geleneksel toplumda göç, 2. aşama erken geçiş toplumunda göç. 3. Aşama geç geçiş toplumunda göç, 4. aşama ileri toplumda göç ve 5. Aşama olan Geleceğin süper ileri toplumunda göç şeklinde açıklamıştır.

Gelişmiş ülkeler birim üretim ücretlerini minimuma çevirmek için, kendi vatandaşlarından elde ettikleri işgücünden daha ucuza gelen diğer ülke vatandaşlarından elde ettikleri işgücünü kullanmayı tercih etmektedir. Birbirine komşu olan ve ekonomik anlamda bağımlı olan merkez ve çevre ülkeleri yaklaşımı doğrultusunda, ülke merkezinde gerçekleşen kapitalist ağların diğer toplumlara entegre ederek çevre ülkelerdeki insanların göç etmesini sağlamıştır. Ortaya çıkan bu sistem ile merkez ülkeler ucuz işgücü elde etmeye başlamış dolayısıyla elde ettiği ucuz işgücü sayesinde üretilen hammaddelerin komşu ülkelere pazarlanmasında rol almayı başarmıştır. Çevre ülkeler de bu kapitalist rejimleri kendilerine örnek alarak ekonomik refah düzeylerini yükseltmek için girişimlerde bulunmuştur. Böylece çift yönlü bir bağımlılık durumu ortaya çıkmaktadır (Özcan,2016: 200).

Göç sistemleri teorisinde iki ya da daha fazla ülkenin karşılıklı göçmen değişimiyle bir göç sistemi ya da ilişkiler zinciri oluşturması söz konusudur. Göç hareketleri, göçten önce var olan ilişkiler temelinde ortaya çıkmaktadır. Bu teoride göç akımlarının ülkeler arasındaki ekonomik ve politik ilişkilerden kaynaklanması sebebiyle ülkelerin coğrafi anlamda yakınlığının önem taşımadığını ileri sürmesidir. Değişim ilişkilerinin biçimlenmesinde kolaylaştırıcı nitelikte olan fiziksel yakınlık, bu ilişkileri garanti etmediği gibi ortaya çıkmasını da engellemediği ve bir ülkenin birden fazla göç sistemine dâhil olabileceği varsayımına dayanmaktadır (Özcan,2016: 201; Çağlayan, 2006).

1.2.1.2.1. Dual (İkiye Bölünmüş) İşgücü Piyasası Teorisi

Bu teori, Michael Joseph Piore tarafından geliştirilmiştir ve gelişmiş ekonomilerde aşamalı bir meslek yapısının ve ikili bir ekonomik örgütlenme biçiminin olduğunu ileri sürmektedir (Çakır ve İşcan, 2019: 110). Kurama göre uluslararası göç unsurunu oluşturan emek işgücü, büyük oranda gelişmiş modern sanayiye sahip ülkelerde yaşanan işgücü eksiğinden meydana gelmektedir. Piore'ye modern toplumlarda işgücü piyasasını iki sektör için ele almaktadır. Birinci sektör sermayenin ön planda olduğu alanlar için işgücü yerel halktan karşılanmaktadır. Bu sektörde çalışan işçiler; vasıflı, sosyal güvenceye tabi, sendika ve toplu sözleşme gibi kamusal haklara sahip kişilerden oluşmaktadır. İkinci sektörde ise vasıfsız emek yoğun işgücünün olduğu, temel hakların eksik yatırıldığı ve kişilerin pek bir öneminin olmadığı sadece emeğe ihtiyaç duyulduğu bir işçilik sınıfı vardır. İkinci sektöre yerli

halk ilgi duymadığı için firmalar bu sektördeki işçi açığını göçmenler vasıtasıyla doldurmaktadır. İşgücü piyasasının bu ikili yapısı, bölünmüş işgücü piyasasını ortaya çıkarmaktadır (Adıgüzel, 2016: 29).

Birincil piyasalarda çalışan işçilerin iş akitleri süreklilik arz etmektedir. İşçilerin girişimcilik ruhu ve yaratıcılığı önem arz etmekte iken ikincil piyasalarda istihdamın geçici olduğu, her zaman işten çıkarılma riskinin olduğu, girişim ve inisiyatifin önemsiz olduğu ve az ya da hiç tecrübe gerektirmeyen işler olduğu alanlardı kapsamaktadır (Özcan 2016: 199). İşgücü piyasası teorisinde işgücü talep olduğu sürece karşılanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde yürütülen bazı ekonomik faaliyetlerde vasıf gerektirmeyen işler için yerel halkın katılımı zorlaşmaktadır. İşte burada göçmenler devreye girmekte ve bu vasıf gerektirmeyen işler için emek yoğun bir işgücü piyasası göçmen eliyle gerçekleşmektedir. Bu durum insani açıdan her ne kadar kabul edilemez ise de 1960'larda Avrupa'ya yönelen göçmenler açısından işgücü göçü tercihleri açısından mecbur bırakılan bir düşüncedir. Zatan Piore de göç hareketlerini ortaya çıkaran unsurun göçmenlerin kendi ülkelerindeki işsizlik ya da düşük ücretler gibi itici faktörler olduğundan yeni ülkelerdeki bu işgücü rejiminin göçmenler açısından önemli olduğunu belirtmiştir (Toksöz, 2006: 18).

Dual işgücü piyasası globalleşen dünya işgücü piyasasında her ne kadar birbirinden farklı gösterilse de aslında birbiri içinde bütünlük arz eden piyasalar olarak göze çarpmaktadır. Dual işgücü piyasasında birincil ve ikincil yapıda olmak üzere kişiler farklı işgücü şeklinde istihdam edilmektedir. Birincil piyasalarda daha çok ekonomik yönden daha iyi şartlarda çalışan, yüksek ücret, iyi çalışma koşulları, istikrarlı ve düzenli istihdam ile iş güvenliği gibi olumlu yanları olan, istihdam edilen sektörde süreklilik arz eden, çalışanın etkin katılım sağladığı, çalışanlar açısından yaratıcı işler yer alırken; ikincil piyasalarda çoğunlukla çalışanların emek yoğun istihdam edildiği, düşük gelir ve düşük statü, olumsuz çalışma koşulları ile çalışanların kariyer yapmasına imkân verilmeyen, istihdamın güvenli olmadığı, vasıfsız işgücünün çalıştığı ve az tecrübe gerektiren işler bulunmaktadır (Özcan, 2016: 199). Birincil piyasa sermayenin baskın olduğu sektörlerde faaliyet sürdüren ve bu sektörlerde talebe bağlı sürekli üretim ile sendikalaşmanın olduğu firmalar bulunmaktadır. Birincil piyasada çalışan kişilerin eğitim düzeyi yüksek olup işçi ve işveren arasında arabulucu görevi gören sendikaları ile güçlü bağları mevcuttur (Hesapçıoğlu, 1994: 395).

Dual işgücü piyasası teorisinde, asıl işgücü piyasasındaki düşük istihdam sorununun yaşandığı, genellikle ikincil piyasa olarak adlandırılan emek işgücüne dayanmaktadır. Bu sistemde işgücüne olan talep, emeğin marjinal verimliliği tarafından ve işgücü arzı beşerî sermayeyle ücret karşılığı çalışma mantığına dayanmaktadır. İşgücü piyasasında istikrar, iyi ücret, zamanında ödeme ve iyi ödeme birincil piyasada çalışanlar için geçerli olurken ikincil piyasada çalışanların; düşük ücret, zamanında ödemenin yapılmadığı, sağlık güvencesinin yeterli olmadığı, eğitim ile iş arasında ters orantının olduğu, vasıfsız ve kötü işlerin bulunduğu katı bir segmentasyon olarak tanımlanmaktadır. İkincil piyasada çalışan bir kişinin işini kaybetme olasılığı her zaman yüksektir. Bunun sonucunda işten çıkarılan kişi artık yeteneklerine göre iş arama şansı bulamayacak ve daha düşük ücret ile çalışmayı geçici bile olsa kabul edecektir. Asıl hedefi ise yeteneklerine göre çalışırken işten çıkarıldığı sektörde tekrardan başlamak için iş almayı beklemek olacaktır (Hesapçıoğlu, 1994: 396).

İkincil piyasadaki kötü şartlara bağlı olarak işsizlik, zamanında ödemenin yapılmaması ve işyerinde çalışma şartlarının kötü olması nedeni ile işçiler açısından devamlı iş değiştirme söz konusu olabilmektedir (Hesapçıoğlu, 1994: 397). Zaten ikincil piyasada işçilerin hakkını arayacak sendikalaşmanın olmaması çok az olsa bile yeteri kadar destek görmemesi, yine çalışmamızda da tespit edildiği üzere işgücünde cinsiyet, mezhep eğitim gibi faktörlerin ağırlıklı olarak etkisinin bulunduğu görülmektedir

Dual teoride bazı ekonomilerin gelişememesinin sebebi olarak mal ve hizmetlerin tekel piyasası olan bazı sektörlerin elinde olduğu, işgücünde ayrıcalıklı çalışanlara ihtiyaç duyulduğu ve asıl olarak sektörlerdeki işgücü veya işverenlerin yapısının, diğer sektörlerdekinden yapı olarak farklılığından kaynaklandığı belirtilmektedir. Dual işgücü piyasası teorisinde, piyasanın iyi iş ya da kötü iş şeklinde bölünmesinin asıl amacı her piyasanın kendine özgü ücret stratejisi ve istihdam mekanizmasının bulunmasından kaynaklanmaktadır. Dual işgücü piyasası tüm çalışanlara aynı ücret ve aynı işlerin uygulanabilirliğini reddetmektedir. İşverenlerce sermayeye yapılan yatırımlar ücret ve istihdamın belirlenmesinde yeterli olmamaktadır. Bu yüzden işverenlerce farklı ücret ve farklı çalışma şartları sunulmaktadır.

Dual işgücü piyasası teorisine göre işçilere ödenecek olan ücret, teknoloji düzeyinin bir fonksiyonudur. İşçi ücretinin belirlenmesi ve işgücünün yapılan işlere uygulanabilirliği sadece eğitim, cinsiyet, yaş ve diğer faktörlere dayanmamaktadır. Bu noktada, ücretler kişiye göre değil, yapılan işe göre belirlenmelidir (Uyanık, 1999: 3)

Birincil ve ikincil piyasadaki meslek türleri ve işyeri kalitesi de farklılıklar yaratmaktadır. Bu piyasalar aynı zamanda, sosyo-ekonomik mekanizmalarla ayakta tutulabilen ve piyasalar arası geçişi sınırlandıran bir teoriye dayanmaktadır. Birincil işgücü piyasasında faaliyet sürdüren firmalar, üretimde sürekliliği elde etmek için kararlı ve güvenilir bir işgücü sağlamaya çalışmaktadır. Sürekliliği sağlamak ve beklenilen kaliteyi elde etmek isteyen firmalar işe alacağı işçinin vasıflı olmasını, özel yetenek ve eğitim şartı getirmesi beklenilen bir durumdur. Özellikle çalışanın eğitim durumu yapılan işe uygun ise firmanın verimlilik potansiyeli beklenilen seviyede artıracaktır. Bunu bilen firmalar özel hizmet içi eğitimlerle çalışanları destekleyerek yeni tekniklerin geliştirilmesine katkı sunmaktadır.

İkincil işgücü piyasasında ise kararsız ve istikrarsız işgücü söz konusu olduğundan, işverenler işgücü piyasasını oluşturmak için çaba harcamamaktadır. İkincil işgücü piyasasında işçinin alacağı ücret üretilen ürüne, talebe yani kaynağa göre belirlenmektedir. Durum böyle olunca yüksek eğitim düzeyine sahip bir işçinin yüksek kazancı getirmesi beklenmemektedir. Dual işgücü piyasası teorisinde, işverenlerin beşerî sermaye sahibi yani üretim sürecine katılan, işgücüne ait olan ve diğer üretim faktörlerinin daha verimli ve etkin kullanılmasına imkân sağlayan bilgi, beceri, tecrübe ve dinamizmi yatırıma yansıtma konusunda serbest karar verebilen kişilerin birincil piyasada bulunduğunu belirtmektedir (Manga v.d. 2015: 46). Birincil piyasada bulanan çalışanlar içerisinde bulunduğu sosyal çevrenin ileride edinebileceği işlerin yapısını da belirlemeye katkı sunmaktadır.

İkinci işgücü piyasasındaki çalışanların elde ettikleri düşük gelirden dolayı ekonomik yönden güçlenmelerinin sınırlı olmasını önemli bir kıstas olarak değerlendiren teoride, en önemli hipotezlerden biri; birinci ve ikinci piyasada çalışan kişilerin önündeki en büyük engelin sermaye olduğudur. Bu nedenle alt seviyedeki bir işçinin, üst seviyeye çıkması zor görülmektedir. İkincil piyasada çalışan bir işçinin birinci piyasaya geçmesinin bir başka zorluğu ise birincil işgücü piyasası çalışanlarının istikrarlı ve düzenli davranış biçimleri sergilemelerine karşın ikincil piyasada çalışan

bir işçinin işveren tarafından beklenilen şartları taşımaması, sosyal davranışlara dikkat etmemesi ya da birincil piyasa çalışanların sosyal grubuna entegre olma konusunda çabasının olmayışından kaynaklanmaktadır. İkincil piyasada çalışan bir işçinin birincil işgücü piyasasına geçmeyi denemesi bile, birincil piyasa çalışanlarınca kabul görmeyecektir. Çünkü birincil piyasa işgücünde entelektüel ya da manuel beceri üstünlüğü olduğu kabul edilir ve bu vasıflara ikincil piyasadan birisinin erişmesi kabul edilmemektedir. Bu görüşe bağlı olarak ikincil piyasadaki işgücünde çalışan işçilerin öğrenme süreçlerinin engellenmesine neden olacaktır. Öğrenim sürecindeki ortaya çıkan bu engeller de birincil işgücü piyasasında çalışanlara karşı önyargıya yol açacaktır. Buradan doğan güçlüklerden dolayı işverenler ikincil işgücü piyasasından gelen işçileri çalıştırmazlar.

1.2.1.2.2. İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi Teorisi

Bu teori 1990'larda Oded Stark tarafından geliştirilmiştir. Stark, bu yaklaşımda göç araştırmalarının merkezine bireysel bağımsızlık yerine karşılıklı bağımlılığı yerleştirmekte, göçü ortaya çıkaran süreçte göçmenin ailesinin rolünü dikkate almaktadır. Göç kararlarının izole bireysel aktörler tarafından değil, genel olarak aile ya da hane halkı tarafından verildiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla göç edenle geride kalanlar arasında ekonomik bir bağ oluşmakta ve genellikle geride kalanlar, göç edenlerin gönderdiği paralarla hayatlarını idame ettirmektedirler (Gezgin, 1991).

Göçün yeni ekonomisi teorisine göre göçmen kararları, ülkelerindeki koşullarına göre değiştiği ve bu kararlarının tamamen bireysel faydadan ziyade, göçmenlerin içinde bulundukları ailenin gelir durumu, işgücü piyasası, kredi piyasasındaki durumuna göre şekillendiği varsayılmıştır. Ayrıca göç sürecinin yalnızca iki ülke arasındaki ücret farklılıklarından kaynaklanmadığını, bunun yanında güvensizlik, yoksulluk, risk azaltma/paylaşma ve gelir kaynaklarını farklılaştırma gibi çeşitli faktörlerin de etkilediğini belirtmiştir (Toksöz, 2006: 20).

1.2.1.2.3. İlişkiler Ağı (Network) Teorisi

Bu teori uluslararası işgücü piyasasında etkili bir faktör olarak görülen göçmenler arasındaki ilişkiler ağına dayanmaktadır. Uluslararası göçmenler arasındaki ilişki ağları, uluslararası göçün sürdürülmesini ve yaygınlaşmasını sağlayan bir sistemdir. Bu teoriye göre önceden göç eden göçmenler, yeni yerleşim mekânlarında oluşturdukları ağlarla göç deneyimleri sonucu göç ettikleri ülkelerindeki ile

yerleştikleri yeni ülkedeki coğrafi mekân arasında bağ kuran bir sistemdir. Göçmenler bu sistem ile göç süreçlerinde ortaya çıkabilecek engeller ve zorluklarla mücadele etmesinde kolaylıklar sağlar. Göçmenlerin kurdukları bu ağlar ile yeni göç dalgaları ortaya çıkabilmektedir. Çünkü bu ağlar yeni yerleşim yerleri hakkında göçmenlere bilgi verir ve göç sürecini kolaylaştırır (Adıgüzel, 2016: 31).

İlişkiler ağı teorisi göçmenlerin göç sürecinden ilk karar verme anlarından ziyade tüm göç süresince kendisine bilgi verir ve yeni göç yerlerinde de aynı ağı kullanarak göç sonrasındaki göçmen davranışların üzerinde etkisini sürdürür (Massey ve Taylor, 2004: 454). Göçmenler arasında kurulan ilişkiler ağı; göç sürecini başlatan, göç sürecinde olan ve göç sürecine henüz katılmayan kişiler arasında kurdukları ortak köken, akrabalık ya da soydaşlığa dayanan bağlantılar ile oluşmaktadır. Bu ilişki ağlarının varlığı, uluslararası göçü daha kolay hale getirdiği için göç hareketlerinin artırılmasında özendirici unsur olmaya devam etmektedir. Bu tür bağlar göçmenler açısından bilgi kaynağı olarak görülmekte ve göç sürecinin tüm aşamalarında kullanılmaktadır. Örneğin bu ağlar sayesinde işgücünün nerde elde edildiği, eğitim ya da sağlık hizmetlerine erişimin nasıl olduğu hakkında başvurabilecekleri bir çeşit sosyal sermaye olarak değerlendirilmektedir (Özcan,2016: 202). Zaman içinde bu ilişki ağları göçmen kaynağı oluşturan ülkelerde göç hareketini sınırsız hale getirmektedir (Abadan-Unat, 2006: 34).

İlişkiler ağı teorisi, göçmenlerin işgücü piyasasında ücret farklılıklarına bağlı olarak istihdam politikalarındaki değişimlere rağmen göçün kesintisiz sürdürüldüğünü açıklamaya yardımcı olmaktadır. İlişkiler ağları sayesinde göçmenler göç süreçlerini daha riski azaltılmış başlattıkları ve göç süreçlerini daha ekonomik gerçekleştirdikleri aynı zamanda ilişkiler ağının varlığı göçmenlerin kararlarını ve yer seçimlerini de etkilemektedir (Çağlayan,2006: 17). İlişkiler ağı (Network) teorisinin, göçün başlamasına sebep olan değişkenleri pek önemsemediği, göçün zaman ve mekânda devam etmesini etkileyen değişkenlerle ilgilendiği görülmektedir.

1.2.1.2.4. Sosyal Sermaye Teorisi

Sosyal sermaye teorisinin kurucusu Thomas Faist'tir. Bu teoriye göre, rasyonel bireysel göç kararı modelleri ile yapısal makro göç modellerini birleştirmektedir. Göçmenlerin oluşturdukları ve yerleştikleri mekânsal kümelenmeler daha formel organizasyonlar içindeki sosyal ilişkiler ve sosyal sermaye, göç sürecinin

başlatılmasında ve göç sonrası ortaya çıkan uyum sorunlarının giderilmesinde yardımcı niteliklere sahiptir.

Sosyal sermaye hem kaynaklık etme hem de bütünleştirme işlevi olan bir tür araçtır. Değişik sosyal ilişkiler göçmenlere farklı sosyal sermaye sunmalarının yanında, bireylere farklı yükümlülükler de yüklemektedir. Sosyal sermaye, farklı ilişki çeşitleri sonucunda kazanılmış bir kaynak olarak görülebilmekte ve başka çeşitlerdeki bir sermayeye de dönüşebilmektedir (Çağlayan,2006: 17).

Sosyal sermaye, mikro düzeydeki kararları biçimlendiren makro düzeydeki faktörlerin mekanizmasını oluşturmada önemli rol almaktadır. Göçmenler arasında oluşturulan ilişki ağları ile sosyal bağlar; sosyal sermaye kavramının uygulamadaki karşılığına denk gelmektedir. Yerleştikleri ülkelere ilk gelen göçmenler sonrasında gelecek göçmenlere kaynaklık etmekte ve göç sürecinde ortaya çıkacak zorlukların aşılmasına yardımcı olabilmektedir. Çünkü ilk gelen göçmenler yerleştikleri mekânlarda göçmenler için yeni iletişim kanallarının kurulmasına kaynaklık etmektedir (Goss ve Lindquist, 1995: 324).

Göçmenler, göç süreçlerinde maddi ve fiziki kaynak eksikliğine bağlı olarak olumsuz göç deneyimi yaşayabilmektir. Güvenli bir göç deneyimi yaşamak isteyen göçmenlerin maddi olarak iyi bir sosyal sermayeye sahip olması gerekir çünkü sosyal sermeye, göçmenin göç ettiği yerde de yerleşimini, entegrasyonunu, kültürel ve sosyal etkileşimini olumlu yönde etkiler. Aynı zamanda sosyal sermaye bir toplumda veya onun bir bölümünde güven duygusunun hâkim olmasında etkilidir. Mesela emek ve sermayenin ülkeler arası eşitsiz dağılımı ile ortaya çıkan sosyal sermaye teorisine göre ekonomik sorunu olmayan göçmenin, eğitim, dil bilgisi, beceri ve deneyiminin çokluğuna bağlı olarak iş bulma olasılığı artar (King, 2012: 14).

Göçmenler, göç sürecine başlamadan önce, gidecekleri yerler hakkında bilgi edinirler. Özellikle ekonomik sebeplerden dolayı istihdam sorunu yaşamayacakları ve yüksek ücret ile çalıştırılan bölgelerde çalışmayı tercih etmektedirler. Çünkü göçmenlerin kendi ülkelerini terk etmelerinin en önemli sebeplerinden biri doğdukları yerin sınırlı fırsatlarıyla çevrili olmasıdır. Sınırlı fırsatları olan bölgelerinden ayrılırken gidecekleri yerlerinde sınırlı fırsatlarla çevrili olmasını istemeyen göçmenler, yüksek ücret ve rahat yaşam koşulları beklentisiyle göç kararını verirler.

Sosyal sermaye, daha önce göç deneyimi yaşamış kişilerin, yeni göç kararı vermiş ya da göç sürecine girmiş göçmenlere sağladığı bilgi ve tecrübe temelinde ele alınmaktadır. Göçmenler göç deneyimlerini akrabalarına aktardıkları gibi sosyal bağlar aracılığıyla da iletebilmektedir. Yeterli bilgiyi almadan göç sürecini başlatan göçmen, daha fazla maliyete katlanacak gerekebilecek ve daha riskli bir göç süreci yaşayacaktır. Göç edilen ülkede hükümetlerin göçmenlere karşı ekonomik yönden rahatlatıcı tedbirler almaması halinde, göçmenlerin sosyal sermeyesi daha da önem kazanacaktır. Ayrıca yetkililerin tutumunda bir olumsuzluk olması halinde göçmenler sahip olduğu her türlü gayri resmi mekanizmayı kullanarak kendisi ve ailesi için bir geçim stratejisi yaratmaya çalışacaktır (Garip, 2008).

Sürekliliği birey ve sosyal sermayeye dayanan göç olgusu, insanların kendi aralarında geliştirdikleri sosyal ağlar ile sosyal sermaye faktörü ortaya çıkmaktadır. Bu, göçte kümülatif nedensellik olarak adlandırılan duruma da işaret etmektedir. Kümülatif nedensellik, potansiyel göçmenler ve ilk gelen göçmenler arasında geri bildirim mekanizmasını sağlayan en önemli unsurdur. Emek sonucu ortaya çıkan göç, sosyal sermeye, yeni istihdam alanları ve hayatlarını düzenlemeleri için gereken bilgiyi içeren ilişki ağları ile, göçün yaratacağı zorluk ve riskleri minimize ederek, göçün kendiliğinden devam eden bir sistem haline gelmesini sağlamaktadır (Boyd ve Ellison, 2007).

Sosyal sermayesi güçlü olan yani ekonomik açıdan durumu iyi olan bir göçmen, göç sürecinde oluşacak maliyetleri kolaylıkla karşılayabilmekte ve en az riskli şekilde göç sürecini tamamlayabilmektedir. Göç sonucunda yeni yerleşeceği mekânlarda daha kolay iş fırsatları ile kazancının maksimize edilmesi konusunda zorluk yaşamayacaktır. Göçmenin sahip olduğu sosyal sermayenin durumu, göçün maliyet ve getirilerini belirlemede yarar sağlamaktadır. Göçmen, hedefteki varış noktasında hayat kurabilmek için gerekli olan iş bulma ve iş bulana kadar kalacak bir yer ayarlama süreçlerinde sosyal sermayesinden destek alır (Develi, 2017: 6). Yanında kalabileceği ve iş bulmasına yardımcı olacak birilerinin olması, göç maliyetlerini azalttığı gibi kazançlarını da artırabilir. Bu da sosyal sermayesi olan bir göçmenin olmayana kıyasla geçim şartlarını iyileştirebilmesine olanak sağlamaktadır

1.2.1.2.5. Ulusaşırı Göç Teorisi

Özellikle son yıllarda hızlı bir artış gösteren uluslararası göç, bu alanda geliştirilen teorileri de artırmıştır. Bu teorilerden biri de göç çalışmalarında önemli bir yer tutan Thomas Faist tarafından öne sürülen ulusaşırı göç teorisidir. Ulusaşırı göç teorisi, dinamik sürek olarak ifade edilen ulus-ötesi sosyal alanlarla ile birçok ülkede bulunan sosyal ve sembolik bağlar ile içerikleri, ağlar ve örgütlerdeki konumları ve bu sosyal ağlarının birleşiminden oluştuğunu belirtmektedir (Faist, 2003: 199).

Göçmenler sosyal, kültürel ve ekonomik gelişme arayışında olan ülkeleri tercih etmelerini bu teori açıklamaktadır (Kurekova, 2011: 5). Ulusaşırı, birden fazla ülke insanının bir arada yaşaması, sınırlar ötesi yapılan eylemlerin, göçmenlerin gerçeklikleri ve davranışlarının düzenli bir hal alması anlamına gelmektedir. Göç teorisinde göç edilen ülke ile yerleşilen ülkelerdeki siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel çevrelere aktif bir şekilde bağlı ve katılımcı olan göçmenleri vurgulamaktadır (Özcan, 2016: 205).

Ulusaşırı göç ile ilgili yapılan araştırmalar aslında göçün nedeni üzerinde pek durmaz asıl ilgilendikleri konu yeni ülkelere göç etme ve bu ülkelerde uyum sorunu yaşamadan hayatlarını idame etmeleri ile ilgilenmektedir. Bu alanda önemli çalışmaları olan Portes'e göre ulusötesi faaliyetler, ulusal devletlerin ve birden fazla ülkede ticari ilişki içerisinde olan şirketlerin birer çalışanı görevi görmektedir. Söz konusu temsilciler ekonomik, politik, kültürel ve dini faaliyetler için de birer çalışan görevi görmektedir. King'e göre de ulusötesi yaklaşım, doğrusal ve itme/çekme modelinin tam anlamışla açıklanması açısından göç teorisini yeniden biçimlendirmede katkı sunmaktadır (King, 2012: 27).

Ulusötesi teori, özellikle son yıllarda yaşanan ekonomik, sosyal ve belki de en önemlisi savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan göçmenlerin sayısının artması ile daha önemli bir hal almıştır. Suriye, Afganistan ve yakın tarihte Ukrayna'daki savaşta sonuçlarını gördüğümüz uluslararası göçlerde ulaşım ve iletişimdeki yeni teknolojilerin etkisiyle yaşanan göç deneyimi daha da yaygınlaşmıştır. Bu teknolojik gelişmelere bağlı olarak günümüzde göçmenler, kendi ülkeleri ve dünyanın farklı yerlerindeki topluluklarla yakın bağlarını kolaylıkla koruyabilmektedir.

Ulus aşırı kuramının en önemli teorisyeni olan Faist'e göre ulus aşırı toplumsal alanlar; akraba grupları, ulus aşırı devreler ve ulus aşırı topluluklar şeklinde adlandırılmaktadır. Faist bu göç süreci ve sonrasındaki toplumsal bağları Tablo 1'de görüldüğü gibi kategorize etmiştir.

Tablo 1. Ulus Aşırı Alanların Üç Türü

Ulusaşırı akraba grupları	Karşılıklılık	Toplumsal eşitlik normunun desteklenmesi; küçük gruplardaki fertler üzerinde kontrol uygulanması	Hane halkının veya aile fertlerinin göç alan ülkeden göç veren ülkeye yaptıkları para havaleleri; örnek: Sözleşmeli işçilikler
Ulusaşırı devreler	Değiş-tokuş, tarafların karşılıklı beklenti ve yükümlülükleri; etkin faaliyetlerin sonuçları	İçerideki kişi olmanın getirdiği avantajların kullanılması, dil; emsal ağlardaki güçlü ve zayıf toplumsal bağlar	Ticaret ağları; örnek: Çinli, Lübnanlı ya da Hintli iş insanları
Ulus aşırı topluluklar	Dayanışma, paylaşılan fikirler, inançlar, değerlendirmeler ve semboller; kolektif kimliğin çeşitli şekillerinde ifade edilir	Kolektif simgelerin (soyut) sembolik bağlarda harekete geçirilmesi; örnek: Din, milliyet, etnisite	Diasporalar; örnek: Museviler, Ermeniler, Filistinliler, Kürtler

Kaynak: (Faist, 2003: 275).

1.3. Türkiye'de ve İran'da Afgan Göçü ve Literatürü

1.3.1. Türkiye'de Uluslararası Göçün Arka Planı

Türkiye'yi yakından ilgilendiren uluslararası göçün başlangıcı olan Balkan Göçü 1. Dünya Savaşı boyunca sürmüştür. Lozan Barış Antlaşması sonrası Balkanlarda yerleşik hayat sürdüren Müslümanların sorunu devam etmiştir. Lozan'da aynı zamanda Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye'de hayatlarını sürdüren Yunanistan vatandaşların da iskân etmelerinin yaşanması devam etmiştir. Bunun sonucunda Yunan ve Türk tarafının talebi üzerine nüfus mübadelesi yapılmasına karar verilerek milyonlarca insanın göç etmesine neden olmuştur. Bulgaristan'dan göçün devamlılığı ve Balkanlardaki benzeri olaylar uluslararası politikada ve ulusal alandaki düzenlemelerde değişikliklere neden olmuştur (Karacabey, 2017: 26).

Kurtuluş Savaşı sonrasında uygulanan mülteci politikası sonrasında Fransa Almanya, Polonya, Rusya gibi gelişmiş ülkelerde yaşayan ve dini, siyasi ya da başka nedenlerle baskıya uğrayan insanlar ülkemize sığınmıştır. 2. Dünya Savaşı sırasında Alman Nazi baskısından kaçan Yahudiler genellikle Anadolu'ya sığınmıştır. 2. Dünya savası sonucu Almanya'daki Nazi işgal güçlerinden kurtulmak isteyen başta Müslüman, Yunan ve İtalyanlar yine ülkemize sığınarak göçmen statüsünde barınmalarına imkân tanınmıştır. Savaşın sona ermesi ile ülkemize sığınan bu kişiler ülkemizde kalmaya devam ettikleri gibi kendi ülkelerine ya da üçüncü ülkelere geçiş yapanlarda olmuştur (Demirhan ve Aslan, 2015: 32).

2. Dünya savaşı sonucunda yaşanan kayıplar neticesinde Avrupa'da yaşanan insan işgücü büyük bir yara almış ve bu eksiği tamamlamak için niteliksiz işçi talebi artmıştır. Bu talebin büyük bir kısmı Türkiye'den karşılanmıştır. Avrupa'da yaşanan işgücü eksikliği ile Türkiye'den ciddi sayıda vasıflı ya da vasıfsız işçi göçmen olarak İsviçre, Almanya, Avusturya, Fransa ve Hollanda gibi gelişmiş ülkelere göç etmiştir. Yaşanan bu göçmen hareketinin diğer göç dalgalarından ayıran en önemli husus yaşanan bu göçün savaş, tehdit ya da can korkusuyla yaşanmadığı tamamıyla ekonomik sebeplerden kaynaklanmasıdır (Deniz, 2014: 178).

1955'lerde başlayan ve 1974'teki Kıbrıs Harekatı'na kadar süren çatışmalar ve hem Rum hem de Türk halklarına uygulanan insan hakları ihlalleri, Türkiye ve Yunanistan arasında gerginliğe yol açmıştır. Bunun sonucunda özellikle 1962'de Türkiye'de yaşayan ve daha önceki mübadelede Türkiye'de yaşamayı kabul etmiş olan Rum ve Yunan kökenli vatandaşlar zorla Yunanistan'a göç ettirilmiştir. (Parlak ve Şahin, 2015).

Balkan göçlerinde yaşanan en son dalga ise Bulgaristan'da Jivkov'un yürüttüğü hükümet politikaları ile Türklere karşı baskı ve tehdit unsurların devreye alması sonucu meydana gelmiştir. Bu dönemde yaklaşık 300 bin Türk vatandaşı ile Bulgar kökenli olan Pomaklar Bulgaristan'dan sürgün edilmiştir. Yaşanan bu gelişmeler 1989-1990 yılları arasında devam etmiştir. Türkiye'ye yerleşen göçmenlerin yüzde 30'u Jivkov'un yürüttüğü rejimin son bulması ile ülkelerine geri dönmüş olsa da büyük çoğunluğu Türk Vatandaşlığını tercih etmiştir (Latif, 2002: 11). 1990'lardaki diğer büyük göç dalgası yine başka bir diktatör eliyle gerçekleşen bir

katliamdan kaçan ve Türkiye sınırlarına dayanarak yardım isteyen Iraklı Kürtlerdir (Özdemir, 2016: 218).

Türkiye tarih boyunca çok sayıda uluslararası göç hareketine sahne olmuştur. En son 2011 yılında 21. yüzyılın en açık ve en trajik göç biçimlerinden biri olan Suriye'de ki savaştan kaçan yaklaşık 3 milyon göçmen ile göç olgusu yeni bir boyut kazanmıştır. Suriyeliler gerek ülke içindeki farklı bölgelere ve gerekse ülkeleri dışına göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu hususta özellikle de Türkiye tercih edilmiştir. Özellikle Hatay, Urfa, Gaziantep ve Kilis gibi sınır bölgesine yakın olan şehirlere sığınmışlardır (Neccar, 2017: 188).

Nitekim Suriye'de yaşanan Esad rejimi sonucu ortaya çıkan savaş ortamı ile ülkemize yapılan göç dünya tarihinde Avrupa'ya yapılan göçlere göre çok daha fazladır. Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin çoğu ülkemizin güneyinde bulunan şehirlerdeki ortak dil, din ve kültür benzerliğinden kaynaklandığı için tercih ettikleri bilinmektedir. Ancak büyükşehirlerdeki ekonomik gelişmişlik ile diğer şehirlere yayılmada azımsanacak derecede yüksektir. Türkiye Birleşmiş Milletlerin mülteci ve göçmenleri himaye altına alan 1948 yılındaki Cenevre Sözleşmesinde imzasının bulunması dolayısıyla uluslararası arenada bundan dolayı sorumluluk sahibidir. Ancak bu sorumluluğun yanı sıra birçok ülkeden gelen mülteci ve göçmene ev sahipliği yapmasının en önemli sebebi, yüzyıllara dayanan göç tecrübesinin devlet yapılanmasında ve toplumda bu anlamda sorumluluk bilincinin oluşması ve buna yönelik alt yapısının diğer Ortadoğu ülkelerine nazaran daha iyi olmasından dolayıdır.

Türkiye'de Suriyelilerden sonra kayıtlı resmi sayı olarak en büyük ikinci göçmen grubunu Afganlar oluşturmaktadır. Afgan göçmenler İran üzerinden çoğu zaman yürüyerek Iğdır, Ağrı, Van üzerinden Türkiye'ye geçmektedir. Yüzlerce göçmen de Erzurum'daki geri gönderme ve geçici barınma merkezlerinde kayıtlarını yaptırmaya devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre Dünya genelinde UNHCR'a kayıtlı Afgan mülteci sayısı 2,5 milyon iken 2018 yılı mart ayı sonuna dek Türkiye'de UNHCR'a kayıt yaptıran Afgan sığınmacı ve mültecilerin sayısı 169.919 olduğu açıklanmıştır.

Türkiye için Afgan göçmenler, 1951 Sözleşmesi'ndeki coğrafi sınırlama nedeniyle "sözleşme dışı mülteci" statüsündedirler. Dolayısıyla Türkiye'ye "mülteci" olarak yerleşmeleri söz konusu değildir. Türkiye'deki diğer tüm sığınmacılar gibi

çalışma izinleri bulunmadığından, kayıt dışı ekonomide istihdam ediliyor ve ciddi manada emek sömürüsüne maruz kalmaktadırlar (Kirişçi, 1996: 116).

Erzurum'da Afganlarla ilgilenen bazı sivil toplum kuruluşları ve yetkililer, İran sınırında 1,5 milyon Afgan uyruklu göçmenin de Türkiye'ye girmeyi beklediklerini, sınırı geçen 1500 kişilik Afgan göçmenin ise Erzurum'daki geri gönderme merkezinde kaldıklarını dile getirmişlerdir (BBC, 2018). Son aylarda göç dalgasının artmasının sebeplerinden biri, geçişi zorlaştıran yoğun kış şartlarının sona eriyor olması. Ama geçen yıllara oranla Afganistan'daki güvenlik ve ekonominin de giderek kötüye gitmesi göçü tetiklemektedir.

1.3.2. İran'da Uluslararası Göçün Arka Planı

İran tarih boyunca önemli nüfus hareketlerine maruz kalmıştır. Bu göçler uluslararası göçler ve iç göçler olmak üzere iki şekilde bilinmektedir. Ülkenin etnik yapısı da bu demografik geçişleri büyük ölçüde yansıtmaktadır.

Geçmişte nüfusun içten dışa ya da dıştan ülke içine doğru yer değiştirmeleri daha çok saldırı ve istilalardan kaynaklanmış ve fetih sonrası nüfus yerleşmelerine yol açmıştır. Ancak son yüzyılda buna ek olarak bu yer değiştirmeler siyasi ve ekonomik bir boyut da kazanmıştır. Özellikle İran'da son yüz yıldaki sınır ötesi yer değiştirmeler açısından iki önemli olaydan söz edilebilir. Bunlardan ilki 1945-1946 yıllarında Ermenilerin Ermenistan'a yerleşmek üzere İran'dan ayrılması, ikincisi ise nispeten istikrarlı yerleşimler ile karakterize edilen Iraklı ve Afgan göçmenlerin göçleri örnek gösterilebilir (Zencani, 2013: 32).

Bu eğilime özellikle 24 Nisan 1915'te Türkiye'den ayrılan Ermenilerin İran'a yaptığı göçleri ve İranlı işçilerin Rusya, Türkiye, batı ve güneybatı dâhil diğer ülkelere göçlerini de ekleyebiliriz. Bunun yanı sıra İran İslam Devrimi öncesi ve sonrasında ülke nüfusunun önemli bir bölümünün ülkeden ayrılması ve başka ülkelere yerleşmesi de ülkedeki yer değiştirme olaylarını etkilemiştir. 1978-79 yıllarında İran'da gerçekleşen devrim hareketi karşıtı olan bir milyonun üzerinde İran vatandaşı ve eski rejimin destekçileri ilk planda Türkiye'ye, sonrasında da Avrupa ya da Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) göç etmişlerdir (Kara ve Korkut, 2010: 155). Son yıllarda ülke dışına yoğun olarak beyin göçünün yaşanması da bu anlamda önemli sorunlar arasında yer almaktadır.

Bunlara ek olarak 1978 Afganistan sorunu, İslam devriminin sonuçları ve Irak'ın İran'a dayattığı savaşın sonuçları da yeni göç akımlarına yol açarak Afgan ve Iraklı göçmen ve mültecilerin İran'a yerleşmesine ve bir grup İranlının yurtdışına göç etmesine neden olmuştur. Bunun İran açısından, birçok sosyal ve ekonomik sonucu olmuştur (Castles ve Miller, 2003).

Son olarak İran'da resmi olarak bulunan 2 milyonun üzerindeki Afgan göçmenin, Türkiye'de kolaylıkla sonuçlanan üçüncü ülkeye yerleşme prosedürü nedeniyle İran'ı terk ederek şansını Türkiye'de denemek istiyor olması; bir diğer ifadeyle göçmenlerin iki ülke arasında yer değiştirmesine önayak olacak, Türkiye'yi olağandışı bir yük altında bırakacaktır. Buda, İran'ın oturma izinlerini yenilemeyerek sınırları dâhilindeki Afganları Türkiye'ye göçe zorladığı iddiasını güçlendiriyor.

İran, çoğunluğu Afganistan'dan gelen, dünyadaki en büyük göçmen nüfusundan birine ev sahipliği yapıyor. Yaklaşık 780.000 kayıtlı Afgan mülteci veya belgesiz olan ya da geçiş izni almış olan 2.2 milyon kişi İran'da yaşıyor (https: //www.unhcr.org/ir/refugees-in-iran/) Afgan göçmenlerin %96'sı kentsel alanlarda yaşarken, diğer %4'ü ülke çapındaki yaklaşık 20 göçmen yerleşim yerinde yaşıyor. İran'daki tüm Afganlar arasında 500.000-1.000.000'i, Ağustos 2021'de Taliban'ın ele geçirmesinden sonra İran'a geri geldi. 2022'nin başlarında BMMYK tarafından yeni gelen olarak kaydedilenlerin %45'i 18 yaşın altındakilerden ve %58'i kadınlardan oluşmaktaydı. Hanelerin% 23'ü kadındı (UNHCR, 2021).

Son yıllarda İran Hükümeti, Kart-ı Amayiş (mülteci kimlik kartları) sağlanmasını ve yenilenmesini artırmak için yeni politikalar uygulamaya koydu. Kart-ı Amayiş, kayıtlı mültecilere şartlı hareket özgürlüğü, geçici çalışma izinleri ve ulusal eğitim ve sağlık sistemlerine erişim sağlamaktadır. Temel sağlık hizmetleri hem mülteciler hem de belgesiz kişiler için ücretsiz olarak sunulmaktadır. Kart-ı Amayiş sahipleri, İran'ın Evrensel Halk Sağlığı Sigortası Programına da erişebilmektedirler. İran'daki tüm çocukların statüsü ne olursa olsun 2017'den beri ilk ve orta öğretime erişimi vardır (https: //data.unhcr.org/en/documents/details/77284).

Nisan 2022'de İran İçişleri Bakanlığı, İran'daki tüm belgesiz Afgan vatandaşlarının bir sayımını yapmış ve 22 Ekim 2022'ye kadar geçerli olan geçiş izni alan kişi sayısından yararlanan yaklaşık 2,2 milyon Afgan vatandaşını resmi kayıtlara almıştır (https://www.tasnimnews.com).

Ancak buna rağmen geçmiş yıllarda ve yeni gelen kayıt dışı Afgan göçmenleri sınır dışı etmeye devam etmektedir. Tahminen 663.000 Afgan göçmen 2021'in başından bu yana iş ve ücret kaybı, ayrımcılık, hareket kısıtlamaları ve tıbbi hizmetlere erişimdeki zorluklar nedeniyle İran'dan ülkelerine geri dönmüş bulunmaktadır. Bu sorunlar, İran'da COVID-19 salgınından kaynaklanan ekonomik düşüşe ve geçim kaynağı kaybına veya istem dışı geri dönüşe yol açan belge eksikliğine bağlanabilir (Gönültaş, 2020).

1.3.3. Türkiye'de Afgan Göçü Literatürü

Bu bölümde incelenen literatür, Türkiye'ye göç etmiş Afgan göçmenleri konu edinen bilimsel çalışmalara ile sınırlıdır. İran'da Afgan göçmenler ile ilgili yapılmış çalışmalar ile mukayese edildiğinde Türkiye'deki çalışmaların daha sınırlı olduğu göze çarpan ilk önemli farklılığı oluşturmaktadır. Günümüzden geriye doğru bir örüntü ile bakıldığında çalışmaların konu, araştırma problemi ve yöntem açısından farklı özelliklere sahip bir katalog oluşturdukları görülmektedir.

Söz konusu çalışmalara bakıldığında; *Öksüz'ün (2021) Afganistan'dan Batı Ülkelerine Göç Sürecinde Türkiye'nin Konumu: Trabzon'daki Afganlılar Üzerine Bir Araştırma* isimli çalışmasında; Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden ve Trabzon ilinde ikamet eden Afganistan asıllı göçmenlerin göç süreçlerinde Türkiye'yi hedef ülke olarak mı Batı ülkelerine geçişte transit ülke olarak mı konumlandırdıklarını inceledikleri görülmektedir. Çalışmada göçmenlerin göç süreçlerinde Türkiye'yi nasıl konumlandırdıkları incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi ile Trabzon ilinde ikamet eden Afganistan asıllı 20 katılımcıyla yüz yüze görüşmeler düzenlenmiştir. Görüşmeler MAXQDA 2020 nitel veri analiz programı ile analiz edilmiş ve sonuç olarak Trabzon'da ikamet eden Afganistan asıllı göçmenlerin göç hikâyelerinde Türkiye'yi, Batı ülkelerine geçişte transit ülke olarak konumlandırdıkları anlaşılmıştır.

Arıcı (2021) Erzincan'da Yaşayan Afgan Göçmenlerin Yaşadıkları Sosyal, Ekonomik Sorunlar ve Siyasi Düşünceleri Üzerine Bir Araştırma isimli çalışmasında*;* Erzincan'da yaşayan Afgan göçmenlerin Erzincan'daki sosyal, kültürel, ekonomik alanlarda topluma entegrasyonları, barınma, eğitim, sağlık, dil başta olmak üzere karşılaşılan sorunlarını, siyasi ideolojileri, laiklik ve Avrupa Birliği'ne bakışlarını da içeren politik eğilimlerini, gelecek planlarını ve beklentilerini ortaya koymaktır. Sonuç

olarak Erzincan'da yaşayan Afgan göçmenlerin ekonomik sıkıntılar yaşadıkları, izole yaşamları nedeniyle sosyo-kültürel anlamda yerel halktan uzak durdukları, dil sorunları yaşadıkları ve göçmenlerin büyük bir bölümünün Türkiye'yi transit ülke olarak gördükleri, amaçlarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya gitmek olduğu değerlendirilmiştir.

Habibullah, (2021) Zeytinburnu'nda Yaşayan Afgan Kadın Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu isimli çalışmasında*;* Türkiye'de Afgan kadınlarının toplumsal entegrasyonunu etkileyen faktörlerin neler olduğunu ele almıştır. Afgan kadınlarının Çalışma evrenini İstanbul'un Zeytinburnu ilçesinde yaşayan 37 Afgan kadınla yüz yüze ve telefon görüşmelerinden oluşturmuştur. Sonuç olarak; Afgan kadınlarının yerel düzeyde toplumsal entegrasyonu ile ilgili uygun destek sistemlerine yeteri kadar uyum sağlamadıkları, destek sistemlerinin yeterli olmadığı, ekonomik sorunlar yaşadıkları, güvenli bir toplumsal çevreye ve çalışma ortamlarına ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir.

Akman (2021) Afganistan Uyruklu Kadın Sığınmacılarda Bir Göç Nedeni Olarak Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Deneyimi: Fenomenolojik Bir Çalışma isimli çalışmasında*;* Afganistan uyruklu kadın sığınmacıların göç etme nedenlerine toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin etkisini ele almıştır. Çalışma 01.12.2020-13.12.2020 tarihleri arasında, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Amasya İl Temsilciliği'ne başvuru yapan Afganistan uyruklu 15 kadın sığınmacı ile sosyo- demografik soru formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ile çevrimiçi bireysel görüşme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak Afganistan'da toplumun kadınlara bakışının olumsuz olduğu, kadınların büyük çoğunluğunun fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet türlerine maruz kaldıkları, ülkelerinde hiçbir söz haklarının olmadığı, özgürlüklerinin kısıtlandığı, erkek egemen anlayışın devlet kurumlarında da geçerli olduğunu belirtmiştir. Göç hareketinin Afgan kadınlar için göç etme nedenlerinde şiddetin önemli bir etken olduğuna vurgu yapmıştır.

Ekmekcioğlu (2021) Afganlı Düzensiz Göçü Bakımından Sınır Güvenlik Yönetiminin İncelenmesi: Van İli Örneği isimli çalışmasında*;* sınır güvenliğinin düzensiz göçü yönetmedeki rolü, kamu politikaları analizi disiplini açısından incelenmiştir. Çalışmanın evreni Afgan göçmenlerin İran sınırından Türkiye'ye Van

ili sınırından girmesi olarak belirlenmiştir. Yöntem olarak nitel veri analizi çerçevesinde karar verici düzeydeki bürokratları ve düzensiz göçü oluşturan hareket halindeki Afganlı göçmenler ile yapılan görüşmelerin bulgularını oluşturmaktadır. Sonuç olarak kamu politikaları analizi yaklaşımıyla sınır güvenliği ve düzensiz göç ilişkisinin anlamlı olduğu, göç olgusunun sınırların güvenliğini tehdit ettiği, düzensiz göç olgusunun yönetiminde, güvenlik ve ucuz işgücü talebinin düzenlenmesine dikkat edilmesi gerektiği değerlendirilmiştir.

Suh, (2021) Sebepleri ve Sorunlarıyla Göçmenlik: İstanbul'daki Afganlar isimli çalışmasında; Türkiye'ye göç eden ve İstanbul'da yaşayan düzensiz statüdeki 19 Afgan göçmen ile derinlemesine mülakat yapmış, ayrıca sahadaki gözlemlerine dayanarak Afganların göç etme motivasyonları, kullandıkları rota ve kaçakçılık ağlarını ele almıştır. Çalışmada, göç terminolojisinde kullanılan geleneksel kavramlar, insan hakları, göçmenlerin medyadaki temsilleri ve küreselleşme tartışmaları da yer almaktadır. Sonuç olarak Afgan göçmenlerin göç yolunda ciddi zorluklar yaşadıkları, insan kaçakçıları vasıtasıyla Türkiye'ye giriş yaptıkları, hayatlarına mal olacak kadar tehlikeli bir yolculuktan geçtikleri sonucuna varılmıştır.

Şahin (2021) Transit Ülkeden Hedef Ülkeye; 2000 Sonrası Türkiye'ye Yönelik Afgan Göçündeki Dönüşüm ve Türkiye'ye Etkileri isimli çalışmasında*;* Afganistan'dan savaş ve ekonomik sebeplerle göç eden göçmenlerin yeni hedef ülkesinin Türkiye olmasının sonuçlarını ele almıştır. Sonuç olarak Türkiye'de yerel halkın Afganlara olumlu bakışı, hükümetin olumlu göçmen politikaları, sağlık hizmetleri ve işgücünün olması sebebiyle göçmenlerin uzun yıllar Türkiye'de kalmayı planladıkları ve vatandaşlık almaları halinde Türkiye'ye yerleşmeyi düşündükleri sonucuna varılmıştır.

Obayd (2021) Afganistan'da Göç Sorunu isimli çalışmasında*;* Afgan göçmenlerin Türkiye'ye geliş sebeplerini araştırmıştır. Sonuç olarak Afgan göçmenlerin Türkiye'ye gelmesindeki en önemli nedenin, Türkiye yönetiminin ve Türk halkının Afganistan halkına duyduğu güven ve yakınlık olduğu sonucuna ulaşmıştır. Özellikle İran İslam Cumhuriyetinin Afganlara karşı tutum değiştirmesi ile 2014- 2020 yıllarının Türkiye'ye en fazla göçün olduğu dönemler olduğunu, bu dönemlerde göçmenlerin çoğunun kendi ülkelerinden değil de İran İslam Cumhuriyeti'ni terk ederek Türkiye'ye sığındığı tespit edilmiştir.

Özgün (2021) Afgan Göçmen Profili Üzerine Bir Araştırma: Trabzon Örneği isimli çalışmasında*;* Trabzon'da bulunan Afgan göçmenlerin demografik yapısı, göç süreci ve göç sonrası göçmenlerin istihdam durumları, yerli halkın bakış açısını ele almıştır. Göçmenlerin eğitim durumlarının ve Türkçe bilgilerinin tespiti; sağlık durumlarının belirlenmesi, çocuklarının eğitim sorunlarının tespit edilmesi ve geleceğe ilişkin düşüncelerinin öğrenilmesi araştırılmıştır. Sonuç olarak göçmenler sağlık, eğitim, işsizlik, çalışma koşullarındaki zorluklar gibi sorunlar yaşadıkları ve Türkiye'ye göç edenlerin önemli bir kısmının Avrupa ve Kuzey Amerika'ya gitmek istediğini göstermiştir.

Çakır (2020) Ağrı'da Düzensiz Göç Vaka Çalışması: Afgan Kadın Göçmenler Örneği isimli çalışmasında*;* Türkiye'ye ilk kez gelen Afgan kadın göçmenlerin göç motivasyonları ve göçmenlik deneyimlerini ele almıştır. Afganların en büyük endişesinin kayıt dışı olmaları, her an sınır dışı edilme korkusu yaşadıkları, kadınların sağlık, eğitim ve ekonomik sıkıntılar yaşadıkları gözlemlenmiştir.

Canpolat (2020) Göç, Entegrasyon ve Algılar: Sivas'taki Afgan Sığınmacılara Yönelik isimli çalışmasında*;* Türkiye'nin Sivas şehrindeki Afgan sığınmacıların entegrasyon sürecine yönelik Sivas halkının algısını nitel ve nicel yöntemlerle analiz etmiştir. Çalışmada, yerel halkın Afgan sığınmacıların entegrasyon sürecine yönelik algılarını belirleyen faktörlerin neler olduğu araştırılmıştır. Çalışmanın yöntemini nitel ve nicel verilerin analizine dayanan karma araştırma yöntemi oluşturmuş ve yerel halktan 400 kişiye anket yapılmış ayrıca 50 kişiye ise derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Sonuç olarak yerel halkta; kültürel yozlaşma korkusu, işini kaybetme, Türk kimliğinin bozulması, Afgan sığınmacıların siyasette yer almaları ve Afgan sığınmacılarının neden olduğu ekonomik zararlar gibi kaygılar ortaya çıkmıştır.

Rasooly (2020) Afgan Göçmenlerinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Analiz isimli çalışmasında*;* Afgan göçmenlerin Türkiye'yi tercih etmesi ve Türkiye'de yaşamlarını devam ettirmesi sonucu oluşan ekonomik sosyal sonuçları ele alınmıştır. Sonuç olarak göçmenlerin kendi kimlikleri açısından yaşadığı sorunların sosyo ekonomik ve kültürel etkileşim sorunlarına yol açmaktadır. Afgan göçmenlerin bu sorunlarla baş edebilmesi için hükümetlerin ciddi kamu politikaları geliştirmeleri gerektiği tavsiye edilmiştir.

Doğan (2020) Uluslararası Göç ve Entegrasyon Teorileri Bağlamında Afganistan Hazara'larının Türkiye'ye Göçü: Trabzon İli Örneği isimli çalışmasında*;* Trabzon ilinde ikamet eden Hazara'ların göç deneyimleri ve entegrasyon durumunu ele almıştır. Yöntem olarak karma araştırma yöntemi ile nicel araştırma kapsamında kapalı uçlu sorulardan oluşan 80 kişiye anket formu, 16 kişiye nitel araştırma bağlamında yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme formu kullanılmıştır. Sonuç olarak Hazara'ların Türkiye'ye yasa-dışı yollarla giriş yaptığı ve göç öncesinde ve sonrasında barınma, istihdam, sağlık, eğitim gibi ciddi problemler yaşadıkları, Afganistan'a geri dönüş yapmak istemedikleri, Trabzon ilinde ikamet eden Hazara'ların sosyal ve sistem entegrasyonun henüz gerçekleşmediği öne çıkmıştır.

Ahmadi (2020) Ankara İlinde Yaşayan Afgan Göçmenlerde Ruhsal İyilik Hali ve İlişkili Faktörlerin Değerlendirilmesi isimli çalışmasında*;* Ankara'da yaşayan 160 Afgan göçmenin ruhsal iyilik halinin ve olası ruhsal bozukluklarla ilişkili olan faktörlerin saptanmasını ele almıştır. Yöntem olarak Demografik Bilgi Formu, Dünya Sağlık Örgütü, 5 İyilik Hali Ölçeği, Majör Depresyon Ölçeği ve Travma Semptomları Ölçeği kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre cinsiyet, eğitim düzeyi, çalışma durumu, maddi yardım durumu, aylık hane geliri, barınma koşulları, Türkçe dil yeterliliği ve katılımcıların Türkiye'de kalma, üçüncü bir ülkeye geçme veya Afganistan'a dönme kararları olduğu tespit edilmiştir.

Hashemi ve Ünlü (2020) Türkiye'deki Afgan Göçmenlerine Yönelik Fırsat ve Zorlukların Analizi isimli çalışmalarında*;* Afganların Türkiye'ye göç nedenlerini ve göçmenlerin mevcut durumları ele alınmış ve Afgan göçünün fırsat ve zorlukları betimsel ve analitik çerçevede incelenmiştir. Özellikle Avrupa ülkelerine gitmek isteyen Afganlar için her yıl binlerce göçmenin Türkiye'yi transit ülke olarak kullandıkları, kimlik sahibi olan göçmenlerin eğitim, sigortalı çalışma ve sağlık imkânlarından faydalandıkları tespit edilmiştir.

Talwasa (2020) Türkiye'de "Daha iyi bir yaşam" Arayışı: Afgan Mültecilerin Türkiye'deki Uluslararası insan hakları Durumu isimli çalışmasında*;* Türkiye'deki Afgan sığınmacılardan Avrupa'ya gitmeyi bekleyenlerin uluslararası insan hakları bağlamında mevcut şartları ele alınmıştır. Çalışmada öne çıkan düşünceler, Afgan göçmenlerin insan hakları açısından şartlarını iyileştirmek üzere Türkiye ve uluslararası topluma öneriler sunulmuştur.

İdiz (2019) Görünmeyen göçmenler Afganlar: Türkiye köprü mü, hedef mi isimli çalışmasında; Afganistan ve Bosna'daki Afganistanlıların göç nedenlerini ele almıştır. Afganların Türkiye'ye göçünün ele alındığı 17 düzensiz Afgan göçmenle yarı yapılandırılmış görüşme yapılmış ve Türkiye'ye neden geldikleri, ne yapmayı planladıkları incelenmiştir. Sonuç olarak Türkiye'deki göçün en büyük sebebinin ekonomik olduğu sonucu elde edilmiştir.

Durmaz (2019) Türkiye'ye Yönelik Afgan Göçünde İran Etkisi (1979-2018) isimli çalışmasında; Afganistan'ın Sovyetlerin işgali ile başlayan ve günümüze kadar uzanan siyasi durumu hakkında bilgi verilmiştir. Afganlarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerle birlikte incelenerek, Afganların İran'daki durumları ve onları İran'dan Türkiye'ye doğru göçe yönelten etmenler analiz edilmiştir.

Doghan (2018) 1980 Sonrası Dönemde Türkiye'ye Yerleşen Afgan Türkmenlerinin Göç Süreçleri ve İntibak Problemleri isimli çalışmasında; Tokat'ın Yeşilyurt ilçesi ve Konya'nın Tatlıcak köylerine Afganistanlı Türkmen göçünün sosyo-kültürel, ekonomik ve aile yapısındaki etkileri ele alınmıştır. Araştırmanın evrenini 40'ı Türkmen göçmen ve 15'i Türkmenlerin yerleştikleri bölgede yetkili isim olan bölge halkı ile mülakat şeklinde gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak Türkmenlerin göç sonrası yaşadıkları kültürel ve geleneksel değişimleri ve özellikle de eğitim alanında elde ettikleri başarılarına dikkat çekilmiştir.

Açıkgöz (2018) Metropol Kentlerde Düzensiz Göçmenlerin Mekânsal Kümelenme Dinamikleri: Beykoz-Yenimahalle Afganistanlılar Örneği isimli çalışmasında; İstanbul Yenimahalle'de ikamet eden Afgan göçmenlerin zincirleme göç ile yaşadıkları mekânsal kümelenmeyi ele almıştır. Çalışmada kaçak yollarla, Beykoz-Yenimahalle'ye gelen Afganistanlıların demografik yapısı, Türkiye ve Yenimahalle'ye uyum süreçleri, göç nedenleri, mekânsal kümelenme dinamikleri, mahalle sakinleri ile ilişkileri, ekonomik durumları ve gelecek planları incelenmiştir. Çalışma 6 Afganistanlı, 4 Yenimahalle'li olmak üzere 10 kişi ile yarı yapılandırılmış soru formu ve 100 kişiye anket uygulanarak veri toplanmıştır. Sonuç olarak Afganların mekânsal olarak aynı muhitte yaşadıkları, yerel halktan tam kopuk olmamakla birlikte daha çok kendi soydaşları ile temasta oldukları tespit edilmiştir.

Bozok, v.d. (2018) Göçmen İstekleri Yaklaşımı Işığında Beykoz, Karasu Mahallesi'ndeki Refakatsiz Afgan Göçmen Çocukların Yaşamlarını Sürdürme isimli

çalışmalarında; İstanbul, Beykoz Karasu Mahallesi'nde yaşamlarını sürdüren refakatsiz Afgan göçmen çocukların hayatlarını sürdürme deneyimlerini ele almışlardır. Çalışmada Temmuz 2015 ve Ağustos 2017 tarihleri arasında, Afgan göçmen çocuklar ve Karasu Mahallesi halkıyla yapılmış görüşmelerden oluşan, niteliksel bir araştırmanın sonuçlarına dayanmaktadır. Çalışma sonucunda Afgan göçmen çocukların emeklerinin karşılığını alamadıkları sonucuna varılmıştır.

Raof (2017) 11 Eylül 2001 Sonrası Afganistan'dan Türkiye'ye Göçler ve Bunların Türkiye'ye Etkileri isimli çalışmasında; 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında Afganistan'dan Türkiye'ye göç edilmesinin nedenlerini, göçmenlerin bu ülkede karşılaştıkları zorluklar ve yaşam mücadelelerini, göçmenlerin ev sahibi ülkeye olumlu ve olumsuz etkilerini ele almıştır. Sonuç olarak göçmenlerin göç etmesinin en önemli faktörleri; mevcut güvenlik sorunu, sosyal şiddet, yaşam koşulları, ekonomik olanaklar ve güvenlik olanakları şeklinde değerlendirilmiştir.

Türkiye'de yapılan ve yukarıda ana hatlarıyla ortaya konulan literatürün tematik açıdan göç deneyimleri, göç sonrası karşılaşılan sorunlar, toplumsal entegrasyon, kadın sığınmacıların yaşadığı cinsiyete dayalı sorunlar, sınır güvenliği ve sınır geçişinde yaşanılan zorluklar, göçmenlerin göç sebepleri, çalışma şartlarındaki zorluklar, göçmenlerin ülke tercihi, mekânsal kümelenme, göçmen çocukların göç deneyimi ve göç sonrası entegrasyon süreçleri gibi konularda yoğunlaşan bir tablo ortaya koyduğu görülmektedir.

1.3.4. İran'da Afgan Göç Literatürü

İran'a farklı sebeplerle gelen Afgan göçmenlerin İran'daki akademik çevrelerce mercek altına alınan boyutlardan birini göçmenlerin ekonomik ve toplumsal yapıya etkileri ve yarattıkları sonuçlar oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile Afgan göçmenlerin İran toplumuna dâhil olmalarıyla birlikte toplumda buna yönelik çok yönlü etkileri olmuştur. İran'da Afgan göçmenler genel olarak; Horasan-ı Razevi bölgesindeki Meşhet Şehri, başkent Tahran, Kerman, Pakistan sınırına yakın olan Sistan Beluçistan bölgesi, Kum ve isfahan gibi sınıra yakın olma, büyük ya da dini merkez sayılan şehirlerde yaşamaktadırlar. Bu büyük şehirlerde yaşamaları ve buradaki halkla etkileşimlerinin sonucu olarak ciddi anlamda akademik yazına konu olmuşlardır.

İran’da Afgan göçmenleri konu edinen çalışmalara biraz daha detaylı bakıldığında; *Tarzari (2012) Sosyal Sermayenin Düzeyi ve Sosyal Güvenlik Algısı Arasındaki İlişki* isimli çalışmasında; Tahran'da ikamet eden Afgan göçmenlerin sosyal sermayeleri ile ilgili sosyal güvenlik seviyeleri araştırılmıştır. Çalışmanın kapsamını Tahran'da yaşayan Afgan göçmenlerin geneli oluşturmaktadır (yaklaşık 67.000). Tahran’da yaşayan Afgan göçmenler arasından 399'u Cochran, küme örneklemesi ve kartopu örneklemesi ile seçilmiştir. Sosyal güvenliği ve sosyal sermayeyi ölçmek için anket çalışması uygulanmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre; katılımcıların orta düzeyde bir sosyal güvenlik ve sosyal sermaye seviyesine sahip oldukları, Afgan göçmenlerin sosyal güvenlik düzeyi ile sosyal sermaye arasında anlamlı ve doğrudan bir ilişki olduğu görülmüştür.

Alevi (2002) Afgan Göçünün İran İslam Cumhuriyeti Ulusal Güvenliğine Etkisi isimli çalışmasında; İran’ın iç ve ulusal güvenliğini tehdit eden konulardan birinin işsizlik bir diğerinin de işsizliği arttıran faktörlerden olan 2 milyon 350.000 Afgan göçmenlerin varlığı olarak tanımlanmaktadır. Bu rakamın 1 milyon 600 bininin İranlıların çalışabileceği işlerde çalıştığını dile getirmektedir. Çalışmada Afgan çalışanların %90’nın vasıfsız olduğu ancak İranlı işsizlerin de %64’nün vasıfsız olduğu, dolayısıyla Afgan göçmenlerin İranlı işçilerin işlerini ellerinden aldığı ve yerlerini iştigal ettiği anlamına geldiğini ve bunun İranlılar için ulusal bir sorun niteliği taşıdığına dikkat çekilmektedir. Bu gidişatın devamı halinde: işsizliği artıracağı, yaşam standardını düşüreceği, yerli çalışma gücünü sekteye uğratacağı, nüfus artışına neden olacağı, dövizin dışa aktarımı, yolsuzluğun artacağı ve Afgan göçmenlerin devlete vergi ödemedikleri için devleti ciddi bir zarara uğratacağı gibi sorunların İran’ın iç güvenliğine tehdit oluşturan unsurlar olduğu vurgulanmaktadır.

Muhammedî (2015) Afgan Göçmenlerin İsfahan Şehrindeki Suçları Artırmadaki Rolü isimli çalışmasında; Afgan vatandaşlarının İran'a göçünün birçok soruna yol açtığına değinilmiş ve bu sorunlardan en önemlisinin, Afgan vatandaşlarının işlediği suçlar olduğu dile getirilmiştir. Bu tezin asıl amacı, göçmenleri ağırlayan bir şehir özelliği taşıyan İsfahan şehrinde, Afgan göçünün artan suça olan etkileri ve suç işleme eğilimlerinin nedenlerini ele almaktır. Bu konularla ilgili sorular anket ve derinlemesine görüşmeler şeklinde gerçekleşmiştir. Ayrıca, İsfahan

eyaletinde Afgan vatandaşları tarafından işlenen suçların yüzdesi belgelere dayandırılarak istatiksel olarak ayrıca değerlendirilmiştir.

Musevi (2012) Afgan Göçmenlerin Kimliklerini Gizlemelerinin Nedenleri Üzerine Bir Araştırma (Meşhed'deki İkinci Kuşak Afgan Göçmenler) isimli çalışmasında, Meşhed'de yaşayan ikinci nesil Afgan göçmenlerinin kimliklerini gizlemelerinin ardındaki sebepleri anlamaktır. Daha önceki araştırmalar, İran'daki genç Afgan göçmen kuşağının belirsizlik ve kimlik çatışmasından muzdarip olduğunu ve iki alanda- Afgan toplumu ve kültürü- ve- İran toplumu ve kültürü arasında sürekli bir ikilem yaşadığını göstermiştir. Metodolojik olarak, nitel yöntem seçilmiştir. Çalışma kapsamında Kimliğini açıklamak istemeyen 23 ikinci nesil Afgan göçmen ile derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler, temel teoride açık, eksenel ve seçici kodlama adımlarına dayanan bir metin dosyasına dönüştürüldükten sonra da analiz edilmiştir. Bu çalışmanın bulgularına dayanarak, görüşülen ikinci nesil Afgan göçmenlerin kimliklerini gizlemelerinin nedenleri üç ana anlamsal kategoride tartışılmıştır. Bunlar; İran'da sosyalleşme, yapısal ve iletişimsel engeller. Afgan olmalarının bir sonucu olarak İran toplumunun resmi ve politik düzeninin yarattığı yapısal ve nesnel engellerle karşı karşıya kalmalarından dolayı, Afgan kimliklerini gizleyerek ve kamuflaj stratejisini tercih etmeleri. Bunun dışında, enformel ve iletişimsel seviyedeki diğer engeller olarak dile getirilmiştir.

Khazali (2016) Uluslararası Göçmenliğin İran İş Gücü Piyasası Üzerindeki Etkisi; Afgan Muhacirler Özelinde isimli çalışmasında, Göçün, ölüm ve doğurganlığın yanı sıra, nüfus artışını etkileyen üç ana faktörden biri olduğundan bahsetmiştir. Bundan dolayı işgücü piyasaları ile ulusal ve yerel ekonominin gelişmesi için ihtiyaç duyulan en önemli insan kaynaklarından biridir. Bu nedenle, göçün sonuçlarının daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması için daha geniş çaplı bilimsel araştırma veya çalışmaların yapılması gerekir. Göçmenlerin ağırlandıkları ülkeler için birçok olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Bu çalışmanın amacı, İran'a gelen Afgan göçmenlerin İran'daki işgücü piyasasına etkisinin (işsizlik oranı ve ücret seviyesi) araştırılmasıdır. Çalışmaya göre Afganistan göçü İran'daki işsizliği arttırmış, GSYH'yi ekonomik büyümenin bir göstergesi olarak düşürüp, İran'daki ücret seviyelerini yükseltmiştir. Afgan göçmen sayısı ile ücret arasındaki pozitif ilişki, kısmen göçmen işgücünün ve yerli işgücünün tamamlayıcılığını yansıtmaktadır. İşsizlikle ücretler arasında anlamlı

bir ilişki yoktur çünkü ortalama ücret düzeyiyle yüksek oranda ilişkili olan asgari ücretin belirlenmesi, enflasyonu, işverenlerin alım gücünü etkileme oranını dikkate alarak işçilerin alım gücünü sürdürme kriteri ile göz önünde bulundurulur. Bir başka deyişle, siyasetçiler işsizlerin işsizlik ve iş yaratma kriterlerine odaklanmak yerine, işçilerin satın alma gücünü korumayı düşünmektedirler.

Ahmedi Nejat (2010) İran'ın Farklı Noktalarında Yaşayan Afgan Mültecilerin Çok Yönlü Yoksulluk ve Eşitsiz Koşullarının Araştırılması isimli çalışmasında, Semnan'ın Veramin ve Mehmanshahr şehirlerinde yaşayan Afgan göçmenlerin çok boyutlu yoksulluk ve eşitsizliğini ölçmeye çalışmıştır. İran'daki göçmenlerin yoksulluklarını veya kırılganlıklarını değerlendirmek için daha önce hiçbir ekonomik araştırma yapılmadığından, bu araştırmanın sonuçlarının İran'da gelecekteki siyasetçiler için çok faydalı olabileceği söylenebilir. Metodoloji: Bu çalışmada Masoumi v.d. (2006) tarafından önerilen bilgi teorisi yöntemi, gelir, barınma, eğitim ve halk sağlığının dört özelliğine dayanan çok boyutlu yoksulluğu ölçmek için kullanılmıştır. Bu yöntemde, yoksulluk önce endekslerin her birinde bir boyutlu olarak hesaplanır ve çok boyutlu yoksulluk sonunda bilgi teorisine dayanan iki zayıf ve sağlam yaklaşımla hesaplanır. Oturum izni olmayan mültecilerin çok boyutlu yoksulluk oranı, oturum izni olan mültecilere göre daha yüksektir. Çalışmaya göre, Veramin şehrinde ikamet eden mülteciler arasındaki eşitsizlik, ikamet izni olmayan mülteciler arasında daha çok gözlemlenmektedir.

Cihantiğ (2014) Afgan Göçmenlerin Sistan Beluçistan Sınırındaki Köylere Gayrı Resmi Yerleşimlerinin Bu Bölgeye Etkisi isimli çalışmasında; 2014 yılında Sistan ve Beluçistan ile Afganistan sınır bölgesine 15 km yakın 31 köyde gayri resmi bir şekilde yerleşmiş olan Afgan göçmenlerin, yerleşim yerleri üzerindeki sosyal ve ekonomik etkileri incelenmiştir. Araştırmada yöntem olarak: Uygulamalı alan araştırması yapılmıştır. Çalışmanın kuramsal kısmı oluşturulurken kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Alan araştırması verileri ise katılımlı gözlem ve anket teknikleri kullanılarak elde edilmiştir. Anket uygulaması sonunda elde edilen cevaplar SPSS programı kullanılarak ve ARK GIS programıyla analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda bu köylerin bölgedeki sosyo ekonomik duruma düşük, orta ve yüksek düzeyde etkileri irdelenmiştir.

Vesuki, Pehlivan'ın (1988) Afgan Göçmen Tarım İşçilerinin Kırsal Topluma Etkisi isimli çalışmasına göre; İran'da milyonlarca Afgan'ın varlığı çeşitli politik, sosyal ve ekonomik sorunlara yol açmıştır. Bu sorunlardan biri de kırsal işçilerin nüfus bileşiminde değişiklikler meydana getirmesidir. Bu konuyla ilgili şimdiye kadar yapılan çalışmalar nüfus sayımıyla sınırlı kalmıştır. Bu problemin Kentsel ve kırsal iş akışı sürecine etkileri henüz incelenmemiştir. Afgan göçmenlerin şehir ağı üzerindeki etkisi bir ayrışma meselesi olduğu için, bu çalışma bu göçmenlerin kırsal ağ üzerindeki toplu etkilerini ve tarımsal emek akışını incelemektedir.

Saki'nin (2009) İran Basınında Afgan Göçmenlerin İmgesinin Eleştirel Söylem Analizi Açısından İncelenmesi isimli çalışmasına göre; kitle iletişim araçları arasında basın, toplumun çeşitli konulardaki tutumlarını şekillendirmede önemli ve yadsınamaz bir rol oynamaktadır. Bu çalışma, Etemad ve Kayhan gazetelerinin üç yıl boyunca (2006-2009) İran'da ikamet eden Afgan göçmenlerle ilgili başlıklarını ve bu azınlık grupla ilgili metinlerini eleştirel kelime analizi perspektifinden nasıl resmettiğini incelemekte ve Farklı sözel stratejiler kullanarak gazetelerin toplumdaki sosyal bir olguya karşı nasıl özel bir tavır uyandırdıklarını araştırıyor. İlk sorunun cevabını bulmak için, İran'da ikamet eden Afgan göçmenlere yönelik belirli bir tutumu şekillendirmede belirli sözcüklerin ve söz dizimsel yapıların kullanılmasının etkisi İtimat ve Keyhan gazetelerinin başlıkları ve metinlerinde seçilen kelimeler ve yapıları incelenmiştir. Bu iki gazeteden elde edilen verilerin analizinden, İran'da yaşayan Afgan göçmenleri betimleyen iki gazetenin imgesinin olumsuz olduğu sonucuna varılmıştır. Bu iki gazetede kullanılan terimler ve sözdizimleri tesadüfi olarak kullanılmamış, bilhassa bilerek Afgan göçmen azınlığa yönelik istenmeyen bir tutumu İranlı okuyuculara dayatmayı amaçlamıştır. Araştırmanın ikinci sorusuna gelince, acaba hedef topluluk hakkında gerçekleşen aynı haberler her iki gazetede de aynı şekilde mi yer alıyordu? Maalesef yapılan araştırmanın sonucuna göre her iki gazetenin de gerçekleşen bir olayı farklı bir şekilde yansıttıkları görülmüştür.

Talebiyan (1981) Afgan Göçmenler ve Kültürel Değişim Meşhed'deki Kuye Motahhari Göçmenleri Üzerine Bir İnceleme isimli çalışmasında; mevcut istatistiklere dayanarak Meşhed'deki bir Afgan mahallesini derinlemesine inceleyip, göçmenlerin kültürel, sosyal özelliklerini araştırmaktadır. Bu araştırmanın sonucu, iki ana bölüm ve 5 başlık altında sunulmaktadır. İlk bölümde, göçmenlerin sosyo-kültürel özellikleri

açıklanırken, göçmenlerin kim olduğu, neden İran'a göç ettikleriyle ilgili sorulara cevap aranmış ve bununla göçmenlerin yakından tanınması amaçlanmıştır. Aynı zamanda göçmenlerin yeni sosyo-kültürel ve çevresel koşullara adaptasyonu bağlamında da bir inceleme yapılmıştır. Belirli bir mahalledeki saha çalışmalarının bir sonucu olan ikinci bölümde, seçilmiş ailelerle yapılan saha çalışmasının sonucunda yaşanan kültürel değişimi resimler ve tablolar şeklinde ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Kamyabi (2001) 1998 Yılında Kerman Şehrinde Bulunan Bardsir Kampında İkamet Eden Afgan Mültecilerin Bitlenmesinin Sıklığı isimli çalışmasında; 1998 sonbaharında Kerman'daki Bardsir kampında ikamet eden Afgan göçmenler arasında pediküloz prevalansını belirlemek için yapılmıştır. Çalışma kapsamında 200 hanede 1680 kişi muayene edilmiştir. Deneklerin yaş ortalaması 10- 60 yıl arasında olup, bunlardan 657'si (%40) erkek, 1023'ü (%60) kadındır. Elde edilen sonuçlara göre bu popülasyondaki prevalansı %31,6, %39,8 kadın ve%18,7 erkekti. En yüksek prevalans 10 yaş altı küçük hastalarda görülmüştür (%53,2). Çoğu kafa travması kulağın arkasına (%38,8) ve arkasına (%29,1) ait. Bu çalışmada hastalık prevalansı ile eğitim düzeyi, hane halkı büyüklüğü, tarak kullanımı ve aylık banyo sıklığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, kişisel hijyen, hastalığın önlenmesi hakkında eğitim ve sağlık tesislerinin sağlanması insidans ve prevalansın azaltılmasında önemli rol oynayabilir sonucuna varılmıştır.

Beyat'ın (2016) İran'daki Afgan Vatandaşlarının Yasal Durumunun İncelenmesi ve İran'lı Eşleri ile Onlardan Olan Çocukların Hukuki Haklarının Tespiti isimli çalışmasına göre; Afgan göçmenlerin yaşadıkları İran toplumunda ana meselelerden birinin, ev sahibi ülkenin vatandaşlarıyla evlenmeleridir. Çalışmaya göre eğer bu evliliklerin yasal bir dayanağı yoksa ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Eski İran vatandaşlık yasasında, çiftlerin vatandaşlık sisteminin birliği uygulanmaktaydı. Ancak günümüzde toplumun gelişimi ve talepleri doğrultusunda vatandaşlığın göreceli bağımsızlık sistemi İranlı kadın vatandaşlığına uygulanmaktadır. Bunun anlamı, eğer İranlı bir erkek yabancı bir kadınla evlenirse, erkeğin eşi otomatik olarak İran vatandaşlığını kazanır, Öte yandan yabancı bir erkekle evlenen İranlı bir kadın, İran vatandaşlığını kaybeder ve bu durum birçok sorunu da beraberinde getirir. İranlı kadınların yabancı erkeklerle evlenmeleri ile ilgili sorunların yanı sıra, Annenin İran vatandaşlığını çocuğuna devretme sorunu da var. İran'da vatandaşlığın geçişi sadece

babalık yolu ile mümkündür ve anne olarak vatandaşlık geçişi mümkün değildir. İran hükümeti bu konuda özellikle 70'li ve 80'li yıllarda birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Çalışmada İranlı anneler ve yabancı babalardan doğan, özellikle İran'daki Afgan göçmenlerin varlığı ve İranlı kadınlarla evlenmeleri ve bu evliliklerden olan çocukların vatandaşlığı konusu ele alınmış ve bu konunun İran vatandaşlık yasalarında ciddi değişiklikler gerektiren bir sosyal sorun haline geldiğine vurgu yapılmıştır. İran'daki idari personelin göçmenlik yasalarına aşina olmadığı, bu durumun İran idari sistemiyle göçmenler arasında bazı problemlere ve memnuniyetsizliklere neden olduğu, bazı İran kurum ve kuruluşlarının Afgan göçmenler ile ilgili karşıt çalışmalar yürüttüğü, böylece idari bürokrasinin ağırlaştırılıp, göçmenler için karar alma sürecinin zayıflatıldığı sonucuna varılmıştır.

*Safari (*2012*) İsfahan'daki Afgan Göçmenlerinin Sözlü Tarihi* isimli çalışmasında; İsfahan'daki Afgan göçmenlerin eğitim hayatının sözlü tarihini araştırmayı amaçlamaktadır. Mevcut araştırma saha uygulamalı olup, uygulamada "nitel yöntem" kullanılmıştır. Bu çalışmada dört dokümantasyon aracı, gözlem, görüşme ve anket kullanılmıştır. Bu çalışmanın istatistiksel popülasyonu üniversite ve lise öğrencileri, özerk okulların öğretmenleri ve yöneticilerinden oluşmuştur. Bu çalışma için İsfahan'daki 53 üniversite ve lise öğrencisi ile Afgan göçmen özerk okulunun müdür ve öğretmenleri rastgele seçilmiştir. Bu çalışmanın hedef kitlesi, her ne kadar görüşmelerin odağı büyük ölçüde 2002-2014 yıllarındaki deneyimlerine odaklanmış olsa da son on yılda İsfahan'da ikamet eden göçmenlerdir (2001-2011 yılları arası). Bulgular, göçmenler için en büyük problemlerinden birinin okuyan öğrencilerinin eğitim giderlerini karşılamak olduğunu göstermektedir.

Kerimi (2013) Göç, Yerleşim Hareketliliği ve Kentsel Sosyo-Mekânsal Yapı Üzerine Yansıması (Meşhet Kentinin 4.5. ve 6. Bölgelerinde Yaşayan Afgan Göçmenler Üzerine Bir Çalışma) isimli çalışmasında; kentteki ailelerin bir yerden diğer bir yere taşınmasının, kentin sosyal alanlarının şekillendirilmesinde veya yeniden değişiminde nasıl önemli bir rol oynadığına değinilmiştir. Çalışmaya göre, her ne kadar göç, mahalle ve komşuluk birimlerinin sosyal ve demografik yapısını şekillendirip, değiştirse de kendisi kentin mevcut sosyal-mekânsal yapısı ile şartlandırılmaktadır. Göçmen hareketliliğinin nedenleri işe yakınlık, ikamet süresi, iş durumu, gelir düzeyi, yaş, cinsiyet ve ailevi koşullar gibi faktörlerden etkilenebilir.

Günümüzde kentin farklı bölgelerinde konut hareketliliği konusu, özellikle şehirlerin coğrafi analizinde, kentsel göç ile sosyo-mekânsal yapısı arasındaki kaçınılmaz sebep-sonuç ilişkisi nedeniyle ele alınmaktadır. Bu araştırmanın yöntemi belgelere, kütüphane araştırmasına ve ankete dayanmaktadır. Gerekli veriler anket yoluyla elde edilmiştir. Hedef kitle Meşhed'de yaşayan Afganlar, özellikle 4,5 ve 6. bölgelerde yaşayanlar ve Afganların yoğun olduğu Golşehr, Şehit Recai kasabası (Kale içi), Altimur (beş) gibi yerlerde yaşayanları kapsamaktadır. Örneklem büyüklüğü yöntemi, Afgan göçmenlerin üç bölgedeki dağılımına dayanmaktadır. Cochran'ın formülüne göre, üç bölgede (Golşehr, Beşbeden, Kaleiçi) yaşayan ve göçmen nüfusunun %72'sini kapsayan kişilere yönelik 389 sorulu anket hazırlanmıştır. Bölgenin toplam nüfusuna dayanarak ve göçmen nüfusu göz önüne alınarak, 4. Bölge için 194 anket, 5. Bölge için 135 anket ve 6. Bölge için de 60 ayrı anket hazırlanmıştır. Analiz birimi aynı zamanda hane reisidir. Son olarak, toplanan veriler SPSS yazılımı ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, Afgan göçmenlerin çoğunluğu Meşhed'de ilk geldiklerinde kentin belli bölgelerinde, genellikle kentin kırsal kesimlerine yerleştikleri ve ilk yerleşim yerlerinden sonraki hareketliliklerinin de aynı alan ve mahallelerde olduğunu ve geniş bir yarıçapa sahip olmadığını göstermektedir. Bunun temel nedeni, ilk yerleşim yerlerini dini ve etnik yapılarına göre seçmiş olmaları ve aynı olguya dayanarak sonraki yerleşim yerlerini belirlemeleridir. Ancak, göçmenlerin kentlileşme süreci boyunca yaşadıkları deneyimler, konut hareketliliklerinde dinin ve etnik kökenleriyle ilgili zihniyet yapıları üzerinde fazla bir etkiye sahip değildir. Çalışmada Afgan göçmenlerin Meşhet'din kırsal kesimlerinde yaşamalarının toplumsal ve mekânsal sonuçları şu şekilde sıralanmıştır; marjinalleşme, sosyal, ekonomik ve konut pazarındaki (Konut satışları, kira bedelleri) değişimler.

Bazuki (2014) Afgan Göçmenlerin Pakdasht Şehrinin Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Güvenlik Yapıları Üzerindeki Rollerinin Araştırılması isimli çalışmasında; bölgede uzun süredir yaşayan ve her gün sayıları artmakta olan Pakdasht kentindeki çok sayıda Afgan göçmen nedeniyle, bu durumun olumlu ve olumsuz yönleri üzerine durulmuştur. Bu amaçla şehri ekonomik, politik, sosyal ve güvenlik yönlerinden etkileyen işsizlik, yüksek arazi ve konut maliyetleri ve ahlaki sıkıntılar, sokak kavgaları ve çatışmaları ile ilgili sorular cevaplanmaya çalışılmıştır. Betimsel ve analitik bir araştırma olan bu çalışmada veri toplama tekniği olarak anket çalışması

yapılmıştır. Bu çalışmanın istatistiksel nüfusu Pakdasht şehrinde ve merkez ilçelerinde yaşayan 110 hane ve bireylerdir. Gerekli bilgiler önce bir anket aracılığıyla toplanmış, sonrasında tanımlayıcı ve çıkarımsal istatistikler kullanılarak analiz edilmiştir. Regresyon sonuçları, Pakdasht kentinde Afgan göçmenlerin varlığının sosyal ve güvenlik etkileri ile cinsiyet, yaş, eğitim ve medeni durum arasında anlamlı bir ilişkisi olduğunu göstermiştir. Ancak siyasi ve ekonomik etkiler ile bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Varyasyon katsayıları, intihar, evden kaçan kız ve erkek çocuklar, yetim ailelerin genişlemesi, boşanma, alkol tüketimi ve marjinalleşme gibi değişkenlerin incelenen diğer değişkenlerden sırasıyla daha yüksek önceliğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada özellikle değinilen husus, hükümete yönelik kırsal kesimlerin güvenliğine yönelik çalışmalar yapması, İran'da yaşayan Afgan göçmenlere yönelik bilgilendirme ve tanıtım programlarının kitle iletişim araçlarıyla yayılması olmuştur.

Sonuç olarak İran'da Afgan göçmenlerle ilgili yapılan akademik çalışmalara bakıldığında bunun büyük bir kısmını ekonomik ve toplumsal yaşamla ilişkileri (Pehlivan ve Vesuki, 1988) ve yarattıkları sorunlar oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra göçmenlerin toplumsal ve mekânsal ayrışmaları (Musevi, 2012), yerli ve göçmen ilişkileri (Beyat, 2016), entegrasyon (Mahmudiyan, 2007), siyaset, kadın çalışmaları, güvenlik, kültürel, demografik yapı, sağlık şeklinde geniş bir yelpaze oluşturmaktadır.

1.3.5. Türkiye-Afganistan Ortak Göç Tarihi

Birçok sebepten dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kalan Afgan sığınmacılar 2001'den sonra göç rotalarını Pakistan ve İran yerine Türkiye'ye çevirmişlerdir. Ülkemizde ilk olarak 1982 yılında Sovyet işgalinden kaçan ve özellikle kendisini Türkiye'ye yakın hisseden Türkmen kökenli Afgan göçmenler ülkemize göç etmiş ve Tokat Yeşilyurt ilçesine yerleştirilmişlerdir. İlerleyen dönemlerde Tokat'a yerleştirilen Afganlara, Türk vatandaşlığı verilip, oraya kalıcı yerleşmişlerdir (Öztürk, 2014: 87). Ancak Türkiye'ye yapılan asıl büyük çaplı göç 2014 senesinden sonra başlamıştır. Karzai hükümetinin sona ermesinden sonra Eşref Gani'nin seçimle yönetime gelmesiyle bir taraftan ülkedeki iç kargaşa tekrar başlarken diğer taraftan da Batılı ülkeler askerlerini yavaş yavaş Afganistan'dan çekmeye başlamıştır. Bu durum Taliban'ın tekrar etkin hale gelme tehlikesini doğurmuştur. Bu durumdan ülke bir

yandan ekonomik olarak büyük bir darbe almış, bir yandan da işsizlik ve güvensizlik ortamı tekrardan artmıştır. Bunun sonucunda Türkiye'ye legal ve illegal yollardan göçler hız kazanmıştır. Hem legal hem de illegal giriş sağlayan bu göçmenler üç kategoride ele alınabilir: Bunlardan ilki ekonomik durumu iyi olan, eğitimli kimseler oluşturmaktadır. Birinci kategorideki göçmenler Afganistan'da kendilerini güvende hissetmediklerinden ve daha iyi yaşam koşulları arzulayan göçmenlerdir. Bunlar İran üzerinden kaçak ya da yasal yollardan Türkiye'ye giriş sağlamaktadırlar. Bu göçmenlerin büyük bir bölümü Birleşmiş Milletler ofisine başvurarak üçüncü bir ülkeye geçmek için ilticada bulunmaktadır. Bir bölümü ise kaçak yollardan kara ve deniz yoluyla Yunanistan ve oradan da Batı Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalışmaktadır (Kuschminder ve Khalid , 2016).

Türkiye'ye göç edenlerin ikinci grubunu ise ekonomik durumu iyi olmayan ve Türkiye'ye daha çok çalışmak ve ailesini geçindirebilmek amacıyla gelenler oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Afganistan Eşref Gani yönetimi döneminde ekonomik olarak kötü dönem geçirmiş, bu durum işsizlik oranlarının daha da artmasına dolayısıyla özellikle işçi ve köylü kesimden oluşan kimselerin İran üzerinden kaçak yollarla Türkiye'ye geçmesine neden olmuştur. Bu göçmenler ailelerini Afganistan'da bırakarak Türkiye'ye gelmekte ve çoğu kaçak işçi olarak zor durumlarda çalışarak az miktarda gelir elde edebilmektedir. Öyle ki neredeyse tamamının sağlık güvencesi bulunmamaktadır (Karaca, 2014).

Türkiye'ye göç eden üçüncü kesim Afgan toplumunun zengin ve elitlerinden oluşmaktadır. Bunların çoğu tüccar ya da hükümette yüksek mevkilerde yer alan kimselerdir. Yukarıda bahsettiğimiz diğer iki kesimden ayrıcı özellikleri, Türkiye'ye yasal yollarla gelip gitmeleridir. Zira Afganistan'daki iş hayatları hala aktiftir ve Afganistan'da ciddi bir ekonomik gelirleri mevcuttur. Bunlar, oturum ve vize sahibi olduklarından genelde Türkiye'de ev, arsa veya işyeri gibi ekonomik geliri olan mülkler satın almaktadır. Afganistan'da durum kötüye gidecek olursa hemen Türkiye'ye gelebilecek ya da yasal yollardan iltica edebilecek durumdadırlar. Tüm yukarıda söylediklerimizi dikkate alırsak artık Türkiye'nin de Afgan göçmenler için ikinci bir Pakistan veya İran olma niteliğini yavaştan taşımakta olduğunu görmekteyiz.

1.3.6. İran-Afganistan Ortak Göç Tarihi

Göç olgusu, Afganistan tarihinde istikrar kazanmış nadir olgulardan biridir. Bu özelliği ile Afganistan bugün dünyanın ana mülteci kaynağı ülkelerinden biri olarak yerini hâlâ muhafaza etmektedir. Değişen tek şey sıralamadaki birinciliğini Suriye'ye devredip, ikinci sıraya geçmesi olmuştur. Afganların göç tecrübeleri ile ülkenin tarihî deneyimleri arasında dikkat çeken paralellikler söz konusudur. Bu nedenle Afganistan'ın göç tarihi 1979 öncesi, 1979-1992, 1992-2001 ve 2001 sonrası olarak dört döneme ayrılmaktadır.

Afganların ilk İran'a göç etmeleri 19. Yüzyılda başlamıştır. İlk olarak, Afganistanlı Şiilerin hac vazifelerini yerine getirirken İran'a göç ettikleri ve 1850'lerde 5000 kadar Hazara mensubu Afganların İran'a göç ederek Jam ve Bakharz'a yerleştikleri belgelenmiştir. Sonrasında yaklaşık 15.000 ailenin (yaklaşık olarak 168.000 kişi), Meşhed'in doğusunda bulunan Torbat-e Jam'e yerleştikleri tespit edilmiştir (Najafizade, 2013).

1978 öncesinde Afganistan'ın ekonomisinin kötüye gitmesi ile Afgan göçmenler daha iyi durumda olan Pakistan ve İran'a doğru göç etmeye başlamıştır (Kuschminder ve Dora, 2009: 10). Sanayileşmenin önemsiz kaldığı ve Afgan nüfusunun yetersiz istihdam olanakları ile karşı karşıya geldiği 1960 ve 1970'li yıllarda, Afganistan'daki sanayileşme minimal düzeydeydi ve yeni eğitimli, büyüyen kentsel nüfus için sınırlı imkânlar vardı (Castles ve Miller, 2008). Afganistan, Pakistan ile İran arasındaki ekonomik farklılıklar, uzun süre Afganların iş bulmak için bu ülkelere göç etmesine yol açmıştır. 1970'lerde yaygın bir kuraklık, büyük ölçekli mahsul kıtlığına ve kuzey, kuzey-batı Afganistan'dan pek çok Afgan'ın İran'a daha fazla göç etmesine neden olmuştur (Kuschminder ve Dora, 2009: 10).

Afganların İran'a üçüncü büyük göçü Sovyet işgalinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1970'li yılların başında İran'a gelen büyük bir çoğunluk İran'daki petrol şirketlerinde çalışmak üzere gelmişlerdir (Shavazi,2005). Sovyet işgalinden önce İran 1976'da 1951 BM Mülteci Sözleşmesini ve 1967 Protokolünü kabul etmiştir. Bu sözleşmenin imzalanmasından birkaç yıl sonra Afganistan'da ilk kez cumhuriyeti ilan eden ve Cumhurbaşkanı olan General Davud, sol görüşlü Demokratik Halk Partisinin kendisine karşı düzenlediği darbe ile devrilmiş ve isyancılar tarafından öldürülmüştür (Beluchi, 2001: 11). Bu olaydan sonra iktidara gelen Demokratik Halk Partisi içinde

bölünmeler yaşanmış, İslamcı muhafazakâr kesimler arasında da sosyal reformlara itiraz mahiyetinde sol iktidara karşı silahlı mücadeleler başlamıştır. Bu mücadelenin yoğunlaşması ve dış güçlerce desteklenmesi sebebiyle 1979 yılında SSCB güçleri Demokratik Halk Partisini savunma bahanesiyle Afganistan'ı kuşatmaya başlamıştır (BBC: Afganistan'ın Yakın Tarihi). Böylece bir istikrara kavuşmayan Afganistan siyaseti, Sovyetlerin askeri müdahalesi ile bir kez daha farklı güç dengelerinin savaş alanı haline gelmiştir. Sovyet güçlerinin Afganistan'da hâkimiyeti ele geçirmesiyle başa getirdikleri Demokratik Halk partisinin temsilcileri, ülkedeki değişik etnik ve mezhebi grupların şiddetli muhalefeti ile karşılaşmıştır. Başta Amerika olmak üzere, Suudi Arabistan, İran ve Pakistan gibi Sovyet karşıtı ülkeler bu direnişçi gruplara lojistik ve maddi destek sağlayarak Sovyetlerin müdahalesini kırmaya çalışmışlardır (Beluchi, 2001: 12). Bunun neticesinde milyonlarca Afganlı çevre ülkelere sığınmak zorunda kaldı. Sünnilerin büyük çoğunluğu Pakistan'a göç ederken, Şii mezhebine tabi olanlar İran'a göç etmişlerdir. İran hükümeti BMMYK raporunda Afganistan'daki Sovyet işgali döneminde, 2.9 milyon Afganlıya ev sahipliği yaptığını vurgulamıştır (BMMYK 2010 raporu). 1980'de Irak'la savaşa giren İran'ın bu göç dalgası karşısında izlediği siyaset "açık sınır kapıları" siyaseti olmuş ve böylece Şii Afganların bu konuda desteğini almanın yanı sıra İran'daki istihdam boşluğunu da doldurma düşüncesi hâkim olmuştur (Mahmudiyan, 2007: 42-69). 1979–92 yılları arasında, İran'a göç etmiş olan Afganların çoğuna İran tarafından "mavi kartlar" verilmiştir. Mavi karta sahip olan Afganlara yasal olarak İran'da kalma izni verilmiştir. 1995 yılına kadar olan bu zaman zaman zarfında mavi kart sahiplerine sağlık, gıda, ücretsiz ilk ve orta öğretim hakkı verilmiş olup ancak Afganların kendi işletmelerine sahip olmaları ya da sokak satıcıları olarak çalışmaları yasaklanmıştır (Shavazi, 2005).

1988'de SSCB'nin ABD ve Pakistan arasında imzalanan Cenevre Antlaşması gereği Sovyetlerin geri çekilmesi ve aynı tarihte 1988'de İran Irak savaşının sona ermesi, İran'ın Afgan göçmenlerin ülkelerine dönmelerine yönelik çalışmalar yapmaya başlamasına sebep olmuştur (Shavazi,2005). 1990'lardaki yerel ekonomik gidişat ve sosyal kaygıların oluşması sonucunda İran'ın mülteci politikası değişmiş ve ülkeye kaçak girişleri engelleyebilmek başta olmak üzere, Afgan göçmenleri ülkelerine geri gönderilmeleri için bir dizi çalışmalar yapılmıştır. 1990'lardan bu yana İran genellikle BMMYK ile işbirliği içerisinde geri dönüşleri sağlamak için İran'daki

Afganları kayıt altına almaya başlamış ve bu göçmenleri sınır dışı etme kampanyaları düzenlemiştir. Ancak, düzenlenen bu politikalar Afgan göçmenlerin sayılarının azalması üzerinde etkili olmamıştır. İran'ın Afgan göçmenleri ilk olarak ülkelerine geri gönderme programı 1992'nin sonunda Afganistan, İran ve BMMYK'dan oluşan Üçlü Komisyon ile varılan karardan sonra başlamıştır. 1993'te İran hükümeti tarafından 500.000'den fazla geçici kayıt kartı çıkarılmıştır. 1993 yılında yaklaşık 600.000 bin Afganlı göçmen Afganistan'a geri dönmüştür. 1990'ların ortasında İran, Afgan göçmenlere sağlamış olduğu sağlık ve eğitim giderlerini vermemeye başlamıştır. 1994'te İran hükümeti tarafından yayınlanan istatistiklere göre, iki Milyon Afgan için günde 10 milyon ABD Doları harcandığı açıklanmıştır (Shavazi, 2005). 1995'te İran hükümeti tüm Afgan göçmenlerin İran'dan ayrılması gerektiğini açıklamıştır. Ancak Taliban yönetimindeki güçler Afganistan sınırını kapattığı için bu karar hiçbir şekilde uygulanamamıştır. 1998'de İran hükümeti ve BMMYK tekrar geri dönüş programı hazırlamış, 1998–99 yıllarında 190.000 bin belgesiz Afgan sınır dışı edilmiştir. 1999 yılında, BMMYK ve İranlı yetkililer, yeni bir geri dönüş anlaşması için pazarlık yapmış ama bu pazarlıkta başarısız olmuşlardır. 2001 yılından itibaren Pakistan ve İran'ın göçmenlere yaptıkları yardım ve hizmetlerin düzeyinde değişimler meydana gelmiştir. Mültecilere Ev sahipliği yapan ülkelerin konumu 2001 yılı sonrası gitgide değişerek mültecilere karşı olan olumlu tutum ve davranışlar, düşmanca tavırlara dönüşmüştür (Kuschminder ve Dora, 2009: 11). Pakistan ve İran hükümetleri kendi ülkelerinde yaşayan Afgan göçmenlerin sayılarını daha aza indirmeyi denemişlerdir. İran, Afgan göçmenlerin ülkelerine dönmelerini sağlayabilmek için hayat pahalılığını arttırmış ve İranlı işverenlerin Afgan işçilerin işe alımını yasaklayan politikalar uygulamıştır.

Afgan göçmenlerin İran'a dördüncü büyük göç hareketi Taliban'ın baskıcı rejimi sonucu ortaya çıkmıştır. Militanlar ve Taliban ile muhalefet arasında mücadele 1994 ve 2001 yılları arasında yaşanmıştır. 11 Eylül saldırılarının ardından Mücahitler, Taliban militanları, Afgan ve Afgan göç dalgaları günümüze kadar giderek yaygınlaşmıştır (Alagöz ve Kandemir, 2015: 119).

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu çalışma araştırma deseni açısından nitel bir araştırma özelliği taşımaktadır. Nitel araştırma farklı araştırma modellerini, epistemolojik yaklaşımları derinlemesine görüşme, odak grup ve katılımcı gözlem, doküman ve görsel veri analizini kapsayan özellikle toplumsal araştırma çalışmalarında kullanılan bir araştırma metodudur. Bir problemin çözümüne yönelik gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerini kullanan nitel araştırma daha önceden bilinen veya fark edilmemiş problemlerin anlaşılmasına yardımcı olur. Probleme ilişkin doğal olguların gerçekçi bir şekilde ele alınmasına ve buna yönelik yorumlayıcı bir süreci ifade eder (Zapata, v.d. 2019; 3; Seale, 1999). Siyaset bilimi, sosyoloji, antropoloji ve tarih gibi disiplinlerde tercih edilen nitel araştırma yöntemleri özellikle son dönem göç araştırmacılarının karşılaştıkları özgül kuramsal, epistemolojik ve ampirik zorlukları tanıyabilecek ve bu alana dair araştırma gereksinimlerini karşılayacak yenilikler geliştirebilecek metodolojik farkındalığın ve disiplinler arası diyaloğun arttırılmasını daha da önemli hale getirmektedir (Zapata-Barrero ve Yalaz, 2019).

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin Van kenti ile İran'ın Meşhed kentine kaçak ya da yasal yollardan giriş yapan Afgan göçmenlerin yaşadıkları sorun, zorluk ve uyum alanında karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Afgan göçmenlerin sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri, ekonomik durumları, istihdam yapıları eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanıp yararlanmadıkları, sosyal hayata uyum durumları ve gelecek ile ilgili beklentileri gibi sorulara cevap bulmak bu çalışmanın hedeflerini oluşturmaktadır. Bu çalışma bir başka açıdan bakıldığında İran ile Türkiye devletlerinin, kendilerine sığınmış durumdaki Afgan göçmenlerle olan ilişkilerini sosyolojik bir zemin üzerinden okuma amacı taşımaktadır.

Afgan göçmenlerin Türkiye ve İran'daki yaşam koşullarını, yerli nüfusla ve kamu ile olan ilişkilerini inceleyen bu çalışma özellikle karşılaştırmalı bir göç araştırması olduğundan ötürü önem arz etmektedir. Karşılaştırmalı göç çalışmalarının çok az olması, Afgan göçmenleri merkeze alan İran ve Türkiye örnekleri üzerinden

yapılmış hiç çalışmanın olmaması bu çalışmayı bu özelliği itibariyle önemli hale getirmektedir. Bu çalışma aynı zamanda hem İran ve Türkiye'deki göç literatürünü hem de genel göç literatürünü kullanan yönüyle farklı bir çalışma özelliği göstermektedir.

Bu çalışma uluslararası göç konusunu Afgan göçmenler üzerinden, teori ve sahadan elde edilen verileri birlikte değerlendiren bir çalışma özelliği göstermektedir. Çalışmanın kuramsal kısmı oluşturulurken kapsamlı bir literatür araştırılması yapılmış, saha araştırması verileri ise katılımlı gözlem ve mülakat teknikleri kullanılarak elde edilmiştir. Yapılan çalışmada kullanılan tekniklerle; Afgan göçmenlerin göç etme sebepleri ve sonuçları irdelenmiştir. Göç süreci ile ilgili etkenlerin ortaya konulması, Afgan göçmenlerin neden yaşamak için Van ve Meşhed şehirlerini tercih ettikleri ve bunun sebepleri, göçmenlerin mezhep, sosyo-demografik, mekânsal uyum ve mekânsal tercihleri, sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerini, yerel halk ile uyumlarını, açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Türkiye ve İran hükümetlerinin göç politikaları, göç yolunda ve göç sonrasında karşılaşılan sorunlar, göçmenlerin göç sonrası hedefleri ve ülkelerine geri dönme düşünceleri hakkında bilgi edinme amaçlanmıştır. Göç edilen Türkiye ve İran, coğrafi konumları itibarıyla Afgan göçmenler açısından büyük önem arz etmektedir.

2.2. Araştırmanın Problemleri

Bu çalışma, Afganistan'dan İran'ın Meşhed kentine göç eden ve hâlihazırda orada yerleşik olan göçmenler ile direkt Afganistan'dan Türkiye'ye ya da dolaylı olarak İran'a gelip, bir süre orada yaşadıktan sonra Van'a göç eden Afgan göçmenleri konu edinmektedir. Göçmenlerin her iki şehirde göç ettikten sonra yaşadıkları sorunlar ile ekonomik, kültürel, toplumsal ve kentsel düzlemdeki uyum kapasitelerini ortaya koymak bu çalışmanın ana odağını oluşturmaktadır. Buradan hareketle bu çalışmanın cevabını aradığı ana problemi, *Afgan göçmenlerin Meşhed ile Van'da deneyimledikleri göç pratiklerinde ön plana çıkan kentsel uyum durumları hangi dinamiklere dayanmakta ve iki kentteki göçmenlerin kentsel uyumları hangi noktalarda farklılaşmaktadır*? Sorusu oluşturmaktadır.

2.2.1. Araştırmanın Alt Problemleri

Bu araştırmanın alt problemlerini ise şu şekilde izah etmek mümkündür:

1. Afgan göçmenlerin Van ve Meşhed'de göç etme motivasyonunda hangi dinamikler ön plana çıkmaktadır.
2. Afgan göçmenlerin Van ve Meşhed'i tercihlerinde hangi dinamikler belirleyici olmuştur.
3. Afgan göçmenler Van ve Meşhed'de bürokratik, eğitim, sağlık, dil alanlarında ne gibi problemlerle karşılaşmaktadırlar.
4. Afgan göçmenlerin çalışma izni, iş piyasasına erişimi ve çalışma hayatı açısından Van ve Meşhed deneyimleri hangi noktalarda farklılaşmaktadır.
5. Afgan göçmenlerin Van ve Meşhed'deki kentsel uyum düzeyleri nasıl bir farklılık oluşturmaktadır.
6. Afgan göçmenlerin farklı sosyo-ekonomik yapılara sahip Van ve Meşhed'de kentsel uyum ve toplumsal dokuyla entegrasyonları nasıl gerçekleşmektedir?

2.3. Araştırmanın Evren ve Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Meşhed ve Van şehirlerinde minimum 4 yıl yaşayan Afgan sığınmacı bireylerin tümü oluşturmaktadır. Evren Meşhed'de büyük bir yapıya ancak daha istikrarlı bir yerleşim şekline sahip göçmenlerle, Van'da daha küçük bir topluluğa ancak oldukça dağınık bir yerleşime sahip bireyler anlamına gelmektedir. Meşhed'de yaşayan göçmenleri, çeşitli göç hikâyelerine ve çeşitli hukuki statülere sahip olan ev hanımı, serbest çalışan, öğrenci, aşçı, terzi, mühendis, kuaför gibi meslek sahibi olan Afganistan asıllı, daha çok Şia mezhebine ve Hazara ırkına mensup göçmenlerden oluşmaktadır. Van'da ise kaçak yollarla giriş yapmış Afganistan asıllı Şia, Sünni gibi farklı mezheplere ve Hazara, Tacik ve Peştun gibi farklı ırklara mensup oluşan kişilerden oluşmaktadır. Van'daki göçmenler de yine ev hanımı, serbest çalışan, işsiz, öğrenci, terzi, kuaför gibi farklı statüye sahip bir profil ön plana çıkmaktadır.

Çalışma grubunu ise Meşhed'de kartopu yöntemiyle belirlenmiş 31 göçmen, Van'da ise aynı yöntemle ulaşılmış 26 katılımcı olmak üzere 57 kişilik bir grup oluşturmaktadır. Katılımcılara nitel araştırma tasarımlarında kullanılan kartopu

örneklemi yöntemiyle ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme yönteminin kullanılmasının sebebi, özellikle Meşhed için; kayıtlara geçmiş düzenli bir istatistiği bulunmayan göçmen grubu olmalarıdır.

Katılımcılara ulaşma, daha çok görüşülen katılımcının bir başka tanıdığını önermesi, telefonunu vermesi ile mümkün olmuştur. Görüşme yapılmadan önce önerilen katılımcıların aranıp, konuyla ilgili bir ön bilgi verildikten sonra, detaylı görüşme için randevu alınarak ya katılımcının evinde ya da farklı müsait bir mekânda yaklaşık bir saatlik süren ve ses kaydı yapılarak gerçekleştirilen görüşmeler şeklinde olmuştur.

Meşhed kentinde yapılan görüşmelerde katılımcıların yaş ortalaması 31'dir. Katılımcılar 15 kadın ve 16 erkek erkekten oluşmaktadır. Katılımcıların doğum yerleri Afganistan, Bamyan, Herat, Kabil, Qor ve İran'dan oluşmaktadır. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında 3 kişinin lisans, 10 kişinin lise mezunu ya da liseye devam ettiği, 2 kişi okur-yazar geri kalanların ilkokul mezunu olduğu tespit edilmiştir. 16 katılımcı bekar iken 7 katılımcı evli, 4 katılımcı ise dul şeklinde cevap vermiştir. Evli olanların ortalama 4 çocuğu vardır. Katılımcıların sigortacı, terzi, kuaför, fayans döşeme, ayakkabı tamircisi, gümüşçü, makine mühendisi gibi işlerde istihdam edildikleri gözlemlenmiştir. Meşhed'de yaşayan katılımcıların tamam Hazara olup, Şii mezhebine tabidir. Katılımcılar Meşhed kentine Lalesercegel, Mezarı Şerif, Bamyan, Orezgan, Verdek, Herat, Behzud, Deşteşar, Kabil, Oruzgan, Diyvelek, Qor ve Ghor yerleşim yerlerinden göç etmiştir. Katılımcıların ortalama 10 yıl önce Meşhed kentine göç ettikleri anlaşılmıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Meşhed'de Yaşayan Çalışma Grubu Katılımcıları

KODU	CİNSİYET	YAŞ	DOĞUM YERİ	EĞİTİM DÜZEYİ	MEDENİ HALİ	ÇOCUK SAYISI	MESLEĞİ	ETNİK KİMLİĞİ	MEZHEBİ	GELDİKLERİ YER	KAÇ YIL ÖNCE GELDİLER
MK1	Erkek	18	Afganistan	Lise son	Bekar		Öğrenci	Hazara	Şii	Lalesercengel	10
MK2	Erkek	78	Afganistan	Yok	Evli eşi ölmüş		Yok	Hazara	Şii	Afganistan	15
MK3	Kadın	22	Afganistan	Okur-yazar	Bekar		Terzi	Hazara	Şii	Mezarı şerif	10
MK4	Erkek	15	Bamyan/Afgan	Lise	Bekar		Öğrenci	Hazara	Şii	Bamyan	10
MK5	Kadın	28	Afganistan	Yok	Dul, eşi ölmüş		Kuaför	Hazara	Şii	Afganistan	5
MK6	Kadın	29	Afganistan	Lise	Bekâr		Ev hanımı	Hazara	Şii	Bamyan	16
MK7	Kadın	14	Afganistan	Lise 1 öğrencisi	Bekar		Öğrenci	Hazara	Şii	Bamyan	10
MK8	Kadın	26	Afganistan	Lise	Bekar		Sigortacı	Hazara	Şii	Orezgan	10
MK9	Kadın	29	Afganistan	İlkokul	Bekar		Ev Hanımı	Hazara	Şii	Afganistan	6
MK10	Erkek	63	Afganistan	Okur-yazar	Evli		Terzi	Hazara	Şii	Afganistan	21
MK11	Erkek	25	Afganistan/Verdek	Ön lisans	Bekar		Fayans döşem ustası	Hazara	Şii	Verdek	10
MK12	Erkek	23	Herat	Okur-yazar	Bekar		Esnaf	Hazara	Şii	Herat xeyrdizan köyü	8
MK13	Kadın	20	Afganistan	Lise	Bekar		Terzi	Hazara	Şii	Behzud	10
MK14	Kadın	42	Afganistan-mezar-ı şerif	Yok	Evli-eşi terketmiş		Ev hanımı	Hazara	Şii	Mezarı-şerif, sec-i arap	6
MK15	Erkek	25	Afganistan/ Mezarşerif	Lise	Evli		Terzi-ayakkabı tamircisi-marangoz	Hazara	Şii	Mezarşerif şehri	10
MK16	Erkek	65	Afganistan	Hozei	Evli		Hoze öğrencisi	Hazara	Şii	Afganistan	15
MK17	Erkek	30	Bamyan/Afgan	Üniversite	Bekar		Makine mühendisi	Hazara	Şii	Bamyan	4
MK18	Erkek	23	Bamyan/Afgan	Lise	Bekar		Serbest	Hazara	Şii	Deşteşar	10
MK19	Erkek	15	Kabil	Yok	Bekâr		Esnaf	Hazara	Şii	Kabil	10
MK20	Erkek	35	Afganistan	Ortaokul 2. Sınıf	Evli		Gümüşçü-alçıcı	Hazara	Şii	Oruzgan	15
MK21	Kadın	43	Afganistan	Yok	Dul		Ev hanımı	Hazara	Şii	Diyavelek	4
MK22	Erkek	55	Afganistan	Okur-yazar	Evli		Serbest	Hazara	Şii	Mezar-ı şerif 38	14
MK23	Kadın	28	Afganistan	Yok	Evli		Ev hanımı	Hazara	Şii	Afganistan	7
MK24	Kadın	70	Bamyar	Yok	Evli		Ev hanımı	Hazara	Şii	Bamyar	15
MK25	Erkek	28	Afganistan/qor	Lisans mezunu	Bekar		Fizik mühendisi ama 10 yıldır terzi	Hazara	Şii	Qor vilayeti	10
MK26	Erkek	26	Herat, köy	Lise	Bekar		Yok	Hazara	Şii	Herat	8
MK27	Kadın	27	Afganistan	Lise	Bekar		Çalışmıyor	Hazara	Şii	Afganistan	6
MK28	Kadın	16	Kabil	11 sınıf matematik öğrencisi	Bekar		Öğrenci	Hazar	Şie	Kabil berçin ovası taraflarından	9
MK30	Kadın	21	Qor	Fizik lisans	Bekar		Öğrenci	Hazara	Şii	Ghor vilayeti / lalesercengel'den	10
MK31	Kadın	15	İran	7. Sınıfa kadar okumuş	Bekar		Terzi	Hazara	Şii	Bamyan	15

Van kentinde yapılan görüşmelerde katılımcıların yaş ortalaması 34'dür. Katılımcılar 14 kadın ve 12 erkek erkekten oluşmaktadır. Katılımcıların doğum yerleri İran/Ferehzad, Afganistan, Deşar, Taxar, Belx, Verdak, Kunduz, Herat, Kabil ve Bamyan'dan oluşmaktadır. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında 7 kişinin lise mezunu ya da liseye devam ettiği, 10 kişinin okur-yazarlığının olmadığı geri kalanların ilkokul mezunu olduğu tespit edilmiştir. 5 katılımcı bekar iken 16 katılımcı evli, 4 katılımcı ise dul şeklinde cevap vermiştir. Bir katılımcı medeni durumu kısmını boş bırakmıştır. Evli olanların ortalama 4 çocuğu vardır. Katılımcılar çiftçi, fotoğrafçı, kuaför, terzi, mermerci, nakliyeci, kâğıt toplayıcısı, sanayide ya da seyyar satıcılığı gibi işlerde istihdam edilmektedir. Katılımcılardan 16 Hazara, 1 Melez, 5 Özbek, 1 Peştun 3 kişi ise Tacik'tir. Katılımcılardan 6 kişi Sünni, 20 kişi ise Şii mezhebine tabidir. Katılımcılar Van kentine Afganistan, Mezarı Şerif, Bamyan, Belx, Deşar, Ğorğ, Herat, İran, İsfahan, Kabil, Kunduz, Pervan, Taxar ve Verdak yerleşim yerlerinden göç etmiştir. Katılımcılar ortalama 4 yıl önce Van kentine göç ettikleri anlaşılmıştır (Tablo 3)

Tablo 3: Van'da Yaşayan Çalışma Grubu Katılımcıları

KODU	CİNSİYET	YAŞ	DOĞUM YERİ	EĞİTİM DÜZEYİ	MEDENİ HALİ	ÇOCUK SAYISI	MESLEĞİ	ETNİK KİMLİĞİ	MEZHEBİ	GELDİKLERİ YER	KAÇ YIL ÖNCE GELDİLER
VK1	Kadın	19	İran/ferehzad-Tahran	İlkokul	Evli	Yok	Ev hanımı	Tacik	Sünni	İran	5
VK2	Kadın	60	Herat	Yok	Evli	6	Ev hanımı	Tacik	Sünni	Herat	4
VK3	Kadın	46	Deşar/kabul	Lise	Dul	4	Ev hanımı	Tacik	Şii	Deşar	6
VK4	Kadın	31	Afganistan/pervan	Yok	Yok	3	Ev hanımı	Hazara	Şii	Pervan	7
VK5	Erkek	32	Kabil	Yok	Evli	9	Seyyar satıcı	Hazara	Şii	Kabil	6,5
VK6	Kadın	16	Kabil	10 sınıf	Bekâr		Çalışmıyor	Hazara	Şii	Kabil	6,5
VK7	Kadın	35	Taxar	Yok	Evli	6	Ev hanımı	Özbek	Sünni	Taxar	4
VK8	Kadın	30	Taxar	Yok	Evli	Yok	Ev hanımı	Özbek	Sünni	Taxar	5
VK9	Kadın	28	Belx	Lise	Evli	1	Terzi/ev hanımı	Melez	Şii	Belx	4,5
VK10	Kadın	32	Afganistan	Lise	Dul	2	Ev hanımı	Hazara	Şii	İran/isfahan	6
VK11	Kadın	27	Taxar	Yok	Evli		Ev hanımı	Özbek	Sünni	Taxar	4
VK12	Erkek	32	Kunduz	Yok	Evli	1	Mermerci	Hazara	Şii	Kunduz'unköy	5
VK13	Kadın	33	Afganistan	Ortaokul	Dul	Yok	Kuaför	Hazara	Şii	Afganistan	5
VK14	Erkek	18	Kunduz	Lise	Bekar		Serbest	Hazara	Şii	Afganistan	5
VK15	Erkek	27	Afganistan	Yok	Evli		Sanayide çalışıyor	Hazara	Şii	Afganistan	4
VK16	Kadın	33	Ğorğ/herat	Yok	Dul	2	Ev hanımı	Hazara	Şii	Ğorğ	11
VK17	Kadın	42	Verdak/gazney	Yok	Evli	3	Ev hanımı	Hazara	Şii	Verdak	9
VK18	Erkek	23	Afganistan/pervan	Lise	Bekar		Fotoğrafçı	Peştun	Sünni	Afganistan/mezarışerif	7
VK19	Erkek	85	Taxar/ deşteqelem köyü	-	Evli	5	Çiftçi	Özbek	Sünni	Taxar	4,5
VK20	Erkek	22	Afganistan/kabil	7. Sınıf	Bekar		Sanayide demir doğrama çırağı	Hazara	Şii	Kabil	5
VK21	Erkek	32	Bamyan	8.sınıf	Evli	4	Serbest	Hazara	Şii	Bamyan	4
VK22	Erkek	14	Afganistan/kabil	Lise 1 öğrencisi	Bekar		Serbest	Hazara	Şii	Kabil	4
VK23	Erkek	53	Afganistan	Yok	Evli	4	Serbest	Özbek	Sünni	Afganistan	6
VK24	Erkek	51	Afganistan/kabil	Yok	Evli	6	Nakliyeci	Hazara	Şii	Kabil	4
VK25	Erkek	49	Afganistan/kabil	8. Sınıf	Evli	5	Çalışıyor	Hazara	Şii	Kabil	11
VK26	Kadın	21	Afganistan	Lise	Evli	Yok	Ev hanımı	Hazara	Şii	Afganistan	7

2.4. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri

Nitel araştırma desenine sahip bu çalışmada veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler yarı yapılandırılmış soru formları aracığıyla gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme soru formu sayesinde araştırma süresince karşılaşılan konularda görüşmecinin yeni sorular eklemesine imkân sağlanmıştır.

Görüşme formunda altı kategoride toplam 78 soru yer almaktadır[1]. Araştırmanın birinci bölümü kişisel bilgiler ana başlığı altında; cinsiyet, yaş doğum yeri, eğitim düzeyi, bildiği yabancı diller, medeni hali (Evliyse kaç yaşında evlendiği), çocuğu var ise çocuk sayısı, kardeş sayısı, mesleği, çalışıyor mu, çalışıyorsa nerede ve nasıl çalıştığı sorulmuştur. Bu soruların yanı sıra anne-baba yaşıyor mu, anne mesleği, baba mesleği, etnik yapı, mezhep, kimlerle yaşadığı ve hane halkı sayısı gibi sorular yer almaktadır.

Görüşme formunun ikinci bölümünde göçmenlerin göç hikâyeleri ana başlığı altında, neden göç ettikleri (göçün nedeni), göç etmeden önce bu ülke ile ilgili tasavvur, varsa göç etmeden önce hedeflenen ülke, nereden göç ettikleri (şehir-kasaba-köy), ne zaman göç ettikleri, nasıl giriş yaptıkları (kaçak-yasal), gibi sorular yer almıştır. Yine bu bölümde neden bu ülkeyi tercih ettikleri, neden bu şehri tercih ettikleri, ülkeye ilk girdiklerinde muhatap oldukları kurum, yetkililerin tutumu, nerede kaldıkları (kamp-akraba yanı), kamp şartları, geldikten sonraki tasavvur, bir bütün olarak göç ettikten sonra karşılaşılan en önemli sorun, göç esnasında unutamadıkları bir olay, göç sonrası kaç yıldır bu şehirde bulundukları, geride bıraktıkları akrabalarıyla ne sıklıkla görüştükleri, Afganistan'dan ayrılırken yanlarına neleri (eşya veya belge türü) alabildikleri şeklinde sorular yer almaktadır.

Görüşme formunun üçüncü bölümünde göçmen oldukları kentte sosyo-mekânsal durumları ana başlığı altında, oturduğu yer (kent- köy-mahalle), oturduğu ev kime ait, oturduğu evin yapısı, oturduğu yerin demografik. Sosyal-ekonomik yapısı ve yaşam koşulları şeklinde sorular yer almaktadır.

Göçmen oldukları kentte eğitim imkânları ana başlığı altında, gittiği okul (okulda yaşadığı uyum sorunları), dil sorunu yaşayıp yaşamadığı, yaşıyorsa neden

[1] Ekte yer alan görüşme formunda da görüleceği üzere soruların bir kısmı nicel bir kısmı nitel veri toplamaya dönük bir özellik taşımaktadır.

yaşadığı, eğitimi için yardım alıp almadığı, alıyorsa nereden ve nasıl aldığı şeklinde sorulara ise görüşme formunun dördüncü bölümünde yer verilmiştir.

Beşinci bölüm göçmen oldukları kentte ekonomik durumu ana başlığının altında, çalışıp-çalışmadığı, iş bulabiliyor mu, daha çok ne tür işler bulabiliyor, işinizden memnun musunuz, aylık geliriniz nedir, herhangi bir birikimlerinin olup olmadığı, aylık harcamalarınızın dağılımını bize açıklar mısınız, birikimlerini değerlendirip değerlendiremedikleri, devletten yardım alıyor musunuz? Gibi sorular ile STK'ların ve yerel halkın size yardımı var mı, sağlık güvenceniz var mı, ülkenizden gelen yardım var mı, kendilerinin ülkelerindeki yakınlarına maddi destekleri var mı, çalışma izni ve iş piyasasına erişim şartları, daha çok hangi işlerde çalışabildiği ve devletin hangi işlerde çalışmaya izin verdiği şeklinde sorular sorulmuştur.

Son ve altıncı bölümde göçmenlerin kentsel uyum göstergeleri ana başlığı altında devletin uyumla ilgili çalışmaları var mı? STK'ların uyumla ilgili çalışmaları var mı? Yerel yönetimlerin uyumla ilgili çalışmaları var mı (dil kursları- adaptasyon programları-meslek edindirme kursları vs, gibi. Daha çok iletişimde bulunduğunuz çevre ve kişiler kimlerdir ve çevrenizdeki insanlar uyum konusunda size nasıl yardımcı oluyorlar? Yerel halkının size karşı olan davranışlarını genel olarak nasıl buluyorsunuz? Katıldığınız sosyal faaliyet ve aktiviteler var mı? Genel olarak yerel halka bakış açınız nedir, yerli halkın sizlere yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz? Kendi kültür ve geleneklerinizi korumak için herhangi ortak bir faaliyetiniz var mı? Son olarak bu şehirde kalmak ister misiniz, isterseniz ya da istemezseniz neden, soruları üzerine mülakat yapılmıştır. Meşhed ve Van'da aynı sorular sorularak ortak sorunların olup olmadığı, kentlere göre sorunların çözüm yolları araştırılmıştır.

Mülakat sırasında iletişim problemi yaşamamak için Farsça ve Peştuca dillerine hâkim, saha deneyimi olan, empati ve iletişim konularında katılımcılarda güven duygusu oluşturacak kişilerle saha çalışması yürütülmeye çalışılmıştır. Araştırmacı ve yardımcı araştırmacıların bu dili bildikleri için saha çalışmasının güven zemininde ilerlediği söylenebilir. Afgan halkının mütedeyyin kimlikleri göz önünde bulundurularak, kadın katılımcılarla, kadın saha çalışanlarının görüşme yapması sağlanmıştır. Görüşme tekniğinde, sağlanacak güven duygusu ile görüşülen kişiler kendilerini birinci elden ifade edebilme şansı bulmuştur. Araştırmacı ise görüşme

sürecine bizzat katılarak derinlemesine gözlem yapma imkânı sağlamış ve görüşmelerde aktif rol üstlenmiştir.

İran'ın Meşhed kentindeki mülakatlar İran'da sosyoloji bölümün yüksek lisans mezunu bir araştırmacı tarafından yapılmıştır. Meşhed'de yüz yüze Farsça yapılan mülakatlar ses kayıt cihazına kaydedilmiş ve Türkçeye çevrilerek analize dâhil edilmiştir. Van da yapılan mülakatlar için İl Göç İdaresinden alınan izin ile göçmenlerin yoğun yaşadığı mahallelerde yüz yüze şekilde mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Her iki kentte de mülakat öncesi gerekli açıklama ve bilgiler göçmenlere sunulmuş, gönüllülük ilkesi esas alınarak mülakatların uygulanmasına geçilmiştir. Nitel görüşmelerde Afgan göçmenlerin evlerinde yapılan ve kayıt altına alınan görüşmelerde katılımcıların endişe ve korkularını azaltmak, güven ortamı oluşturmak ve çalışmaya esas olmak üzere doğru verilere ulaşmak için görüşme öncesi katılımcılara kesinlikle verilen bilgilerin herhangi bir kurum veya kuruluş ile paylaşılmayacağı bilgisi verilmiştir. Mülakatlar, katılımcıların kendilerini ana dillerinde daha rahat ifade edebilmeleri için Farsça gerçekleştirilmiştir.

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsam ve sınırlılıklarının belirlenmesi, araştırmanın yürütüle bilirliği açısından son derece önemlidir. Araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları araştırmanın sınırlarının çizilmesi, araştırmanın neleri içerdiğinin ve neleri içermediğinin belirlenmesi anlamına gelir. Bu kapsamda araştırmanın sınırlılıkları olarak şunlar ifade edilebilir:

1. Bu araştırmanın veri toplama zamanı 2019 yılının ilk 6 ayını kapsamaktadır.
2. Bu araştırma, Van ve Meşhed illerinde 4 yıl ve daha fazla yaşayan Afgan sığınmacılarla sınırlıdır.
3. Araştırma, göçmenlerin yaşadıkları mekânlarda göç idaresinden alınan izin ile yüz yüze yapılan mülakatlar sonucunda elde edilen bulgular ve anket sorularından elde edilen verilerle sınırlıdır.
4. Van ve Meşhed kentlerinde yaşayan göçmenlere uygulanan mülakatlar her hanede bir kişiyle sınırlıdır.
5. Sayılar göç idaresi ve diğer kurumlardan alınan veriler ile sınırlıdır.

6. Katılımcıların dil bilgisine göre soruların daha net anlaşılması için mülakatlar Farsça gerçekleştirilmiştir.

2.6. Araştırmada Karşılaşılan Zorluklar

Araştırmamız iki ülkede yaşayan Afgan sığınmacıları ele aldığından, özellikle Meşhed'de alan çalışması yapılırken İran'ın gerekli mercilerinden gereken izinleri alma konusunda sıkıntı yaşanmıştır. Ancak göçmenlerin kendilerini hiçbir bürokratik korku olmadan rahatça ifade ettikleri, sorulan tüm sorulara açık gönüllülükle cevap verdikleri gözlemlenmiştir.

Türkiye'de yapılan görüşmelerde her ne kadar katılımcılara verilen bilgilerin herhangi bir kurum veya kuruluş ile paylaşılmayacağı bilgisi iletilmiş olsa da verilen cevaplarda katılımcılar çekimser tavırlar sergiledikleri gözlemlenmiştir. Katılımcılar, mülakatta ülkeden gönderilme korkusu ile resmi görevlilerin tutumu, yerel halkın bakış açısı ya da yetkililerin tutumu gibi sorulara cevap verme konusunda Meşhed ile Van arasında ciddi farkların olmasına neden olacak şekilde çekimser cevaplar vermişlerdir. Bu da bilgilerin nerede ve nasıl kullanılacağı endişesi taşıdıklarını göstermektedir.

Araştırmacının Meşhed ve Van kentlerinde yaşayan göçmenlerle mülakatları Farsça yapması göçmenler nezdinde olumlu karşılanmış ve kendi dillerinde kendilerini ifade etme imkânı elde etmelerini sağlamıştır. Araştırma süresince Van'da yapılan mülakatlar esnasında karşılaşılan zorlukları şu şekilde ifade edebiliriz:

- En önemli zorluk görüşmelerimizin 4 yıl ve üzeri kalanlarla yapılması koşulundan dolayı özellikle Van'da katılımcı bulmaktı. Uzun süre kalanların çoğu ise BMMYK'daki dosyalarıyla ilgili bir sıkıntı yaşanacağı korkusuyla görüşmeyi kabul etmiyorlardı.
- Katılımcılar çoğunlukla görüşme için BMMYK tarafından gelindiğini düşünmüş, kendilerine bunun tez çalışmasıyla ilgili bir saha çalışması olduğu söylenmesine rağmen, ısrarla Van'daki yetkili kurumların kendileriyle ilgilenmediğini, bu kurumlardan bazı şahısların kendilerine hakaret ettiğini, bu şikâyetlerin merkeze bildirilmesi için ricada bulunmuşlardır.
- Katılımcıların bir kısmı hassas davranarak, Göç İdaresi'nden alınan izin belgesi gösterilmesine rağmen, Göç İdaresi'ne gidip yapacakları bu mülakatın

kendileriyle ilgili olumsuz bir sonuca sebebiyet verip, vermeyeceğini sorguladıkları görülmüştür.

- Görüşmelerin yardım amaçlı olduğunu düşünen, böyle olmadığını öğrenince mülakat yapmaktan vazgeçenler olduğu gibi, araştırmacıları kapıdan kovanlar da olmuştur.
- Mülakat soruları içinde verecekleri bazı cevapların BMMYK'daki dosyalarını etkileyeceği ve üçüncü ülkeye yerleştirilme durumlarının tehlikeye gireceği korkusuyla birçoğunun yetkili mercilere yönelik sorulara samimi ve gerçek cevaplar vermediği düşünülmektedir.
- Van'da yaşayan Afganların çoğu, özellikle aynı etnik ve mezhebe mensup olanlar birbirini tanımakta ve birbirleriyle iletişim içinde oldukları için, bizimle görüşmeyi kabul etmeyen bazı göçmenler, görüşmeyi kabul edip bunun için randevu veren diğer bazı tanıdıklarını mülakat yapmamaları için ikna etmeye yöneldikleri görülmüştür. Sonuç olarak, daha önceden tanıdık olan ya da güvendikleri insanların referanslarıyla görüşülen insanlar dışındakiler, güvensiz ve tedirgin davranmışlardır.
- Araştırma sürecinde Meşhed'de yapılan mülakatlar esnasında karşılaşılan zorluklar ise şu şekilde ifade edilebilir:
- Öncelikle Meşhed'deki göçmenlerin çoğu İran'da kaçak olarak yaşadıkları için, ilk etapta mülakat yapmaktan çekindiklerinden mülakat yapabilecek insanları bulmada zorluk yaşandı. Çünkü bu görüşmelerin TV vb. yerlerde yayınlanacağından ve polisle başlarının belaya gireceğini, kendileriyle ilgili sorun yaşayacaklarını düşünüyorlardı. Örneğin dışarıda yaşlı bir amcayla görüşmek istediğimizde, önce kabul etti sonra korkup kaçamak cevaplar verdi. En son konuşmak istemiyorum deyip telefonla oğlunu çağırdı, oğlu gelince ona görüşme amacımızı anlattık ve o ikna oldu ama babasını ikna edemedik.
- Bir tekstil firmasından orada çalışanlarla görüşme yapmak için izin aldık ve 4-5 kişi ile görüştük. Kendilerine görüşme amacımızı, nerede istifade edileceği gibi detayları anlatıyorduk. Ancak birkaç gün sonra daha bu konuşmaları herhangi bir yere göndermeden bu kişiler bizi arayıp, görüşmelerinin bazı yerlerde yayınlandığını ve bu konuda sıkıntı yaşadıklarını söylediler. Bu tarz endişeler sağlıklı görüşme yapmamızı engelliyordu.

- Orta yaşlı ve yaşlı olanların çoğu bizim BMMYK'dan geldiğimizi düşündükleri için, bir an önce başka ülkeye gönderilmek istediklerini ya da yardıma ihtiyaçları olduğunu ve kendilerine yardım edilmesini talep ediyorlardı.
- Görüşmenin en olumlu tarafı, tüm görüşmelerin Meşhed kentinin, Golşehr bölgesinde olması olmuştur. Görüşmeleri yapan araştırmacı yıllardır göçmenlerle ilgili çalışmalar yaptığı için, Meşhed'de onu tanıyan, yaptığı işten haberdar olanların yanına gittiğinde, güvenle ilgili daha az sorun yaşanmış ve bu insanlarla daha rahat görüşme yapabilmiştir.
- Genel olarak görüşme yapılan birçok katılımcı, ilk etapta tedirgin ve şüpheci olsa da görüşme ilerledikçe daha az tedirginlik göstermiş ve sorulara daha rahat cevaplar vermişlerdir. Ancak buna rağmen, mütedeyyin olan ve izole bir yaşam sürdüren göçmenler, özel hayatlarıyla ilgili söyleyecekleri şeylerin başkaları tarafından bilinmesini istemedikleri ve sahip oldukları mahrumiyetlerin onları acınacak hale getirmesinden dolayı utandıklarından bazı sorulara cevap verirken çekinerek, biraz da utanarak cevap vermişlerdir.
- Son olarak belirtmek gerekir ki elde ettiğimiz veriler neticesinde, Meşhed'de ki göçmenlerin çoğu İran'ı tercih ederken bilinçli olarak tercih etmiş, transit bir ülke olarak görmekten çok yeni bir yaşam inşa edecekleri ve sürekli kalmak istedikleri bir yer olarak anlamlandırmışlardır. Bundan dolayı da göçmenlere dair sorunlara daha ciddi yaklaşıp, bu konuda yaşadıkları sıkıntı ve sorunları daha rahat ifade etmiş ve cevap vermişlerdir. Ancak Van'da yaşayan göçmenler genel olarak Türkiye'yi ve dolayısıyla Van'ı transit bir geçiş noktası olarak algılayıp deneyimledikleri için (ya da öyle olmasını istediklerinden) sorulara dolaylı cevaplar verme eğilimi içinde oldukları ifade edilebilir.

3. VAN'DA VE MEŞHED'DE AFGAN GÖÇMENLER

3.1. Afgan Göçmenlerin Türkiye ve İran'a Giriş Süreçleri

3.1.1. Afgan Göçmenlerin Türkiye'ye Giriş Süreçleri

Türkiye, coğrafi konumu ve jeopolitik öneminden dolayı Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında yaşanan mülteci ve diğer yasadışı göç hareketlerinin en önemli kavşak noktalarından biri durumundadır. Aynı şekilde Van şehri de Coğrafi konumu itibariyle, eskiden beri doğu ile batı arasında bir köprü işlevi görmüş, İpek Yolunun en önemli kavşak noktalarından biri olmuştur.

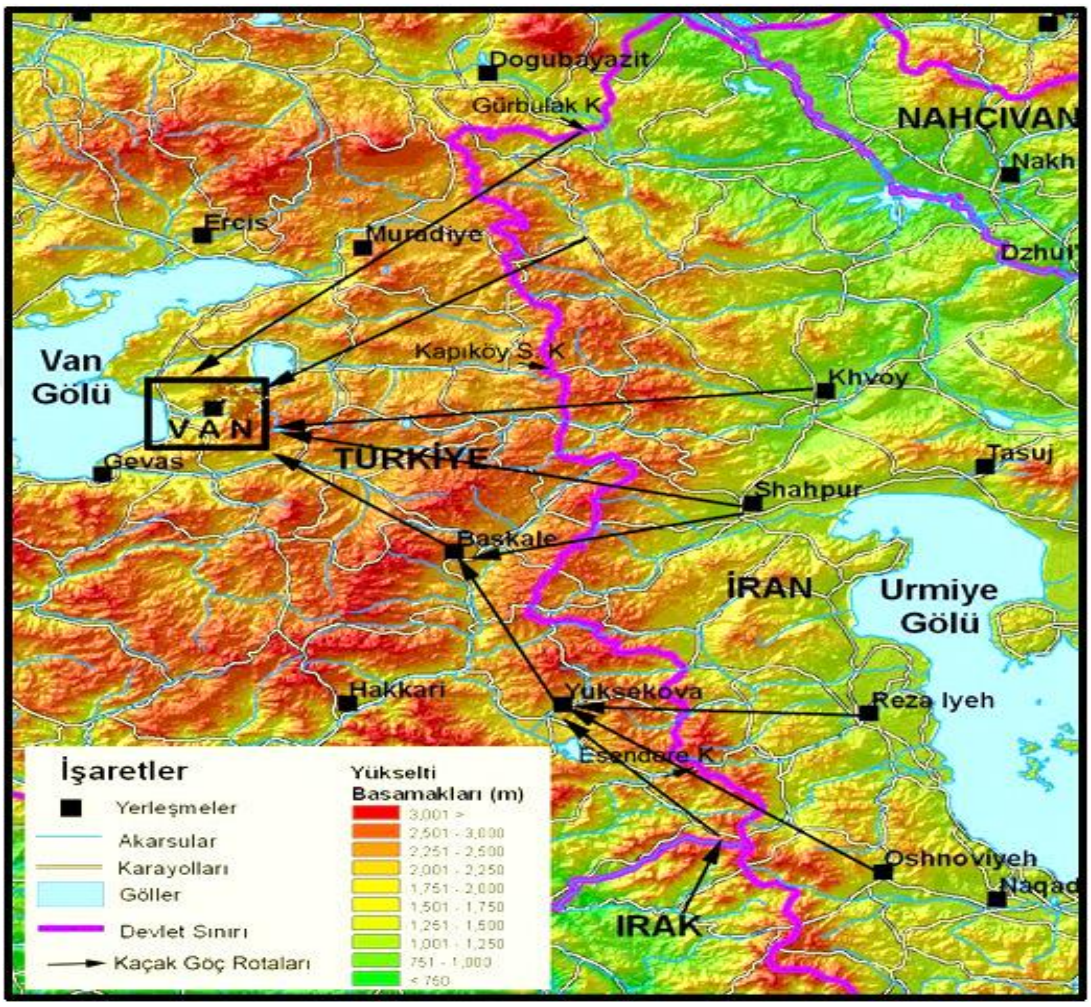
Türkiye-İran sınırı, özelde de Van şehri, Asya ve Ortadoğu ülkelerinden gelen göçmenler için çok önemli bir transit geçiş güzergâhıdır. Ortadoğu ülkelerinde meydana gelen savaşlar, siyasi olaylar ve diğer iç karışıklıklardan dolayı her yıl on binlerce insanın ülkelerini terk etmek zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla, savaştan ve ekonomik sorunlardan bunalan göçmenler, daha yaşanılır buldukları Avrupa ülkelerine geçişin en kolay yolu olan Türkiye'ye göç etmektedirler.

Türkiye-İran sınırının büyük bir bölümünün dağlık olması ve güvenlik güçlerince kontrolünün zor olması, kaçak geçişler için uygun bir zemin oluşturmaktadır. Ayrıca kent merkezinde daha önce ofisi bulunan ve hali hazırda Van'da İl Göç İdaresinin kurulmasıyla faaliyetlerinin bir kısmının İl Göç İdaresi bünyesinde yürütülmeye başlanan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin ofisinin bulunması Van'ı doğudan gelen mülteciler için önemli bir nokta haline getirmektedir.

Göçmenler, İran üzerinden Türkiye'ye çeşitli güzergâhlar üzerinden giriş yapmaktadır. En belirgin güzergâhları Harita-1 ile gösterilmiştir. Göçmenlerin büyük bir çoğunluğu ülkeye girişte Türkiye-İran sınırını kullanmaktadırlar. Genellikle Asya, Ortadoğu ve Doğu Afrika'dan kaçak olarak gelen göçmenler, sınır geçişleri esnasında sınır boylarına döşenen mayın ve güvenlik kuvvetlerinin kurşunlarına hedef olmalarının yanı sıra, ağır coğrafi koşullarla da mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Özellikle kış aylarında bu geçişler daha zorlu bir hal almaktadır. Türkiye'nin doğu sınırı üzerinde yasadışı olarak yapılan göçmen geçişlerinin neredeyse tamamı Türkiye-İran sınırında gerçekleşmektedir. Sınır genellikle yaya

veya at sırtından geçilmektedir. Van'daki mültecilerin %94'ü pasaportsuz ve kimliksiz olarak kaçak yollardan ülkemize girerken, sadece %6'sı pasaportlu ve yasal yollardan giriş yapmıştır (Deniz, 2008).

Harita 1. Afgan Göçmenlerin Türkiye'ye Giriş Güzergâhları

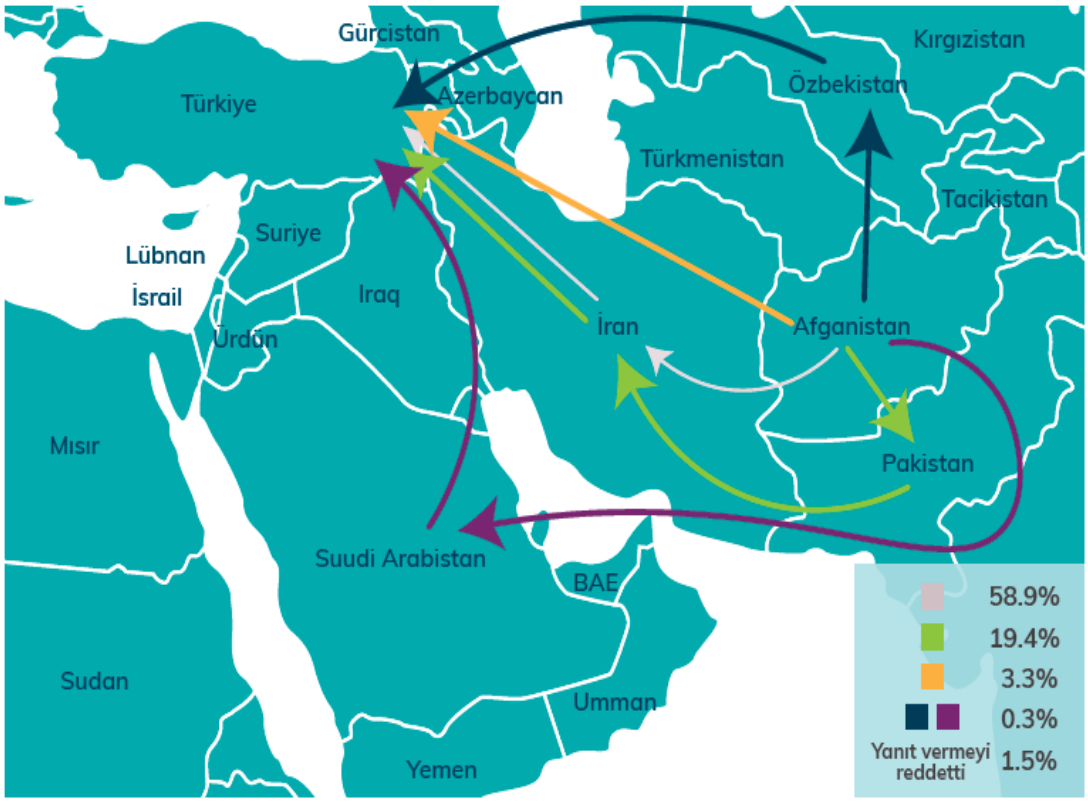

Kaynak: Deniz, 2009: 194

MMC (Mixed Migration Centre), Orta Doğu Araştırma Özeti 2020 raporunda Afganların Türkiye'ye göç yolları aşağıdaki şekilde haritalandırılmıştır (MMC, 2020):

Haritaya göre göçmenler Pakistan üzerinden İran'a, oradan da Türkiye'ye giriş yapmaktadırlar. Afganistan'dan Pakistan'a dağlık alanlardan geçen ve oradan İran'ın farklı şehirlerine geçiş yapan göçmenler, İran'dan hedef ülke olarak belirledikleri Türkiye'ye Van, Ağrı ve Doğu Beyazıt üzerinden geçiş yapmaktadırlar.

Harita 2. Geçiş Güzergâhları-1

Kaynak: MMC Raporu, 2020: 5

Tüm yaşanan gelişmeler neticesinde Türkiye devleti tarafından, İran'la 560 kilometrelik sınır hattında gelebilecek tehditleri önlemek ve İran sınırında hudut güvenliğinin arttırılması amacıyla Van'ın İran'la olan 64 kilometrelik sınırında güvenlik duvarı inşa edilmektedir. Düzensiz göçmenlerin geçişi ve kaçakçılığın engellenmesi amacıyla yapılan duvarın yanı sıra güvenlik önlemleri kapsamında 64 kilometrede güvenlik yolu yer almakta, duvarın üzerine jiletli tel ve kamera sistemi kurularak geçişlerin engellenmesi amaçlanmaktadır. Sınır birlikleri ise 90 kilometrelik hendek kazarak düzensiz göçmenlerin burayı kullanmalarına engel olmaya çalışmaktadırlar (İçişleri Bakanlığı, 2021).

Harita 3. Geçiş Güzergâhları-2

Kaynak: https: //www.icisleri.gov.tr/agridan-sonra-bir-duvar-da-vana

Harita 4. Geçiş Güzergâhları Önlemleri

Kaynak: https: //l24.im/UEN25

Çalışmamıza esas olan iki şehirden biri Van şehrinde toplam 1.665 yabancı uyruklu kişi ikamet izni almıştır. İkamet izni belli bir şarta bağlı olan yani kanundaki ismi ile Şartlı Mülteci yasal tanımına bakılacak olursa en güncel açıklama Göç İdaresi'nin internet sayfasında yer almaktadır. Göç İdaresi'nin açıklamalarına göre şartlı mültecinin üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, Türkiye'de kalmasına izin verilir. Şartlı mülteci; Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle, mülteci tanımındaki şartlara haiz olduğunu iddia ederek, üçüncü ülkelere iltica etmek üzere Türkiye'den uluslararası koruma talebinde bulunan kişidir (Sağlık Bakanlığı Mevzuatı, 2020).

Van ilinin bir geçiş güzergâhı olmasından dolayı göçmen çeşitliliği oldukça fazladır. Van'daki göçmenler etnik, din, sınıf ve menşe ülke olarak çeşitlilik gösterir. Van bu anlamda oldukça heterojen bir göçmen profiline sahiptir. Van'da en fazla Afgan, daha sonra İranlı ve Iraklı göçmen grupları bulunmaktadır (hakinisiyatifi, 2020).

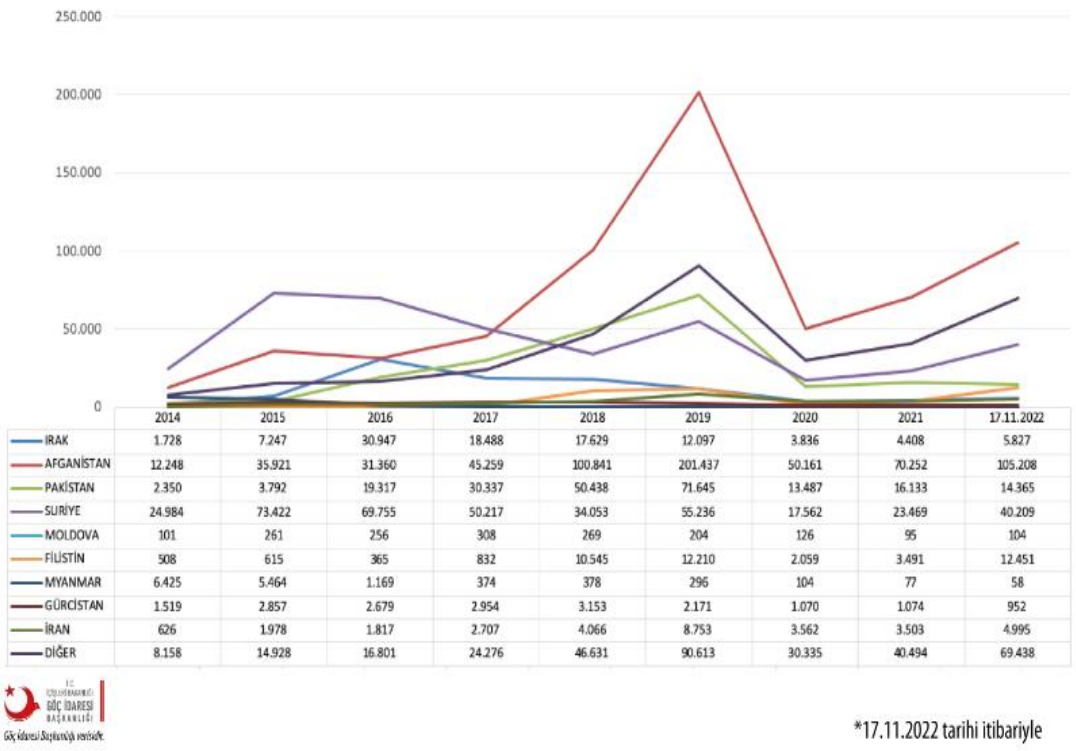
Ülkemizde ikamet izni almak için şartlar zor olduğundan göçmenler kaçak yollardan ülkeye giriş yapmakta ve düzensiz göçmen statüsünde bulunarak tam sayıları tespit edilememektedir. Türkiye'de 20/07/2021 tarihi itibariyle Van'a İran sınırı üzerinden giren çoğunluğu Afgan asıllı yaklaşık 1500 düzensiz göçmen geçiş yapmıştır (Congar, 2021).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa göre, sınırdan giren sığınmacı ve göçmenler öncelikle Göç İdaresi'ne başvuru yapar ve kendisine buradan bir kimlik verilir. Bu aşamadan sonra kendisinin eğer Avrupa'dan gelmişse mültecilik başvurusu, Avrupa dışından bir ülkeden gelmişse de üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere işlemleri başlatılır. Avrupa ülkelerinden gelen sığınmacıların işlemleri doğrudan göç idaresi tarafından yürütülür; daha önceden Avrupa dışından gelen sığınmacıların üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesine yönelik işlemler Eylül 2018'e kadar Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'yle (BMMYK) ortak yürütülüyordu. Ancak Eylül 2018 itibariyle artık BMMYK Türkiye'de hiçbir tür başvuru almamaya başladı ve tüm başvuru süreçleri o tarihten bu yana sadece İl Göç İdareleri tarafından yürütülmektedir. İl Göç İdareleri üçüncü ülkeye yerleştirmeleri de üstlendi. Böylece BMMYK, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de sadece gözlemci statüsüne rolündedir. Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılar gibi kitlesel göç etmiş gruplara

verilen ‘geçici koruma’ statüsü dışında tanımlanan tüm sığınmacılara, Türkiye’de uluslararası koruma sağlanmaktadır. Uluslararası korumaya giren statüler sırasıyla mültecilik, şartlı mültecilik ve ikincil korumadır (Yılmaz, 2019: 13).

Göç İdaresinin yayınladığı rapora göre 2016 yılında yakalanan düzensiz göçmen sayısı 174.466’dır. Bu rakamın 69.755’i ile Suriyeli göçmenler ilk sırada yer alırken, Afganistan vatandaşları 31.360 kişi ile ikinci sırada yer almaktadır (GİB, 2016). Şekilde görüldüğü gibi ülkemizdeki göçmenler arasında en fazla kaçak yollarla giriş yapmaya çalışan grubun Afganların oluşturduğu ve en çok yakalanan düzensiz göçmenler arasında yakalanan grubun 2017 yılında itibaren Afgan göçmenler oluşturduğu Göç İdaresi raporlarından anlaşılmaktadır. Yine Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 17.11./2022 tarihi itibariyle Türkiye’ye giriş yapan toplam düzensiz Afgan göçmen sayısı 105.208 mülteci Türkiye’ye giriş yapmıştır (GİB, 2022).

Tablo 4. Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı

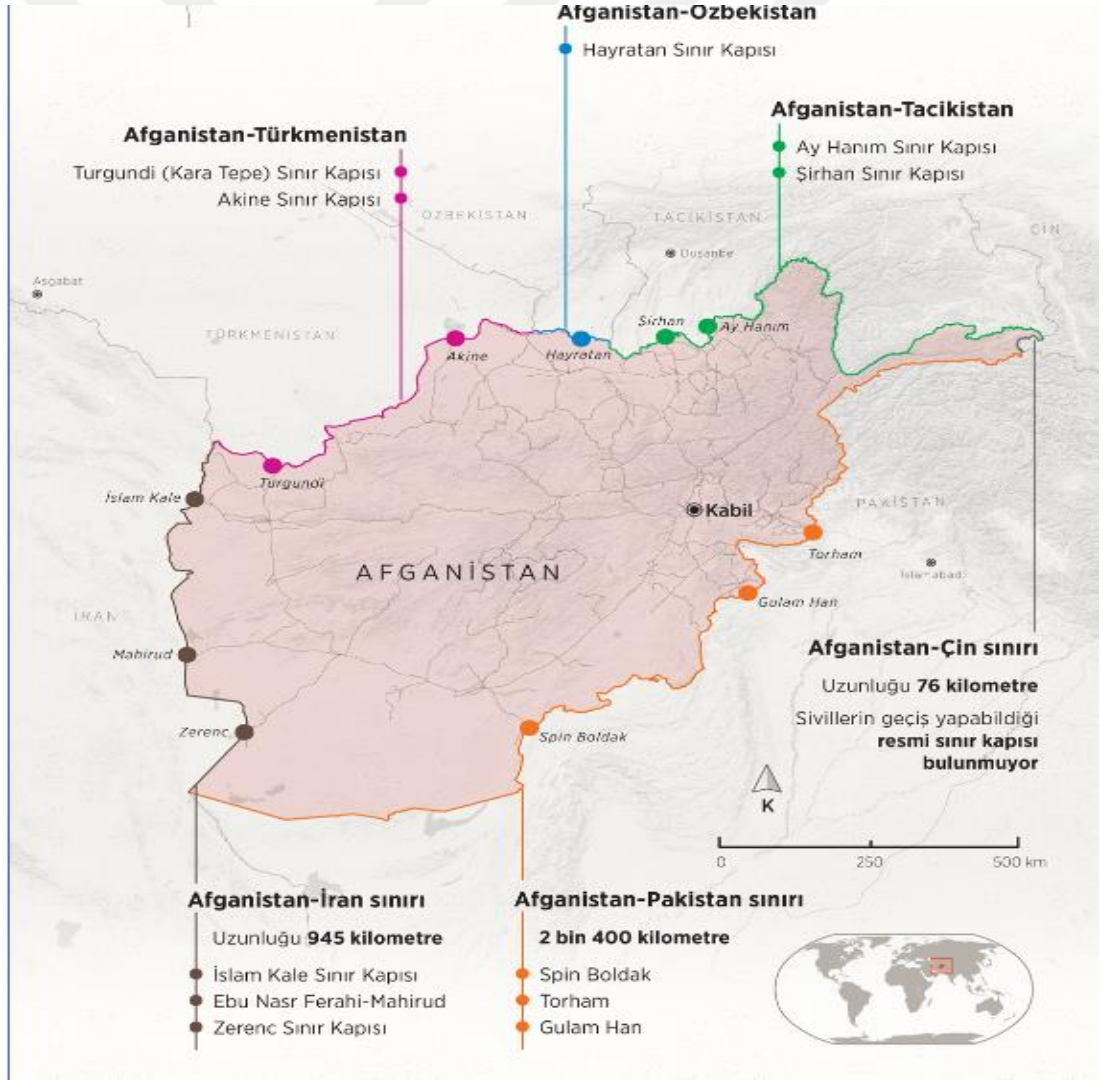
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	17.11.2022
IRAK	1.728	7.247	30.947	18.488	17.629	12.097	3.836	4.408	5.827
AFGANİSTAN	12.248	35.921	31.360	45.259	100.841	201.437	50.161	70.252	105.208
PAKİSTAN	2.350	3.792	19.317	30.337	50.438	71.645	13.487	16.133	14.365
SURİYE	24.984	73.422	69.755	50.217	34.053	55.236	17.562	23.469	40.209
MOLDOVA	101	261	256	308	269	204	126	95	104
FİLİSTİN	508	615	365	832	10.545	12.210	2.059	3.491	12.451
MYANMAR	6.425	5.464	1.169	374	378	296	104	77	58
GÜRCİSTAN	1.519	2.857	2.679	2.954	3.153	2.171	1.070	1.074	952
İRAN	626	1.978	1.817	2.707	4.066	8.753	3.562	3.503	4.995
DİĞER	8.158	14.928	16.801	24.276	46.631	90.613	30.335	40.494	69.438

Kaynak: https: //www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler

3.1.2. Afgan Göçmenlerin İran'a Giriş Süreçleri

İran'ın uluslararası ve bölgesel rolünü belirleyen en önemli faktörlerden biri jeopolitik konumudur. Sahip olduğu bu jeopolitik faktörler bölgesel ve uluslararası diğer siyasi birimlerle ilişki ve politik tutumunu belirlemektedir. İran, Avrasya dediğimiz dünyanın yaşam alanını oluşturan Orta Asya, Orta Doğu ve Kafkaslar 'da merkez ülke konumundadır ve Orta Asya ile Kafkasya'yı Orta Doğu'ya bağlayan geçittir.

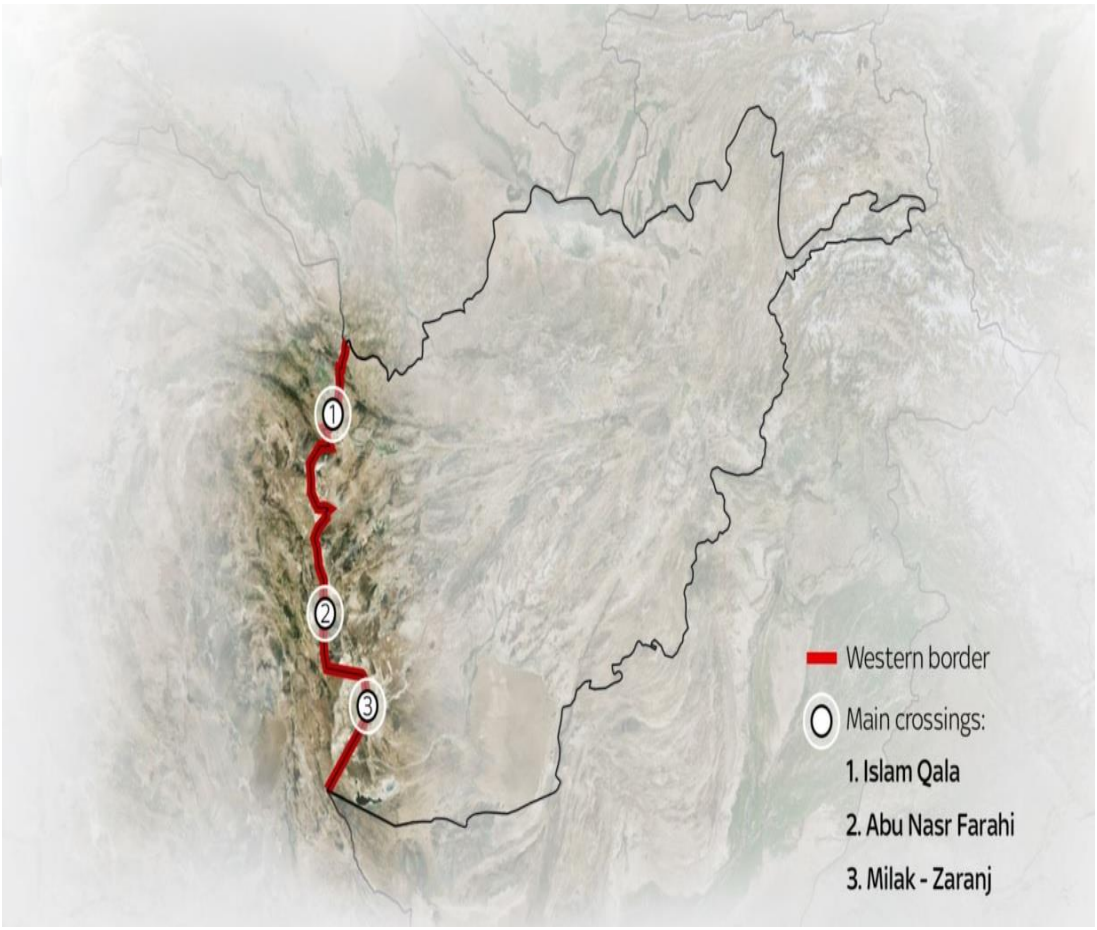
Şekil 5.Afganistan'ın Komşu Ülkelerle Sınır Kapıları

Kaynak: Anadolu Ajansı, 2021

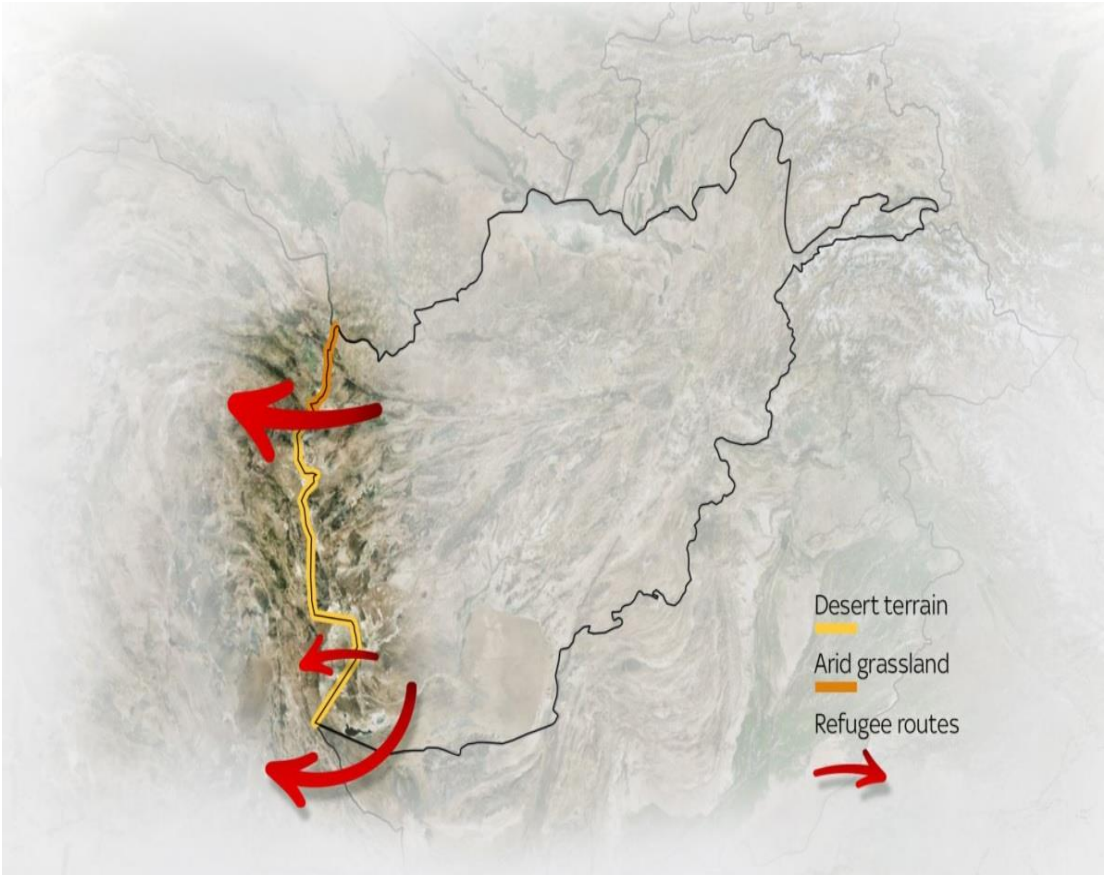
Afgan göçmenler İran'a yasal ve kaçak olmak üzere iki şekilde giriş yapmaktadırlar. Yasal yoldan girmek isteyenler sınırın üç noktasından: İslam Kale sınırı, Abu Nasır Farahi sınırı ve Milak Zaranj sınır kapısından geçmektedirler. Bunun yanında göçmenler havayoluyla da ülkeye giriş yapılabilmektedirler. İran, bu göçmenlerin çoğunun nihai durağı değil, aksine göçmenler İran'ı transit bir ülke olarak geçip, Türkiye üzerinden Avrupa ve Batı ülkelerine gitmeyi hedeflemektedirler.

Şekil 6. Afgan Göçmenler İran'a Giriş Kapıları-1

Kaynak: Sky News, Escape from Afghanistan: The Options

Şekil 7. Afgan Göçmenler İran'a Giriş Kapıları-2

Kaynak: Sky News, Escape from Afghanistan: The Options

Afgan göçmenlerin büyük bir bölümü İran'a kaçak yollardan giriş yapmaktadır. Kaçak yoldan giriş yapan göçmenlerin çoğu, göç yolunda birçok tehlike ile karşılaşmaktadır. Bu tehlikeli geçiş güzergâhlarının başında Afganistan'ın Herat ili ile İran'ın Horosan eyaleti arasında yer alan İslam Kale sınırının yakınlarda yer alan geçiş güzergâhında yer almaktadır. Buradan geçmek isteyenler sınır muhafızlarının direk üzerlerine ateş açma tehlikesiyle karşıya kalmaktadırlar. Bunun en önemli nedeni Horasan-ı Razavi ile Afganistan'ın Herat ili sınırındaki arazilerin çoğunun düz ovalardan oluşmasıdır. Bu ovalar sınır muhafız kuvvetlerine mükemmel gözlem ve izleme kabiliyeti tanımanın yanı sıra manevra kabiliyeti ve gözlemleme gücü sağlar. Bu da sınır suçlularının, kaçakçıların ve diğer yasadışı sınır trafiğinin hareket alanının daralmasına ve sınır güvenliğinin daha az tehdit edilmesine neden olmaktadır (Ahbari, v.d. 2019: 198). Diğer yandan bu sınır hattının büyük bir bölümünde dikenli tel

duvarları örülmüş durumda ve buralardan geçmek oldukça zor görülmektedir. Bunun dışında İran topraklarına girilmesi durumunda yol üzerinde ve İran'ın farklı illerinde bulunan çok sayıda kontrol noktasının oluşturulmasından dolayı, birçok kaçak göçmen ve mültecinin yolda tutuklanarak Afganistan'a geri iadesine neden olmaktadır.

1990'larda Afgan göçmenlerin çoğu İran'la sınır olan üç vilayet; Herat, Farah ve Nimroz üzerinden giriş yapmaktaydılar. Ancak 2000'li yıllarda İran devletinin İran-Afganistan sınırında özellikle yukarıda belirtildiği üzere doğu sınırında sınır devriye kuvvetleri oluşturmasıyla doğu sınırlarının yasa dışı geçişleri zorlaştı. Dolayısıyla kaçak göçmenler ikincil bir rotaya, yani Farahi sınır bölgesine yöneldi. Bu sınır bölgesi, çorak arazilerden ve dağlık alanlardan oluşmakta ve sınırın iki tarafında da çoğunlukla kaçakçılıkla uğraşan Beluçlar yaşamaktadır. İran yönetiminin bölgeye fazla hâkimiyetinin olmayışı kaçak geçişleri kolaylaştırmaktadır (Muhammed'i ve Sadeghi, 2018: 23).

Kaçak göçmenlerin üçüncü rotası ise Afganistan'ın Zaranj vilayetinden Pakistan'ın Beluçistan bölgesine geçişiyle başlıyor. Oradan da İran'ın Sistan ve Beluçistan eyaletine kaçakçılar sayesinde belli bir miktar para karşılığında geçebiliyorlar. Bu bölge özellikle 2000'li yılların ortalarından itibaren İran'ın söz konusu sınır önlemlerinin ardından göç rotasının Afganistan-İran sınırından Afganistan-Pakistan topraklarına doğru kaymasıyla önem kazanmıştır. Böylece kaçakçılar göçmenleri önce Pakistan topraklarına, ardından zorlu dağ yollarından geçirerek Pakistan topraklarına getirmektedirler. Pakistan'dan İran sınırına oradan da İran'ın Sistan ve Belucistan eyaletine getirilen göçmenler, buradan gitmek istedikleri hedef yerlere, İran içindeki kaçakçılar vasıtasıyla ulaşmaktadırlar. Son yıllarda bu rota Afganistan'dan İran'a düzensiz göçün baskın rotası haline gelmiş bulunmaktadır (Muhammed'i ve Sadeghi, 2018: 24).

Şekil 8. Afgan Göçmenlerin Pakistan Üzerinden İran'a Düzensiz Göçlerinin Rotası

Kaynak: Sky News, Escape from Afghanistan: The Options

Ancak gerek göç yolunda gerekse İran'ın şehirlerine ulaştıklarında, göçmenler türlü tehlikelerle karşılaşmaktadır. Önce sınırdan geçerken İran'ın güvenlik güçlerine yakalanmamaları gerekiyor. Çünkü İran'ın güvenlik güçleri vur emrini aldıklarından, uzaktan gördükleri anda mültecilere ateş açabiliyor. Diğer bir durum ise Beluç kaçakçılarının güvenilir olmamasıdır. Bazen bir mülteciyi soyarak aylarca işkence yapıp hapiste tutabiliyorlar. Üçüncü tehlike ise İran güvenlik güçleri tarafından tutuklanarak Suriye savaşına yollanmalarıdır. Https: //l24.im/dkMgGWR

UNHCR'nin 2017 yılındaki Küresel Eğilimler raporuna göre; dünyadaki bütün mültecilerin %68'i beş ülkeden gelmektedir; Suriye, Afganistan, Güney Sudan, Myanmar ve Somali. Zorla yerinden edilmiş yaklaşık 4,8 milyon Afganlının 1,8 milyonunu ülke içi yerinden edilmiş kişiler, 3 milyonunu ise mülteciler/sığınmacılar

oluşturmaktadır. 2017'deki en büyük ikinci mülteci nüfusuna sahip olan Afganlıların büyük çoğunluğuna Pakistan ve İran ev sahipliği yapmaktadır (Global Trends, Forced, 2018). Bu güvensiz yaşam koşulları nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan on binlerce Afganlı göçmen, daha güvenli olduğunu düşündükleri İran, Pakistan ve Türkiye'yi göç edecekleri hedef ülke olarak seçmektedirler. Buralara yapılan göçler, ilk etapta coğrafi yakınlık durumuna göre önem arz etmektedir.

İran'da 2016 yılında yapılan son nüfus sayımına göre, İran'da 1583979'dan fazla Afganistan uyruklu göçmen yaşamaktadır. Bu nüfusun 643451'i Horasan-ı Razavi'de, 768898'i Horasan-ı jonobi'de (Güney Horosan) ve 863092'si Horasan shomali'de (Kuzey Horosan) yaşamaktadır.

Aslında son 5 yılda Afganistan'dan 70212'den fazla insan İran'a göç etmiş bulunmakta. Bu nüfusun %3'ü Doğu Azerbaycan'da, %5'i Batı Azerbaycan'da, 6017'si İsfahan'da, 4836'sı Albourz şehrinde, 93'ü İlam'da, 4605'i Buşehir'de, 51190 Tahran'da, 216'sı Çarmahal Bahtiyari'de ve %78'i Horasan Razavi'de yaşamaktadır (İran İstatistik Raporu-240)

Afganistan Göçmenlik Bakanlığının 2017 yılına ait verilerine göre İran'daki Afgan göçmenlerin 840520'si Kart-ı Amayiş'e (ikamet tezkeresi) sahipken, 450 bini pasaportlu oturum iznine sahip, 30 bini geçici ikamet belgesine ve 735622'si hiçbir resmî belge olmadan İran'da yaşamaktadırlar (Afganistan Göçmenlik Bakanlığı, 2017 Raporu).

Genel olarak İran'da, özel olarak da Meşhed'de yaşayan göçmenler üç kategoride ele alınabilir. Bu kategori ve sınıflamaya göre göçmenlerin, eğitim, sağlık ve çalışma durumlarına göre tasnif edilmiştir:

1. Pasaportla İran'a giriş yapmış, çalışma ve oturum izni almış olanlar. Bu kategorideki göçmenler, Göçmen ya da Muhacir olarak anılıyor. Hem oturum izni hem de çalışma izni için daha rahat başvurabiliyor ve pozisyonlarına göre çalışma izni alabiliyorlar. Kısa veya uzun süreli olan bu oturum iznine sahip olanların kendileri ve çocukları İran'daki eğitim kurumlarında eğitim alabiliyor ve sağlık kuruluşlarında da ücretsiz olarak hizmetlerden yararlanabiliyorlar. Üniversite eğitimi de bu hizmetlere dâhildir.
2. BMMYK tarafından kendilerine Kart-ı Amayiş denilen Düzenleme kartı verilen göçmenler. Bu Kategorideki göçmenler; Penahende (Mülteci) olarak

anılıyorlar ve BMMYK'nın himayesinde oldukları için hem İran'daki birçok hizmetten rahatlıkla faydalanabiliyor hem de BMMYK'nın sunmuş olduğu hizmetlerden istifade edebiliyorlar. Bu kategorideki göçmenler genelde 1970'li yıllarda Afganistan'daki Rus müdahalesi ve iç çatışmalar esnasında İran'a sığınan Afgan göçmenleri kapsamaktadır. Ancak bu kartın her sene yenilenmesi gerekmektedir.

3. Kaçak olarak nitelendirilen Göçmenler. Bunlar İran'a ya resmi yollarla girdikten bir süre sonra oturum iznini yenilemeyen ya da kaçak yollarla ülkeye girmiş olan ve sığınma talebinde bulunan ancak kendilerine sadece Keçici Kimlik Kartı verilen ve geçici oturum iznini de kapsayan bir karta sahip göçmenler. İran'daki Afgan göçmenlerinin çoğunluğunun dâhil olduğu bu kategoridekiler, sağlık ocaklarındaki sağlık hizmetlerinden ve 2017'den itibaren de ilk ve ortaöğretim programlarından istifade edebilmekte, bunun dışındaki tüm haklardan mahrum bulunmaktadırlar. Oturum ve çalışma izinleri olmadığından, kaçak işlerde çalışmakta, devletin ve uluslararası kuruluşların verdiği birçok hizmetten yararlanamamaktalar.

3.2. Afgan Göçmenlerin Van ve Meşhed'e Yönelik Göç Süreçleri

Bu başlıkta Afganistanlı göçmenlerin, ülkelerinden İran ve Türkiye'ye yönelik göç etmelerinin genel olarak sebepleri ve her iki ülkeyle Afganistan'ın ortak göç tarihi, kronolojik olarak ele alınacaktır.

Suriye krizi başlamadan önce mülteci ve insan göçü denildiğinde Türkiye'de göçmenlik anlamında ilk akla gelenler Afganlardı. Çünkü 1979'da Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal altına aldığında Afganistan topraklarından hem komşu ülkelere hem de Avrupa'ya doğru, büyük bir göç dalgası yayılmaya başladı. Özellikle Pakistan, İran ve Batı ülkelerine doğru başlamış olan bu göç seli kırk seneyi aşkındır günümüze kadar devam etmektedir. Afganistan Mültecilik Bakanlığı'nın verilerine göre günümüzde dünyanın her bir köşesine göç etmiş Afganların sayısı 7 milyondur (Afganistan Mültecilik Bakanlığı Verileri 2017). Eğer bu veri doğruysa, hala Afganları dünyanın en büyük mültecileri konumuna koymak mümkün gözükmektedir. Maalesef Afganistan'ın durumu günden güne karmaşık bir hal almakta ve ülkeden göç sürekli artmaktadır.

Farklı milletlerde olduğu gibi Afganların da ilk olarak ne zaman ülkelerinden toplu göç etmeye başladıklarının tarihini net olarak bilmek mümkün değildir. Zira göç ve yerinden edilme olgusu insanlık tarihi kadar eskilere dayanmaktadır. Afgan göçmenlerin İran'a ilk göçü 1800'lerin ortalarına denk gelmektedir. Bu da büyük ihtimalle Emir Abdurrahman Han dönemine denk gelmektedir. O dönemde Şii mezhepli olan etnik Hazaralar Afganistan yönetimi tarafından baskı altındaydılar ve büyük çapta katliamlara ve zulme maruz kalmışlardı. Dolayısıyla baskılardan kaçmak ve kurtulmak için, Şii mezhebinin kutsal mekânlarından biri sayılan Meşhed şehrine sığınmışlardır ve ilk olarak Kaçarlar döneminde Meşhed şehrine ayak basmışlardır (Nacafizade, 1392).

Modern tarihte Afganların ciddi şekilde göç etmeye başlaması ise 19. Yüzyılın sonlarına doğru Abdurrahman Han devrinde başlamıştır. Bu göç durumu İran'daki Kacarlılar Hanedanı devrine denk gelmektedir (Saadatmand, 2020). Bu devirde Abdurrahman Han'ın katliam ve zulmünden kaçan Şii mezhebine mensup Hazaralar, günümüzdeki gibi İran'a sığınmışlardır (Ghbar, 1359: 647).

Ancak Afganistan tarihindeki en önemli göç ve yerinden edilme Sovyetler Birliği'nin 1979 senesinde Afganistan'ı işgal edişiyle gerçekleşmiştir. İşgal döneminde Afganistan büyük bir krizin içine sürüklenmiş, Soğuk Savaş ülke üzerinde büyük bir tahribat yaratmış ve özellikle kırsal kesimler yaşanılmayacak hale gelmiştir. Bu alandaki birçok veriye göre bu dönemde Afganistan'ın çoğu bölgesinden yaklaşık 7 milyon kişi Pakistan, İran ve Batı ülkelerine sığınmıştı (Karaca, 2014). Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan geri çekilişi sığınmacıların ülkelerine geri dönüşü için bir umut ışığı olduysa da bu rüya uzun sürmemiş, ülke bu kez tam anlamıyla bir iç savaşa sürüklenmiş ve bu defa felaketlerin daha büyüğünü tecrübe etmiştir. 1992'den 2001'e kadar Mücahitlerin birbiriyle savaşması ve ardından gelen Taliban rejimi ülkede tam bir insanlık dramı yaşanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla Pakistan ve İran'dan ülkelerine dönen mülteciler çareyi tekrar bu ülkelere kaçmakta bulmuştur. Taliban rejiminin çöküşü ve ABD işgali tekrar insanları barışa umutlu kılsa da bu durum yine fazla sürmemiş, özellikle 2005'ten sonra Taliban'ın yeniden organize olarak gerilla savaşına başlaması ve Afganistan yönetiminin de zaaflarıyla ülke yeniden eski haline dönmekten kurtulamamıştır. 2014'ten sonra tekrardan büyük göç dalgaları bu kez İran-Türkiye üzerinden Batı ülkelerine doğru hız kazanmıştır. Sadece 2012 senesinden

2018 tarihinin sonlarına kadar 2.291584 kişi ülkeyi terk etmiş ve 3.957.614 kişi de ülke içinde yer değiştirmiştir (Afganistan mültecilik Bakanlığı Verileri 2017). Bu durum günümüzde de hala devam etmektedir. Dolayısıyla Suriyelilerle birlikte Afganlar göçmenlik tarihinin en mağdur halkları olarak önümüze çıkmaktadır.

Afganistan kaynaklı göçmen grupları, nedenlerine göre dört kategoride ele almak mümkündür:

Ülkeden ayrılan birinci kesimin çoğunluğunu güvenlik sebebiyle özellikle Pakistan ve İran'a göç edenler oluşturmaktadır. Bu göçmenlerin büyük çoğunluğu köylerden göç etmektedirler. Bunun en önemli nedeni hem Afgan-Sovyet Savaşı döneminde hem de onu izleyen iç savaş ve Taliban krizi döneminde, çatışmaların çoğu ülkenin kırsal kesimlerinde yaşanmıştır. Dolayısıyla köylülerin evleri ve geçim kaynakları olan tarlaları ile hayvanları savaş sırasında tahrip edilmiş, insanlar bu çatışmalardan büyük zarar gömüşlerdir. Tahrip edilen bu yerlerin insanları önce şehirlere kaçmış, orada da güven ortamının olmadığını görünce mecburen savaşın olmadığı, daha güvenli sayılan Pakistan ya da İran'a sığınmışlardır. Bu göçmenlerin çoğunluğunu Afgan- Sovyet savaşı sırasında ülkeyi terk edenler oluşturmaktadır. Savaştan sonra çoğu geri dönmüş olsa da daha sonra çıkan çatışmalar yüzünden tekrar Pakistan ve İran'a dönmüşlerdir.

Ülkeden göç eden ikinci kesimi ise ekonomik sebeplerden dolayı Afganistan'ı terk edenler oluşturmaktadır. Bu kesim daha çok şehirde yaşayan yoksul ve eğitimsiz işçi sınıfı ve köylülerden oluşmaktadır. Ekonomik sebepten göç edenlerin tarihi Afganistan savaşından daha öncelere dayanmaktadır. Afganistan tarih boyunca hiçbir zaman ekonomik açıdan iç açıcı bir ülke olamamış ve modern çağda da dünyanın en fakir ve geri kalmış ülkelerinden biri olarak anılmaktadır. 20. Yüzyılın ortalarından itibaren, özellikle İran'a işçi göçü sürekli devam edegelmiştir (Ghbar, 1359: 224). Sovyet işgaline kadar genellikle İran'a kaçak yollarla giden bu kesim iç savaş döneminde ise Pakistan'a ve bazı körfez ülkelerine de gitmeye başlamıştır.

Afganistan'dan ayrılmak zorunda kalan üçüncü kesimi ise halkın aydın kesimi oluşturmaktadır. Üniversite mezunu olan çoğu yazar, şair, doktor ve mühendis gibi nitelikli vasıflara sahip insanlar, özellikle iç savaşın beraberinde getirdiği karmaşık duruma dayanamayıp, daha iyi yaşam koşulları bulmak amacıyla çareyi ülke dışına gitmekte bulmuşlardır. Bu kesimin hedefi Pakistan veya İran değil, daha çok Avrupa

ve diğer gelişmiş Batılı ülkeler olmuştur. Beyin göçü de diyebileceğimiz bu göçün bir kısmı ABD'nin Afganistan işgalinden sonra ülkelerine geri dönmüşse de 2010 senesinden sonra tekrar rotasını Batı'ya çevirmiştir. Çünkü yukarıda da dediğimiz gibi Taliban militanları gerilla savaşına başlamış ve zaman zaman aydınları hedef alan girişimlerde bulunmuştur. Ayrıca 2001'den sonra gelen hükümetler aydınlarla ve okumuş kesimle iş birliği yapıp, ülkeyi kalkındırmak yerine, aydınlarla iş birliği yapmaktan kaçınmış ve bu insanları türlü bahanelerle bastırmaya çalışmışlardır. (UNHCR, 2008). Dolayısıyla Afganistan'ın geleceği için hayati öneme sahip olan bu insanlar, kendilerini güvende hissedebilecekleri yerlere göç etmeyi tercih etmişlerdir.

Afganistan'ı terk edenlerin bir diğer kesimini de siyasi nedenlerle ülkeyi terk etmek zoruna kalanlar oluşturmaktadır. Bu kişilerin de çoğunluğunu üniversite ve lise mezunu nitelikli, aydın kimseler oluşturmaktadır. Siyasi mültecilerin Afganistan'dan göç edişi daha çok 1978 senesinde sol darbeyle iktidara gelen Sovyetler yanlısı hükümetlerin zamanında yaşanmıştır (Azimi, 1997). 1992 yılında Dr. Necibullah hükümetinin çöküşüne kadar sol rejim kendisine karşı gelenleri ya öldürmüş ya da hapse atmıştır. Rejimin korkusundan kaçan bu kesimi İslamcılar, Maocu solcular ve kendilerini vatansever olarak nitelendiren ve Sovyet işgaline karşı gelenler oluşturmaktaydı. Ülkeden kaçan İslamcılar daha çok Pakistan ve İran'da kalırken Maocu ve diğerleri ise rotasını Avrupa ve diğer Batılı ülkelere çevirmiştir.

2001'in başlarına kadar Afganistan'dan göç edenlerin rotası genellikle İran ve Pakistan gibi iki komşu ülke iken günümüzde bu rota özellikle Türkiye ve batı ülkelerine çevrilmiş durumda. Sovyet işgalinden sonra Pakistan ve İran'a sığınan bu sığınmacılar bu iki ülke tarafından stratejik ve siyasi çıkarları doğrultusunda kullanıldıkları için kabul görmüş, günümüzde ise bu iki ülke için Afgan göçmenler fazladan yük sayılmakta ve dışlanmaktadırlar (Karaca, 2014). İki ülke de 2001'den sonra Afgan göçmenlerin kendi ülkelerine dönmeleri için ısrarcı olmuş ve göçmenlere karşıt politikalar geliştirmişlerdir (Rasool ve Shawazi, 2015).

3.2.1. Göç Öncesi Planlama ve Hazırlık

Göç olgusu; göç öncesi, göç süreci ve göç sonrası olmak üzere üç hat üzerinden bir bütün olarak değerlendirildiğinde, göçü anlama ve anlamlandırma süreçleri daha güçlü olmaktadır. Çalışmamızın odaklandığı Afgan göçmenlerin göç öncesi kalıcı

yaşam alanlarından zorlu, uzun ve yorucu yer değişikliğini nasıl kurguladıkları, bu pratiğe yönelmeden evvel ne düşündükleri, nasıl bir tahayyül içinde oldukları şeklinde sıralayabileceğimiz sorular, göç sürecini anlamak açısından önemli bir husus oluşturmaktadır. Göç eden insanların büyük çoğunluğu savaş, iç savaş, etnik ve dini çatışmalar, siyasi baskı ya da katlanılamaz orana ulaşan yoksulluk gibi faktörlere bağlı olarak göç öncesi düşünsel bir kurgu yapma eğiliminde oldukları söylenebilir (Şahin, 2001). Göç ettikten sonra birçok farklı problemle karşı karşıya kalınsa da genellikle göç öncesi karar aşamasında göçmenler daha çok yeni gidilecek yerdeki avantajları göz önünde bulundurmaktadır. Bu çalışmada da katılımcıların, ilk etapta içinde bulundukları olumsuz koşullardan kurtulmak amacıyla, gidilecek yerdeki olumlu ve olumsuz şartları göz önünde tutarak karar verdikleri görülmektedir.

Bu bölümde, göçmenlerin göç öncesi süreçte doğup büyüdükleri toprakları, ailelerini ve tüm geçmişlerini terk ederek, yeni bir başlangıca doğru yol alırken, İran ve Türkiye hakkında hangi algılar ve beklentiler içinde oldukları sorgulanmıştır. Yeni yerleşilen bu yerlerle ilgili ne kadar bilgi sahibi oldukları, göç sonrası karşılaştıkları durumun beklentileriyle örtüşüp örtüşmediği ve buna yönelik düşünceleri ele alınmıştır. Göçün nedeni, neyden kaynaklandığı, tercih edilen ülke ve şehrin ne amaçla tercih edildiği, bu tercihin bilinçli mi yoksa göç sürecinde kendiliğinden gelişen zaruri bir tercih mi olduğu gibi başlıklarla detaylı bir şekilde, elde edilen veriler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Uzun bir süre Dünya'da en çok mülteci ve göçmene kaynaklık eden ülkeler sıralamasında ilk sırada yer alan Afganistan, her ne kadar şu anda Suriye'nin ardından ikinci sırada yer alsa da dünyada milyonlarca Afganistanlı göçmenin yaşadığı gerçeğinin bilgisi karşımıza çıkmaktadır. (Eryurt ve Koç, 2017).

Her yıl Afganistan'dan yüz binlerce göçmen daha güvenli, refah düzeyi ve insan hakları standartlarının daha yüksek olduğu, daha iyi ve yaşanabilir bir hayat sunduğuna inandıkları ülkelere göç etmektedirler. Bu göçmenlerin Şii olanları, dini ve mezhebi ortaklıkları dolayısıyla, İran'a, özellikle de İran'ın doğu sınırındaki Meşhed şehrine göç etmektedirler. Sünni olanlarsa genellikle Pakistan'a göç etmektedirler. Bu iki ülkede tutunamayan göçmenler, üçüncü bir ülke olan ve Avrupa'ya açılan kapı konumunda olan Türkiye'ye göç etmektedirler.

Genel olarak her iki ülkede yerleşik Afgan göçmenlerin göç öncesi ne düşündüklerini, nasıl bir planlama içerisinde olduklarını, göç edecekleri yere dair bir tasavvurlarının olup olmadığını ve göçe hazır olup olmadıklarını öğrenmek amacıyla bu bölümde "Göçmenlerin göç öncesi tasavvurları ve göçe yaklaşımları" soruları çerçevesinde aydınlatmaya çalışılmıştır.

3.2.1.1. Van'da Yerleşik Afgan Göçmenlerin Göç Öncesi Planlamaları

Bu bölümde Van'da yaşayan Afgan göçmenlerin göç öncesinde Van'a dair bir tasavvurlarının olup olmadığı, Türkiye'ye göç ederken ne gibi beklentiler içerisinde oldukları söz konusu sorular çerçevesinde değerlendirilmiştir.

İran'a edilen göç sonrası tasavvur edilen yaşam koşullarının iyi olmaması göçmenleri Türkiye veya üçüncü başka bir ülkeye yönlendirmektedir. Özellikle İran'daki göç deneyiminden sonra Türkiye'ye göç edenlerin, İran'da yeni bir yaşam inşa edememekten şikâyetçi oldukları anlaşılmaktadır. Afganistan üzerinden direk Türkiye'yi tercih eden göçmenlerinse daha çok Türkiye'yi güvenli bir ülke olarak tasavvur ettikleri ve Türkiye'yi coğrafi konumu itibariyle üçüncü bir ülkeye gitmenin daha kolay olacağı bir ülke olarak düşündüklerinden tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Göçmenlerle yapılan görüşmelerde, Afganistan'dan yapılan göçlerin nedenlerinin savaş, güvensiz ortam, sosyoekonomik ve kültürel nedenlere bağlı olduğu anlaşılmakta ve bazen ailevi ve bireysel problemlerden dolayı da göç kararının alındığı görülmektedir. Bu insanların, tebdili mekânda ferahlık vardır sözünde olduğu gibi, yeni gidilecek yerin ve mekânın, kendilerini bu problemlerden ve bu psikolojik baskılardan kurtaracağını tasavvur ettikleri anlaşılmaktadır. Bu konuda görüşme yapılan bazı katılımcıların konu hakkındaki söylemleri aşağıdaki gibidir:

Ben İranlıyım ve Şii mezhebindenim. Eşim Afganistan'ın Sünnilerden olduğu için ne İran'da ne de Afganistan'da yaşayamıyorduk. Her iki ülkede özellikle aileler arasında yaşanan problemlerden dolayı yaşanmaz yerlerdi bizim için. Türkiye'ye gelirsek, bir nebze de olsa bu yaşadığımız psikolojik sıkıntılardan ve bunalımdan kurtulacağımızı düşünüyorduk. Bundan başka bir tasavvurum yoktu. (VK9)

Savaş dolayısıyla göç ettiğimiz İran'da bir İranlıyla evlendim. Kocam bana şiddet uygulayıp, öldürmeye teşebbüs ettiği için sadece güvende olacağım bir ülkede olmak istiyordum. (VK10)

İran'da yaşayan Afgan göçmenlerle yerli halk arasında yapılan evlilikler oldukça yaygın ve bu konuyla ilgili yaşanan sorunlar birçok çalışmaya da kaynaklık etmiş durumda. Bu evliliklerde zaman zaman iki tarafın kültürel ve ailevi farklılıklarından dolayı ciddi sorunlar söz konusu olabilmekte ve bu durum ya evli çiftlerin birlikte ya da tek başına bazen de çocuklarıyla göç etmelerine sebep olabilmektedir.

Öncelikle biz sadece can güvenliğimizin olacağı bir yere gitmek istiyorduk. Hangi ülke olacağı çok önemli değildi. O yüzden ilk olarak Afganistan'dan İran'a göç ettik. Ancak İran'daki göçmenlerin yaşam koşulları ve eğitim koşulları çok zor olduğu için Türkiye'ye geldik. Burada bu anlamda daha iyi imkânların ve koşulların olduğunu düşünüyorduk. (VK15)

Buraya güvende olacağımızı ve çocuklarımızın daha iyi bir hayat yaşayacağını düşündüğümüz için geldik. (VK7)

Daha güvenli bir ülkede yaşamak istiyorduk ve buranın da öyle olduğunu düşünüyorduk. Bizi koruyup sahip çıkacaklarını düşünüyorduk. (VK16)

Bizim hiçbir yerle ilgili bir tasavvurumuz ve düşüncemiz yoktu. Sadece o cehennemden kurtulmak ve daha güvenli bir yerde yaşamak istiyorduk. (VK17)

Biz önce Pakistan'a göç ettik ama orada da güvende değildik. Burada güvende olacağımızı düşünüyorduk. Bu yüzden Türkiye'ye göç ettik. (VK3)

Dünya genelindeki uluslararası zorunlu göçlerle ilgili çalışmalara bakıldığında, göçlerin çoğunlukla şiddetten kaçarak daha güvenli bir ortama sığınma sebebi ya da refah düzeyi yüksek bir gelecek beklentisiyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Afganistan'dan göç eden katılımcılar da genelde bu yönde beklenti ve tasavvurlarla göç ettiklerini vurgulamışlardır.

Biz Özbek Türküyüz. Köken olarak biz de Türk'üz. O yüzden buraya gelirsek, Türkiye'nin bize sahip çıkacağını ve daha rahat bir yaşamımızın olacağını düşünüyorduk. (VK19)

Diğer Afgan göçmenlerin (Hazara, Tacik ve Peştun) aksine, Özbek asıllı Afgan göçmenler, Türkiye'yi daha çok ortak etnik yapıları dolayısıyla vatandaşlık alarak yeni bir yaşam inşa edecekleri yer olarak tercih ettiklerini dile getirmişlerdir.

Sonuç olarak Türkiye ve Van'a göç eden göçmenlerin, Türkiye'yi daha güvenli ve müreffeh bir ülke olarak algıladıkları ve gelmeden önce bu yönde tasavvurlara sahip oldukları anlaşılmaktadır.

3.2.1.2. Meşhed'de Yerleşik Afgan Göçmenlerin Göç Öncesi Planlamaları

İran'a göç eden Afganların göç öncesinde İran'ı bildikleri ve İran'la ilgili olumlu tasavvurlarının olduğu, bu ülkenin ekonomik refah düzeyinin ve insan hakları standartlarının kendi Ülkelerine göre daha yüksek olduğunu, bundan dolayı da buradaki yeni hayatlarının daha yaşanabilir olacağına inandıkları anlaşılmaktadır. Özellikle dini ve mezhebi ortaklığın, İran'ı idealleştirmelerine ve dolayısıyla büyük beklentilerle bu ülkeye göç etmelerine neden olduğu görülmektedir:

Bu yolculuğun bizi daha iyi bir yaşama kavuşturacağını, bu yolculuk sonunda kendimizi geliştireceğimizi düşünüyorduk. Ama gelip gördük ki böyle bir şey yok. Maalesef yıllarca olduğumuz yerde saydık, durduk. (MK2)

Dünyadaki en iyi yer İran diye düşünüyordum. Daha önce gelmediğim için ve görmediğim için şimdi yaşadığımız sorunları yaşayacağımızı düşünememiştim hiç. (MK6)

Biz daha önce İran'da yaşıyorduk. 12 yaşındayken tekrar Afganistan'a döndük. Ancak savaşın ve halkın perişan durumunun hala devam ettiğini görünce İran'a geri döndük. (MK10)

İran'ın daha güvenli olduğunu, iş ve eğitim olanaklarının daha iyi olduğunu düşünüyordum. (MK19)

Bazı Şii Afgan göçmenler, İran'ı hem dini birlik hem de aynı dili konuşmaları bakımından ideal bir ülke olarak tasavvur ettiklerini dile getirmişlerdir. Ancak ister dini duygular nedeniyle ister daha iyi bir gelecek inşa etmek amacıyla olsun, idealleştirdikleri İran'ın geldikten sonra kendilerini hayal kırıklıklarına uğrattığını vurgulamışlardır. Bu durum özellikle 90'ların sonlarına doğru İran'ın göçmen politikasında ciddi bir yapılanmaya gitmesiyle başlamıştır. Dünyadaki Afgan göçmen

nüfusunun büyük bir bölümüne ev sahipliği yapan İran, bu yükü uzun yıllar hiçbir dış destek almadan finanse etmeye çalışmıştır. Göçmenlerle ilgili ülkede yaşanan sorunlar sadece ekonomik boyutuyla sınırlı kalmayıp, birçok anlamda sıkıntılar yaşanınca hem İran halkının itirazlarına sebep olmuş hem de devlet bu konudaki politikalarını gözden geçirmeye başlamıştır. Örneğin göçmenlerin sadece belli başlı şehirlere yerleşebilecekleri, belli başlı şehirlerde çalışabilecekleri, göçmen çocuklarının artık devlet okullarında (2017'den sonra geçici bir kanun tasarısıyla bu durum değişmiştir) eğitim göremeyecekleri, sağlık sigortalarıyla ilgili yapılan yeni düzenlemeler ve göçmenlere yapılan ekonomik desteğin kaldırılması gibi politikalar uygulamaya koyulmuştur. Dolayısıyla özellikle yeni politikaların yaşanmaya başladığı 94 sonrası gelen göçmenler ciddi bir hayal kırıklığı yaşamaya başlamışlardır.

Benim için o zamanlar İran Avrupa'nın herhangi bir ülkesi gibiydi. Cennet gibi bir ülke olarak düşünüyordum burayı. Sanki buraya gelirsek tüm sıkıntılarımızdan kurtulacağız gibi ama gelip görünce öyle olmadığın anladık. (MK12)

Müslüman ve Şii bir ülke olduğu için rahat edeceğimizi düşünüyorduk. (MK3)

Gelişmiş bir ülke olduğunu düşünüyordum. Mezhepsel farkımız olmadığı için bizim ihtiyaçlarımızın karşılanacağını düşünüyordum. Ortak kültür ve mezhebimizden dolayı rahat edeceğimizi düşünüyordum. (MK7)

Hem dinimizin hem de dilimizin ortak olması nedeniyle olumlu, güzel duygularla geldim. İran'ın bizimle aynı dine ve aynı dile sahip olmasından dolayı daha rahat edeceğimizi düşünüyordum, ancak gelince hiç de öyle olmadığını gördüm. (MK26)

Şii olarak gideceğim ülkede daha güvenli ve huzurlu bir ortamda yaşayacağımızı düşünüyorduk. Çünkü %70'i ehlisünnet olan Afganistan'da kurbanlık koyun gibi her gün onlarca insanımızın, sırf Şii olduğu için öldürüldüğü bir ortamdan, benim gibilerin ekseriyette olduğu bir yere

gideceğimizi ve orada Ensar'la muhacirin birleşmesi gibi gerçek din kardeşlerime kavuşacağımı düşünmüştüm. (MK20)

Şüphesiz göçlerin birçok nedeni ve sonucu vardır. Savaşlar, ekonomik açıdan daha iyi yaşam alanları bulma çabası, göç edilen ülkenin daha güvenli olması, demokratik yaşam standartlarının yüksek olması gibi faktörler bu konuda önemli bir rol oynamaktadır. Savaştan kaçan Afgan göçmenlerin de daha güvenli olduğunu düşündükleri İran'a göç etmeyi bir kurtuluş imkânı olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Ancak göçmenlerin mezhepsel ve dilsel faktörlerden dolayı fazlaca idealleştirdikleri İran'a göç durumuna gerçekçi zeminde yaklaşmadıkları anlaşılmaktadır. Bu durum öncelikle İran'a göç eden göçmenlerin eğitim ve sosyo-ekonomik durumlarıyla ilgili. İran'a göç eden göçmenler genellikle Afganistan'ın kırsal kesimlerinden göç eden eğitimsiz ve sosyo-ekonomik durumu zayıf insanlar. Bu da göçmenlerin gerçekçi bilgilerden çok, kulaktan dolma bilgilerle bu eylemi gerçekleştirdiklerini düşündürmektedir.

İran savaşın olmadığı bir ülkeydi. Yani Afganistan'a göre daha güvenilir bir yerdi bizim için. (MK1)

İran'ın daha güvenli bir ülke olduğunu düşünüyorduk ki gerçekten öyle. Burada iş bulmanın daha kolay olacağını ve özellikle daha özgür olacağımızı düşünüyorduk. İran demek bizim için özgürlük demekti. (M. K.16)

Durumumuz o kadar kötüydü ki burayı tasavvur edecek halimiz yoktu. Sadece o ortamdan kaçıp kurtulmak istiyorduk. Tek tasavvurum, güvenle yaşayabileceğim bir ortam olacağıyla ilgiliydi. Güvenle yaşayabileceğim, güvenle okula gelip gidebileceğim bir ülke tasavvur ediyordum. (MK21)

Sonuç olarak Meşhed'de yaşayan katılımcıların göç etmeden önce İran ve Meşhed'e ilişkin yaklaşımlarında; dinsel ve mezhepsel yakınlık (Müslüman ve Şii olma) gibi pozitif unsurların ön plana çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte İran'ın

Afganistan'a nazaran daha güvenli ve refah düzeyi yüksek bir ülke olması da göçmenlerin göç öncesi yaklaşımlarını pozitif anlamda etkilediği anlaşılmaktadır.

3.2.2. Göç Nedenleri

Göç, hemen hemen tarihin her döneminde yaşanan bir olgu olmakla beraber yaşadığımız çağda sosyal, ekonomik ve politik yönleri nedeniyle daha da önemli hale gelmiştir. Her ne kadar göç olgusu, coğrafi bir yer değiştirme hareketi ve demografik bir durum olsa da bütün insani ilişkileri içinde barındıran ve birçok sosyal olaya neden olabilen, toplumsal yapıda önemli değişikliklere yol açabilen bir harekettir. Göç ekonomik, toplumsal, siyasal vb. birçok sebeple yaşanabilmektedir.

Dünya genelinde yapılan göçlerin birçok nedeni ve sonucu olsa da güvenlik sorunları başta gelmektedir. Yüz yılı aşkın bir süredir hem iç hem dış kaynaklı savaşların süregeldiği, ülke içindeki kargaşa ve istikrarsızlığın hat safhada olduğu, insan hakları ihlallerinin her geçen gün arttığı Afganistan'dan yapılan göçlerde de aynı nedenler söz konusudur. Öte yandan Afganistan, tarih boyunca göçmen üreten sayılı ülkelerden biridir. Post-endüstriyel çağ olarak kabul edilen 21. Yüzyılda Afganlar en ilkel yöntemlerle göç etmekte, varış noktalarında ise karşı karşıya kaldıkları ötekileştirilme ve emek sömürüsü neticesinde yeniden göç arayışlarına girmektedirler. Ülkelerinde deneyimledikleri savaş, zorla çalıştırılma, kaçırılma, güvensizlik, aşırı yoksulluk, siyasi krizler, kötü eğitim koşulları gibi insan hakları ihlalleri, iyi bir gelecek adına umutları azaltarak göçü, ülke tarihinden ve göçmenlerin hayatlarından hiç eksilmeyen olgulardan biri haline dönüştürmüştür[2]. Çalışmamızda da

[2] UNHCR, 2022 yılının ortalarında küresel zorla yerinden edilme sayısının 103 milyona ulaştığını tahmin ediyor. Bunlardan 53.2 Milyon ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, 4.9 MİLYON sığınmacı, 32,5 MİLYON mülteci ve 5.3 MİLYON uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer kişilerden oluşmaktadır. (2022 ortası itibariyle). UNHCR'nin yetkisi altındaki tüm mültecilerin ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer kişilerin her 10'da 7'sinden fazlası (%72) sadece beş ülkeden geliyor. Suriye 6,8 Milyon, Venezuela 5,6 Milyon, Ukrayna 5,4 Milyon, Afganistan 2,8 Milyon ve Güney Sudan 2,4 Milyon kişiden oluşmaktadır. Türkiye 3,7 milyon kişi ile en fazla göçmene ev sahipliği yapan ülkedir. Kolombiya, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer insanlar da dâhil olmak üzere 2,5 milyondan fazla insanla ikinci sırada. Yerinden edilen kişilerin %36'sı; Türkiye 3,7 Milyon, Kolombiya2,5 Milyon, Almanya 2,2 Milyon, Pakistan 1,5 Milyon, Uganda 1,5 Milyon kişiyi kendi ülkelerinde ağırlamaktadır. 2021'in sonunda zorla yerinden edilen 89,3 milyon kişinin tahmini 36,5 milyonu (%41) 18 yaşın altındaki çocuklardır. 2018 ile 2021 arasında, yılda ortalama 350.000 ila 400.000 çocuk mülteci olarak doğdu. 2022'nin ilk altı ayında yaklaşık 162.300 mülteci kendi ülkelerine geri dönerken, 42.300 mülteci yeniden yerleştirildi (UNHCR'nin yardımı olsun ya da olmasın). Düşük ve orta gelirli ülkeler, dünyadaki mültecilerin ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer insanların yüzde 74'üne ev sahipliği yapıyor. En az gelişmiş ülkeler, toplamın yüzde 22'sine sığınma sağlıyor. 95 ülkede ikamet eden yaklaşık 4,3 milyon vatansız kişiye ilişkin veriler 2022'nin ortalarında rapor edildi.

katılımcıların çoğunluğu savaş, güvensiz ortam, tehdit ve şiddetten dolayı ülkelerini terk ettiklerini, İran'dan geldiğini söyleyen katılımcıların da oradaki göçmen politikalarının olumsuzluğundan ve göçmen karşıtlığının sebep olduğu sosyoekonomik problemlerden dolayı geldiklerini belirtmişlerdir.

3.2.2.1. Van'da Yerleşik Afgan Göçmenlerin Göç Nedenleri

Bu bölümde Van'da ve Meşhed'de yaşayan göçmenlerin, Türkiye ve İran'a göç etmelerinde etkili olan temel sorunlarının, amaçlarının ve hedeflerinin ne olduğu gibi sorular, katılımcılar tarafından verilen cevaplar doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Katılımcıların verdiği cevaplara göre Afganistan'da ülkedeki dış müdahalelerin yanı sıra mezhepsel ve etnik faktörlere bağlı bir iç savaş söz konusudur. Bu iç savaşın, sadece askeri tarafların çatışmasından ibaret olmadığı, Hali hazırda Taliban gibi güçlü otoritelerin (yönetimde olsalar dahi) zayıfları ezdiği, zulmettiği, varlıklarını talan ettikleri bir ortamın hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Bu güvensiz yaşam koşulları nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan on binlerce Afganlı göçmen, daha güvenli olduğunu düşündükleri İran ve Pakistan'ı hem göç edecekleri hedef ülke hem de üçüncü bir ülkeye geçiş için transit ülke olarak tercih ederken, Türkiye'yi çoğunlukla Avrupa ülkelerine geçmek için transit ülke olarak tercih etmektedirler.

Afganistan'da savaş var ve Taliban bizlere çok eziyet ediyordu. Öncelikle bu zulümden kurtulmak için, sonrasında da Avrupa'ya gidebilmek için göç ettik. (VK7)

Babam 7 ay Taliban askerlerinin elinde esirdi, onu mayın döşeme işlerinde kullanıyorlardı. Yedi ay sonra babam onların elinden kaçıp geldi. Kaçamasaydı, eninde sonunda onlar tarafından öldürülecekti. Akrabalarımız aralarında para toplayıp kaçmamızı söylediler. Bizde bu zulümden kurtulmak için kaçtık. (VK22)

Savaş dolayısıyla göç ettik. Bizim evimize yakın bir camide Taliban bomba patlattı. Eşim de o patlamada bacağını kaybetti. Evimizde çalışacak

Gerçek küresel rakamın önemli ölçüde daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Mültecilerin ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer kişilerin yüzde 69'u menşe ülkelerine komşu ülkelerde yaşıyordu. https: //www.unhcr.org/refugee-statistics / - Global Trends, Forced, 2018

kimse kalmamıştı. Hem savaş hem de ekonomik nedenlerden dolayı mecburen göç ettik. (VK4)

Afganistan'daki savaş ve işsizlikten dolayı göç ettik. Afganistan'da savaş nedeniyle ekonomi çökmüş durumda, işsizlik hat safhada. Çalışamıyor, ailelerimize bakamıyoruz. Daha iyi bir yaşam için göç etmeye karar verdik. Kapılar açılırsa, Avrupa'ya gitmek istiyoruz. (VK1)

Görüşmelerde Afganistan'daki Taliban örgütünün mezhep ve etnik olarak kendilerinden farklı olan gruplara ve özellikle Hazaralar'a zulmü reva gördükleri, mallarını talan ettikleri, canlarına kastettikleri, kadınlarına tecavüz ettikleri bir ortam tasvir edilmiştir. Her ne kadar göçlerde siyasi, askeri ve ekonomik faktörler rol oynasa da göçmenlerin çoğunun yaşamlarını tehdit altında gördükleri için ülkelerinden ayrılmak zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu baskı ve şiddetten kaçıp, İran veya başka ülkelere sığınanların da trajik deneyimler yaşadıkları bundan dolayı tekrar üçüncü bir ülkeye göç etmeye karar verdikleri anlaşılmaktadır.

Afganistan'daki savaş ortamından dolayı göç ettik. On yıl önce bizim köyümüz (Hazara Köyü), göçebe Peştun aşiretlerin saldırısına uğradı. Taliban tarafından desteklenen ve Peştun olan göçebe aşiretler vilayetimizi basıp, talan ettiler. Köyümüze de saldırdılar. Kızlarımıza ve kadınlarımıza tecavüz edip, kaçırdılar. Çocuklarımızın diri diri derisini yüzdüler, onlarca köyümüzü ateşe verdiler. Erkeklerimize gözlerimizin önünde işkence edip, kulaklarını ve burunlarını kestiler. Biz de birçokları gibi çocuklarımızı ve kendimizi kurtarmak için kaçıp buraya geldik. (VK17)

Ben çok küçükken Afganistan'daki farklı etnik yapıların arasında savaş vardı. Köyümüze gelip evlerimize baskın yaptılar. Her şeyimizi yağmaladılar. Bir sürü akrabamız öldürüldü. Babam bizi alıp İran'ın Bem şehrine götürdü. Orada büyüyüp evlendim. Bir süre sonra Afganistan'a geri döndük. Orada babam ve bir erkek kardeşim faili meçhul bir şekilde kayboldular. Bir daha onlardan haber alamadık. Evin büyüğü ben olduğum için annemi ve kardeşlerimi alıp tekrar Bem'e döndüm. Orada da 2003'de deprem oldu, dört çocuğumu, eşimi, annemi, kardeşim ve eşini, kız

kardeşimi hepsini Bem'deki depremde kaybettim. Depremde ben de yaralanmıştım, dayım gelip beni tekrar Afganistan'a götürdü. Orada bir iki yıl kaldıktan sonra şimdiki eşimle evlendim. Ama düşmanlarımız bizi takip etmeye devam ediyordu. Bize zarar vermeye devam ediyorlardı, biz de kaçıp buraya geldik. (VK23)

Eşim Taliban karşıtıydı. Biz Afganistan'dan Pakistan'a göç ettik. Orada birkaç yıl yaşadıktan sonra, bizi buldular ve eşimi öldürdüler. Sonra biz kaçmak zorunda kaldık. Çünkü bizim de canımız tehlikedeydi. Sonrasında zar zor para denkleştirip, Türkiye'ye kaçtık. (VK3)

Bizim anne ve babamızı Taliban öldürdü. Yıllarca yoksulluk ve sefalet içinde yaşamaya çalıştık. Bizim de can güvenliğimiz olmadığından, kardeşlerimle birlikte oradan kaçıp, Türkiye'ye gelmeye karar verdik. (VK11)

Afganistan geçmişten günümüze farklı mezhepsel çatışmaların ya da İngiltere, Rusya ve Amerika gibi dış unsurların bu ülke üzerindeki emellerinden dolayı onların işgal ve müdahalelerinin sebep olduğu savaş ve çatışma ortamlarının gölgesinde bugüne gelmiştir. Özellikle Sovyet işgalinden sora Amerika'nın bu ülkeye ciddi anlamda müdahaleleri söz konusu olmuş ve en son 2001'deki işgal 2021'de son bulmuştur. Ancak dış işgallerin sona ermesi iç çatışmaları ve özellikle Taliban zulmünü ortadan kaldırmamıştır. Aksine Amerika ile anlaşmalı bir şekilde ülke yönetimini ele alan Taliban örgütü geçmiştekinden daha güçlü bir şekilde ülkede zulmünü sürdürmeye devam etmeye başlamıştır. Ülkede son yirmi yılda insan hakları konusunda az da olsa atılan adımlar tekrardan sıfırlanmıştır. Hem dünü hem bugünü adeta bir kaos ve kargaşa ortamı olan Afganistan'daki göçün temel nedeni savaş ve güvensizlik ortamı olsa da bunun neden olduğu işsizlik, düşük refah düzeyi, belirsizlik ve şahsi meselelerin de bu göçte önemli faktörler olduğu görülmektedir.

Afganistan'da evimize yakın bir camide bomba patladı ve en büyük kızım şehit oldu. Kızım 18 yaşındaydı ve nişanlıydı. Kızım öldükten sonra nişanlısının ailesi küçük kızımı istediler. Küçük kızım o zaman 12

yaşındaydı, vermedim. Zorla gelip alacaklarını söylediler. Biz de bir gece vakti kalkıp kaçtık. (VK24)

Savaştan dolayı İran'a göç ettik. İran'da bir İranlıyla evlendim ama anlaşamadık. Sürekli beni dövüyordu. Beni öldüreceğini söyledi ve buna teşebbüste etti. Ben de kızlarımı alıp kaçtım. Beni burada da buldu. Buranın emniyeti can güvenliğim için beni başka bir şehre gönderdi. Bir yıl orada kaldık ancak tekrar buraya döndüm. (VK10)

Biz yaklaşık 18 yıl önce Taliban'ın zulmünden dolayı İran'a göç ettik. Orada on iki yıl kaldım. Kendi ülkemden biriyle evlendim ve anlaşamadık. Ben eşimden ayrılınca eşim beni ve ailemi tehdit etti. Biz de ailecek birlikte İran'dan kaçmak zorunda kaldık. Sınırda abim, ablam, eşleri ile çocuklarıyla birbirimizi kaybettik ve o günden beri kendilerinden bir daha haber alamadık. Annem ve kardeşlerim İran'dan göç etmemizden dolayı beni suçluyorlardı. Onlar kaybolduktan sonra, annem onların kaybolmasından dolayı beni suçladı. Sürekli benimle kavga ettiği için ondan ayrı yaşıyorum. (VK13)

Ben ve eşim birbirimizi seviyorduk, babam evlenmemize izin vermiyordu. Biz de kaçmaya karar verdik. Burada tanıdıklar vardı, onların vasıtasıyla gelip buraya yerleştik. (VK26)

Sonuç olarak katılımcılarında dile getirdiği gibi Afganistan'da yaşanan savaş ortamı, siyasi ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle binlerce Afganistan uyruklu göçmen, yerini yurdunu terk ederek (özellikle son aylarda Taliban'ın ülkede hâkimiyeti ele geçirdikten sonra görüldüğü üzere) İran üzerinden Türkiye'ye giriş yapmaktadır.

3.2.2.2. Meşhed'de Yerleşik Afganların Göç Etme Nedenleri

İran, uzun yıllardır başta Afganistan, Irak ve Pakistan vatandaşları olmak üzere farklı etnik yapıdaki göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır. İran İstatistik Merkezi tarafından Haziran 2017'de İran'daki göçmen nüfusu hakkında yayınlanan bilgilere göre, İran'da yaklaşık 1,584 milyon göçmenin Afgan vatandaşı olduğu görülmektedir. Yine Nisan 2022'de İran İçişleri Bakanlığının yaptığı göçmen sayımına göre, İran'da 2,2 milyon Afgan vatandaşı bulunaktadır (https: //l24.im/6q7HdyJ).

Afganlar İran'ın göçmen nüfusunun %95'inden fazlasını oluşturuyor. İran'a göç eden Afganların en büyük nüfusunu 5-14 yaşları arasındaki çocuklar oluşturmaktadır. Resmi kayıtlara göre göçmenlerin büyük çoğunluğu (yaklaşık 515.500) Tahran'da yaşamakta ve bir sonraki en kalabalık göçmen topluluğuna ev sahipliği yapan eyalet, Meşhed kentinin içinde yer aldığı Horosan-ı Razevidir (Ghahari, 2018).

Bu resmi sayının yanı sıra, 2017'de İçişleri Bakanlığına bağlı Vatandaş ve Göçmen İşleri Genel Müdürü olan Ahmet Muhammedfer ve BM İran Mülteciler Yüksek Komiserliği Temsilci Yardımcısı İrnia Kernika'nın 30 Haziran 2018'de yaptıkları ortak basın açıklamasında; İran'da bulunan Afgan göçmen nüfusunun 3 milyonun üzerinde olduğu dile getirilmiştir. Bu rakamın 1,5 milyonunu kayıtlı göçmenler oluştururken aynı sayıda göçmenin de yasadışı olarak İran'da yaşadığını, böylelikle Afganistan nüfusunun %11'inin İran'da yaşadığı[na] vurgu yapılmıştır (Afgan Sesi Ajansı, 2018). Hem resmî kurumların hem de haber ajanslarının beyan ettiği gibi Afgan göçmenlerin sayısının 3 milyonun üzerinde olduğu varsayılırsa, İran'ın dünyanın en büyük göçmen nüfusuna sahip ülkelerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Hem coğrafi yakınlık hem de sosyo-kültürel benzerliklerin bu duruma sebep olduğu söylenebilir.

Çalışmamızda elde edilen verilere göre, Afganistan'dan İran'a göçün temel nedeni savaş ve güvensizlik ortamı olsa da bunun neden olduğu işsizlik, düşük refah düzeyi, belirsizlik ve şahsi meselelerin de bu göçte önemli rol oynadığı görülmektedir. Yıllardır süren dış müdahalelerin ve iç çatışmaların gölgesinde varlığını sürdürmeye çalışan ülkede devlet hâkimiyetinin tam olarak sağlandığını söylemek mümkün değildir. Özellikle güney, güneydoğu ve iç kısımlarda birçok kasaba, köy ve kırsal bölgede etnik ve mezhepsel faktörlerden dolayı hâlen Taliban güçlerinin hâkimiyeti söz konusudur. Büyük kentlerin en güvenli bölgeleri dâhil olmak üzere her an Taliban taraftarı veya başka diğer silahlı örgütlerin saldırılarına maruz kalabilecek bir ortamın bulunması, ülkede güvenlik ve istikrarın sağlanmamış olduğunu göstermektedir (Maley, 2011). Bu yüzden de genelde kırsal kesimlerden ve belli bölgelerden göç meydana gelmektedir.

Katılımcıların göç nedeni olarak dile getirdikleri *savaş* ve *güvenlik* vurgularının yanı sıra, düşük sosyal refah düzeyinin, baskının ve belirsizliğin de

önemli bir tetikleyici etken olduğu görülmektedir. *Savaş* ve *güvensiz* ortam temel neden olmakla birlikte daha iyi bir yaşam umuduyla (*ekonomik*), daha iyi eğitim imkânları elde etme (*eğitim*) ve etnik ve dini kimliklerini özgürce yaşama (*siyasi*) nedenlerinin de katılımcıların göç pratiğinde kendini gösterdiği anlaşılmaktadır.

Siz de biliyorsunuzdur Afganistan'ın durumu çok kötü. Afganistan'ın en büyük sorunu güvenlik sorunudur. Bu yüzden İran'a geldik. İran'daki durumumuz Afganistan'a oranla daha iyiydi ancak burada da göçmenlerin yaşadığı ciddi sorunlar var. İran devletinin göçmenler için getirdiği bazı sınırlamalar, oturum izni vermemesi, çalışma hayatıyla ilgili sorunlar gibi. (MK1)

Genel olarak iki çeşit göç vardır. Gönüllü ve gönülsüz olan. Bizimkisi gönülsüz olanıdır. Savaştan ve ülkenin güvensiz ortamından kaçtık. Ülkeyi savaşa sürükleyen sorumsuz yetkililerin, ülkeyi talan edip, gönlünce yaşayanların, aileleri Avrupa'da sefahat sürerken, kendileri de milletin cebini boşaltmakla meşgul olanların bizi düşürdüğü kargaşa ortamından, sırf daha güvenli bir ortam için yerimizden yurdumuzdan ayrılmamıza sebep bir göç bizimkisi. (MK16)

Biz İran'a geldiğimizde ben küçüktüm çok fazla şey hatırlamıyorum. Babamın dediğine göre Afganistan da sofradayken ansızın patlama sesleri ile irkiliyorlarmış ve can güvenlikleri yokmuş bu yüzden birçok yakınımızla beraber Tahran'a göç etmişler. Daha sonra Tahran'dan da Meşhed'e gelmişiz. Meşhed bizim için Tahran'dan daha iyi. Çünkü Tahranlılar da İsfahanlılar gibi Mültecilere iyi davranmıyorlar. Meşhed halkı Mültecilere karşı daha iyiler. (MK29)

Afgan göçmenler, ülkelerini gönüllü olarak terk etmediklerini, terk etmek zorunda kaldıklarını ve bunun da başlıca nedenlerinden birini Taliban örgütü olarak dile getirmişlerdir. Ülkede geleceğe ve ülkenin kalkınmasına yönelik bir umutları kalmayan göçmenlerin, sadece siyasi, askeri ve ekonomik faktörlerden dolayı değil, genel olarak yaşamlarını tehdit altında gördükleri için ülkelerinden ayrılmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

Bütün Afganistanlı göçmenler gibi göç etmemizin en önemli sebebi ülkemizdeki savaş ortamıydı. Bizim yaşadığımız Orezgan bölgesi savaşın en yoğun ve şiddetli olduğu yerdi. Çok sayıda insan hayatını kaybetti ve bizim de can güvenliğimiz olmadığından göç etmek zorunda kaldık. (MK9)

Savaş dolayısıyla göç ettik. Taliban'dan çok korkuyorduk. Taliban dayımı, amcaoğlumu ve ailemizden 4-5 erkeği öldürdü. Bizde sürekli ölüm ve esaret korkusundan kaçıp geldik. (MK15)

Taliban'ın Afganistan'daki savaşı başlayınca kaçmak zorunda kaldık. Çünkü özellikle bizim köylerimize baskın yapıyor ve halkımızı çoluk çocuk demeden öldürüyorlardı. Bizim gibi bir sürü insan kaçıp buraya gelmek zorunda kaldılar. (MK11)

Savaş dolayısıyla göç ettik. O zamanlar 8 yaşındaydım. Babam Taliban'la savaşan askerlerdendi. Taliban zulmünden kaçıp geldik. Ben o zamanlar daha çocuktum, aklım ermiyordu. Biz Herat'ın bir köyünde yaşıyorduk. Orada yaşamanın zorluğu bir yana güvensizlik ortamı hâkimdi. Taliban askerleri bizim köyümüzde konuşlanmışlardı. Sürekli onların tehdidi altındaydık. Aslında babam Rus işgali sırasında mücahitlerdendi ama Taliban döneminde bunların bir anlamı yoktu. (MK13)

Savaş ve güvensizlik ortamı ve geçim sıkıntısı yüzünden göç ettik. Köyümüzde toprağımız yoktu, geçim sıkıntısı yaşıyorduk. Orada perişandık burada da perişanız. Çocuklarım engelliydi, Taliban'ın askerleri kimseye merhamet etmiyordu. Köylerimizi basıp, bizleri katlediyorlardı. Göç etmek dışında hiçbir çaremiz yoktu. (MK27)

Sonuç olarak katılımcıların da beyan ettiği gibi Afganistan'ın farklı bölgelerinden İran'a göç eden göçmenlerin çoğunlukla ortak bir neden olan savaş ve güvensizlik ortamı nedeniyle göç ettikleri anlaşılmaktadır.

3.2.3. Ülke Tercihlerinin Arka Planı

Farklı nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kalan Afgan göçmenlerin hem İran'ı hem de Türkiye'yi öncelikle güvenlik nedeniyle tercih ettiklerini belirtmek gerekir. Yaklaşık 100 yılı aşkın bir süredir Afganistan'ın içinde bulunduğu kaos ve güvensizlik ortamı bugün de devam etmekte ve Afganistan'a yönelik güvenlik endişeleri gün geçtikçe artmaktadır. Nitekim Geçen (2020) sene Taliban- ABD arasında varılan antlaşma, 43 senedir devam eden Afganistan savaşını bitirip yerine barışı getirme umutlarını yeşertse de bunun bir hayal olduğu son günlerde gün yüzüne çıkmaktadır. Amerikan Başkanı Biden'ın 2020 yılında ani bir kararla ABD askerlerinin tamamını Afganistan'dan çekme eylemi, ülkeyi yeni bir iç savaşa ve daha büyük bir kargaşaya sürüklediği görülmektedir. ABD'nin askerlerini çekme kararı ve

Afgan hükümetinin de zaaflarından cesaretlenen Taliban son bir yılda hızla ilerlemiş ve özellikle kırsal kesimleri sorunsuz bir şekilde işgal etmiştir. Öyle ki iki ay içerisinde yüzlerce ilçeyi ele geçirmiş ve Afganistan'ın yaklaşık %80'nini işgal etmiştir. Taliban her ne kadar değiştiğini ve 90'lı yıllardaki Taliban örgütü olmadığını söylese de işgal ettiği yerlerden gelen haberler bunun tersini göstermektedir. Son dönemlerde ele geçirdiği bölgelerde özellikle Kandahar vilayetinde yüzlerce sivil halkı katletmiştir (BBC Farsça, 2021 ve Khabaronline, 2021).

Öte yandan Taliban, ele geçirdiği bölgelerde temel insan haklarını hiçe sayarak toplu müzik söylenmesini, kadınların dışarıda çalışmasını, eğitim almasını ve hatta kadınların erkek refakatçisi olmadan dışarı çıkmasını bile yasaklamıştır. Taliban rejimi altında yaşamak istemeyen Afgan halkının büyük çoğunluğu da çareyi daha güvenli yerlere ve dış ülkelere kaçmakta bulmaktadır. İran ve Pakistan'ın ekonomik olarak kendi durumları iç açıcı olmadığından bu defa yüzbinlerce Afgan göçmenin ilk hedefi Türkiye ve oradan da Avrupa ve diğer Batı ülkeleri olmaktadır (Hamidzadeh, 2021).

Son günlerde Afganistan'dan kaçanları üç gruba ayırabiliriz: Birincisi Taliban'ın hedefinde olan Şii mezhepli Hazara etnik grubudur (MRGİ, 2021). Şii mezhebine mensup grupların hedefi 90'lı yıllarda olduğu gibi yine İran'dır. Ama ekonomik açıdan durumları iyi olanlar ve eğitimli şahıslar Türkiye ve oradan da Batı ülkelerine gitmek istiyorlar (Ledwith, 2016). Afganistan'ı terk etmek isteyen bir başka grup da devlet kurumlarında çalışan, zengin ve eğitimli kişilerdir (Goldbaum ve Faizi, 2021). Bunlar daha özgür yaşayabilmek ve çocuklarının geleceği için ülkeyi terk etmektedir. Üçüncü grup ise korona salgını ve savaşlardan etkilenen, ailesini geçindiremeyen ve işsiz kalan kimselerdir (Bezhan, 2021). Korona salgını ve yaşadıkları bölgelerdeki savaş ve çatışma oradaki halkın geçim sıkıntısı çekmesine ve dolayısıyla şansını dış ülkelerde aramak mecburiyetinde kalmasına sebep olmaktadır.

3.2.3.1. Van'da Yerleşik Afganların Türkiye'yi Tercih Nedenleri

Bu bölümde katılımcıların ülke tercihlerinin nedeni ve bu tercihin bilinçli mi yoksa zorunlu bir tercih mi olduğu, ülkeyi tercihte etkili faktörleri; "Bu Ülkeyi Neden Tercih Ettiniz" sorusu çerçevesinde ele alınarak verilen cevaplar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Gerek Afganistan'dan gerekse orta doğunun diğer ülkelerinden gelen göçmenler için Türkiye'nin sahip olduğu mevcut iş imkânlarından dolayı Müslüman

çevre ülkeler için ekonomik bir cazibe merkezi haline geldiği bilinmektedir (Sever, 2015). Bu bölümde Türkiye'nin bu özellikleri göz önünde bulundurularak, katılımcıların Türkiye'yi tercih nedenleri ve tercih etmelerinde rol oynayan faktörler söz konusu soru çerçevesinde ele alınmıştır.

Türkiye'ye yönelmiş olan yoğun Afgan göçünün birçok nedeni olsa da güvenlik sorununun en önemli neden olduğu söylenebilir. Zira Türkiye jeopolitik konumu itibariyle hem İran'a hem de Afganistan'a yakın olması, ekonomik gelişmişlik seviyesinin Afganistan'a göre daha iyi ve istikrarlı olması, aynı zamanda Avrupa'ya açılan kapı olması nedeniyle Afgan göçmenler tarafından tercih edilmektedir. Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması ve kültürel olarak da Afgan kültürüne yakın bir kültüre sahip olması da tercih sebepleri arasında yer almaktadır.

Biz Sünni mezhebindeniz. Buranın her açıdan bizim güvenliğimiz için daha rahat olacağını düşünüyorduk. İran'da okul okuyamıyorduk, camilerine gidemiyorduk. Bize ve mukaddesatımıza hakaret ediyorlardı. Avrupa'ya gitmek için de buranın en iyi yol olduğunu düşünüyorduk. (VK1)

Güvende olacağımız bir üçüncü ülkeye gitmek istiyorduk. İran ve Pakistan'da da durumumuz Afganistan'dan farklı değildi. O yüzden Türkiye'ye geldik. Çünkü buradan Avrupa'ya gitmemiz daha kolay diye düşündük. (VK3)

Türkiye'nin bizler açısından daha güvenli olduğunu düşünüyorduk. Pakistan'a gidemezdik. Çünkü orada Şiilere iyi davranmıyorlar. İran'da da Şii de olsanız aşağılanıyorsunuz. O yüzden Türkiye'ye gelmeye kararı verdik. (VK4)

Katılımcılar ayrıca ülkelerindeki olumsuz koşullardan bir an önce kurtulmak ve güvenli yaşam koşullarına ulaşmak için ilk etapta bunu kendilerine en yakın gördükleri güvenli ülkelere sığınarak yapmaya çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Bu ülkelerden biri kuşkusuz İran iken diğeri İran yoluyla ulaştıkları Türkiye'dir. Yine katılımcıların beyanlarından anlaşılacağı üzere, Afgan göçmenlerin göç etmelerinde mezhep faktörü belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu hem Türkiye hem de İran için geçerlidir.

Gidebileceğimiz tek yer olduğu için Türkiye'yi tercih ettik. İran'a kabul etmiyorlar bizi. Orası dışında bize en yakın yer olduğu için Türkiye'ye geldik. (VK26)

En yakın ülke burasıydı. O yüzden buraya göç etmeye karar verdik. (VK9)

İran ve Pakistan'dan sonra Afganların gidebileceği tek yer Türkiye. (VK18)

Afganlar yaşadıkları coğrafya itibariyle Türklerle ortak tarihi bağlara sahiptirler. Afgan halkını oluşturan etnik yapılar ve ülkedeki tüm toplumsal gruplar Türkiye'ye büyük dostluk ve kardeşlik duyguları beslemektedir. Bu duyguların en önemli sebebi kuşkusuz dindaşlık duygusu olmuştur (Yaşar, 2016). Özünde dindar bir toplum olan Afganistan'dan gelen göçmenler için din ve mezhep, yaşadıkları ve göç deneyiminde bulanacakları yerler için de belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle Afganistan'ın Özbek vatandaşları Türkiye'yi Avrupa'ya geçiş kapısı olarak değil, aksine bu ülkeyle hem etnik hem dinsel bağlarından dolayı vatandaş olmaya gelmekte ve çoğu Türkiye'ye yerleşmektedir.

Burası bizim anavatanımız gibi. Biz de Türk ve sünniyiz. Hem dil hem de mezhep ortaklığımız var. O yüzden bu ülkeyi tercih ettik. Biz burada kendimizi kendi ülkemizde gibi hissediyoruz. (VK7-Özbek)

Müslüman ve Türk olması dolayısıyla Türkiye'yi tercih ettik. Çünkü biz de Türküz ve burada kalıp, vatandaş olmak için geldik. (VK8-Özbek)

Tercih nedenimiz, Türk ve Müslüman bir ülke olduğu içindi. Burada akrabalarımız ve tanıdıklarımız var. Çoğu vatandaşlık almış. Biz de almak istiyoruz ve buraya yerleşmek istiyoruz. (VK19-Özbek)

Sonuç olarak Afgan göçmenlerin Türkiye'yi tercih nedenleri arasında, diğer ülkeler için söz konusu olan güvenlik ve refah düzeyinin yüksek oluşu, akraba ve yakınların bu ülkede olmasının etkili oluşu gibi konularının yanı sıra İran'da olduğu gibi mezhep ve soydaşlık gibi faktörlerin de etkili olduğu görülmektedir.

3.2.3.2. Meşhed'de Yerleşik Afganların İran'ı Tercih Nedenleri

İran'da görüşme yapılan Afgan göçmenlerin İran'a göç etmeden önce akrabalarından gerekli bilgiyi alarak göç olgusunu başlattıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla İran'a yapılan göçün, bilinçli bir göç ve bilinçli bir yer seçme etkinliği olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar birçok farklı açıdan kendilerini burada daha güvende hissettiklerini, güvenliği de salt can güvenliği olarak değil, eğitim, dini özgürlük ve yaşamsal koşullar olarak tarif etmişlerdir.

İran'ın komşu ülke olması, bizden önceki birçok akrabamızın göç etmiş olması, İran'ın Müslüman ve Şii bir ülke olması. Bizden öncekilerin buradan memnun olması da etkiliydi tabi. (MK21)

Komşu ülke olması ve maddi imkânsızlıklardan dolayı. Burada eski tanıdıklarımız vardı. Maddi durumumuz, İran'dan öteye gitmeye elvermiyordu. Gidebileceğimiz en güvenli yer burasıydı ki biz de buraya geldik. (MK13)

İran Afganistan'a yakın olduğu için ve akrabalarımızın burada oluşu nedeniyle İran'ı tercih ettik. (MK9)

Katılımcıların cevaplarından anlaşılacağı üzere, göç edilecek ülke olarak İran'ın tercih edilme nedenlerinin bazıları ortak dil, kültür ve mezhep faktörleridir. Zira göç edilen yeni yerlerde uyum ve adaptasyonla ilgili sıkıntıların çoğu dil ve kültür çatışmalarından çıkmaktadır. İran'da bu gibi ihtimal uyum problemlerinin daha aza olacağı düşüncesi, bu ülkeyi tercih nedenlerinin başında geldiği görülmektedir.

İran'ın yakın olması, aynı dili konuşuyor olmamız ve tabi Şii mezhebine mensup olmaları da bu konuda etkili oldu. (MK5)

Büyük ihtimalle anne babalarımızın İran'ı seçmesinin en önemli sebeplerinden biri aynı dine sahip olmamızdı. İslami bir ülke olması, aynı dili konuşuyor olmak gibi şeyler. Ama sanırım hepsinden çok din ve mezhep konusu önemliydi. (MK23)

Bütün Şii Afganların gidebilecekleri ilk hedef ülke İran'dır. O yüzden bizde İran'ı tercih ettik. Afganların göç ettiği Pakistan, Özbekistan ve Türkmenistan gibi ülkeler de var ancak Şii olanlar daha çok İran'ı tercih ediyor. (MK10)

Sadece İran'a gele biliyorduk. Pakistan tarafıyla ilgili bilgi sahibi değildik. Aynı dili konuşuyor olmamız ve din/mezhep ortaklığından ötürü İran daha uygundu bizim için. (MK1)

Dünya genelindeki göçlere baktığımızda, öncü göçmenlerle göç edecek olanlar arasındaki iletişim ve bilgi ağları göçlerde çok önemli bir rol oynamaktadır. Daha önceki göçmenler, yeni göçmenlere gidecekleri yer ile ilgili birçok konuda bilgi akışı sağlamakta ve bu da nereye ve neden göç edileceği ile ilgili bir bilgi zemini hazırlamaktadır. Bu durum Afgan göçmenler içinde geçerli ve özellikle İran'a ve Pakistan'a daha önceden göç etmiş göçmenlerin yeni gelecek olanlara bu ülkelerle ilgili bilgi verdikleri ve yeni göçmenlerin bu bilgiler doğrultusunda ülke tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

3.2.4. Şehir Tercihlerinin Arka Planı

Wilpert'e göre ağ teorisi ve göçmen ağı şu şekilde çalışmaktadır: Öncü göçmenler, göçün kaynağı ve hedefi durumundaki toplumları birbirine bağlayan bir altyapı ya da bir bağ tesis ederler. Bu bağ, göç veren toplumdaki diğer bireylere göç etme imkânı sağlar ve bu bireyler ilk gidenlerin tecrübelerinden yararlanırlar. Zamanla göç kendi kendini devam ettiren bir hal alır (Aktaran, Orhan ve Genç, 2018).

Bu durum göçmenlerin anavatanlarını terk edip yeni bir yere yerleştiklerinde uyum bakımından yaşayacakları zorlukların farkında olduklarını, dâhil olacakları yeni kültürel ortama alışmalarının zaman alacağının bilincinde olduklarını göstermektedir. Bu da soydaşlarının yeni yerleşim alanlarına uyum sağlamalarında önemli rol oynadıklarını ve bu süreçte akraba ve yakın arkadaşların göçmenlerin sıkıntılarını gidermeye çalışarak hem iş bulmalarına hem de yerleşmelerine yardımcı oldukları anlamına gelmektedir.

Yeni bir yere göç etme ve göç edilen yere uyum sağlama konusunda tanıdık ve akrabalarla bir arada olmanın sağladığı hem maddi hem manevi destek tartışılmazdır.

Göç ağları oluşturulurken, daha çok bu iki olgu ve ilişki biçimi göz önünde bulundurulur. Geleneksel bir toplumdan gelen, kan bağı ve akrabalık ilişkilerine büyük önem veren Afgan göçmenlerin şehir tercihlerinde bu ilişkileri baz aldıkları görülmektedir.

3.2.4.1. Afgan Göçmenlerin Van'ı Tercih Sebepleri

Bu bölümde katılımcıların söylemlerinden yola çıkarak Afgan göçmenlerin göç sonrası Van ve Meşhed şehirlerini geçici konaklama için neden tercih ettikleri sorulmuştur. Bu şehirlerin göçmenler için diğer şehirlerden ayırt edici bir özelliklerinin olup olmadığı, Van'ın ve Meşhed'in göçmenler için ihtiva ettiği anlamın ne olduğu, tercihlerinde etkili olan faktörler nelerdir gibi sorular sorulmuş ve bu çerçevede değerlendirmeler yapılmıştır.

Bir sınır kenti olan Van, bir yandan İran üzerinden gelen Afgan göçmenler için transit geçiş kenti özelliğine sahipken, diğer yandan birçok farklı nedenle bu şehirde kalan akrabalarıyla bir arada kalabildikleri bir şehir olma özelliği taşımaktadır. Buna göre geçici göç deneyimlerini yaşamak için Van şehrini tercih eden göçmenler, burayı akrabaları ve tanıdıklarından dolayı tercih ettiklerini dile getirmişlerdir.

Burada akrabalarımız vardı. Gelmeden önce onlarla iletişim içindeydik. Van'a geldiğimizde onların yanına geldik ve göç idaresi de bizi bu şehre yerleştirdi. (VK7)

Burada Abimin tanıdığı vardı. Onun aracılığı ile ev tuttum ve iş buldum. Bir süre sonra da buraya yerleştim. Diğer tanıdıklar ve iş nedeniyle burada kaldım. (VK12)

Hem ilk geldiğimiz şehir hem de akrabalarımız burada olduğu için daha rahatız. Başka şehirlerde kimseyi tanımıyoruz, zorlanacağımızı düşündüğümüz için burayı tercih ettik. (VK9)

Kuşkusuz bir mekândan başka bir mekâna göçte yaşanılan temel sıkıntıların başında ekonomik sorunlar gelmektedir. Ekonomik şartları elverişsiz olan göçmenler, daha çok geçimlerini sağlayabilmek için bu imkânların elverişli olduğunu düşündükleri şehirleri tercih etmektedirler. Afgan göçmenler için Van şehrinin diğer büyük şehirlere göre geçim imkânlarının daha elverişli olması, ev kiralarının uygun

olması burayı tercih sebeplerinden biridir. Aynı zamanda, akraba ve yakınlarıyla kurdukları sosyal ağların da bu şehirde kalmalarında etkili olduğu görülmektedir:

İlk giriş yaptığımızda yanında kaldığımız Afganlı aile, burada kalmamızı tavsiye etti. Buranın geçim koşullarının göçmenler için diğer şehirlerden daha iyi olduğunu söylediler, biz de kaldık. (VK13)

Van güzel bir şehir ve geçim koşuları diğer büyük şehirlere göre daha rahat. Sıkıntıları daha az. Burada daha rahat olduğum için burada kalmaya karar verdim. (VK10)

İlk giriş yaptığımızda bir Afgan ailenin yanında kaldık. Yanında kaldığımız aile Van'ın geçim koşullarının daha rahat olduğunu, ev kiralarının daha düşük olduğunu söyledi. Hem ekonomik hem de kültürel açıdan buranın daha iyi olduğunu ve burada kalmamızın bizim açımızdan daha iyi olacağını söyledi, biz de öyle kaldık. (VK21)

İlk geldiğimde burada kalmamı söylediler. Sonrada alıştım ve başka yere gidemedim (VK18)

Göç yolunun zorlukları, yeni gidilen yerde iletişim için gerekli olan dili bilmemekten kaynaklı yaşanılan problemler ve göç edilen ülkeyi tanımıyor olmak da ilk varılan şehirde kalmanın bir sebebi olabiliyor:

Biz Van'a geldiğimizde başka yere gidebileceğimizi bilmiyorduk. Ne dil biliyorduk ne de kimseyi tanıyorduk. Başka yere gidebilirdik ama bunu öğrenene kadar buraya alıştık ve kaldık öylece. (VK17)

Yolda o kadar zorluk çektik ve o kadar bitkin düştük ki, vardığımız ilk şehirde kalmaya karar verdik. Güvenlik güçleri bizi Göç İdaresine getirdikten ve işlemlerimiz bittikten sonra burada kalmaya karar verdik. (VK25)

Göç idaresi de göçmenlerin nerede ikamet edeceği konusunda karar verme yetkisine sahiptir ve bazı göçmenler Van şehrinde kalmalarının sebebini, göç idaresinin isteği olarak beyan etmişlerdir:

Biz aslında ülkeye giriş yaptıktan sonra, Ankara'ya gittik ama BMMYK ve Göç İdaresi bizi tekrar Van'a yolladı. Biz de geri dönüp buraya yerleştik. (VK15)

Biz ilk geldiğimizde İstanbul'a gittik. Bizi orada Ankara'ya gönderdiler. Göç İdaresindeki ilk mülakattan sonra bizi Van'a gönderdiler. Biz de Van'a geldik. (VK3)

Sonuç olarak göçmenlerin Van şehrini tercih etmelerinin bilinçli ve planlı bir arka plana dayanmadığı, yol yorgunluğundan dolayı ilk varılan yerde konaklama gibi bir durumun söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Yine tercihlerinin daha çok akraba ve yakınlarının tavsiyelerine dayandığı, tanıdık ve akrabaların olması gibi göçmenler arasındaki sosyal ağlardan kaynaklı görülmektedir. Kültürel ve ekonomik şartlar açısından da Afgan göçmenlere uygun olması da bazı göçmenler için önemli gibi görülmektedir.

3.2.4.2. Afgan Göçmenlerin Meşhed'i Tercih Sebepleri

Ülkelerindeki güvensiz ortamından kaçıp Meşhed'e gelen göçmenlerin, bu şehri tercih etme sebeplerinin başında, burada akraba ya da tanıdıklarının olmasından dolayı yabancılık çekmemeleri gelmektedir. Afgan göçmenler kendi insanlarının yoğun olarak yaşadığı bir yer olarak Meşhed'de İranlıların Irkçı, ayrımcı ve fiziksel şiddete varan aşağılayıcı davranışlarına karşın kendilerini burada daha güvende hissettiklerini dile getirmişlerdir. Afgan göçmenlerin Meşhed dışındaki İran şehirlerinde başka ülke vatandaşı olan özellikle Irak ve Kuveytli göçmenlerden farklı bir muameleyle karşı karşıya kaldıkları ve aşağılandıklarını, yerli halkın bu davranışlarının altında yatan ana sebebin Afgan göçmenlerin Sosyo-ekonomik ve kültürel olarak daha düşük düzeyde olmalarına bağlanmaktadır.

Burada çok fazla Afganistanlı yaşıyor. Dolayısıyla yeni gelenler diğer şehirlere göre burada daha az gurbette olduklarını düşünüyor ve hissediyorlar. O yüzden yeni gelenler buraya yerleşiyor. (MK5)

Burada Afganistanlıların çokluğu bize güven veriyor. Tahran ya da diğer şehirlerde yaşayan Afgan göçmenler çok zorlanıyorlar. Örneğin Tahran'da ya da başka bir şehirde bir ekmek almak için fırına gittiğinizde, İranlılar sizden sonra gelseler dahi, onlar almadan siz ekmek alamıyorsunuz. Tekrar sıranın en

arkasına geçmek zorundasınız. Bazen göçmenlerin dayak yedikleri bile oluyor. İran'da başka ülkelerden gelen göçmenlerde var. Iraklılar, Kuveytliler. Onlara karşı gayet insancıl bir yaklaşım içerisindeler. Bize ise hayvan muamelesi yapıyorlar. Bunu bizim ülkemizin fakir olmasına bağlıyorum, ancak bizim fakir olmamız onların insanlıktan yoksun olmasını gerektirmiyor. Ama çoğunluk öyle maalesef. Bizde bu yüzden İranlıların yoğunlukta olduğu bir şehre gitmek istemedik. Bir de bizim halkımızın, özellikle de yaşlıları dindar Şiilerin ülkelerinden göç etmelerinin en büyük sebebi zaten mezhebimiz. O yüzden İmam Rıza'nın makberinin onlara manevi bir güç verdiğine inanıyorlar ve bu yüzden Meşhed'di tercih ediyorlar. (MK7)

Meşhed'de daha fazla Afganlı var kendimizi burada daha rahat hissediyoruz ve bu yüzden bu şehri tercih ettik. (MK19)

Afganistan'dan Taliban'ın Hazara Şiilerine[3] karşı soykırım girişiminden kaçıp gelmiş olan Şii göçmenlerin, Meşhet kentini çoğunlukla dini bir merkez olması nedeniyle tercih ettikleri anlaşılmaktadır (Deljo,2012). Özellikle orta yaş ve üzeri katılımcıların, Şiilerin yedinci İmamı olan İmam Rıza'nın türbesinin orada bulunmasının hem oradaki yaşamalarını kolaylaştırdığını hem de Meşhed halkının kendilerine İran'ın diğer şehirlerindeki halktan daha misafirperver davranmalarının ana sebebi olarak dile getirmişlerdir.

Burada kalmamızın en büyük sebebi, İmam Rıza'nın türbesinin olmasıydı. Ailem dindar bir aile olduğu için Meşhed'in bu özelliği onlar için çok önemliydi. Ayrıca burada akrabalarımızın oluşu da etkili oldu. (MK21)

Akrabalarımızın burada olması ve özellikle anne ve babamın burada İmam Rıza'nın gölgesinde olacağımızı düşünmeleri bu şehri tercih etmemiz de etkili oldu. (MK20)

[3]Hazaralar ile Peştunlar arasında tarihi bir düşmanlığın olduğu söylenebilir. Peştun hükümdarı Abdurrahman Han zamanında Hazara'ların kâfir olduğu ilan edilerek bu halka büyük zulümler yapılmıştır. Bu dönemde Hazaralar canlarını kurtarmak için ülkenin dört bir yanına kaçarken, bir milyondan fazlası da can vermiştir. Peştunlar ve Hazaralar arasındaki bu düşmanlık hem etnik hem de mezhebi sebeplerden dolayı hala devam etmektedir ve Taliban döneminde bir soykırım halini aldığı söylenebilir. Daha geniş bilgi için bknz; (https: //www.kabulpress.org/article134870.html (Erişim Tarihi: 25.03.2020)

Burayı tercih etmemizin sebebi kesinlikle İmam Rıza'nın Türbesinin burada bulunmasından dolayıdır. (MK23)

Bu şehri tercih etmemizin en önemli sebebi İmam Rıza'nın türbesinin burada olmasıdır. Onun bizleri himmetiyle koruduğuna inanıyoruz. (MK26)

Şehir tercihinde biz çocukların fikri alınmadı. Aslında gidebileceğimiz başka ülkelerde vardı. Pakistan gibi. Ancak annem ve babam özellikle bu ülkenin Şii oluşu ve Meşhed'de İmam Rıza'nın türbesinin bulunmasından dolayı bu şehri tercih ettiler. (MK18)

Bir an önce gördükleri şiddet ve baskıdan kurtulmaya çalışan göçmenlerin bir kısmı, kendilerine en yakın güvenli bölgeleri tercih ettiklerini ve bunlardan birinin de hem fiziki hem de manevi anlamda Meşhed olduğunu dile getirmişlerdir.

Sınır şehri olduğu için ve burada akrabalarımız olduğu için ailem bu şehri tercih etmiş. (MK8)

Gidecek başka yerimiz yoktu, en yakın yer burasıydı. Üç tane engelli kızım vardı ve onlarla başka yere gidemiyordum. Buraya kadar bile yolda kaçaklarla bir sürü sorun yaşadık. (MK27)

Meşhed'in sınır şehri olması, Afganistan'a yakın olması, burada tanıdık ve akrabalarımızın olması en önemli tercih sebebimizdi. (MK13)

Sonuç olarak katılımcıların verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde, Meşhed'in İran'ın diğer şehirlerine nazaran göçmenler için birçok açıdan daha avantajlı olduğu, dini ve mezhebi açıdan da özel bir yeri olduğu, dolayısıyla Meşhed'de yaşamayı tercih etmelerinin bilinçli bir tercihten kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Meşhed'de ki göçmen nüfusunun çokluğu hem devlet hem de STK'lar tarafından burada göçmenlere yardımcı olmak amacıyla birçok kurumun kurulmasına ve birçok alanda faaliyet göstermelerine sebep olmuş ve bu durum birçok göçmenin bu pozitif yönünden dolayı Meşhed'i tercih ettiği söylenebilir.

3.2.5. Afgan Göçmenlerin Göç Yolculuğu Anlatıları

Göç süreçlerinde, göç eyleminin başlangıcından itibaren bir ilişkiler ağı söz konusudur. Bu ilişkilerde bireyleri göçe teşvik edenlerin çoğunlukla ülkesindeki ve yurt dışındaki tanıdıklarının olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra bu kişilerin göç

edecek bireyin, göçmen kaçakçısıyla geliştirdiği irtibatı da en yüksek oranlarda sağlayan kişiler oldukları anlaşılmaktadır (Sever, 2015).

Thomas Faist'de "Uluslararası göçmenler tek yönlü caddelerde değil, çift yönlü ana yollarda seyahat ederler" der ve göçmenler göç ettikleri yerde geliştirdikleri yerlerde ilişki ağları geliştirmezler; aynı zamanda ayrıldıkları ülkeye yönelik de yeni bağlar da geliştirir ve göçün sürekliliği için sürdürmeye çalışırlar (Faist, 2003: 22).

Hiç kuşkusuz bir ülkeye kaçak yollardan giriş yapmak istiyorsanız, birçok tehlikeyi göze almak zorundasınız. Zira her bir yolculuk esnasında, insan kaçakçılarının kendileri başta olmak üzere yolun mesafesine bağlı olarak açlık, susuzluk, kaybolma ve hatta ölme riski mevcuttur. Afganistan'dan her iki ülkeye giriş yapan Afgan göçmenlerin de anlattıklarına bakıldığında, bu yolculuklarının kolay geçmediği, göç esnasında çok ciddi zorluklar yaşadıkları, hemen hepsinin kış aylarında ve insan kaçakçılarının yardımı ile (belli bir ücret karşılığında) yasal olmayan yollardan bu ülkelere girdikleri görülmektedir.

Bu başlık altında, göçmenlerin bu zorlu göç yolculuğu esnasında karşılaştıkları zorlu yolculuk şartları; ölüm, rehin alınma, aç kalma, kaybolma gibi zorlukları içeren göçmenlerin bizzat kendileri tarafından dile getirdikleri hikâyelere yer verilmiştir.

3.2.5.1. Türkiye'ye Göç Yolundaki Anlatılar

Her gün yüzlerce Afganlı göçmen, İran üzerinden sarp ve ıssız dağları aşarak yasal olmayan yollardan Türkiye'ye giriş yapmaya çalışmaktadır. Binlerce kilometrelik yolu gece gündüz demeden yürüyen göçmenler, insan tacirlerinin kıskacına düşmektedir. Bunun yanı sıra göçmenlerin hemen hepsinin göç esnasında yaşadıkları bir başka ortak sıkıntı; Türkiye İran sınırının dağlık olması ve kış aylarında yapılan yolculuklarda hava koşullarının sert olmasından dolayı yaşanan sıkıntılar olduğu görülmektedir. Dağlık bölgelerde yürümelerinden dolayı hem yorgunluktan bitap düşmeleri hem de ayak tabanlarının yaralanması çok sık karşılaşılan problemlerden biri. Ayrıca bu yolculuğun daha çok kış aylarında yapılmasının en önemli nedeni ise İran Türkiye sınır hattının zorlu kış koşullarına sahip olması ve sınır bölgelerindeki güvenlik denetimlerinin kış aylarında daha gevşek olmasıdır.

İran üzerinden Türkiye'ye gelen ekonomik sermayeye sahip göçmenler, Türkiye'de kalmak yerine Avrupa'ya gitmek istemektedir. Başka bir ifadeyle zengin göçmenler; coğrafi yakınlık ve kültürel benzerlik olmasına rağmen Türkiye'yi

gidilecek en iyi ülke olarak tercih etmemektedir. Transit ülke olarak gördükleri Türkiye'ye giriş yapan ve Türkiye'den başta Avrupa olmak üzere başka ülkelere göç etmek isteyen bu göçmenlere rehberlik edip, yol gösterenlerin büyük çoğunluğunun insan kaçakçıları olduğu düşünülmektedir. Anahtar kişi görüşmelerinde, Afganistan ya da İran'dan çıkarak Türkiye'ye gelen Afgan uyruklu kişilerin bu yolculuklarında insan kaçakçıları tarafında yönlendirildiği ve insan kaçakçılarına önemli miktarlarda paralar ödendiği belirtilmiştir.

3.2.5.1.1. Ölüm

Ülkeler göçmenlerin yasadışı girişlerini önlemek için, sınır güvenliğiyle ilgili aldıkları önlemlerle göçmenlerin daha büyük riskler almalarına yol açmaktadır. Alınan tedbirlere rağmen sınırı geçmek isteyen göçmenler, geçişlerinde istenmeyen ölüm olaylarının daha da artmasına yol açabilmektedir. Afgan göçmenlerin de tüm bu sınır güvenliği ile ilgili alınan önlemlere rağmen, insan kaçakçılarının rehberliği ya da önceden göç deneyimi yaşamış yakınlarından destek alarak, ölüm riski barındıran bu yolcuğa çıkmaları, bu göç deneyiminde çaresiz kalmalarının bir sonucu ve göstergesidir.

Afgan göçmenler birçok zorlukla mücadele ederek ülkelerinden binlerce kilometre uzakta olan İran üzerinden Türkiye'ye giriş yapmaktadır. Genellikle İran üzerinden Van'a kaçak yollarla giriş yapmaya çalışan göçmenler, soğuk hava şartlarında sarp dağları aşmak, karlı ve tipili yollarda trafik kazalarıyla karşı karşıya kalmak, denizde, gölde tekne faciası yaşamak, çadır ya da barakalarda yanarak can vermek gibi trajik sonlar yaşamak zorunda kalabilmektedir.

Çok kötü bir yolculuk geçirdik. Günlerce yoldaydık. Uçurumlardan düşmüş insanların cesetleri vardı dağlarda. Türkiye tarafından mı, İranlılar tarafından mı vurulduğu belli olmayan cesetler vardı sınıra yakın yerlerde. Kaçakçılar bizi korkutmak istediklerinde, hızlı yürümezsek ya da dikkatli olmazsak, sonumuzun onlar gibi olacağını söylüyorlardı. (VK17)

50 kişiden fazlaydık. Bizden önce gelen guruptan biri öldürülmüştü ve cenazesini taşların arasına atmışlardı. (VK18)

Göç esnasında çok zorluk yaşadık. Hava çok soğuktu. Ailemi kaybettim. Dağa tırmanırken, iki kişi düştü ve ayakları kırıldı. Kaçakçılar

onları orada bıraktı, başlarına ne geldi bilmiyorum. Dereden geçerken annesinin kucağındaki küçük bir çocuk suya düştü ve akıntıya kapılıp gitti. (VK13)

Göç esnasındaki yolculuğumuz çok zordu. Bizi botlarla üç gölden geçirdiler. Ben suya düştüm. Yüzme bilmediğim için boğulmak üzereydim. Sağ olsun iki kişi atlayıp beni kurtardılar. Sürekli kaçakçılar değişiyordu. Bizi aç bıraktılar. İran Türkiye sınırına gelince İran askerleri bizi dövmeye başladı, Türkiye tarafındaki askerler bizi onların elinden alıp Doğubayazıt'a getirdiler. (VK24)

3.2.5.1.2. Psikolojik Problemler

Savaştan kaçan ve daha iyi bir hayatın hayaliyle ülkelerinden ayrılan göçmenlerin, meşakkatli bir yolculuğu göze almaları gerekmektedir. Van sınırındaki bir köye ulaşana kadar, sınırdan geçmeyi başarabilen göçmenlerin göç yolculuklarında fiziksel ve coğrafi zorluklara, ağır insani koşullara, insan kaçakçılarının göç yolundaki şiddet ve tacizine, bunların hiçbiri olmasa da açlık gibi pek çok sorunla karşılaşabilmektedir.

Göçün psikolojik etkileri büyük ölçüde kişiye veya gruba özgüdür ve etkilenme düzeyi de farklıdır. Göç; kadınlar, küçük çocuklar ve yaşlı kimseler için çoklukla baskı nedeni olmaktadır. Çünkü göçten en fazla etkilenenlerin başında kadın, çocuk ve yaşlılar gelmektedir. Zorlu hava şartlarının yanında ilk defa göç deneyimi yaşayan göçmenlerin kaderlerinin insan kaçakçılarının elinde olduğu, çoğu zaman gerçek olmayan vaatlerle ve güvenilmez kişilerin talimatıyla yola çıktıkları, can ve mal güvenliğinin olmayışıyla da mücadele etmeleri gerekmektedir.

Biz Afganistan'dan çıktıktan sonra Türkiye'ye gelene kadar uzun bir yol kat ettik. Günlerce aç perişan yollardaydık. Bazen kaçakçılar 50-60 kişi olan göçmen kafilesini bir eve ya da bir odaya tıkıştırıyorlardı. Benim altı tane kızım vardı ve benim en büyük korkum onların başına herhangi olumsuz bir şeyin gelmesiydi. Gece sabaha kadar uyuyamıyordum. En çok da o dönem yaşadığım stresi unutamıyorum. Çünkü bu yolculuklarla ilgili çok şey duymuştuk ve korkuyorduk. (VK5)

Göç esnasında çok zorluk çektik. Kış aylarıydı. Dağlık yollarda göğsümüze kadar yükselen kara bata çıka yürüyerek sınıra vardık. Uzun saatler buz üstünde yürüdük. Benim ayak tabanlarımda derin derin çatlaklar oluşmuştu. Bir köye ulaşıp ayakkabılarımızı çıkarttığımda, ayaklarımız kan içinde kalmıştı. Ayaklarım çoraplarıma yapışmıştı. Erkek kardeşimin sol eli dondu ve buraya geldikten sonra da düzelmedi. Kampta kalırken iki ay boyunca ayaklarıma tedavi uyguladılar ama bir yıla yakın ayak tabanlarım ağrıyordu. (VK1)

Bize kaçakçılar sürekli bir saatlik yol kaldı diyorlardı ama her defasında altı yedi saat yürüyorduk. Dağlık bölgelerden yürüyerek geliyorduk ve sürekli korku içindeydik. Bazı yerlerde, uçurumun kenarından yürüyorduk. Bir anneyle kızı ata binmişlerdi. Dağa tırmanırken uçurumun kenarından geçiyorduk, at uçurumdan aşağıya yuvarlandı. Anne kızda bu tarafa, yol tarafına düştüler. Bu sahneyi hiç unutamıyorum, sanırım ölene kadarda unutamayacağım. (VK3)

Göç esnasında hatırladığım en kötü şey hava koşullarıydı. Hava soğuk ve karlıydı. Biz o soğuk havada 2 aylık bebeğimle günlerce sıkıntı çektik Türkiye'ye giriş yapabilmek için. (VK9)

Biz buraya gelirken, kaçakçılar bizi yaya getirdi. Hava karlıydı ve sınıra kadar çok zorlandık. Bizi getiren kaçakçılar bizi sınırda bırakıp, Türkiye tarafındaki kaçakçıların gelip bizi alacaklarını söylediler ama üç dört saat beklememize rağmen kimse gelmedi. Çocuklarım donmak üzereydi, kendimizle getirdiğimiz kıyafetleri yaktık donmamak için. Beş altı saat sonra kaçakçılar gelip bizi aldı ve sınırdan geçirdi. (VK21)

3.2.5.1.3. Kaybolma Korkusu

Afgan göçmenler Türkiye'ye yasa dışı yollarla zorlu göç yolculuğuna çıkarken, kaçakçılar tarafından dağlık alanlardan geçirilerek ya da araçların gizli bölmelerinde taşınarak sınırı aşmaya çalışmaktadır. Bu yolculuklarda, coğrafi koşulların zorluğu, güvenlik önlemlerinin artması gibi faktörlerden dolayı, zaman zaman göçmenler birbirlerinden ayrılmak zorunda kalabilmektedir. Yine bu yolculuklar, insan

kaçakçılarının suiistimal ve tacizlerine, kış aylarında yüksek ve geçişi zor dağlık alanlarda donmaya, yüksekten düşmelere ya da kurtlara yem olma gibi riskler barındırmaktadır.

Biz göç esnasında sınırdan çevrilince, diğer göçmenlerden ve kaçakçıdan ayrı düşüp yolumuzu kaybettik. Mevsim kıştı ve her taraf kardı, hava dumanlı olduğu için yolumuzu bulamıyorduk. Eşim, hamileydi ve donmak üzereydi ama daha çok çocuklarımız donacak diye çok korkmuştuk. Yola çıkıp bağırıp, ağlayarak çığlık atıyorduk. Askerler bizi bulup yakalasın diye. Ama maalesef kimseye ulaşamadık. Çocuklarımızın üstleri kardan ıslanmıştı. Çok korkunç bir durumdu. Sonra bir çobana rastladık. Sağ olsun bizi mağarasına götürdü, ateş yakıp bize çay verdi. Orada kurulandık ve akşama kadar orada kaldık. Sonra tekrar kaçakçıyla irtibata geçip, yanımıza çağırdık ve tekrar Türkiye sınırına kadar geldik. (VK15)

3.2.5.1.4. Rüşvet Ağı

Türkiye, Avrupa'ya gitmek isteyen düzensiz göçmenlerin transit ülke olarak en sık uğradığı ülkelerden biri haline gelmiştir. Özellikle Afgan göçmenler çatışma veya yoksulluk nedeniyle ülkelerini terk ederek kara yoluyla, kaçak olarak Türkiye'ye gelebilmektedir. Bu zorlu süreçte insan kaçakçılarından destek almadan geçişleri imkânsız gibi görünmektedir. Bu yüzden göçmen kaçakçılığı özellikle son yıllarda bir sektör haline dönüşmüş ve belli bir ücret karşılığında geçişler sağlanabilmektedir.

Katılımcıların genel cevaplarından anlaşıldığı üzere, özellikle İran tarafından geçişlerde güvenlik güçlerinin belli bir ücret karşılığında geçişlere göz yumdukları, Türkiye tarafında da geçişlerin yeterince denetlenmediği anlaşılmaktadır.

Kaçakçılar sürekli bizi kandırıp birkaç saat sonra Türkiye sınırına varacağımızı söylüyorlardı ama saatlerce yürümemize rağmen bir türlü ulaşamıyorduk. Üç tane göl geçtik. Sonra sınırı geçtik ama Türk polisi bizi geri yolladı. Bir gece İran tarafında karakolda kaldık, oradaki askerler bize para verirseniz sizi bırakırız dediler. Biz 60-70 kişiydik, aramızda para toplayıp verdik, bizi bıraktılar. Türkiye tarafına gelince kaçakçı bizi otobüse bindirip Van'a getirdi. (VK22)

3.2.5.2. İran'a Göç Yolundaki Anlatılar

Afganistan'dan İran'a ilk defa göç eden kişiler, genellikle göç deneyimine sahip veya daha önceden göç etmiş kişilerle görüşüp haberleşmektedir. Bunun için Telegram ve WhatsApp gibi sosyal ağlar üzerinden birçok iletişim grubu bulunmaktadır. Bu durum, ilk defa bu zorlu yolculuğa çıkacak kişilere kolaylık sağlamaktadır. Zira karşılaşılabilecek sıkıntılar ve zorlu yolculuk benzerlik göstermektedir.

İran'a yapılan göçler genellikle ya Pakistan üzerinden İran'ın Sistan ve Beluçistan Eyaletine ya da Afganistan'dan Horasane Rezevi eyaletine dolayısıyla Meşhed'e yapılmaktadır. Bu göçler yasal olduğu gibi yasadışı da olabilmektedir. Yasal olan göçlerde genel olarak bir sıkıntı yaşanmazken, yasadışı göçlerde sınır geçişlerinde göçmenler sınır güvenlik güçlerinin ölüme varan müdahaleleriyle karşılaşabilmektedirler.

Afganistan'ın İran'a yakın olması, Afganistan devletinin göçü destekleyici politikaları ve göç edenlerin İran sınırına kadar hiçbir sorunla karşılaşmadan gelebilmeleri, İran'a olan göçün yasal ve kaçak olarak Türkiye'ye göre daha rahat olmasını sağlamaktadır. Sistan Beluçistan Eyaleti üzerinden gelenler dışındaki göçmenlerin İran sınır polisine yakalanmaları dışında, Türkiye'ye olan zorlu göç sürecinde karşılaşılan birçok zorluğu yaşanmadıkları anlaşılmaktadır.

3.2.5.2.1. Ölüm

Özellikle yasadışı göçlerde göçmenler göç yolundaki birçok zorluğa katlanmak zorunda kalabilmekte ve bunların en kötüsü kuşkusuz daha iyi bir yaşam için aşmak zorunda oldukları ve hayatlarını tehlikeye attıkları bu yolculukta o hayal ettikleri yaşamın ihtimaline bile kavuşamadan hayatlarını kaybetmeleri oluyor.

Bu konuda katılımcıların sadece bir tanesi sınırdaki yasadışı girişte ölüm olaylarına tanık olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra sınır geçişlerinde yasadışı olan geçişlerle ilgili yaşanan birçok insan hakları ihlallerinin zaman zaman İran ve Afganistan arasındaki ilişkileri krize sokma durumu söz konusu olmaktadır. Özellikle ölümle sonuçlanan vakalar konusunda İran devleti suçlamaları kabul etmediğinden, herhangi akademik bir çalışmaya ulaşamadık ancak birçok ulusal ve uluslararası haber sitelerinde yer alan haberlere kaynakçada verilen linklerden ulaşılabilir.

Sınırdan pikapla geçerken, bizden önce giden bir pikapta olan kaçak göçmenler İranlı askerler tarafından vurulmuş ve çoluk çocuk jandarma karakolunun etrafında cansız bir şekilde yatıyorlardı. Dayanılmaz bir sahneydi. Kaçakçı falan değillerdi, onlarda bizim gibi kaçıp güvenli bir yere sığınmak istiyorlardı sadece. Ama İranlı askerler onları silah ve kurşunlarla karşılamışlardı. (MK13)

3.2.5.2.2. Giriş Esnasında Yaşanan Problemler

İran'da Afgan göçmenlerin yasal yollarla ülkeye girişlerinde, bazı yetkililerin olumsuz tutumları dışında sorun yaşanmazken, yasadışı girişlerde ciddi sıkıntılar yaşanabilmektedir.

İran'ın güneydoğu sınır bölgelerindeki geçiş alanlarının genişliği ve dağlık alanların bulunmayışı, tam kontrolün imkânsızlığı, sınır güvenliğinde kullanılacak gelişmiş araç ve gereç yetersizliği, kaçakçıların çok sayıda Afgan göçmeni sınırdan geçirebilmeleri için uygun bir platform oluşturmuştur. İran'da yaşanan yasadışı girişlerin çoğu ülkenin güneydoğu sınırında (Sistan Beluçistan Eyaleti), insan kaçakçıları tarafından gerçekleştirilmektedir. Giriş esnasında ya da ülke sınırları dâhilinde yakalanan ve sınır dışı edilen göçmenler, savaş ve güvensizlik ortamı başta olmak üzere menşe ülkedeki iş olanaklarının yetersizliği gibi faktörlerden dolayı, çeşitli hileler kullanarak tekrar tekrar İran'a giriş yapmaktadırlar.

O zamanlar çok küçüktüm tam olarak hatırlamıyorum. Ama ilk geldiğimizde en çok dikkatimi çeken İranlıların bize karşı davranışlarıydı. Çünkü herhangi bir sebeple gezi-eğlence gibi nedenlerle adımını buradan dışarıya (Golşehr'den), şehrin biraz daha klas olan bir bölgesine attığında, hatta birinci sınıfa giden çocukları bile bizi birbirlerine gösterip; "Aha Afgan'a bak" diyorlardı ve hala diyorlar. Afgan'ın bir ırk, bir milliyet olduğunun dahi bilincinde değil çoğu. Bir küfür bir hakaret gibi kullanıyorlar bu kelimeyi. Bu tarz davranışlar, ister istemez zihnimizden silinmiyor ve unutamıyoruz. (MK5)

İran'a ilk girdiğimde, içinde olduğumuz otobüsün camından, perdenin ucundan bazı Afganların yaka paça yakalandığına şahit olmuştum. O zamanlar İran'da "Afgan'ı Yakala" diye bir operasyon vardı.

Oturum izni olmayan ya da kaçak olarak İran'a girdiği anlaşılan Afganları yakalayıp, Sefidsang denen ve çok kötü şartları olan bir kampa gönderiyorlardı. Bu tarz yakalamaların sahneleri hafızalara kazınacak kadar kötüydü. Eğer Afgan'ı yakala görevlisi bir Afgan göçmeni yakalarsa, ona bir hayvan gibi davranılıyordu. Dövüyor, eziyet ediyordu. Ve bunları insanların içinde gözü önünde yapıyorlardı. Bir de Afgan çocukları bazen sokakta seyyar satıcılık yapıyorlar, çorap satanlar, çiçek satanlar, bazen de kendi el emeklerini satmaya çalışanlar var. Bunlar zabıtaları gördüklerinde, geçim kaynakları olan bu şeyleri bırakıp kaçmak zorunda kalıyorlar. Döndükleri zamanda bakıyorlar ki o sermayeleri ya un ufak edilmiş ya da götürülmüş. O zamanda bir köşeye oturup ağlıyorlar. Bu sahnelere sonralarda da çok şahit oldum ve bu sahneler, benim zihnimden çıkmayan ve bir türlü unutamadığım sahneler. Maalesef bunların hesabını soracak ya da en azından bunları dile getirecek bir yetkili kurum ya da kişi yok bu toplumda. (MK7)

Yeni giriş yaptığımızda ben ailemden ayrı düştüm ve memurlar beni yakalayıp, Sefidseng'deki kampa gönderdiler. Oranın şartlarını anlatmama gerek yok, zaten biliyorsunuz. Sonra beni sınır dışı ettiler. O sıralar lise iki de okuyordum ve bu durumdan dolayı dokuz ay tekrar Afganistan'da süründüm. O yaşta o durumdan psikolojik olarak çok olumsuz bir şekilde etkilendim. Ailem ve ben zar zor parayı denkleştirdikten sonra, tekrar İran'a giriş yaptım. O zamanın parasıyla 20 milyon tümen borçlandık ve biz borç aldığımız parayı, İran'a girince geri döneceğimize dair, taahhüt amaçlı yetkililere veriyorduk. Yani ben ve benim gibi insanlar sırf gelip İran'da kaçak dahi olsa göçmen olmak için bize göre ciddi bir miktar olan 20-30 milyon tümeni sınırda İranlılara verip geçiş yapıyoruz. Ben de geldim ve tabi geri dönmediğim için o para gitti. O borcun ödenmesi gerekiyordu ve ben okulumun yanı sıra çalışmak zorunda kaldım. Derslerim çok iyi olmasına rağmen, sınıfta derece alan bir öğrenci olmama rağmen bu yaşadığım talihsiz olay, benim okuldan da İran'dan da soğumama sebep oldu. Benim şimdi depresif bir şekilde dolaşmak yerine, üniversitede arkadaşlarımla beraber istediğim bir

bölümde okumam gerekiyordu. Ama olmadı, tüm umutlarımı ateşe verip yaktılar. Sadece ben değil, benim gibi birçok insanın her gün geleceğe dair umutları yok ediliyor. (MK20)

3.2.5.2.3. Rehin Alınma Korkusu

Göç ettiğimizde, kaçakçıların parasını veremedik. Kaçakçı engelli kız çocuğumu rehin aldı. Üç ay boyunca çocuğum kaçakçıların yanında kaldı. Aylarca çocuğumu geri almak için uğraştım. Zar zor borç harç ederek çocuğumu onların elinden aldım. Çocuğum orada hastalandı, psikolojisi bozuldu. Şimdi tedavi ettirmeye çalışıyoruz ama ona da paramız yok. (MK27)

3.2.6. Afgan Göçmenler ve Şehirler: Sorunlar, Refleksler ve Uyum Kapasiteleri

Göç veren ve göçü alan toplumların sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel yapılarında değişiklikler meydana gelmektedir. Göçmenlerin göç edilen yer veya ülkedeki toplumsal yapıyla uyum içinde olabilecekleri gibi çatışma içinde oldukları durumlarda gözlenebilmektedir. Göç sürecinden sonra bireyin bazı değişikliklerle karşı karşıya gelmesi ve bu değişikliklere uyum sağlaması gerektirmektedir. Terk edilen çevre ile içine girilen yeni çevre arasındaki farklılıklar ve benzerliklere bağlı olarak, kişilerin uyum sorunları ve uyum süreleri artabileceği gibi azabilmektedir de (Çetin ve Ercan; 2008).

Bu başlıkta göçmenlerin her iki şehirde yetkililer ve kurumlarla ilgili yaşadıkları sorunları eğitim, sağlık, ekonomi, dil problemi ve toplumsa ilişkilerle ilgili alt başlıklar altında elde edilen veriler çerçevesinde geniş bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3.2.6.1. Bürokratik Yapı ile ilgili Yaklaşımlar

Hem yasal girişte hem de yasadışı girişlerde göçmenlerin çoğunlukla ilk muhatap oldukları kişi ve kurumlar devletin sınır güvenliğinden sorumlu yetkili kişiler ile göç idaresi vb. kurumların yetkilileridir. Göç sonrası yerleşilen yerde de birçok konuda (oturum, sağlık, eğitim ve çalışma gibi alanlarda) göçmenler, yerli halk ve sıradan insanlardan çok farklı devlet kuruluşlarının ve göçle ilgilenen değişik

birimlerdeki yetkililerle muhatap olmakta ve söz konusu alanlardaki sorunlarını çözmeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla bu alanda karşılaştıkları engel ve sorunlar, diğer alanlarda da (sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel) sorun yaşamalarına sebep olmakta ya da tam tersi bir durum söz konusu olabilmektedir.

3.2.6.1.1. Afgan Göçmenlerin Van'daki Bürokratik Yapıya Bakışı

Göçmenlerin büyük çoğunluğunun Van'da Göç ve Göçmenlerle ilgili birimlerde çalışan yetkililerin BMMYK'dakiler dışında kendilerine karşı iyi davrandıklarını dile getirmişlerdir. Yetkililerin kendilerine gayet insani ve sıcakkanlı davrandıklarını, kendilerine yemek verdiklerini ve herhangi olumsuz bir davranışta bulunmadıklarını söyleyen katılımcıların beyanlarından bazıları şöyledir:

Giriş yaptıktan sonra güvenlik güçleri bizi yakalayınca, bize kızsalar da yemek verdiler. Gece saat 12'ye kadar bizi beklettiler, sonra da bizi otogara götürdüler ve istediğiniz şehre gidin dediler ama biz Van'da kaldık. (VK4)

İlk girişimizde bize ateş ettiler ama hedef biz değildik, kaçakçılardı. Bize karşı davranışları iyiydi. Herhangi olumsuz bir davranışta bulunmadılar. (VK15)

Bazı katılımcıların BMMYK ve sınırda çalışan polis memurlarının göçmenlere karşı davranışlarının iyi olmadığı yönündeki beyanları ise şöyledir:

Sınırdaki polislerin davranışı iyi değildi ama daha sonra şehir içindeki ve Göç İdaresindeki yetkili polisler bize karşı iyilerdi. (VK9)

Polisler başta biraz sertlerdi ama sonra iyi davrandılar. (VK13)

Polislerin bize karşı davranışı iyiydi ama BMMYK'da çalışanların davranışı iyi değildi. İlk günden beri ne dosyamızla ilgilendiler ne de bizi doğru düzgün dinlediler. Bugün 23 Nisan. ASAM ve BMMYK ortak bir program düzenlemişler, herkesi çağırmışlar ama bizi çağırmadılar. BMMYK bürosuna gittik kimse yoktu. Oradaki mütercim beyi aradık, bize kızıp telefonu üzerimize kapattı. Çok üzüldük ve geri dönüp geldik. (VK25)

Sonuç olarak göçmenler, Türkiye'ye girişte ve daha sonra muhatap oldukları yetkililerin bazılarının kaba davranışlarıyla karşılaşsalar da bazılarının da kendilerine daha insancıl davrandığını belirtmişlerdir.

3.2.6.1.2. Afgan Göçmenlerin Meşhed'deki Bürokratik Yapıya Bakışı

Meşhed'de yaşayan Afgan Göçmenlerin, yetkililerin tutumuna yönelik soruya verdikleri cevaplara bakıldığında katılımcıların büyük çoğunluğu kötü bir diyalogla karşı karşıya oldukları yönünde cevap vermiştir. Yetkililerin oturum iznini geciktirmeleri, her defasında göçmenlerin göç idaresine gidip eli boş dönmeleri ve yetkililerin istedikleri zaman keyfi bir şekilde çalışmalara ara vermeleri başlıca olumsuz davranışlar olarak dile getirilmiştir. Göçmenler, genel olarak İran'da yaşadıkları sosyo-ekonomik sıkıntılardan çok, bürokratik kurumların (ya da devlet kurumlarında çalışan yetkililerin) kendilerine karşı aşağılayıcı tavır ve tutumlarının psikolojik olarak kendilerini yıprattığına vurgu yapmışlardır. Bunun başlıca nedeni ise bu psikolojik baskının, aşağılamanın ve insani olmayan tutumların aynı dili konuştukları, aynı dine ve mezhebe mensup olduklarını dile getirdikleri kişiler tarafından yapılıyor olması olarak dile getirilmiştir:

Genel olarak kötü. Eşim öldükten sonra oturum izni almak için göç idaresine gittiğim her defa, bana ülkene geri git diyorlardı. Bir türlü oturum izni vermiyorlardı. Nihayet beş yılda bir yenilenen oturum iznini aldım. Yenilemek için tekrar göç idaresine gittiğimde bizim Kabil ve Heratlı olan göçmenler arasında kavga çıktı. Oradaki memurlarda kavgayı bahane edip, o gün çalışmadılar. Ertesi gün gittiğimizde de dün gelmeniz gerekiyordu dediler ve oturum iznimi yenilemediler. Üç aydır gelip gidiyorum ama hala yeniletemedim maalesef. (MK6)

Yazık ki bize karşı insani bir tutum içinde değiller. Dediğim gibi affedersiniz ama bize hayvan muamelesi yapıyorlar. Maddi anlamda yaşadığımız sıkıntılardan çok zoruma giden şey bu tutumları. Çünkü bu memurların çoğu bizden ya iki sınıf fazla okul okumuş ya da okumamış. Normal olan eğitimli ve kültürlü bir insanın kendinden aşağı olan insanlara yardımcı olmasıdır. Özellikle aynı dine ve mezhebe mensup

insanlara ve sırf bu yüzden ülkelerinden avare olduklarını bildikleri insanlara. Ama teessüfle söylemeliyim ki bizim bu beklentimizin aksini sergiliyorlar. (MK7)

Birçok ülkede olduğu gibi göçmenler yasak yollarla giriş yaptıkları ülkelerde sosyal ve ekonomik anlamda birçok sorunla karşılaşabilmektedir. İran'daki Afgan göçmenler de buna benzer sıkıntıları yaşamaktadır. İran'da kaçak göçmenlerin çalışma izni bulunmadığından, devletin izin verdiği ya da çoğunlukla göz yumduğu temizlik, inşaat ve kanalizasyon temizliği gibi işler dışında göçmenlerin çalıştıkları anlaşılırsa, yetkililerin tespiti halinde hem kendilerine hem de işverenlere ceza verildiği görülmektedir. Gözaltına alınıp mahkemeye sevk edilenlere, hâkimlerin bile resmi yasalardan dolayı tavsiyelerinin göçmenlerin sadece inşaat, tarla ve temizlik gibi işlerde çalışabildikleri yönünde olmaktadır. Herhangi bir resmi kuruma yapılan müracaatlarda yetkililerin göçmenlere karşı hiçbir şeyden anlamayan insanlar gibi davrandıkları dile getirilmiştir:

Maalesef iyi değil. Birçok kez sırf çalıştığımız için bizi yakalayıp gözaltına alıyorlar. Bize de işverenlere de ağır cezalar veriyorlar. Böyle durumları bizzat kendim yaşadım. Bir ara sokakta başörtüsü satıyordum. Memurlar beni yakaladı. Mahkemeye çıktım. Hâkim ne yaptığımı sordu ben de sadece başörtüsü sattığımı ve bu yüzden memurlar tarafından gözaltına alınıp, mahkemeye sevk edildiğimi söyledim. Bana yanlış yaptığımı ve suçlu olduğumu söyledi. Ona: "Hacıağa peki ne yapmalıyım? Çoluk çocuğum için çalışıp bir iki kuruş para kazanmam suç mu? Benim sermayem yok ki mağaza açıp, bir şeyler satayım" dedim. Bana: "Neden diğer Afganlar gibi gidip inşaat işlerinde, tarlalarda vb. işlerde çalışmıyorsun. Ne diye seyyar satıcılık yapıyorsun" diye cevap verdi. "Yani bir Afganlı başka iş yapamaz mı?" Diye sordum. O da: "Evet, yapamaz" diye cevap verdi. Tabi bu o hâkimin, o memurların suçu değil. İran'ın bu konudaki kanunlarından kaynaklanıyor maalesef. (MK11)

Yetkililerden kasıt sadece göç idaresi veya güvenlik güçlerinin değil, göçmenlerin diğer kurumlarda çalışan devlet yetkilileri tarafından da kötü muameleyle karşılaştıkları görülmektedir. Özellikle daha yeni yeni İran devlet okullarında

okumaya başlayan göçmen öğrencilerin, okudukları okullardaki idarecilerin öğrencilere karşı olumsuz tutumlarını dile getirmişlerdir.

Daha çok eğitim aldığımız lisedeki yönetici ve yetkililerle muhatap oldum ve maalesef bize karşı tutumları iyi değildi. (MK14)

Çok kötü davranıyorlar. Mesela bizim okul müdürümüz, göçmen kimliği olmayan öğrencilere çok kötü davranıyor (MK8)

Hiç iyi değil, kötü. Resmi bir kuruma işimiz düştüğünde iyi karşılanmıyoruz. Allah göstermesin, herhangi resmi bir işimizle ilgili müracaatımızın ilkinde bir yanlışlık olursa, ikinci başvurumuzda cevap dahi vermiyorlar. Genel olarak idari işler için müracaat eden herkese karşı tavırları böyle, birde Afganlıysanız daha kötü davranıyorlar. Sanki Afganlar hiçbir şey anlamıyormuş gibi davranıyorlar. (MK18)

Afgan göçmenlerin Meşhed'den başka şehirlere yolculukları sırasında da bazı sıkıntılar yaşadıkları, yol kontrol noktalarındaki yetkililerin kasıtlı olarak tüm eşyalarını tek tek arayıp, göçmenleri aşağılayıcı nitelikte davranışlar sergiledikleri dile getirilmiştir. Bu tür psikolojik baskıların ve aşağılanmaların sık sık yapıldığı, motosiklete binme gibi basit bir aktivitenin bile kendilerine yasak olduğu, böyle bir durumda yakalanırlarsa ceza kesildiğini, hatta ikinci binmelerinde sındırışı edildikleri görülmektedir.

Bir ara iki kız kardeşimle otobüsle Meşhed'den Tahran'a gidiyorduk. Yolda arama yapıldı ve otobüsü kontrol eden asker beni ve kız kardeşlerimi indirip, tüm eşyalarımızı döktürdü ve bize hakaret edip durdu. Ben o sırada çok korktum ve bizi otobüse bindirmeyeceklerini düşündüm ama çok şükür yolumuza devam etmemize izin verdiler. Ama her şeyden önce üç kadın olmamız ve hem ortak dine hem de ortak dile sahip olduğumuz bu insanların bize karşı bu kaba tutumları çok zoruma gitti. (MK9)

Polisler Afgan olduğumuzu anladıklarında bize kaba davranıyorlar. Ya da motosiklete bindiğimizde ceza yazıyorlar. Afganistanlıların

motosiklete binmesi yasak. İkinci defa motorla yakalanırsanız, oturum izniniz iptal ediliyor. (MK20)

Göçmenler arasında, İranlıların davranışlarını insani olarak değerlendiren ve her toplumda olduğu gibi İran toplumunda ve yetkilileri arasında da iyi ve kötü insanların söz konusu olabileceğini belirten, özellikle son yıllarda İran'da Afgan göçmenlere karşı bir yumuşamanın söz konusu olduğunu söyleyen katılımcılar da bulunmakta.

Muhakkak her toplumda iyi ve kötü insanlar var. Tamamen hepsinin iyi ya da kötü olduğunu söylemek doğru değil. Hem iyisi var hem kötüsü. (MK1)

Hatırlıyorum da oturum yenilemek için gittiğimiz yabancılar şubesinde o zamanlar bize çok kötü davranıyorlardı ama geçen yıl ve önceki yıl oturum yenilemek için gittiğimizde davranışları çok değişmişti. Eskiye nazaran çok daha iyilerdi. Kurumlarda muhatap olduğumuz insanların davranışları iyi gerçekten ama halk içerisinde hala hoş olmayan şeyler yaşanabiliyor elbette. (MK29)

Biz hala kaçak olarak burada yaşıyoruz, birkaç defa Meşhed'deki Afgan Şurasına gittik ama oranın memurları bizi iyi karşılamadılar. Sığınmacı kartı da alamadık. Şimdi orası hukuk bürosu olmuş. Sığınmacılara karşı tutumlarının daha iyi olduğunu söylüyor arkadaşlar ama oranın ücretini de sığınmacılardan alıyorlar. (MK13)

Sonuç olarak Afgan göçmenler bürokratik anlamda olumsuz bir tabloyla karşı karşıya kaldıklarını ve birçok yerde bu olumsuz tablonun tekrar edildiğini dile getirmişlerdir. Bu durumun uzun yıllardır büyük bir göçmen nüfusuna ev sahipliği yapan ve göçmen sorunlarıyla ciddi bir dış destek almadan kendi ekonomik kaynaklarıyla baş etmeye çalışan İran devletinin artık bu soruna belli başlı

3.2.6.2. Eğitim Problemleri

Sosyal bir varlık olan insan üzerinde karmaşık etkileri ve izleri olan göç olgusunun, savunmasız ve risk altındaki çocuklar ve eğitim çağındaki gençler üzerindeki etkisi, yetişkinlere göre daha hasar verici olmaktadır. Ayrıca, göç

süreçlerinde kültürlerinden, geçmişlerinden ve yaşam alanlarından koparılmış olan göçmen çocuklar, göç süreci ve sonuçlarından oldukça etkilenmektedir. Her şeyden önce yerinden edilmişliğin ve farklı bir ülkede yaşamaya başlamanın kaygısını taşımaktadırlar. Göçmen çocukları etkileyen en önemli risklerden bir diğeri ise, eğitim imkânlarından faydalanamama ya da eğitime başlandıktan sonra ülkelerin eğitim sistemine adapte olamama durumudur.

Göç ve eğitim birbirine bağlı ve alt boyutları olan olgulardır. Eğitimle bireye verilecek beceriler, bireyin yeni ülkesindeki yaşamında önemli bir rol oynar. Göçmenin yerleştiği ülkedeki yaşam kalitesi onun eğitim arka planınca belirlenir. Ayrıca eğitim, göçmenin yerleştiği ülkeye daha kısa sürede uyumunu sağlamaktadır. Bununla birlikte ev sahibi ülke de göçmenlerin niteliğinden hem sosyal hem de ekonomik açıdan etkilenmektedir (Figen, 2015).

3.2.6.2.1. Afgan Göçmenlerin Van'da Karşılaştıkları Eğitim Problemleri

Türkiye, ülkeye kabul edilen göçmenler nedeniyle giderek artan bir kültürel homojenliğin etkisiyle yüz yüzedir. Bu demografik değişim, göçmen çocukların hem farklı kültürlerden geldiğinin kabulü hem de bilgiye dayalı küresel ekonomiye cevap verecek bir eğitime ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle özellikle göçmen çocukların eğitimi ve gelişimine yönelik sosyal, ekonomik, etnisite, dil vb. engellerin ortadan kaldırılması ve değer farklılıklarıyla ilgili olumsuz eğilimlerle başa çıkmada birtakım önlemlerin alınması gerekmektedir (EU, 2012).

Doğan (2019) Temel Eğitim Kurumlarındaki Afgan Uyruklu Öğrencilerin Sosyal Entegrasyonunda Okulun Yeri: Karaman Örneği isimli yüksek lisans tezinde, Türk eğitim sisteminde temel eğitim kurumlarında eğitim çağındaki çocukların kayıtlarının adrese dayalı sisteme göre evine en yakın okula yapılmasından kaynaklı olduğunu belirtmiştir. Aynı mahalleden çocukların kayıtlarının aynı okula yapıldığı, okullarda arkadaşlık kurumunun oluştuğu, pekiştiği ortamlar olduğunu, göçmen çocuklarının da mahalle ortamında bulamadıkları arkadaşlık ilişkilerini çoğu zaman okulda bulduklarını, okuldaki arkadaşlıkları mahallede de devam ettirdiklerini belirtmiştir. Göçmenlerin okul ve mahalledeki aynı kişilerle temas halinde olmaları eğitimsel uyumu gerçekleştirmede katkı sunduğu değerlendirilmektedir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Eylül 2018 verilerine göre Ülkemizde 30.510 eğitim çağında yabancı Afgan öğrencisi bulunduğunu açıklamıştır. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğünün 2020 izleme ve değerlendirme raporu verilerine göre 2020 yılında toplam 6.651 Afgan göçmenin kurstan yararlandığı belirtilmiştir (hbogm.meb.gov.tr)

Göç İdaresinin 21/10/2021 tarihli verilerine göre ikamet izni ile ülkemizde bulunan Afgan sayısı; 52,857 kişi, kısa dönem ikamet izni ile bulunan Afgan sayısı 43.021 kişi ve Öğrenci ikamet izni ile ülkemizde bulunan Afgan sayısı 4.035 kişi olarak açıklanmıştır. (https: //www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri)

Katılımcıların büyük çoğunluğunun çocuklarının ilk ve orta dereceli devlet okullarında eğitim aldığı görülmektedir. Bu çocukların okullarda akranları, öğretmenleri veya okul idaresi ile herhangi bir sorun yaşamadıkları görülmektedir. Ancak göçmen ailelerin maddi olarak çocuklarına gerekli imkânı sunamadıklarını düşünmeleri ortak bir sorun gibi görünmektedir.

Göç etmiş çocuklar, sosyal hayata adapte olmak için bazı yeteneklerini daha fazla geliştirmek zorunda kalmaktadır. Özellikle okulda başarılı olmak için daha fazla çaba sarf etmektedir. Bu konuda katılımcıların verdiği bazı cevaplar:

Oğlum ortaokula, kızımda lise bire gidiyor. Dil öğrenirken yaşadıkları sorun dışında herhangi bir sorun yaşamadılar. İdarecilerle de bir sorunumuz olmadı. Ama tabi maddi olarak okul ihtiyaçlarını giderme ve eğitimlerine katkı sağlamada yeterli olamıyoruz. (VK16)

Dört çocuğum okula gidiyor. Herhangi bir sorun yaşamıyorlar. Dersleri de güzel ama parasızlıktan istedikleri birçok şeyi alamıyoruz ancak güvenli bir ortamda eğitim alıyor almaları bizim açımızdan çok önemli ve memnun edici. (VK24)

Bazı çocukların okulların da oldukça başarılı olduğu, öğretmenlerin başarılı öğrencilerle özellikle ilgilendiği görülmektedir. Başarılı çocukların ve ailelerinin çocuklarının eğitimleriyle ilgili çaba ve beklentilerinin de başarıları doğrultusunda geliştiği anlaşılmaktadır.

Herhangi bir sorun yaşamıyorum arkadaşlarımla. Sınıftaki tek göçmen öğrenci benim. Bana karşı gayet iyi ve anlayışlılar. Türkçem de gayet iyi olduğu için derslerde de zorlanmıyorum. Ama maddi durumumuz iyi olsaydı, dershane ve kurslara gitmek isterdim. (VK6)

Oğlum ikinci sınıfa gidiyor ve okul ikincisi. Gayet memnunuz. Öğretmeni çok iyi ve ilgili, elinden geldiğince oğlumla ilgileniyor ve okul başarısının düşmemesi için gayret ediyor. Bize karşı da çok anlayışlılar. Ama tabi Türkçe eğitim alırken, anadilini unutmaması için Farsça derslerde olsaydı çok daha iyi olurdu. (VK15)

Türkiye'deki okullarda verilen cüzi miktardaki çocuk ücretlerinin, çocukların eğitim harcamaları yerine ailelerin maddi giderlerini karşılamaları için harcanıyor olması, göçü yaşayan ailelerin maddi yetersizliklerini göstermek açısından önem arz etmektedir.

İki çocuğumuz okula gidiyor ve hiçbir sorun yaşamıyorlar. Ayrıca devletin okul için bize verdiği çocuk parası da harcamalarımızın bir kısmını gidermemiz anlamında bize çok yardımcı oluyor. (VK23)

Sonuç olarak Van'da çocukları eğitim gören katılımcıların genel olarak eğitimle ilgili bir uyum sorunu yaşamadıkları, okul yetkililerinin bu konuda ilgili oldukları ancak maddi yetersizlikler, ilk yıllarda yaşanan dil sorunu ile anadilde eğitim ve kendi kültürlerini anlatan ders müfredatlarının olmayışı, bir sorun gibi görünmektedir.

Genel olarak göçmenlere ev sahipliği yapan ülkelerdeki eğitim politikalarının şekli göçmen öğrencilerin okuldaki entegrasyon durumunu olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Türkiye'de bu anlamdaki politikaların ülke özelindeki yasalara değil de uluslararası yasalara tabi oluşu, eğitim kurumlarında görev yapanların bakış açısını da etkilemekte ve göçmenlere yaklaşımlarını olumlu hale getirdiğini söyleyebiliriz. Bunun sonucu olarak da göçmen öğrenciler bu konularda daha az sorun yaşamaktadırlar.

3.2.6.2.2. Afgan Göçmenlerin Meşhed'de Karşılaştıkları Eğitim Problemleri

2017'ye kadar İran'da sadece BMMYK bünyesinde kaydı bulunan ve resmi oturum izni olan göçmenlerin çocukları, cüzi bir meblağ karşılığında devlet okullarında ilk ve orta eğitim hizmeti alabiliyorlardı. Ancak 2017 yılından itibaren, ülkenin dini rehberinin talimatıyla göçmen çocukları, ailelerinin oturum izninin olup olmadığına bakılmaksızın ilk ve orta öğretim kurumlarına koşulsuz kabulü söz konusu olmuştur ve halen bu şekilde devam etmektedir (İmani, 2017: 24).

İran'ın sosyal hayatı ve ekonomik durumundan dolayı göçmen gençler üniversite mezunu olsalar bile iş bulma konusunda ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu konuda resmi olarak sağlık sektörü dışındaki üniversite mezunlarının çalışmasına izin verilmediği için, birçok üniversite mezununun sıradan ya da sadece göçmenlerin çalışabildiği işlerde çalıştığı görülmektedir.

İran'da özellikle eğitim için göçmenlerin ekonomik şartlarının yeterli olmadığı, bunun eğitimlerinin yanı sıra psikolojilerini ve sosyal yaşamlarını olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Eğitim hayatlarında hem haksız bir rekabetin içine girmek zorunda kalan hem de eşit ve adil olmayan koşullarda İranlı öğrencilerle okumak zorunda kalan göçmen çocukları, başarılı olsalar dahi İranlıların yararlandığı ve kazandığı imkân ve koşullara erişememekten şikâyetçi oldukları görülmektedir. Bütün bunların yanı sıra kalabalık ailelerde öğrenci olan bireylerin çalışmak zorunda kaldıkları, bu durumun da eğitimlerini olumsuz etkilediği dile getirilmiştir.

Ben okumuyorum ama okuyan kardeşlerimin uyumdan çok yaşadıkları sıkıntı ekonomik. Çünkü hem çalışıp hem okumak zorundalar. Bir dönem okula gidip, bir dönem çalışıyorlar. (MK20)

En büyük sorun, İranlılarla aynı imkân ve koşullara sahip olmamamız. Örneğin bir göçmen ve sığınmacı olarak biz çok başarılı dahi olsak, İranlıların katılmış olduğu yetenek ve bilgi yarışmalarına katılamıyoruz. Onların başarılı öğrencilerinin almış oldukları yardım ve bursları alamıyoruz. (MK21)

Ben İran devlet okuluna gitmedim. Gönüllü Afgan öğretmenlerin cüzi miktarlar karşılığı ders verdiği özerk okullar var, oraya gidiyordum

ama onu bile maddi imkânsızlıktan dolayı bırakmak zorunda kaldım. Örneğin ben okul aidatını ödemediğim için sınav olurken öğretmen tarafından çağrılıp eve gönderildim. Parayı bulup getirene kadar da sınav bitti. Tekrar katılamadığım için arkadaşlarımdan geri kaldım ve okulu bırakmak zorunda kaldım. O yüzden okulla ilgili iyi hatıralarım yok. (MK4)

Ben burada lise üçü ve dördü okudum. Lise ikiye kadar Kabil'de okumuştum. İngilizcem çok iyiydi ve ben ülke genelinde düzenlenen yabancı dil sınavlarına katılmak istiyordum. Öğretmenler izin vermediler. Afganistanlıların her türlü yetenek sınavına katılması burada yasak. Bu yüzden okuldan soğudum, üniversiteye devam etmememin bir sebebi de bu tür sorunlardı. (MK12)

Ayrımcılık. Maalesef İranlıların sahip olduğu eğitim haklarına biz sahip değiliz. Örneğin biz liseyi okurken, sınıfta 8 Afgan öğrenciydik. Sadece o yıl meslek liselerine gitme izni verildi ve bir dahaki sene bu tekrar kaldırıldı. Afganistanlıların meslek liselerine gitmesi de yasaktır. (MK16)

Buradaki eğitim sistemi çok yıpratıcı. Yani eğitim sistemindeki ayrımcılık, bizi okula kabul edinceye kadar yaşattıkları zorluklar ve geciktirmeler vb. durumlar. Afganlı gençler çok zeki olmalarına rağmen bu ayrımcılıktan dolayı eğitimle ilgili birçok sıkıntı yaşıyorlar. Mesela birincilik dereceleri olmalarına rağmen, Afgan öğrenciler devletin başarı derecesi yüksekokullarına gidemiyorlar. Ben böyle bir devlet okuluna kabul edildim ve yaptıkları tek şey senin bu kabul belgeni dosyana koyacağız ve orada duracak demeleri oldu. Sadece bu. Afganlı olduğun için bu okula gidemezsin dediler. Bu okullar eğitim düzeyleri bakımından daha yüksek ama Afganlılar göçmen oldukları için bu okullara gidemiyorlar. (MK23)

Genel olarak çalışmamızda elde edilen verilerden de anlaşılacağı gibi, göç sürecinden en fazla etkilenip, yıpranan şüphesiz çocuklardır. Çocukların bu süreci anlamlandırması ve bu sürecin zorluklarına katlanmaları yetişkinlere göre daha zor görünmektedir. Göç, çocuk ve ergenlerin ruh sağlığında çeşitli tahribatlara sebep

olabilmekte ve çeşitli riskler içermektedir. Göçe maruz kalan çocuk ve ergenlerde özellikle okul ortamında uyum sorunları oluşabilmekte ve bu durum çocukların eğitim başarısını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çocuklar açısından kültürel uyum sürecinin ve sosyal değişimin en bariz yaşandığı ortamlardan biri okullardır. Zira okullar göçmen çocukların baskın kültür ile doğrudan karşı karşıya kaldığı yegâne ortamlardan biridir (Akdovan, 2020).

Ben dul bir kadınım. Çocuklarıma hem annelik hem de babalık yapıyorum ama bu yeterli olmuyor. Okulda çocuklarımı koruyamıyorum. Oğlumun okulla ilgili yaşadığı sorunlar beni çok etkiledi. İranlı bir arkadaşıyla kavga etmişti. Arkadaşları onu dövmüş ve onu koruyacak kimsesi olmadığı için sürekli döveceklerini söylemişlerdi. Oda çok kötü etkilendi ve tüm ısrarlarıma rağmen bir daha okula gitmedi. O günden beri içine kapanmış ve hiç kimseyle konuşmuyor. (MK6)

Oğlum okula gidiyor. İlkokul ikinci sınıf öğrencisi. Daha yeni yeni Afgan olduğunu anlıyor. Bana; "Baba biz burada dünyaya geldik neden bize Afgan diyorlar" diye soruyor. Ciddi bir uyum problemi yaşamıyor ama kendisinin Afgan olduğu tekrarlandıkça, ilerde okuldan soğumasından korkuyorum. Çünkü burada Afgan kelimesi bazen hakaret anlamında da kullanılabiliyor. (MK22)

Okulda bana saygısızlık yapanlara saygılı ol dediğimde; sen sus! Sen salaksın! Afgan'sın! Diyorlar. Burada Afgan'sın kelimesi hakaret amaçlı kullanılmakta. (MK29)

Sonuç olarak eğitim hakkı tüm göçmen, sığınmacı, geçici koruma statülü bireyler için bir hak olarak uluslararası sözleşme ve direktifler içerisinde yer almasına rağmen, katılımcıların yanıtları incelendiğinde İran'da bu konuda ciddi problemlerin yaşandığı ve yetkililerin de eğitim konusunda göçmen öğrencilerin başarı ve yetenekleriyle yeteri kadar ilgilenmediği görülmektedir. Bu durum daha önce de belirttiğimiz gibi göçmenlere ev sahipliği yapan ülkelerin eğitimle ilgili politikalarıyla ilgili bir durum. İran uzun yıllar boyunca bu konuda uluslararası politikaları uygulamak yerine yerel ve ülke özelinde politikalar geliştirmiş ve oturum izni olmayan göçmen çocuklarının 2017 yılına kadar İran eğitim kurumlarında eğitim görmeleri engellenmiştir. 2017 yılında geçici bir yasa ile göçmen çocuklar ilk-orta ve lise

eğitimlerini İran devlet okullarında, İranlı öğrencilerle birlikte almaya başlamışlardır. Sonuç olarak yıllardır özerk okullarda bir nevi dışlanarak okuyan göçmen öğrencilerin bir anda devlet okullarında eğitim almaya başlamaları, doğal olarak bazı sorunlar yaşamalarına sebep olmuştur. İran'da birçok alanda göçmenlere karşı duyarlı davranılması konusunda birçok faaliyet (Tv. Programları, Sinema filmleri, bildiri ve reklamlar gibi) yapılmaktadır. Ancak yine de göçmen nüfusun yoğunluğunun yol açtığı birtakım problemler, yerli toplumda bazı tepkilere neden olabilmektedir. Özellikle birçok zorlukla mücadele etmek zorunda kalan çocuk göçmenlerin, okulda karşılaştıkları psikolojik baskılarda eklenince hayatları daha da çekilmez bir hale gelmektedir. Öte yandan İran'ın resmi okullarında, İranlı öğrencilerle birlikte göçmen çocuklarının eğitim almalarının önü geçici olarak kanunlaşmamış bir tasarı ile açılmış olsa da uzun vadede sorun teşkil edecek gibi görünmektedir.

3.2.6.3. Sağlık Problemleri

Göçmenler gitmek istedikleri ülkeye ulaştıktan sonra sığınma başvuru süreçleri hem çok uzun zaman almakta hem de sonucun olumlu ya da olumsuz olacağı konusunda da büyük bir belirsizlik söz konusu olabilmektedir. Bu süreçte göçmenler sık sık ikametgâhlarını değiştirdikleri için sosyal izolasyon yetersizliği gibi durumlarla karşılaşabilmektedir. Bu şartlar altındaki göçmenler, önlerine daha nasıl zorluklar çıkacağı konusunda da belirsizlikler içerisinde oldukları için hayatta kalma mücadelesi içine girmektedir. Kendi ülkelerindeki deneyimleri ve ev sahibi ülkede karşılaşabilecekleri sorunlar genel olarak kırılgan durumda olan göçmenlerin zihinsel ve fiziksel bozukluklar açısından risk altına girmeleri sonucunu doğurabilmektedir. Göçmen nüfus için sağlık hizmetlerine erişimin geliştirilmesi sadece temel bir insani hak değil, aynı zamanda bir bütün olarak insanlar için de temel bir fayda sağlamaktadır. 2015 tarihli bir literatür tarama çalışmasında, yazarlar belgelenmemiş göçmenlerin sağlıkla ilgili karşılaştıkları engelleri üç başlıkla vermişlerdir: İlk olarak hedef ülkelerin erişim kısıtlamaları ve bakım türü dâhil olmak üzere yasa ve politikalardaki sorunlar başta gelmektedir. İkinci olarak İdari ve kayıt sistemleri ile bürokratik engeller ve nihayetinde bireysel düzeydeki engeller ortaya çıkmaktadır. Üçüncü olarak ise göçmenlerin sınır dışı edilme, damgalanma ve sermaye eksikliğine bağlı engeller gelmektedir (Hacker vd. 2015).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 25. maddesine göre; herkesin yiyecek, giyecek, barınma, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dâhil olmak üzere sağlığı temin edecek uygun bir hayat sürme hakkı vardır (UNICEF, 1948). Aynı zamanda Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin, 2006 yılında yayınladığı Düzensiz Göçmenlerin İnsan Hakları başlıklı kararnamede ise kayıtsız göçmenlerin hakları tanımlanmaktadır. Buna göre devletler, kayıtsız göçmenlere yönelik acil sağlık hizmeti sunumunun yanı sıra çocuk, engelli, gebe ve yaşlılar gibi özellikli grupların sağlık ihtiyaçlarını da karşılayacak şekilde bütüncül bir sağlık hizmeti sunmalıdır (Assembly, 2006).

Ülkeler sağlık hizmetlerinin planlanmasında, tüm göçmenlere eşit ve ayrımcılığa izin vermeksizin sunulması, riskli gruplara özelleşmiş hizmetler verilmesi gibi evrensel ilkeleri gözetmek zorundadır (Demir, vd. 2016). Buna rağmen göçmenlere yönelik sağlık hizmetleri sunumu, ülkelerin göç ve göçmen sağlığı politikaları çerçevesinde farklılık göstermekle birlikte gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere olması gereken düzeyde değildir. Göçmenler dünya genelinde, temel ve koruyucu sağlık hizmetleri ile tanı ve tedavi edici hizmetlere erişim noktasında ciddi sorunlar yaşamaktadır (Karadağ ve Altıntaş, 2010). Ayrıca, göç edilen ülkenin sağlık sistemi hakkındaki bilgi yetersizlikleri, dil farklılığı ve beraberindeki iletişim sorunları da göçmenlerin sağlık hizmetlerine ulaşımını olumsuz etkilemektedir.

3.2.6.3.1. Göçmenlerin Van'da Ön plana Çıkan Sağlık Problemleri

Çalışmamızı yaptığımız 2019 Nisan ve mayıs aylarında Türkiye'de yaşayan göçmenlerin tamamının sağlık sigortası bulunduğu için, sağlık güvencesi ile ilgili bir sorun yaşamadıklarından, katılımcıların tamamı bu konuda bir sorun yaşamadıklarını sadece hastanelerde sorunlarını detaylı bir biçimde anlatamadıklarından, mütercim sorunu yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Alan çalışmasını yürüttüğümüz 2019 yılındaki göçmenlere yönelik sağlık yönetmenliğine göre tüm göçmenler sağlık sigortası kapsamında yer aldığı için, katılımcıların tamamı sağlık güvencelerinin olduğunu ve bu anlamda herhangi bir problem yaşamadıklarını, sadece hastanelere yönelik Göç İdaresi vb. resmi kuruluşların tercüman yetersizliğinin olduğunu dile getirmişlerdir.

Göç alan ülkelerde sağlık kuruluşlarının yetersiz olması, ekonomik sorunlar, sağlık sigortalarının olmaması gibi durumlar göçmenlerin hem psikolojik hem de

fiziksel anlamda rahatsızlıklar yaşamalarına sebep olmaktadır. Hal böyle olunca göçmenler ciddi sağlık sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Birçok ülkenin yetersiz olmasına rağmen göçmenler için düzenledikleri belli bir sağlık sistemi bulunmaktadır. Türkiye'de de bu konuda ciddi bir yol kat edilmiş ve göçmenlerin sağlık sorunlarını karşılayacak gelişmiş bir sistem kurularak ciddi sorunların oluşması engellenmiştir.

Geçici Koruma Yönetmeliğinin 27. Maddesi Sağlık hizmetleri başlığında yabancılardan; Temel ve acil sağlık hizmetleri ile bu kapsamdaki tedavi ve ilaçlardan hasta katılım payı alınmayacağı belirtilmiştir. İkinci ve üçüncü basamakta sunulan sağlık hizmetleri de dâhil olmak üzere, sağlık hizmeti bedelleri; Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından genel sağlık sigortalılar için belirlenmiş olan sağlık uygulama tebliğindeki bedeli geçemeyeceği, sunulan sağlık hizmeti bedeli, Sağlık Bakanlığı kontrolünde, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından genel sağlık sigortalıları için belirlenmiş olan sağlık uygulama tebliğindeki bedeli geçmeyecek şekilde AFAD tarafından ödeneceği belirtilmiştir. Geçici korunanlar acil ve zorunlu haller dışında, özel sağlık kuruluşlarına doğrudan başvuramayacakları belirtilmiştir (GİD, 2021).

Türkiye'ye göç eden göçmen/sığınmacıların sağlık giderlerinin karşılanması yasalarla güvence altına alınmış ve buna ilişkin yasal düzenlemeler uygulamaya konulmuştur. Uygulanmaya başlanan başlıca yasal dayanaklar; 5510 Sayılı Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, AFAD Yönetmeliği, 2013/8 sayılı AFAD Genelgesi, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Geçici Koruma Yönetmeliği, Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar, AFAD –Sağlık Bakanlığı Protokolü, Göçmen Sağlığı Merkezleri/Birimlerine Dair Yönerge, 2015/8 sayılı Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Genelge şeklinde düzenlemeler yer almaktadır (Mevzuat).

Özellikle bilinmesi gereken bir diğer konu sığınmacıların hastanedeki işlemleri ile ilgilidir. 5510 Sayılı Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunun 60. maddesinde; ikametgâhı Türkiye'de olan kişilerden, uluslararası koruma başvurusu veya statüsü sahibi ve vatansız olarak tanınan kişiler, genel sağlık sigortalısı sayılır. Hastanelerde taburcu işlemleri, Sağlık Bakanlığı'nın 9608 sayı 16.05.2005 tarihli Yataklı Tedavi Kurumlarında İşletme Yönetmeliği Değişikliği Genelgesi'ne göre;

yataklı tedavi kurumlarında muayene ve tedavi görerek hastane ile ilişiği kesilen hastaların döner sermaye ile ilişiğinin kesilememesi halinde hasta veya yakının fatura muhteviyatı hakkında bilgilendirilerek taburcu işleminin yapılarak hastaların insan haklarına aykırı olan rehin tutulması veya rehin kalması kesin olarak yasaklanmıştır (5510 Sayılı Kanun).

Türkiye'de göçmenlerin sağlık konusundaki bütün sorunlarının çözümü gerekli devlet politikası çerçevesinde ele alınmıştır. Özellikle kadın ve çocuk sağlığı üzerine önemli adımlar atılmış ve atılmaya da devam edilmektedir. Türkiye'de bulunan göçmenler, başta anne ve çocuğun sağlığının korunması için Türkiye vatandaşlarının da yararlandığı bebek, çocuk ve ergenlere yönelik sunulan bağışıklama, tarama ve izlem hizmetlerinden aynı şekilde yararlanmaktadır. Göçmenlerin tüm işlemlerinde, başta çocuk yararı gözetilerek Çocuk Koruma Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri uygulanmaktadır. Ülkemizdeki doğurganlık çağında kadınlara yönelik kadın izlemi, gebelik izlemleri ve aile planlaması hizmetlerinin tümü geçici koruma altındaki kadınlara da aynı şekilde sunulmakta ve şiddet mağduru kadınlar ile insan ticareti mağduru olanlar hakkında ilgili mevzuat çerçevesinde gereken tedbirler alınmaktadır.

3.2.6.3.2. Göçmenlerin Meşhed'de Ön Plana Çıkan Sağlık Problemleri

Meşhed'de yaşayan Afgan göçmenlerin sağlıkla ilgili problemleri diğer ülkelerdeki göçmenlerinkinden farklılık arz etmemektedir. Ancak sağlığa erişim koşullarında en azından Türkiye'deki göçmenlerinkinden farklı bir durum söz konusudur. Genel olarak İran'da özellikle de Meşhed'de yaşayan Afgan göçmenlerin sağlıkla ilgili yaşadıkları problemler oradaki yabancılık statülerine göre değişiklik arz etmektedir. Şöyle ki; Pasaportlu Göçmense ve oturum izni varsa, İran'daki bütün hastanelerde uzun süre tedavi gerektirmeyen hizmetleri, oturum izniyle aldığı sağlık sigortası çerçevesinde karşılanmaktadır. Eğer BMMYK'nın verdiği Mavi Kartlı (Kart-ı Amayiş-İkamet Tezkeresi) Mülteci statüsündeyse ve ciddi bir kronik rahatsızlığı ve acil tedavi gerektiren ciddi bir rahatsızlığı var ise, devletin ve BMMYK'ın giderlerini karşıladığı ve belli hastanelerde geçerliliği olan sağlık kartıyla tedavi edilebilmekte ve sağlık hizmetlerinden karşılıksız faydalanabilmektedir. Eğer göçmen hem pasaportsuz hem de BMMYK'nın güvencesi altında değilse ve sadece Kafa Kâğıdı yerine geçen

geçici oturma iznine tabi ise, sadece doğum vb. acil sağlık durumları için bulundukları bölgedeki hastanelerde ve tüm sağlık ocaklarında, sağlık hizmetlerinden hiçbir bedel ödemeden faydalanabilmektedir. Bunun dışında kalan, yeni gelmiş ve hiçbir belge ve oturum iznine sahip olmayan belirsiz statüdeki göçmenler ise, bir önceki Kafa Kâğıdıyla olanlarınkine benzer duruma tabidirler. Görüşme yaptığımız birkaç kişi dışındaki göçmenlerin tamamı, BMMYK güvencesi altında olmayan göçmenlerden oluşmakta ve bu göçmenler pasaportlu oturum iznine sahip olsalar bile, pahalılığından dolayı sağlık sigortasını alamadıkları için sadece ilk ve acil sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanabilmektedir. Bunun haricinde göçmenler sağlık hizmetlerinde bölgede ve Meşhed'de bulunan hayır kuruluşlarının yardımlarıyla tedavi edilmektedirler. Hem İran'ın genelinde hem de Meşhed'de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) eğitim, geçim kaynakları ve sürdürülebilir çözümler alanlarında mültecilere erişim, destek ve yardımı genişletmek için hükümet, yerel ve uluslararası STK'lar, BM kuruluşları ile birlikte toplum temelli birçok iş birliği yapmaktadır. Sağlık konusunda da bu kuruluşlarla iş birliği içinde göçmenlere hizmet vermeye çalışmaktadır. (İran'da alandaki STK'lardan birinde çalışan bir yetkili ile yapılan görüşmeden elde edilen bilgilere dayanmaktadır).

Hem Türkiye hem de İran'daki Afgan göçmenlerin sağlık ihtiyaçları da dünyadaki diğer göçmenlerin sağlık gereksinimlerinden farklı değildir. Mevcut istatistiklere göre, İran İslam Cumhuriyeti'nde yaşayan 3 milyonu aşkın Afgan göçmenin yaklaşık 1,5 milyonu yasadışı olarak ülkede yaşamaktadır. İran'daki 3 milyondan fazla Afgan göçmenin ücretsiz sağlık hizmeti, devlete ağır bir yük getirmekte ve insan hakları örgütleri de bu konuda İran'a yeterli yardımı sağlamamaktadır. Tahminlere göre, ülkede yılda yaklaşık 10 milyar tümen (Yaklaşık 500 bin dolar), göçmenlerin sağlık hizmetleri için harcanmaktadır. Bu, BMMYK'nın sağlık hizmeti için sağladığı hizmetin yaklaşık dört katıdır. 2017 yılında yayınlanan istatistiklere göre, İran'daki 124.000'den fazla Afgan vatandaşı sağlık sigortası programına kaydolmuştur. Bu göçmenlerin tüm masrafları Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından karşılanmaktadır. Bu sigorta, yatan hasta hizmetleri, klinik hizmetleri ve ayakta tedavi hizmetlerini kapsamaktadır ve sadece Sağlık Bakanlığı'nın himayesindeki devlet hastanelerinde mevcuttur. Korunmasız kişiler ve özel hastalar için bir yıllık sağlık sigortasının maliyeti yaklaşık 4500 tümendir (Yaklaşık 2000

dolar). Ancak kayıt dışı Afgan göçmenlerin durumu belirsizdir. İlke olarak, oturum izni almayan Afganlar sağlık sigortasına kaydolamazlar, bu nedenle halk sağlığı hizmetlerine sınırlı erişimleri vardır (Zahedi, 2020). Yaklaşık 1,5 milyon Afgan göçmenin yasadışı statüsü sağlık sigortasına erişmelerini engellemekte ve böylece sağlık hizmetlerine erişimini kısıtlamaktadır. Bu durumun vahameti çok sayıda Afgan kaçak göçmenin yaralanma riski nispeten yüksek olan inşaat vb. gibi zor ve tehlikeli işlerde (Sepehrdoust, 2012) çalıştığı düşünüldüğünde anlaşılmaktadır:

Sağlık sigortam yok. Pasaportum var. Bizim için sağlık sigortası masraflı bir şey. Bildiğim kadarıyla sığınmacı kartı olanlar için mümkün. Ama o da bireysel yapılmıyor ya ailenin tamamı sigortalı olmak zorunda ya da hiçbiri. Bu durumda çok maliyetli oluyor bizim için. (MK1)

Sağlık sigortamız var ama herkesin gitmesi gereken hastane ayrı. Benim üç engelli çocuğum var ve gitmem gereken hastane ta Meşhed'in öbür ucunda. İki araç değiştirmem gerekiyor oraya gidebilmem için. Orası için vereceğim yol param bile olmuyor çoğunlukla. O yüzden ben bu sağlık kartından istifade edemiyorum. (MK7)

Sağlık sigortamız ve bu anlamda hiçbir güvencemiz yok. Biz yasa dışı olarak giriş yaptık, sağlık sigortası için oturum izni almak gerekiyor ve oda çok maliyetli. Üç yaşındaki yeğenimin göbek fıtığı vardı. Bir devlet hastanesine götürdüler. Ücretli muayene olması gerekiyormuş ama para olmadığı için abimler sonra vereceğiz demişler. Yeğenimi hastaneye yatırıp, ameliyat etmişler. Ancak abim bir buçuk ay boyunca para bulamadığı için, yengem ve yeğenime hastaneden çıkış izni vermemişler. İki hafta sonra abim parayı borç harç denkleştirip, yengemleri hastaneden çıkarabildi. (MK16)

3.2.6.4. Göçmenlerin Çalışma İzni ve İş Piyasasına Erişim Problemleri

Bu bölümde Türkiye ve İran'da özellikle Van ve Meşhed'de yaşayan Afgan göçmenlerin, çalışma izni ve iş piyasasına erişimde yaşadıkları yasal ve yasal olmayan sorunların neler olduğu ele alınmış ve iş bulma konusunda hangi sorunlarla karşılaşıyorsunuz sorusu çerçevesinde bir değerlendirme yapılmıştır.

Göçmenlerin göç ettikleri ülkelerdeki işgücü piyasası ve ekonomik politikaları üzerinde ciddi etkileri olabilmektedir. Özellikle niteliksiz iş gücü olarak görülen göçmenler, göç ettikleri ülkede yerli halkın çalışmak istemediği birçok iş sahasında düşük ücret ile çalışmaya razı olmaktadırlar. Bu durum bir yandan bu alanlardaki boşlukları ucuz iş gücü sayesinde doldurarak ülke ekonomisinin kalkınmasına katkıda bulunurken, diğer yandan bu işlerde ucuz ücret karşılığında çalışmak istemeyen yerli niteliksiz iş gücü piyasasının tepkisini çekebilmekte ve itirazlara sebep olabilmektedir. İşverenlerin az ücret, sigortasız işçi çalıştırma isteği de niteliksiz göçmen arayışını tetikleyebilmektedir. Dolayısıyla göçün, bir ülkede işgücü piyasasını nasıl etkilediği ve göçmenlerin işgücü piyasasında yaptıkları işlerin ve çalışma koşullarının neler olduğu, göç çalışmalarında incelenmesi gereken önemli bir alanı oluşturmaktadır.

Göç edenlerin gittikleri yerde karşılaştıkları en büyük problemlerden biri kuşkusuz ekonomik sorunlardır. Göçmenler genellikle göç ettikleri ülkelerin ekonomisine olumlu katkıda bulunmalarına rağmen, istihdam problemiyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Memişoğlu, Yiğit, 2019;46). Bu gibi problemlerin önüne geçebilmek amacıyla Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından göçmen işçilerin haklarını güvence altına almak ve onlara yönelik kötü uygulamaları önlemeyi amaçlayan 97 sayılı İstihdam sözleşmesi ve 143 sayılı "Göçmen İşçiler Hakkındaki Sözleşmesi" imzalanmıştır (Alpar, 2000;1). Bu sözleşme hükümlerine göre göçmen işçiler ücret, çalışma süreleri, sendika üyeliği gibi konularda yerli işçilerle eşit hakka sahiptirler (Alpar, 2000;6). Buna rağmen göçmen işçilerin, Göç ettikleri ülkelerde iş piyasasına erişimde birçok yasal düzeyde problemle karşılaştıkları, iş bulmakta zorlandıkları ve genellikle yerli halkın tercih etmediği, düşük ücrete tabi, sosyal ve iş güvenliği olmayan, genelde sağlıklarını riske attıkları ağır işlerde çalıştırıldıkları bilinen bir gerçektir (Civan ve Gökalp, 2011;246).

3.2.6.4.1. Göçmenlerin Van'da Çalışma İzni ve İş Piyasasına Erişimi

Genel olarak Türkiye'de yaşayan yabancıların çalışmak için çalışmaya başlamadan önce çalışma izni almaları gerekmektedir. Çalışma izni ÇSGB tarafından, bakanlığa yapılacak çalışma izni başvuruları, bir işyeri veya işletme üzerinden işveren tarafından yapılmaktadır. Yabancıların istedikleri herhangi bir işyerinde çalışabilmesine imkân veren bir izin sistemi mevcut değildir. Bir yabancı, işveren

olmaksızın kendisi çalışma izni başvurusunda bulunamamaktadır (https: //www.csgb.gov.tr/uigm/sikca-sorulan-sorular/)

Yabancıların Türkiye'deki çalışmalarının izne bağlaması ve bu yabancılara verilecek çalışma izinleri ile ilgili kanun maddelerinin esasları açıkça belirtilmiştir. 4817 sayılı Kanun; 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 29 uncu maddesinin ikinci cümlesi ile 5680 sayılı Basın Kanununun 13 üncü maddesi ve 231 sayılı Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğünün Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin kapsamına giren Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşlarınca kanunla verilen yetkiye dayanarak çalışma izni verilen veya istihdam edilen ve karşılıklılık ilkesi, uluslararası hukuk ve Avrupa Birliği hukuku esasları dikkate alınarak çalışma izninden muaf tutulan yabancılar dışında, Türkiye'de bağımlı ve bağımsız olarak çalışan yabancıları, bir işveren yanında meslek eğitimi gören yabancıları ve yabancı çalıştıran gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktadır. Türkiye'nin taraf olduğu ikili ya da çok taraflı sözleşmelerde aksi öngörülmedikçe, yabancıların Türkiye'de bağımlı veya bağımsız çalışmaya başlamadan önce izin almaları gerekir. Ülke menfaatlerinin gerekli kıldığı hallerde veya mücbir nedenlere bağlı olarak, çalışmaya başlamadan önce ilgili makama bilgi vermek koşuluyla, çalışma süresi bir ayı geçmemek ve Bakanlık onayı alınmak suretiyle çalışma izni işe başladıktan sonra da verilebilmektedir (Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 2021). Https: //www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4817.pdf

Afgan Göçmenlere İlişkin Bitlis İli Tatvan İlçesi Gözlem Raporunda (2020) Türkiye'ye kendi ülkelerinden veya göç ettikleri ikinci ülkelerden yaşadıkları bazı nedenlerle sığınma talep eden kişiler şartlı mülteci kapsamında değerlendirilmektedir. Şartlı mülteci kapsamında kalmak zorunda kalan Afgan göçmenlere belli zaman aralığında Türkiye'de kalmaları için izin verilmektedir. Afgan göçmenlere Avrupa'dan ve Suriye'den gelen göçmenlere kıyasla daha ağır kısıtlamalar uygulamaktadır. Kısa süre için şartlı mülteci statüsünde bulunan Afgan Göçmenler seyahat hürriyeti ve istihdama erişim sorunları yaşayabilmektedirler (Bitlis İli Tatvan İlçesi Gözlem Raporu, 2020).

Çalışmamızda, Van'da yaşayan ve göçmen kartı bulunan katılımcıların genel olarak kafe ve restoranlarda, genel temizlik işlerinde, inşaat işleri, tarım ve hayvancılıkla ilgili nitelik istemeyen işlerde çalıştıkları görülmektedir. Göçmen olsa

dahi çalışma izinleri bulunmadığından birçok işte çalışamayan göçmenler, yetkililerin özellikle vasıf gerektirmeyen işlerde çalışmalarına göz yumduğunu ve bu konuda sıkıntı yaşamadıklarını dile getirmişlerdir. Zira göçmenlerin düşük ücret karşılığında yaptığı birçok işi yerli çalışanlar ya ücreti yetersiz bulduğundan ya da işi beğenmediğinden yapmamaktadırlar.

Devlet idaresindeki işler dışında her işi yapabiliyoruz. Devlet bu işlerle ilgili bir sıkıntı çıkartmıyor ve yetkililer de göz yumuyor. Ancak kendi mesleklerimize yönelik işler bulmak çok zor. (VK1)

Burada çalışmak için göçmen kartına sahip olmak gerekiyor. Eğer göçmen kartınız varsa, resmi ve idari işler dışında, daha çok vasıfsız işçilerin çalıştığı günü birlik işlerde çalışabiliyoruz. (VK3)

Burada göçmen kimliğiniz varsa genelde restoranlarda, inşaatlarda ve mağazalarda çalışabiliyorsunuz. Bu işlerin yanı sıra temizlik, aşçılık, bulaşıkçılık da yapabiliyorsunuz. (VK7)

İş sahası açısından Türkiye'nin diğer büyük şehirlerine oranla yetersiz bir altyapıya sahip olan ve geçim kaynağı daha çok tarım ve hayvancılığa dayanan Van'da göçmenler açısından farklı iş sahalarında çalışabilmek sorun haline gelebilmektedir. Özellikle çalışma izinleri bulunmadığından, zar zor bulup çalıştıkları işlerde de yakalanıp, cezalandırılma riskiyle karşı karşıya kalabilmektedirler.

Daha çok temizlik ve benzeri işlerde çalışabiliyoruz. Başka işlerde çalışmak zor maalesef. Hem izin gerekiyor hem de iş bulmak zor. (VK4).

Burada yaşayan göçmenlerin genelde çalışma izni yok. Ya kaçak çalışıyorlar ya da kâğıt toplayıcılığı gibi izin istemeyen işlerde çalışıyorlar. Kaçak çalıştığımız her işte devlet tarafından yakalanırsak, kaçak çalıştığımız için cezalandırılıyoruz. (VK15)

Zor, burada kimsenin çalışma izni yok. Göçmenler kaçak çalışıyorlar. Daha çok restoranlarda ya da bulaşık yıkayıcılığı gibi işlerde çalışıyorlar. (VK16)

Çalışma iznimiz yok, kaçak olarak çalışıyoruz. Kaçak olarak bulduğumuz işleri de zar zor buluyoruz. (VK18)

Sonuç olarak, Van'da yaşayan katılımcıların genel olarak çalışma izni (göçmen kartı) olan ve olmayan olarak ikiye ayrıldıkları görülmektedir. Çalışma izni (göçmen kartı) olanların kamu hizmetleri dışındaki tüm işlerde çalışabildikleri görülüyor. Göçmen kartı olmayan ya da henüz alamayan göçmenlerin çalışma konusunda diğer göçmenlere nazaran daha çok zorluk yaşadığı anlaşılmaktadır.

3.2.6.4.2. Göçmenlerin Meşhed'de Çalışma İzni ve İş Piyasasına Erişimi

Hâlihazırda İran'da yaşamakta olan Afgan göçmenlerin çalışma şartları ve iş piyasasına erişim şartları, çalışma bakanlığının yayınladığı; Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmeliğin 120 ve 121. Maddelerinde açıkça dile getirilmiştir. Buna göre bu maddelerin içeriğindeki şartlara uymayan göçmenlere çalışma izni verilmemekte, dolayısıyla kaçak çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu maddelere göre; Yabancı uyruklu vatandaşların, yasaya uygun olarak giriş vizesi olmadan İran'da çalışmaları yasaktır. Yasaya uygun giriş vizesi ve çalışma izni olsa dahi, 121. Maddenin;

A-fıkrasına göre; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca belirlenen işler için, İranlılar arasında benzer eğitim ve uzmanlığa sahip çalışmaya gereksinimi olan insanların olmaması gerekiyor.

B- Fıkrasına göre; Yabancı uyruklu kişinin istihdam edilmek için yeterli bilgi ve uzmanlığa sahip olması gerekiyor.

C-Fıkrasına göre; Yabancıların sahip olduğu eğitim ve uzmanlığın, ilk olarak İranlı işçileri yetiştirmede kullanılması ve sonraki aşamada çalışma fırsatına sahip olması gerekir (Mevzuat).

İran'a göç eden Afganların büyük çoğunluğunun kaçak yollardan ülkeye giriş yaptığı ve aynı zamanda büyük çoğunluğun eğitimsiz ve vasıfsız olduğu gerçeği göz önüne alınırsa, göçmenlerin çalışma koşulları ve iş imkânlarına erişim zorlukları daha iyi anlaşılacaktır.

1979–92 yılları arasında, İran'a göç etmiş Afganların çoğuna İran Devleti tarafından mavi kartlar verilmiştir. Mavi kart sahiplerine yasal olarak İran'da kalma izni de verilmiştir. 1995 yılına kadar mavi kart sahiplerine sağlık, gıda, ücretsiz ilk ve

orta öğretim hakkı verilmiştir. Ancak Afganların kendi işletmelerine sahip olmaları ya da sokaklarda seyyar satıcılar olarak çalışmaları yasaklanmıştır (Shavazi, 2005). Bu yasaklar eğitim hariç, çalışma ve sağlık alanıyla ilgili bugün de geçerliliğini korumaktadır.

Meşhed'le ilgili katılımcıların büyük çoğunluğu, İran'da çalışabilmek için öncelikle çalışma izninin gerektiğini ve çalışma iznini almalarının da çok zor olduğunu dile getirmişlerdir. Çalışma iznini oturum izniyle beraber ücret karşılığı alsalar dahi düzgün bir iş bulamadıklarını sadece temizlik, inşaat, kanalizasyon işleri vb. niteliksiz işlerde çalışabildiklerini söylemişlerdir. Ayrıca çalışmak için öncelikle çalışma izni gerektiğini ve çalışma iznini almalarının da çok zor olduğunu dile getirmişlerdir. Çoğu vasıfsız ve kaçak olan Afgan göçmenler, düşük ücretler karşılığında ağır ve zor şartlarda çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Çalışma iznini almak baya zor ve alabilen da belirli işler için almakta. İnşaat ya da temizlik işleri gibi. Ciddi kısıtlamalar söz konusu. (MK18)

Bildiğim kadarıyla çalışmak için, çalışma izni belgesi gerekiyor ki bunun içinde hem oturum izni belgesine para vermek gerekiyor hem de oturum izni için verilen paranın iki katını çalışma izni için vermek gerekiyor. Bu yüzden göçmenlerin çoğu sırf bu parayı vermediği için çalışma izni belgesi alamıyor. Bulabildikleri işlerde de izinsiz çalışıyorlar. (MK5)

Öncelikle çalışma izni almamız gerekiyor ki şimdi artık onu da vermiyorlar. O yüzden sözünü ettiğim işlerde bile zar zor çalışıyoruz. Çünkü çalışırken yakalanırsak, kaçak çalıştığımız için günlerce zamanımızı heder edip onların pençesinden kurtulmaya harcıyoruz. (MK20)

Çok zor. Öncelikle çalışma iznimizin olması gerek, çalışma izni olsa dahi her işte çalışılamıyoruz. Örneğin ben kendi işimde asla terfi alamam. Sadece bir sigorta şirketinin pazarlamacısı olarak çalışabilirim ve bizimle

ilgili kanunlar böyle olduğu müddetçe sadece bu işin pazarlamacısı olarak kalacağım. (MK9)

Çok zor, ancak çalışma izni aldıktan sonra İranlı bir ortakla bir iş kurup ya da çalışılabiliyor. Burada bir göçmen kendi adına telefon kartı dahi alamıyor. (MK12)

Çalışma izni almak gerekiyor. Alanlar da daha çok kanalizasyon temizleme, çöpçülük, inşaat gibi İranlıların tenezzül etmediği işleri yapıyorlar. (MK27)

İran'ın ambargodan dolayı son dönemde içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar sebebiyle hem yerli iş gücü piyasasında hem de göçmenler arasındaki işsizlik daha da artmış durumda. Öte yandan sermayesi olan Afgan göçmenler de İran'daki yasal prosedürler gereği kendi adına bir iş yeri açmak istese bile bu girişim ya olumsuz sonuçlanmakta ya da çok zor bir süreçten sonra bu talepleri faaliyete geçebilmektedir. Yine göçmenler arasında sermaye sahibi olanların mülk satın alma, mağaza açma hatta telefon hattı almak için güvenilir bir İranlının ismine işlem yaptırmalarının gerektiği, İranlı birinin desteği olmadan bunların hiçbirini yapamadıkları dile getirilmiştir. Tüm bunların yanı sıra kaçak çalıştıkları öğrenildiğinde veya yakalandıklarında sınır dışı edildikleri beyan edilmiştir.

İranlı birinin varlığı olmadan çalışma izni almak mümkün değil bildiğim kadarıyla. Yani bir Afganlı kendisi çalışma izni alamıyor. Ne kendi adına mülk edinebilir ne ev araba sahibi olabilir ne de çalışma izni alabilir. Ama ben bu konuları çok iyi bilmiyorum. Belki de mümkündür ama benim bilgim yoktur. (MK1)

Hayır, çalışma iznimiz yok. Söz ettiğim mağaza sahipleri de bir İranlının adına mağaza açabiliyor ya da başka işler kurabiliyorlar. (MK11)

Çok zor, ancak çalışma izni aldıktan sonra İranlı bir ortakla bir iş kurup ya da çalışılabiliyor. Bir göçmen kendi adına telefon kartı dahi alamıyor. (K.12)

Dediğim gibi bizim iş kurma, iş sahibi olma gibi bir şansımız ve iznimiz yok. Burada çalışmak için de çalışma iznine sahip olmamız gerekiyor. (MK13)

İran'da çalışma koşullarının Afganlar için oldukça zor olduğu ve bunun küçük şehirlerde yaşayanlar için daha da zor ve kısıtlayıcı olduğu anlaşılmaktadır. Öğrenci, çocuk ve gençlerin düşük ücretler karşılığında market, mağaza vb. yerlerde çalışabildikleri görülmektedir. Sonuç olarak göçmenlerin çoğunun kaçak çalışmak zorunda kaldığı, devletin buna bir yere kadar göz yumduğu ancak bazı işlerde yakalandıkları zaman da sınır dışı edilme veya başka ciddi sıkıntılar ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir.

3.2.6.5. İş ve İstihdam Alanları

Göçmen işçiler, dünyanın her yerinde göç veren ve göç alan toplumlara, sağlık sistemleri, bakım ekonomisi, tarım, inşaat ve sürdürülebilir gelişme için hayati öneme sahip diğer sektörlerde önemli ölçüde katkı sağlamaktadırlar.

Günümüz göç olgusu birçok temele dayansa da bunların en önemlilerinden biri ekonomik sebeplerdir. Her yıl dünyanın az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerinden yüzbinlerce insan sırf ekonomik nedenlerden yerini yurdunu terk etmekte ve çalışabilecekleri başka ülkelere göç etmektedirler. Mixed Migration Center (MMC) tarafından Haziran 2020'de yayınlanan "Bilinmeyen Yön: Türkiye'de İlerleyen Afganlar" başlıklı raporda Afgan göçmenlerin ülkelerini terk etmelerinin ana sebeplerinden biri ekonomik nedenler olarak dile getirilmiştir. Yine aynı rapora göre Afganların çoğunun gittikleri ülkelerde inşaat sektörü, çobanlık ve tarım işçiliği, fabrikalar ve tekstil atölyelerinde günlük iş bulabildikleri belirtiliyor. Uluslararası koruma faydalanıcılarının esas olarak tarım ve koyun yetiştirme gibi çalışma izni gerektirmeyen sektörlerde çalıştıkları tespitine yer veriliyor.

3.2.6.5.1. Van'da Afgan Göçmenlerin İş ve İstihdam Alanları

Türkiye'nin hem Van'da hem de Van dışındaki diğer büyük şehirlerinde yaşayan Afgan Göçmenlerle ilgili yapılan çalışmalarda da görüldüğü gibi Afgan göçmenlerin sürekliliği olmayan düşük ücretli, sigortasız, nitelik gerektirmeyen tekstil, marangoz, inşaat, temizlik ve çobanlık gibi emek sömürüsünün yaşanmasına yol açabilecek işlerde çalıştıkları tespit edilmiştir (Doğan, 2019). Yine GAR (Göç Araştırma Raporu) İstanbul'un Hayaletleri: Güvencesizliğin kıyısında Afganlar isimli

raporda İstanbul'da yaşayan Afgan göçmenlerin diğer göçmenler gibi herhangi bir güvencesi olmayan işgücü ve yoğun emek gerektiren zor koşullarda çalıştıklarını belirtmiştir. Araştırmada İstanbul'da yaşayan Afgan göçmenlerin genellikle inşaat, tekstil, tamir atölyesi, imalat ve taşıma, nakliye, araba tamircisi, günlük işçi, bahçecilik, çobanlık, araba yıkama, garsonluk ve çöp / kâğıt toplama gibi işlerde çalıştıklarını belirtmiştir. (GAR, 2021).

Çalışmamızda, bu konuyla ilgili soruya katılımcıların çoğu devletin göçmen kartı verdiği kişilerin, resmi devlet işleri dışında kalan her türlü niteliksiz işte çalışabildiğini ancak bu niteliksiz işlerin de bazen zor bulunduğunu dile getirmiş otel, restoran ve mağazalarda; temizlik, bulaşıkçılık, garsonluk ve satış elemanlığı gibi işlerde çalışabildiklerini bildirmişlerdir. Göçmen kartı olmayanların da kaçak olarak düşük ücretler karşılığında otellerde, restoranlarda, inşaat, temizlik işleri ve çobanlık, bahçıvanlık gibi vasıf gerektirmeyen bazen de terzilik ve kuaförlük gibi mesleki işlerde çalışabildiklerini, yetkililerin buna ses çıkarmadığını belirtmişlerdir. Yine bir kişi sanayide bir kişi de düğün fotoğrafçısı olarak çalıştığını dile getirmiştir.

Devlet işleri dışındaki birçok işte çalışabiliyoruz ve devlet izin veriyor. Burada göçmen kadınlar daha çok temizlik, terzilik, Kuaförlük, mağazalarda satış elemanlığı ya da restoranlarda bulaşıkçılık işlerinde çalışabiliyorlar. (VK3)

Devlet işi dışındaki her türlü işe izin veriliyor neredeyse. Temizlik, geri dönüşüme gidecek çöp ve kartonları toplamak, hamallık, inşaat işleri ve çobanlık gibi. (VK5)

Çalışma izni olmadıkça devlet hiçbir işte çalışmamıza izin vermiyor ama nitelik gerektirmeyen ya da devletle ilgili olmayan alanlarda çalışmamıza da göz yumuyor. Şikâyet olmadıkça bu konuda herhangi bir işlem yapılmıyor. Göçmenler burada genelde restoranlarda, mağazalarda, kuaförlerde ve temizlik işlerinde çalışıyorlar. Ben demir doğramacı olduğum için, genelde sanayide bu alanda iş bulabiliyorum. Ama buradaki göçmen erkekler çalışabildikleri her türlü serbest işte çalışabiliyorlar. (VK15)

Normalde resmi olarak devlet hiçbir işte çalışmamıza izin vermiyor ama genelde göçmenler burada restoranlarda, mağazalarda ya da sanayide yardımcı eleman olarak çalışıyorlar. Her türlü serbest işte çalışabilirim ama ben düğün fotoğrafçısı olduğum için kendi işimi yapmayı tercih ediyorum. Tabi genelde bir Türkiyeli ile birlikte çalışıyorum. (VK18)

Hamallık ve serbest işlerde daha çok çalışabiliyoruz. Bunun dışındaki işlerde çalışmak zor. (VK14)

Restoran, tekstil, karton toplama, plastik vb. geri dönüşüm fabrikalarında işçilik gibi işlerde çalışabiliyoruz. (VK21)

Yukarıda belirtilen işlerin yanı sıra özellikle kadın göçmenlerin Van'da temizlik, satış elemanlığı ve kuaförlerde rahatlıkla çalışabildikleri ve devletin ya da yetkililerin bu alanlarda çalışanlara herhangi bir müdahalede bulunmadığı görülmektedir.

Daha çok serbest işler. Temizlik işleri, satış elemanlığı, restoranlarda komilik gibi işlerde çalışabiliyoruz. (VK1)

Burada göçmen kadınlar daha çok satış elemanı olarak çalışıyorlar. Özellikle kuaförlerde rahat iş bulabiliyorlar. (VK9)

Kadın olduğum için ağır işlerde çalışamıyorum. Sadece ev işleri ve bina temizliği gibi işler bulabiliyorum. Ama bu işler için bile doğru düzgün para alamıyorum. (VK10)

Kadınlar daha çok temizlik işlerinde, restoranlarda, otellerde, terzi yanlarında ve kuaförlerde çalışıyorlar. (VK13)

Temizlik işleri, bulaşıkçılık, bazen garsonluk gibi işlerde çalışabiliyoruz. (VK16)

Van'da yaşayan göçmenlerin çoğunluğunun hizmet sektörlerinde, özellikle nitelik gerektirmeyen restoranlar, inşaat, konut işyeri temizliği gibi işlerde çalıştığı görülmektedir. Az da olsa herhangi bir mesleki niteliği olan bazı göçmenlerin bu

mesleklerini (terzilik, kuaförlük, fotoğrafçılık ve sanayi işçiliği) icra edebildikleri de görülmektedir.

3.2.6.5.2. Meşhed'de Afgan Göçmenlerin İş ve İstihdam Alanları

2012 yılında yapılan bir çalışmaya (Sepehrdoust, 2012) göre: İran'da Afgan Göçmenlerin %80'i imalat, inşaat ve hizmet sektörü gibi alanlarda çalışmaktadır. Bu alanlarda Afgan göçmen işgücünün başlıca tercih nedenleri; Afgan Göçmenlerin yüksek sorumluluk duyguları başta olmak üzere, zor ve tehlikeli işlerde çalışmaya İranlılara nazaran daha hazır olmaları, ucuz iş gücü konumunda olmaları ve son olarak da Afganlara göre daha nitelikli iş gücü olan İranlı çalışanların istihdam zorluğu olarak dile getirilmiştir. Yine 2016'da yapılan bir çalışmaya göre (Vasuki ve Mohseni, 2016): Afgan Göçmen çalışanlarının çoğu inşaat, tarım, imalat ve hizmet faaliyetlerinde istihdam edilmektedir.

Çalışmamızda katılımcıların çoğu, Afgan göçmen erkeklerinin şehirlerdeki tarım, pazar, inşaat vb. alanlarda daha çok fiziki güce dayanan hamallık, çıraklık gibi vasıfsız işçi statüsünde çalıştıklarını ya da hemen hemen ülke genelinde yaygın olan altyapı sorunu yüzünden birçok şehirde hala birebir insan gücüyle yapılan kanalizasyon çalışmalarında ve temizliğinde yer aldıkları görülmektedir.

Dediğim gibi dışarıdaki ağır işlerde. Herhangi bir mesleği olan biri işini yapma hakkına sahip değil. Örneğin bir marangoz burada marangozluk yapma iznine sahip değil. Bir öğretmen, öğretmenlik yapamıyor. Herhangi bir mağaza açan birinin tüm mali giderleri de bir İranlı üzerinden ödeniyor. (MK11)

Aslında hiçbir iş için izin vermiyorlar, ama çok sıkı takip etmedikleri için biz yaşamımızı sürdürebilecek kadar kaçak bir şekilde bulabildiğimiz işlerde çalışmaya çalışıyoruz. Daha çok angarya işlere izin veriliyor. Mesela benim bir arkadaşımın, benim gibi küçük bir dükkânı vardı. Çalışma izni olmasına rağmen kartında inşaat kalfası yazmışlardı. Yani anlayacağınız siz herhangi bir üniversiteden mezun olan uzman biri dahi olsanız, çalışma izniniz ona göre verilmiyor. Daha çok serbest işler için veriliyor. (MK13)

Devlet daha çok serbest ve sıradan işlerde çalışmamıza izin veriyor. Örneğin biz burada istediğimiz herhangi bir işi yapamıyoruz. Mağaza ya da dükkân açamıyoruz. Ancak İranlı bir ortağınız olursa iş kurabiliyorsunuz. (MK16)

Afgan gençlerin daha çok mağaza ve restoranlarda düşük ücretler karşılığında çalışmakta olduklarını, kadınların ise daha çok evlere temizliğe gittiklerini, terzilik ve kuaförlük gibi işlerde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Kadınların daha çok terzilik ve kuaförlük gibi kadınlara yönelik işlerde çalışmalarının ana sebebi, Afgan toplumunun kadınların erkeklerle aynı ortamda çalışmasına izin vermeyen katı kültürel normlarından kaynaklanmaktadır.

Daha çok İranlıların ayak işlerini yapıyoruz. Getir götür işleri, kasiyerlik, kuaför ve berber çıraklığı gibi. (MK3)

Dediğim gibi daha çok İranlıların çalışmadığı ya da maaşını beğenmediği ayak işlerine izin veriliyor. Bunlar dışındaki işlere izin verilmiyor. (MK20)

Bilmiyorum ama kadınlar daha çok terzilik yapıyor. Erkekler de inşaat işlerinde ve kazı işlerinde çalışıyor. (MK6)

Erkekler daha çok serbest işlerde çalışıyorlar, kadınlar da kuaför ve terzilik işleriyle ilgileniyorlar. (MK10)

İran'daki enformel sektör ve özellikle inşaat sektörünün bel kemiğini oluşturan Afgan göçmenlerin, inşaatla ilgili birçok alanda aktif olarak çalıştıkları görülmektedir. Devletin oturum izni olan göçmenlere bu alanlarda çalışmalarına rahatlıkla izin verdiği, çalışma izni olmadan çalışanlara da göz yumduğu görülmektedir. Ancak iş güvenliği olamayan zor ve tehlikeli işlerde çalıştırılan birçok göçmenin oturum izni ve sağlık sigortası bulunmadığından herhangi bir kaza geçirdiğinde kaçak çalışmasından dolayı hiçbir hak iddia edememektedir.

Daha çok inşaat, demir doğramacılık, hamallık, hafriyat gibi işlerde çalışabiliyoruz. (MK5)

İnşaat vb. işler. O da çalışma izni alanlar bu işlerde serbest çalışabilmekte. Olmayanlar kaçak çalışıyorlar. (MK12)

Devlet inşaat işçiliği gibi zor ve niteliksiz işler için izin vermekte, diğer işler için maalesef izin vermemekte. (MK18)

İnşaat işçiliği, hayvancılık, arıcılık gibi işlere izin veriliyor. (MK19)

Daha çok izne gerek olmayan veya nitelik gerektirmeyen, kaçak çalışılabilen işlere izin verilmekte. Daha önce de belirttiğim gibi inşaat, sıvacılık, hamallık vb... (MK21)

Daha çok serbest işçilik ve inşaat işleri için izin veriliyordu. Bu son zamanlarda takı tasarımı gibi işlere de izin veriliyor. Ayrıca terzilik ve berberlik de yapabiliyorlar. (MK22)

Çok iyi ve düzeyli işler değil maalesef. İşçilik, inşaat işçiliği, fabrika işçiliği, fabrika bekçiliği ya da ev temizliği gibi işler için izin veriliyor sadece. (MK23)

3.2.6.6. Çalışma Hayatı

Göç günümüzde kendisi ile birlikte ekonomide, bir taraftan göç eden kesimin içinde bulunduğu şartlar dolayısıyla işgücü maliyetlerini emek arz kaynağının genişlemesi ile düşük ücret düzeyinde aşağı çeken, diğer taraftan yeni ekonomik faaliyet alanlarının doğuşu ve ekonomide tüketim harcamalarındaki artış ile ekonomik canlanmayı meydana getiren özel bir konu haline gelmiştir.

Göçmenlerin, göç ettikleri ülkenin sosyal hayatına entegre olabilmeleri için uzun bir sürenin geçmesi gerekir. Hem sosyal hayata uyum hem de ekonomik özgürlük süreçleri zaman alan süreçlerdir. Özellikle ekonomik açıdan sabit bir gelire ulaşmak hiç de kolay değildir. Çünkü göçmenlere, göç ettikleri ülkelerde az ücret, çok çalıştırma politikaları ile yaklaşılmaktadır. Göçmen işçiler, göç süresince ve göç ettikleri ülkelerde kültürel, sosyal ve ekonomik bakımdan birçok sorunla karşılaşmaktadır. Öncelikle göçmen işçiler ILO (International Labour Organization) Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları ile Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri gibi uluslararası sözleşmelerle kendilerine tanınan haklardan yararlandırılmamakta, göç ettikleri

ülkenin vatandaşlarına göre genelde ücret, çalışma süresi vb. çalışma koşulları açısından olumsuz koşullarla karşılaşmaktadırlar (Gemici, 2016).

Ucuz işgücü olarak görülen göçmenler, emek piyasasındaki geçicilik ve haklar temelindeki eksiklikler, olumsuz çalışma koşulları, düşük ücret, herhangi bir sosyal güvenceye tabi olmama ve kayıt dışı istihdamdan dolayı birçok problemle karşı karşıya kalabilmektedir. Buna rağmen hayatlarını idame ettirmek için çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Göçmenlerin çalışma hayatıyla ilgili yaşadıkları bir başka problem de yerel çalışanlarla ilgilidir. Göçmenler yerli iş gücünden daha az ücretlerle, iş güvenceleri olmadan istihdam edilebildikleri ve yerel halkın iş piyasasındaki bu ucuz işgücü ile rekabet edememelerinden dolayı karşılıklı rahatsızlıklar yaşanabilmektedir (Tılıç ve Bal, 2019: 29).

3.2.6.6.1. Afgan Göçmenlerin Van'da Çalışma Hayatı

Katılımcılar genel olarak Van'da yaşayan göçmen işçilerin sahip oldukları meslek ve almış oldukları eğitim ile yaptıkları işler arasında ilişki bulunmaması, sigortasız çalıştırılmaları, günlük belirlenen çalışma saatlerinin üzerinde çalıştırılmaları, düşük ücretle çalıştırılmaları, çoğunlukla yerli halkın tercih etmediği ağır çalışma koşullarına sahip olmalarından şikâyetçi olmuşlardır.

Yine Van'da yaşayan katılımcılar iş hayatları ile ilgili yaşadıkları önemli sorunlardan birinin özellikle kış aylarında iş bulamama, geçim sıkıntısı ile ilgili herhangi bir yerden destek alamamaları olarak dile getirmişlerdir.

Kışın burada iş olmuyor. Ve insanlar kış boyu evde oturmak zorunda kalıyor. Eğer sağlıklı bir erkeksen, iş bulamasan bile yardım etmiyorlar. Ne gıda yardımı ne de kömür yardımı alamıyoruz. (VK1)

Burada çalışmak çok zor. Çalışma izni gerekiyor ve çalışma izni olsa bile göçmenler sahip oldukları mesleklerde çalışamıyorlar. Sadece ağır işlerde çalışabiliyoruz. Özellikle kışın neredeyse hiç çalışamıyoruz. (VK4)

Katılımcılar zor şartlarda bulabildikleri nitelik gerektirmeyen ağır işlerde çalıştıklarını, çalışma ortamlarında iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin alınmadığını dile getirmişlerdir. Bu ağır işler karşılığında bile çok az ücret aldıklarını, bazen işveren tarafından ücretlerinin verilmediğini, buna itiraz dahi edemediklerini belirtmişlerdir.

Bazı katılımcılarda (genelde bayanlar), dil problemi yaşadıkları için iş bulma girişiminde dahi bulunamadıklarını dile getirmişlerdir.

Çoğunlukla düşük ücretli işlerde çalışıyoruz ve çoğu zaman çalıştığımızın karşılığını alamıyoruz. (VK12)

Burada zor şartlarda ve ağır işlerde çalışmamıza rağmen, para vermiyorlar, verseler de az veriyorlar. Maalesef hiçbir hakta talep edemiyoruz. Çünkü bize bu konuda sahip çıkacak ya da yardım edecek bir kurum yok. (VK18)

Özellikle iş yeri sahipleri hakkımız olan parayı vermiyor. Emeğimizin karşılığı olan parayı istemeye bile çekiniyoruz. (VK20)

Aldığımız maaşların az olması en büyük sorun. Bunu dile getirdiğimiz de ya da itiraz ettiğimiz de ise o az verilen ücreti de vermiyorlar. (VK13)

Ben dil bilmediğim için iş arayamıyorum. Eşim de iş bulamıyor. Hiçbir yerden yardım da alamıyoruz. Eşim yaşadığı için kurumlar da yardım etmiyor. Yardım etmeleri için ya üç çocuğumuzun olması lazım ya da dul olmak gerekiyor, yoksa yardım etmiyorlar. (VK26)

3.2.6.6.2. Afgan Göçmenlerin Meşhed'de Çalışma Hayatı

İran'da, çoğunlukla vasıfsız, eğitimsiz ve kaçak işçilerden oluşan Afgan göçmenler daha çok hamallık, tarım, hayvancılık İnşaat gibi fiziksel güç gerektiren işlerde çalışırken, bunlardan bazıları belediyelerin temizlik ve çöp toplama gibi işlerinin görüldüğü hizmet sektöründe, daha küçük ve genç olanlarınsa dükkânlarda çırak veya satış elemanlığı yaptığı görülmektedir. Bunun yanı sıra zor ve tehlikeli işlerde, düşük ücretler karşılığında çalışan göçmenler, hayatlarını tehlikeye atarak çalıştıkları birçok işte, sigortasız ve iş güvenliği kurallarına uyulmadan çalıştırılmaktadırlar (İsazadeh ve Mehrafar, 2010). 2016'da Meşhed'de Afgan Göçmenlere yönelik yapılan bir çalışmaya göre (Vasuki ve Mohseni, 2016): Afgan

Göçmenlerin çoğunlukla inşaat, tarım, imalat ve hizmet sektöründe çalıştıkları ve yine çoğunlukla düşük ücret karşılığı bu sektörlerde çalıştıkları dile getirilmiştir.

Çalışmamızda da katılımcıların çoğunluğu; çalışma izni alamamaktan, çalışma izninin oturum iznine bağlı olmasından şikâyetçi olmuşlardır. Oturum ve çalışma izni alamayanların kaçak çalışmak zorunda kaldıklarını, bu yüzden yakalanma korkusu yaşadıklarını ve sürekli stres altında olduklarını dile getirmişlerdir.

Öncelikle çalışma izni sorunu yaşıyor buradaki göçmenler. Çalışma izni olsa bile iş bulmakta zorlanıyorlar. (MK7)

Çalışma izni alma sorunumuz var. Çalışma iznini alsak bile çok düşük ücretler karşılığında, en ağır işlerde çalıştırılıyoruz. (MK12)

Sürekli yetkililer tarafından yakalanma korkusu ve stresi içindeyiz. (MK13)

Çalışma izinin olmamasından dolayı iş güvenliğimiz bulunmamaktadır. (MK18)

Öncelikle çalışma izni büyük bir sorun, çünkü resmi oturum olmayınca çalışma iznini de alamıyorsunuz. İzinsiz çalışırsanız ve çalışma bakanlığının teftişlerinde yakalanırsanız cezası var. (MK19)

En önemli sorun oturum izni alma sorunu. Birçok yerde çalışma izni için oturum iznini gösteren bir belge istiyorlar, oturum izni için de çalışma izni belgesini istiyorlar. Bu iki belge için de her yıl ciddi bir miktarda para ödememiz gerekiyor. (MK21)

Burada çalışmak için turum izni ve çalışma izni gerekiyor. Olmayanlar kaçak çalışıyor ve kaçak olarak çalıştıkları için devletle sorun yaşıyorlar. (MK28)

Meşhed'de eğer serbest meslek sahibi isen izin veriliyor. Örneğin bir İranlı ortak bularak bir dükkân açabilirsin ama eğitim kurumu açmak istersen izinlerini almak için baya uğraşman lazım. Öyle ki bir telefon kartı almak için bile bir İranlının ismi gerekiyor. (MK29)

Bazı katılımcıların, zor koşullarda düşük ücret karşılığı çalışmaktan ve çalıştıklarının karşılığını alamamaktan şikâyetçi oldukları görülmektedir. Çalışmalarının tam olarak karşılığını alamama hatta bazen emeklerinin tamamen sömürüldüğünü dile getirmişlerdir.

Buradaki en büyük sorun, fazla çalışıp az kazanmamız. (MK2)

Valla en büyük sorun çalışmamızın karşılığını alamamamız. Ama çalıştığın işe göre değişiyor sorun ve maalesef sorun çok. (MK16)

Çok zor. Çalışma izni verilmiyor. Verilse bile iş yok. Hem göçmen çok hem yerli halkın işsizleri çok. İş bulsak dahi bazen paramızı alamaya biliyoruz. Ben kendim defalarca paramı alamadım. (MK22)

Bazı katılımcıların da çalıştıkları yerlerde insani muamele görememelerinden ve işverenleri tarafından sürekli hakaretlere maruz kalmalarından, hatta kendilerine aşağılayıcı lakaplar takılmasından şikâyetçi oldukları görülmekte:

Abim bir İranlının yanında çalışıyor sürekli o şahsın hakaretlerine maruz kalıyor. Ona hitap ederken bile; "Afgan Köpeği" diyormuş. Yani dışarıda çalışmak zorunda olanların, özellikle erkeklerin çoğu bu sorunları yaşıyor maalesef ama ekmek parası için bu hakaretlere katlanmak zorunda kalıyorlar. (MK4)

Birçok sorun ve sıkıntı var. Burada göçmen olmanız çalışma hayatı için başlı başına sorun zaten. (MK6)

Çalışma hayatıyla ilgili Golşehr'i ele alırsak bir kız olarak çalışacağın yerin emniyetli ve güvenilir olması çok önemli. Çünkü bizim anne babalarımız bir kızın arkasından söz söylenmemesini çok önemsiyor ve buna çok dikkat ediyor. Bölge dışında (Golşehr dışında) çalışmaya da genelde izin vermiyorlar. Ama zaten bu bölge dışında bir yerde çalışmak istersen mutlaka sana Afganlı olduğun için başka bir gözle bakacaklardır. Göçmen olduğun için senden daha az ücretle daha çok çalışmanı bekleyeceklerdir. (MK23)

Katılımcıların dile getirdiği bir diğer önemli sorun ise, göçmenlerin genel olarak İran'da özelde ise Meşhed'de sınırlı işlerde çalışabiliyor olma durumlarıdır. Hangi niteliğe sahip olurlarsa olsunlar, göçmenlerin sınırlı iş sahalarında çalışabilmeleri ve izinlerin de bu dar çerçevede verilmesi durumu, göçmenler arasında ortak şikâyet konusu haline gelmiş gibi görünmektedir.

Burada çalıştığınız her işte, kendinizi ne kadar geliştirirseniz geliştirin ne kadar zahmet çekerseniz çekin, belli bir aşamaya kadar yükselebiliyorsunuz. Belli bir seviyeden ileriye gidemiyorsunuz. Örneğin Afgan bir genç inşaatlarda sadece işçilik yapabiliyor. İnşaatla ilgili tüm işleri yapsa dahi onun tek unvanı var, oda inşaat işçisi. Kalfa ya da usta olamaz. Kendi başına iş yapamaz. Bir İranlının emrinde çalışmak zorunda. Benim çalıştığım iş ve benzerlerinde de aynı durum söz konusu. Ben ne kadar kendimi geliştirirsem geliştireyim. Basit bir pazarlamacıdan öteye bir unvan alamam. (MK9)

Afganların bir göçmen olarak çalışma izninin olmayışı ve niteliklerine göre her işte çalışamaması en büyük sorun. (MK14)

Buradaki göçmenler, okumuş olsun olmasın en niteliksiz işlerde daha az ücretle iki katı çalıştırılıyor. (MK26)

3.2.7. Toplumsal Ağlar

Hem göç öncesi hem de göç sürecinde göçmenler tarafından oluşturulan resmi ve gayrı resmi sosyal ağlar, bilgi alışverişinde bulunmak ve karar vermek açısından göçmenler açısından hem bir fırsat hem de maddi-manevi açıdan kendilerini güçlü hissetmelerini sağlar. Bu tür bilgi alışverişleri çeşitli iletişim kanalları vasıtasıyla aktarılabilmektedir. Örneğin; Önceden göç etmiş arkadaş ve akrabalar ve bunların dışında kalan öncü göçmeler gibi. Farklı bilgi kanalları, göçmenler tarafından sürecin farklı aşamalarında kullanılmaktadır (Faist, 2003: 69).

Bu bölümde hem Meşhed'de hem de Van şehrinde yaşayan Afgan göçmenlerin ilişki ağları, daha çok kimlerle iletişim ve ilişki içinde oldukları ve bunun nedenleri, yerli halka bakış açıları ve bu konudaki değerlendirmeleri ilgili sorular çerçevesinde değerlendirilmiştir. Açmak gerekirse; Afgan göçmenler ülkelerinden gelirken hem

Türkiye hem de İran'da birtakım ilişki ağlarına sahipler ve genelde bu ağ göç ettikten sonra da aktif bir şekilde devam etmektedir. Bu ilişki ağlarıyla beraber kültürel ve toplumsal özelliklerini geldikleri yerlerde yaşatma ve sürdürme eğiliminde olan göçmenlerin bir yandan tarihsel, kültürel, mezhepsel ve dil olarak ortak özelliklere sahip oldukları Meşhed'deki toplumla nasıl bir ilişki ağı geliştirdikleri sorgulanmıştır. Diğer yandan da yine tarihsel ve kültürel anlamda Türkiye ile ortak yönleri olan göçmenlerin Van'daki toplumsal yapıyla nasıl bir ilişki ağı geliştirdikleri geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Göç eden grupların vatanlarını, akrabalarını, anılarını, sevdiklerini hatta ölülerini geride bırakıp yeni bir mekân ve kültüre dâhil olmaya çalışmaları, toplumsal uyum açısından kolay bir süreç değildir. Bu uyum sürecinde göç ettikleri yerde daha çok kendi soydaşları ya da vatandaşları ile yardımlaşma ve dayanışma ilişkileri içerisinde oldukları kaçınılmaz ve anlaşılırdır. Bunun en büyük sebebi yeni dâhil oldukları topluluk içerisinde, bu geçiş sürecinde kendilerini misafir olarak görmeleridir. Gerek sosyo-kültürel nedenler, gerekse gelenek ve göreneklerdeki farklılıklar yerelle uyumu zorlaştıran unsurlar olarak karşılarına çıkmaktadır. Bu sebeple genelde göçmenler ilk etapta, yeni geldikleri yerde kendi ülkelerinden, aynı dil, din, gelenek ve göreneklere mensup topluluklarla görüşme eğilimi taşımaktadır. Ancak göçmenler bir yandan yeni yerleştikleri yaşam alanlarına uyum sağlamaya çalışırlarken bir yandan da gelenek ve göreneklerini, doğup büyüdükleri toplum içerisinde şekillenen yaşam anlayışlarını, hayata bakış açılarını ve değer yargılarını aktarmaktadır. Bu da göç veren ve alan ülkeler arasında sadece göçmenlerin değil, aynı zamanda malların, bilginin, sembollerin ve kültürel pratiklerin de kapsandığı döngüsel bir değişimi sağlamaktadır (Faist, 2003: 31). Bu karşılıklı sosyo-kültürel değişim, göçmen bireyin kimliğini yapılandıran, uyumu kolaylaştıran ve bireyi mensubu olduğu topluma ait kılan bağlar olarak değerlendirilebilir (Uğuz ve Arı, 2020).

Berry Jw.'ye göre Göçmen ve azınlık toplumlar için kültürleşme ve uyum yönelimleri asimilasyon (assimilation), ayrılma (separation), bütünleşme (integration) ve marjinallik (marginalism) olarak dört şekilde gerçekleşmektedir. Asimilasyon, göçmen ya da azınlık toplumun kendi kültürünü devam ettirmeyip, ana akım toplumun özeliklerini benimsemesi ve onun gibi olma arzusuna karşılık gelmektedir. Ayrılma, asimilasyonun tam tersi olarak düşünülebilir. Diğer bir ifade ile ayrılma, göçmen ya

da azınlık toplumun kendi kültürel özelliklerini devam ettirip ana akım toplumla etkileşime girmekten kaçınmasıdır. Bütünleşme, göçmen veya azınlık olan toplumun kendi kültürünü devam ettirirken, bir yandan da ana akım toplumla etkileşimde bulunmasıdır. Bütünleşmede kişiler bir yandan kendi öz kültürel bütünlüklerini korurken diğer yandan da ana akım toplumun bir parçası olmak isterler ve bu nedenle her iki kültüre ait birçok özelliği benimsemek için uğraş verirler (Berry, 2001).

3.2.7.1. Van'da Yaşayan Afganlı Göçmenlerin Toplumsal Ağları

Göçmenler göç edecekleri yeri önceden araştırıp, daha önce göç eden kişilerle iletişim kurmaktadır. Durum böyle olunca da aynı şartlara sahip olan göçmenler birbirlerine daha sıkı bağlanmaktadır. Ancak işleri sebebiyle yurttaşlarından uzak kalmış göçmenler, daha çok yerli halk ile temas halindedir. Van'da yaşayan Afgan göçmenlerin de daha çok kendi yurttaşları ve ırkdaşlarıyla iletişim içinde olduğu, ancak çalışan ya da diğer Afgan göçmenlerden mesafe olarak uzak olanların yerel halkla da iletişim kurduğu görülmektedir. Özellikle dini merasimler ve düğün merasimlerinde, göçmenlerin çoğunun bir araya geldikleri ve dayanışma içinde oldukları görülmektedir. Dolayısıyla yerli halkala yeterince iletişim içinde olmadıkları ve samimi ilişkiler geliştirmedikleri anlaşılmaktadır.

Dediğim gibi biz buradaki insanlarla çok irtibat içinde değiliz. Daha çok görümceme gidip geliyorum. O da benim gibi olduğu için, bize çok da yardımcı olduğu söylenemez. (VK1)

Genelde Afganistanlı hemşerilerimizle iletişim içindeyiz. Burada tüm dini günler için bizim evde toplanıyoruz. Mukabele günlerimiz oluyor, dini sohbetlerimiz oluyor ama birbirimize yardımcı olmak yerine, buradaki umutsuz bekleyişimiz yüzünden birbirimize daha çok umutsuzluk aşılıyoruz maalesef. (VK5)

Biz Özbek olduğumuz için, daha çok Afganistanlı Özbeklerle görüşüyoruz. Eşimin halası onlar var yakınımızda oturan. Genelde onlarla gelip gidiyoruz birbirimize. Bir sıkıntımız olduğunda onlar yardımcı oluyor bize. (VK11)

Daha çok Afganlılarla iletişim içindeyiz. Bir sorunumuz olduğunda, kendi yurttaşlarımızdan yardım istiyoruz. Komşularımızla da merhabamız var ancak samimi bir iletişimimiz yok. (VK15)

Arada üst kattaki komşumuz gelip gidiyor bize ve yardımcı olmaya çalışıyor. Onun dışında genelde Afganistanlılarla irtibat içindeyiz. (VK22)

Sonuç olarak, Van'da yaşayan Afgan göçmenlerin ilişki ağlarının daha çok kendi soydaşları, vatandaşları ve tanıdıklarıyla sınırlı olduğu ve yerel halkala da sınırlı bir ilişki ağı geliştirdikleri görülmektedir. Göçmenlerin sosyal ağ açısından mekânsal olarak birbirlerine uzakta olsalar da (Mekânsal uyumda değerlendirildiği üzere), bu mesafenin iletişimlerine engel olmadığı anlaşılmaktadır.

3.2.7.2. Meşhed'de Yaşayan Afganlı Göçmenlerin Toplumsal Ağları

Genel olarak kalış süresi arttıkça göçmenin, sosyal mesafeyi ve ayrılık duygusunu azaltarak yeni topluma adapte olması beklenir. Ancak bu durumun Meşhed'de yaşayan Afgan göçmenler açısından tam tersi şekilde geliştiği görülmektedir. Afgan göçmenlerin Meşhed'de kaldıkları süre arttıkça, birbirlerine daha çok kenetlendikleri ve yerli halkla aralarına mesafe koyarak uzaklaştıkları anlaşılmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, birçok İranlının Afgan göçmenlerin varlığını işsizlik, uyuşturucu kullanımının yayılması, hırsızlık ve soygun gibi bazı sosyo-ekonomik sorunların ve zararların kaynağı olarak görmeleri ve sürekli göçmenleri dışlayıcı bir tavır sergilemeleridir. Göçmenlerse resmi ve gayri resmi imalara ve ayrımcılığa katlanarak ev sahibi toplumla uyum sağlamaya çalışmaktadır (Jamshidiha ve Anbari, 2004: 55). Dolayısıyla Meşhed'de yaşayan Afgan Göçmenler, Berry Jw'nin de belirttiği gibi, kendi kültürel özelliklerini devam ettirip ana akım toplumla çatışmaya girmeden, etkileşime girmekten de kaçınarak ayrılma seçeneğini tercih etmekte ve izole bir yaşam sürdürdükleri Golşehr bölgesinde kendi yurttaşlarıyla iletişim kurmayı tercih etmektedirler.

Meşhed'de yaşayan katılımcılar dışlanma korkusu, ötekileştirme, sosyal hayattan men gibi durumların göçmenlerin hayatını ve psikolojilerini olumsuz etkilediğini dile getirmişlerdir. Yerli halkla olan bu olumsuz sosyal ortamın Afgan göçmenlerin birbirlerine daha çok kenetlenmelerine ve kendilerine ait olanlarla bir arada yaşamlarının onları psikolojik açıdan da rahatlattığı dile getirilmiştir.

Daha çok Afganistanlılarla irtibat içindeyim. Onların bana en büyük destek ve katkıları manevi olarak bana arkadaşlık duygusunu tattırmalarıdır. Çünkü Golşehr dışındaki bölgelerde gezip dolaşırken, ister istemez rahatsız oluyorum ve elimden geldiğince İranlıların bulunduğu ortamlara girmemeye çalışıyorum. (MK2)

İletişimde olduğum insanlar daha çok, hatta hepsi Afganistanlı. Buradaki Afganistanlı arkadaşlarımın varlığı bu şehirde yaşamamı kolaylaştırıyor. Çünkü insanın kendisiyle aynı şeyleri yaşamış, kendisini anlayan, sevincini ve sıkıntısını paylaşan birilerinin etrafında olması kendisine güç veriyor. (MK5)

Afganlarla daha çok iletişim içindeyim. Çevremdeki insanlar daha çok kendimi geliştirmem için yardımcı oluyorlar. Çünkü kendimizi maddi ve kültürel olarak geliştirdiğimizde, daha önce sözünü ettiğim olumsuzlukların azalacağını düşünüyoruz. (MK7)

İletişimde olduklarım daha çok Afganistanlı. İranlılarla çok haşır neşir değiliz. Onlardan uyumla ilgili bir yardım da görmedim ancak Afganlı arkadaşlarımdan çok yardım gördüm bu konuda. Örneğin çocukken ben çok içe kapanık ve münzevi biriydim. Afganlı arkadaşlarımın beni teşvik etmeleri, sosyal ortamlara götürmeleriyle daha sosyal biri oldum. (MK21)

Mümkün olduğunca Afganlılarla yakınlaşmaya çalışıyorum. Varlıkları ve manevi yardımları beni cesaretlendiriyor, çekinmeden konuşabilmem, kendimi ifade edebilmeme neden oluyor. Daha önceleri çok çok kötüydü ve gerçekten aşağılayıcı davranışlar beni derinden yaralıyordu. Eğer Kabil'e gidebilseydim savaşa rağmen gitmek isterim. (MK29)

Bazı katılımcıların zorunlu olarak iş veya okul nedeniyle İranlılarla iletişim içinde oldukları ancak onlarla iletişimlerinde mümkün mertebe uyum sağlamaya ve

çatışma içine girmedikleri anlaşılmaktadır. Yine de iyi ve kötü olmanın göreceli ve karşılıklı gelişebilecek kavramlar olduğunu vurgulayan göçmenler de söz konusu.

İşimden dolayı daha çok İranlılarla muhatap oluyorum. Ama benim Afgan olduğumu bilmedikleri için bana karışmıyorlar, hatta bazen benim yanımda Afganlara hakaret ettikleri de oluyor. Ama sesimi çıkaramıyorum. (MK9)

Üniversite ortamında genelde İranlılarla birlikteyim. Çünkü irtibat kurabileceğim çok az Afganlı var. Ama Golşehr ve ev ortamına girince sadece Afganlılarla görüşüyorum. Toplu halde yaşamak elbette ki işimizi kolaylaştırıyor. Etrafımdaki insanlar da bana bunu sağlıyor ve kendimi yabancı hissetmememi sağlıyor. (MK23)

Daha çok Afganistanlılarla iletişim içindeyiz. Ama İranlı komşularımızda var. Onlarla da gayet iyi geçiniyoruz. Tabi geçinme karşılıklı oluyor. Biz onlara iyi davrandığımızda, onlar da bize iyi davranıyorlar. (MK11)

Sonuç olarak Meşhed'deki Göçmenlerin, özellikle orada kaçak yaşayanların sosyal ağlarının mekânsal olarak birbirine yakın olduğu Golşehr'de gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Göçmenler Meşhed halkıyla gerekmedikçe irtibat içinde olmadıklarını, uyum ve sosyalleşme ile ilgili konularda yerli halkın kendilerine yardımcı olmadığını, hatta çoğunlukla göçmenlere karşı olumsuz bir tutum içinde olduklarını dile getirmişlerdir. Ev sahibi topluma uyumla ilgili de yine tandık ve akrabaların yerli halktan daha etkili olduğu, gençlerin sosyalleşmesinin ve özgüvenlerinin gelişiminde dahi kendi soydaş ve yurttaşlarının daha etkili olduğu görülmektedir.

3.2.8. Yerli Halklara Bakış

Göçler toplumsal değişmelerin en güçlü unsuru olarak, farklı fiziksel yapıya, dine, kültüre ve dile sahip toplulukları karşı karşıya getirmiş, bu toplulukların bir arada yaşamalarına ve böylelikle etkileşim içinde olmalarına neden olmuştur (Karpat, 2010: 9). Bu açıdan göç hem terk edilen yer hem de yerleşilen mekân açısından olumlu veya

olumsuz birçok sonuçlar barındırabilmektedir. Göçmenin göç edilen mekâna ve yerli halka karşı duyguları, göç deneyiminin önemli bir parçasıdır ve bu duyguların anlaşılması göç olgusunu anlamak açısından çok önemlidir**.**

3.2.8.1. Afgan Göçmenlerin Gözüyle Van Halkı

Yeni gelinen yerde kendisini yabancı gören göçmenlerin toplumsal dışlanmaya maruz kalması veya dışlanma duygusuna sahip olması kaçınılmaz bir psikolojik sorundur. Göç olgusunun, göç eden bireyler üzerinde psikolojik yönden olumsuz etkileri olduğu gibi, göçe ev sahipliği yapmak zorunda olan halk üzerinde de bazı olumsuz etkileri olabilmektedir. Göç olgusunun en olumsuz yanı belki de yerli halkın ülkelerine yeni gelen bu kişilere karşı ön yargılı olma durumudur. Ancak, göçmenleri ağırlayan ev sahibi toplumun hoşgörülü oluşu ve yabancıları kabullenici yaklaşımı, göçmenlerin yaşayacağı bu olumsuz ve travmatik etkileri oldukça azaltabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Van'a gelen göçmenlerin birçok açıdan şanslı oldukları söylenebilir. Zira Van şehri, sosyoekonomik açıdan çok gelişmiş bir şehir olmasa da toplumsal açıdan daha geleneksel ve aşiret dokusunun hâkim olduğu bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda, göçmenlere ve yabancılara karşı her zaman misafirperver davranan Van halkı, aynı zamanda Afgan göçmenlere herhangi bir ayrımcılık yapmadan beraber yaşama örneği göstermektedir. Van halkının göçmenlere olabildiğince yardımcı olduğu, göçmenleri savaştan kaçan ve mağdur olan kimseler olarak tanımladıkları görülmektedir.

Yaptığımız görüşmelerde katılımcılar, Van halkının göçmenlere her şeyden önce insani temelde yaklaştıklarını ve ellerinden geldiğince her konuda yardımcı olmaya çalıştıkları dile getirmişlerdir.

Van'da yaşayan yerli halk, genelde iyi insanlar. Bize karşı herhangi aşağılayıcı ve tahkir edici bir davranışları olmuyor. Bu insancıl yaklaşımları, kendimizi iyi hissetmemizi sağlıyor. (VK5)

Genel olarak Van'ın yerli halkı fena değil ama dediğim gibi bazen alışverişe ya da kurumlara gittiğimizde bize iyi davranmayanlar da oluyor. (VK9)

Buranın halkı iyi insanlar. Bize karşı iyiler, insancıllar. Bazen erkekleri rahatsız edici olabiliyor, ama genel olarak iyiler. (VK10)

Çok şerefli ve onurlu insanlar, bizimle ilgili hiçbir kötü davranışlarıyla karşılaşmadık. (VK12)

İyi insanlar. Biz Afganları seviyorlar. Bir mağazaya ya da alışveriş merkezine gittiğimizde, bizim Afganlı olduğumuzu anladıklarında daha anlayışlı ve yumuşak davranıyorlar. (VK16)

Suriye savaşıyla birlikte Türkiye'ye olan yoğun göçle beraber, Türkiye'nin büyük şehirlerinde ve özellikle Güneydoğu'daki bazı şehirlerde ciddi bir göçmen nüfusu yoğunluğu oluştu. Her ne kadar hâlihazırda Suriyeli geçici sığınmacılar, Türkiye'deki göçmen nüfusunun çoğunluğunu oluştursalar da Afgan göçmenler de azımsanmayacak bir nüfusa sahip. Türkiye'de zaman zaman göçmen karşıtı birtakım söylemler söz konusu olsa da Van'daki yerli halk genel olarak göçmenlerin şehirlerindeki varlığına, geçici gözüyle bakmakta ve halkın göçmene bakışı; temel insan hakları ve uluslararası anlaşmaların bağlayıcılığından ziyade misafirlik anlayışına dayanmaktadır. Özellikle Van'ın bir sınır kenti oluşu ve İran'dan turistlerin geliş gidişlerine aşina olmalarından dolayı, yabancıları rahatsız edici bir unsur olarak görmekten çok, şehirlerine gelenlere karşı olumlu bir bakış açısına sahipler. Bu yüzden yerli halk ile göçmenler arasında uyum sorununun yaşanmadığı ve yerli halkın bakış açısının olumlu yönde olduğu verilen cevaplardan anlaşılmaktadır.

Çok iyiler, bize iyi davranıyorlar. Ben burada bazen çöpten karton ve plastik topluyorum. Benim Afgan olduğumu anlayınca diğer toplayıcılar geri çekilip banim toplamamı istiyorlar. Buda onların ne kadar merhametli ve iyi insanlar olduklarının göstergesi. (VK5)

Çok iyi insanlar, benim komşularımın hepsi Vanlı ve beni çok seviyorlar. (VK18)

İyi insanlar, yardımseverler. Ellerinden geldiğince bize yardımcı olmaya çalışıyorlar. (VK19)

3.2.8.2. Afganlı Göçmenlerin Gözüyle Meşhed Halkı

Afganların 1979'da İran'a ciddi bir şekilde başlayan göç tarihi göz önüne alındığında, Afganların en az 36 yıldır göçmen konumunda, İranlılarla ve özellikle

Meşhed kentiyle etkileşimde oldukları söylenebilir (Shavazi,2005). Bir sınır kenti olarak Meşhed, Afganistan'daki dış müdahalelerden ve iç savaştan en çok etkilenen kentlerin başında gelmektedir. Hâlihazırda İran'da en fazla Afgan göçmenin yaşadığı kent Meşhed'dir. Bu 36 yıllık süre zarfında, Afgan göçmenlerin ev sahibi toplumla yabancı bir azınlık olarak ilişkileri her zaman iki gerçeklikten ibaret olmuştur: Bir yandan ev sahibi toplumun onları İranlı olarak kabul etmemesi gerçeği. Diğer yandan ev sahibi topluluğun Afgan göçmenlerin İran'daki işsizlik ve suç istatistiklerinin artmasına sebep oldukları gibi klişeleşmiş bir düşünce gerçekliği. Benzeri birçok sosyal sorununun yanı sıra çoğu ev sahibi toplulukta olduğu gibi göçmenlerin aşağılanması ve ayrımcılığa uğraması Afgan göçmenler arasında da bir tür çatışmayı kışkırttığı görülmektedir. Aynı zamanda, uzun süredir devam eden ortak yaşam tecrübeleri nedeniyle İran toplumunun sosyal baskısına rağmen İran toplumuyla uyum sağlamaya çalışmaktadırlar (Jamshidiha ve Anbari, 2004: 55)

İran'a göç eden Afganların genel olarak İranlılara bakış açılarının olumsuz olduğu, ancak Meşhedlilere karşı daha olumlu bir bakış açısına sahip oldukları görülmektedir. Özellikle katılımcıların diğer şehirlerle kıyaslayarak ifade ettikleri üzere, Meşhed halkı ile ilgili olumlu görüşlerin daha belirgin olduğu tespit edilmiştir. İranlılar içerisinde de iyi ve kötü insanların olduğuna değinen katılımcılar, en iyilerinin bile kendilerine karşı olumsuz bir önyargıya sahip olduklarını dile getirerek, belleklerindeki olumsuz tasavvuru göstermişlerdir (Değerlendirme bölümünde diğer şehirlere karşı bakış açıları geniş bir şekilde değerlendirilmiştir).

Meşhedliler, İran'ın diğer yerlerindeki insanlara kıyasla bize karşı daha anlayışlılar. Bir ara Tahran'a gitmiştim, orada hatta ekmek sırasında bile Afganlar ayrı bir sırada beklemek zorunda kalıyorlar. Meşhed'de, Golşehr dışındaki yerlerde sokakta çekik gözlü birini gördüklerinde ters ters baksalar bile laf atıp rahatsız etmiyorlar. Ama başka şehirlerde sokakta yürüyen Afganlara bile tahammülleri yok. (MK2)

Meşhed sınır şehri olduğundan ve çok göçmen barındırdığından, Meşhedin kendi halkı bir şekilde alışmış Afganlı göçmenlere ve artık bizi görünce şaşırmıyorlar. Ama diğer şehirler öyle değil. Mesela daha batıdaki şehirler hiç Afganlı göçmen görmemişler ve onlar için çok garip

bir durum. Bize karşı çok önyargılılar. Bizi turist sanıyorlar, onların dilini anlamadığımızı sanıyorlar. Meşhedliler daha samimi ve göçmenlerle daha uyumlular. Diğer İranlılarla ilgili genel olarak biraz da kişinin kendisine bağlı olduğunu düşünüyorum. Yani her yerde iyi ve kötü var. Eğer İranlı biri kültürlü görgülü ve iyi bir insansa, ruhsal ve içsel olarak da temiz ve sağlıklı ise mutlaka bizim hakkımızda da iyi düşünceleri olacaktır. Ama bütün bunlara rağmen yine de söylediğim gibi o İranlı kişi ne kadar iyi olursa olsun, zihninin çok çok derinliklerinde Afganlılarla ilgili kötü tasavvurları ve düşünceleri var ve sanki sürekli fırsat kolluyor ve en ufak bir hatada bahane bulup: "siz Afganlılar hepiniz aynısınız. Biliyordum hepinizin aynı olduğunu" demek istiyorlar. (MK23)

Meşhedliler Afganistanlılara karşı daha hoşgörülüler. Örneğin İsfahan'da Afganların sokakta yürümelerine bile tahammül edilmediğini duyuyoruz. Genel olarak İranlılara bakışım olumsuz. Çünkü onlarında bize karşı tutum ve davranışları olumsuz. İranlıların geneli fazla milliyetçi. Ama Meşhedliler daha cana yakın ve uyumlular. O yüzden Afganlılar burada yaşamayı tercih ediyorlar. (MK13)

Meşhedin yerli halkı bize karşı daha iyi. Bunu da buradaki sayımızın çokluğuna borçluyuz, burası gerçekten iyi, yani buralarda sen Afganlısın sen İranlısın… Benzeri tartışmalar ve sorunlar yaşanmıyor. (MK23)

Duyduğumuz kadarıyla İran'ın diğer şehirlerinde göçmenlere karşı daha kötü davranıyorlarmış. Oralara göre Meşhed daha iyi. (MK26)

İranlılar hakkında çok fazla konuşmak istemiyorum. Kötü bir olay yaşadığımda ister istemez neden bunlar böyle yapıyor diye düşünüyorum. Daha önceleri Afganistan'la İran'ın aynı sınırlar içinde bir ülke olduğu söyleniyor. Bu yüzden Afganistan'la ilgili olumlu bir gelişme olduğunda İranlılar hemen, Afganistan İran'ın bir parçasıdır diyorlar. Ama olumsuz bir şey olduğunda, Afganistan bizden değil. Afganlar Moğolların ecdadıdır diyorlar. Meşhedliler genel olarak İranlılardan farklılar. Daha sıcakkanlılar, eğer sen saygılıysan, onlarda saygılılar. Değilsen onlarda

olmuyorlar. Bize karşı kötü davrananlar çok az, %2'lik bir kesim diyebilirim. (MK29)

İranlıların genel olarak milliyetçi olduklarını düşünüyorum. Elbette hepsi değil benim gördüklerim. Meşhedliler daha ılımlılar sıcakkanlı ve merhametli insanlardır. (MK18)

Göçmenler ortak kültür, dil ve mezhep benzerliklerinden dolayı Meşhedlilerin diğer şehirlerdeki İranlılara nazaran kendilerine karşı daha sıcak ve hoşgörülü davrandıklarını düşünmektedir. Bazı göçmenler, bu durumu Meşhed'in hem kendileri hem de İranlılar açısından ortak bir dini merkez olmasına bağlamışlardır (12 İmamlı Şii Mezhebinin 7. İmamı olan İmam Rıza'nın türbesinin Meşhed'de olmasından dolayı). İran'a göç edenlerin çoğunluğunu Afganistan'dan gelen Şii Hazar'lar oluşturmakta ve göç nedenlerinin başında Sünni Taliban örgütünün kendilerine mezheplerinden dolayı uyguladığı şiddet ve baskı gelmektedir. Dolayısıyla Meşhed hem dindar Hazar'lar hem İranlılar hem de Şii dünyası için başlıca ziyaret merkezlerinden biridir ve sürekli ziyaretçi akınına uğramaktadır. Bu özelliğinden dolayı Meşhed halkı yabancılara aşinadır. Bu da Şii Hazar'lar karşı da daha sıcak ve hoşgörülü davranmalarına neden olmaktadır. Tüm bu benzerliklere rağmen daha iyimser olan ve Meşhedlilerin kendilerine karşı saygı ve hoşgörülü olmalarını kültürel gelişmişlik seviyelerine bağlayanlar da var. Ayrıca, bazı göçmenler iki halk arasında oluşmuş katı mesafeyi, yerli halkın kendilerini daha iyi tanıyarak ve biraz empatiyle aşabileceğine inanmakta.

Ben İran'da Meşhed'i gördüm sadece. Ve İranlıları Meşhedlilerden tanıyorum. Buradakileri değerlendirmem gerekirse; İranlılar Afganistanlılardan çok farklı değiller, ancak daha kültürlüler. Biz bu konuda daha geriyiz. Özellikle erkekleri daha saygılı. Bizim erkeklerin kadınlara asla saygısı yok. (MK6)

İranlılar değerli insanlar ama yaşam koşulları bize göre daha iyi olduğu için ve yaşadıkları sıkıntılar bizim yaşadığımız sıkıntılardan çok farklı olduğu için, aşina olmadıkları göçmen toplumun da kendileri gibi yaşadıklarını ya da sıkıntılarının aynı olduğu önyargısına sahipler.

Dolayısıyla bizi kendileri gibi değerlendiriyorlar. Oysa bizimle ilgili biraz bilgi sahibi olsalar, bizimle biraz empati kurabilseler, daha insancıl olacaklarına inanıyorum. (MK7)

Meşhed halkının bize karşı tutumu çok iyi. Özellikle diğer şehirlerdeki halka nazaran. Biz ara ara başka şehirlere gitmek zorunda kalıyoruz ve karşılaştığımız tavır ve davranışlar hiç iyi değil. Başka yerlerde bizi ellerinden geldiğince aşağılıyorlar. Ama Meşhed halkı böyle değil. (MK11)

Genel olarak insanların belli bir mekânda doğup büyümesi aidiyet duygusunun yanı sıra buna bağlı olarak, öz güven duygusunun da oluşmasına ve gelişmesine neden olmaktadır. Afgan göçmenler, İranlıların kendilerine nazaran daha özgüvenli bir toplum olmalarını, yüzyıllardır aynı topraklarda yaşamalarına ve kendilerini oraya ait hissetmelerine bağlamaktadır. Afgan göçmenler; İran'da yaşadıkları münzevi yaşamın, tereddüt ve kaygılarının göçmenlikten dolayı o topluma ait olmadıklarına dayandığını düşünmekteler.

İranlılar, özgüvenleri çok yüksek bir millet. Bu da kendilerini yaşadıkları yere ait hissetmelerinden kaynaklanıyor bence. Zira bizim yaşadığımız tereddüt ve sıkıntılara sahip değiller. Bizim hissettiğimiz tehdit ve tehlikelerden uzaklar. Bizim gibi münzevi ve asosyal değiller. Biz herhangi bir davranışı bile on defa gözden geçirip öyle davranıyoruz. Ama onlar içlerinden geldiği gibi davranabilen insanlar. Meşhedlilere gelince onlar çok sıcakkanlı insanlar. Diğer yerlere göre bize daha iyi davranıyorlar. (MK21)

Sonuç olarak göç olgusuna dayalı olarak, yeni gelinen yerde yaşanan güvensizlik duygusu, korku, kaygı, aşağılanmışlık, yabancılık ve istenmeme duygusu gibi olumsuz duygular, her göç eden kişi ve grupta aynı derecede hissedilmemekle birlikte az veya çok, tamamı veya birkaçı yaşanabilmektedir. Bu da bir katılımcı tarafından aşağıdaki gibi dile getirilmiştir.

Afganlar her yerde garibanlar. Nerede olurlarsa olsunlar dışlanıyorlar, aşağılanıyorlar. Bu da bizi korkutuyor ve çekingen olmamıza sebep oluyor. Bizi sevmiyorlar, istemiyorlar. Ama Tahran'dayken iyi anlaştığım iki komşum vardı. Benim ailemden daha iyiydiler. Gidip geliyorduk birbirimize. (MK15)

3.2.9. Dil ve İletişim Sorunları

İnsanlar topluluk biçiminde yaşamaya başladığı andan itibaren ortak bir uzlaşma aracına ihtiyaç duymuş, bunun için birçok iletişim aracı geliştirmiştir. Bu araçlar içerisinde dil, insanlar arasında uzlaşmayı sağlayan en etkili ve önemli araç olmuştur. Dil, insanlar arasında duygu ve düşüncelerini anlatmaya yarayan, bireyin sosyal ve bilişsel gelişiminde etkili olan; aynı zamanda zihinsel gelişimin göstergesi ve insanların birbirlerini anlamasının aracıdır (Özbay ve Melanlıoğlu,2008).

İlk temel sorunları fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak olan göçmenlerin, daha sonraki en temel sorunu ise bulundukları toplumun dilini, değer yargılarını ve gelenek göreneklerini öğrenip, ona göre o toplumla uyum sağlayabilmektir. Bizler genel olarak tüm değer yargılarına kültürde diyebiliriz. Kültür, bir toplumun geçmiş yaşamından beri biriktirdiği bütün değerlerdir. Kültürü oluşturan insanlardır; onların yaşayışı, giyim kuşamı, inançları, konuştuğu dili, kısacası yaptığı her şeydir. Kültürü oluşturan en önemli öğe ise dildir (Okur, 2013).

Bu başlık altında, her iki şehirde yaşayan Afgan göçmenlerin yerli halkalarla kendileri arasında iletişim aracı olan ve eğitimlerinin temel gereksinimlerinden biri olan dili ne derece bildikleri, bu konuda sorun yaşayıp yaşamadıkları ve yaşadıkları toplumun dilini bilmemelerinin kendileri açısından nasıl olumsuz sonuçlar doğurduğunu ele alacağız.

3.2.9.1. Van'da Karşılaşılan Dil ve İletişim Sorunları

Katılımcıların hemen hepsi Van'da dört yıl ve üzeri yaşayan kişilerden oluşmaktadır. Normal şartlarda Göçle ilgilenen kurumların uyum programları çerçevesinde sundukları dil kursları bu kadar uzun süre burada yaşayan göçmenlerin bu konuda sıkıntı yaşamamasını gerektirmektedir. Ancak Afgan göçmenlerin çoğunun sosyal hayattan ve iletişimden uzak olmaları ve birçoğunun okuma yazmasının olmayışı ya da Latin alfabeye yabancı olmaları dil öğrenmelerini zorlaştıran

unsurlardır. Dolayısıyla okullarda eğitim alan ve aktif bir şekilde çalışma hayatı ile sosyal hayat içerisinde olan göçmenler dışımdakilerin dil konusunda hala zorlandıkları, hatta bazılarının hala Türkçeyi anlamadıkları görülmektedir. Özellikle ev kadınları ve çalışamayan orta yaş üzeri kişilerin bu problemi daha çok yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Kızımın dili çok iyi. Okula gittiği için ve arkadaş çevresinden dolayı Türkçesi oldukça iyi. Biz de iletişim kurabilecek kadar ve işimizi görecek kadar Türkçe konuşabiliyoruz. Ama okuma yazmamız yok. (VK17)

Evet, ilk geldiğim zamanlarda daha çok dil problemi yaşıyordum. Türkçe zor bir dil ama şimdilerde daha iyim. En azından meramımı anlatacak kadar anlıyor ve konuşabiliyorum. (VK3)

İlk başlarda evet. Şimdi daha iyim. Televizyon ve özellikle alışverişler çat pat konuşmamı sağladı. (VK13)

Ne ben ne de eşim Türkçe bilmiyoruz. Dolayısıyla dil sorunu yaşıyoruz ama çocuklar yaşamıyorlar. Onlar okula gittikleri için çabuk öğrendiler. (VK15)

3.2.9.2. Meşhed'de Karşılaştığı Dil ve İletişim Sorunları

Afganistan'dan İran'a göç eden göçmenlerin neredeyse tamamı İranlılar gibi Şii olan Hazara mezhebine tabidir. Hazara'ların İranlılarla ortak etnik kökene sahip olup olmadıklarıyla ilgili tartışmalar olsa da dil ve mezhep olarak aynı özellikleri taşımaktadırlar (Mirzai, 2013: 126). Hazar'lar de İranlılar gibi Derî Farsçasını konuşmaktadır. Daha öncede değinildiği gibi İran'a göç eden Afgan göçmenler genellikle güneydoğu İran'dan Beluçistan Eyaletine, kuzeydoğu İran'dan da Horasanı Rezevi eyaletine ve özellikle bu eyaletteki en büyük kent olan Meşhed'e göç etmektedir. Meşhed'e göç edenlerin çoğu Hazara ırkına mensup, Şii ve Farsça konuşan göçmenlerdir. Şive farklılığı olsa da ciddi bir dil sorunu yaşamamaktadırlar. Sistan Beluçistan eyaletine göç edip, o bölgeye yerleşenler ise Peştun ırkına mensup, Peştuca dilini konuşan Sünni mezhebe mensup Afgan göçmenlerdir. Dolayısıyla Hazar'lar İran'da mezhep ve dil açısından herhangi bir sorun yaşamamaktadır. Hatta birçok

mezhepsel etkinliği, Muharrem ve Aşure etkinlikleri gibi merasimleri İranlılarla birlikte, onlarla yan yana gerçekleştirmektedirler ve bu konuda diğer zamanların aksine herhangi bir uyum problemi de yaşamamaktadırlar. Ancak, nadir de olsa şive farklılığından dolayı, özellikle yaşlıların zaman zaman dil konusunda zorlandıkları görülmektedir. Meşhed'de kendileriyle görüşülen katılımcıların çoğunluğunun dil sorunu yaşamadığı görülmektedir:

Başlarda evet ama şimdi daha iyim. Şivemden dolayı baya zorlandım. Ama artık Farsçayı İranlılar gibi konuşmak için uğraşıyorum. (MK2)

Hayır, dil sorunu yaşamıyoruz. Biz de İranlılar gibi Farsça konuşuyoruz. Sadece biraz şive farklılığı var, o kadar. (MK8)

Başlarda evet yaşıyordum ama şimdi değil. Şivemden dolayı ve bazı kelimelerin anlamı konusunda zorlanıyordum ama artık zorlanmıyorum. (MK9)

Hayır, sorun yaşamıyoruz. Biz de onlar gibi Farsça konuşuyoruz zaten, sadece şivemiz farklı. (MK10)

Dil sorunu yaşadım ama şivemden dolayı, zamanla lehçem İranlılarınki gibi olmaya başladı. (MK18)

Dil sorunum yok. Biz de Farsça konuşuyoruz. (MK19)

Yeni geldiğimizde biraz zorlandık ama şimdi değil. (MK20)

3.2.10. Entegrasyon Çalışmaları

Göç, uyum, uyum gibi kavramlar son dönemde dünya genelinde en çok konuşulan, dillendirilen kavramlar arasında yer almaktadır. Uyum ve uyum kavramları da anlam olarak göç gibi insan tarihiyle eşit bir tarihe sahiptir diyebiliriz. Çünkü tarihin her sürecinde bir mekândan farklı bir mekâna hareket eden göçmenleri, yeni gittikleri yerde karşılayan yerleşik bir insan grubu, onlara ait gelenekler, örf ve adetler olmuştur. Dolayısıyla göçmenler, o zamanda yeni dâhil olunan grup ya da topluma uyum

sağlamak zorunda kalmışlar, bugünde kalıyorlar. Değişen tek şey, günümüzde bu uyumu kolaylaştırıcı faktörlerin daha karmaşık ve fazla olduğu gerçeği diyebiliriz.

Uluslararası kurumlar uyum konusunda ölçülebilir, takip edilebilir göstergeler yolu ile uyum meselesini somutlaştırmaya çalışmaktadır. Özellikle gelir yaşam koşulları, eğitime katılım, sağlık hizmetlerine katılım, vatandaşlık elde etme politik süreçlere katılım gibi alanlarda göstergeler aracılığıyla mevcut göçmen nüfusun yerli nüfusla benzer davranışlar gösterip göstermediği araştırılmaktadır (Karadağ ve Altıntaş, 2010: 8).

Göçmenlerin yeni gelinen yere uyumlarını kolaylaştırıcı ana unsur devlet kurumları olsa da hem ülkemizde hem de İran'da bunu etkin bir biçimde sağlayanlar devlet kurumlarından çok STK'lardır. STK'lar kısıtlı imkânlara sahip olsalar da sistemde önemli rolleri vardır. Sivil Toplum Kuruluşlarının en önemli rolü insan haklarının etkili bir şekilde korunmasına katkı sağlamaktır. STK'lar devletlerin işleyişi ve organlarından bağımsız olarak, insan hakları ihlallerine karşı mücadele eden bir yapıdadır (Balta, 2010: 4).

STK'lar Barınma, beslenme, sağlık, eğitim, çalışma hakkı ve hukuki desteklerin sağlanması; kadınların ve çocukların topluma uyum sağlama süreçlerindeki desteklerin sunulması açısından ciddi çalışmalar yapmaktadır. Özellikle devlet-STK iş birliği ile göçmenlerin toplum içerisinde rahatça yaşayabilmeleri ve göçmenlerin uyumunu hedefleyen propaganda çalışmaları devam etmeli ki göçmenlerin bulundukları ülkenin dilini öğrenerek sosyal yaşamlarında iletişim kurabilmeleri sağlanabilsin.

Çalışmamızda Afgan göçmenlerin barınma, sağlık, eğitim ve uyum sorunlarının çözülmesi amacıyla yürütülen çalışmalar kapsamında başta belediyeler olmak üzere, göç idaresi ve STK'lar tarafından açılan kurslara katılımcıların bir kısmının rağbet gösterdiği görülmektedir. Bir kısmının da rağbet göstermediği, özellikle sosyal yaşamın devamı ve yerel halk ile iletişimin sağlanması için açılan dil kurslarına çalışmak zorunda kaldıklarından ya da diğer nedenlerle katılmadıkları tespit edilmiştir.

3.2.10.1. Van'daki Entegrasyon Faaliyetleri

Türkiye genelinde, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü göçmenlerin uyum sorunu yaşamamaları için göçmenlere yönelik bir takım uyum çalışmaları düzenlemektedir.

Bu kapsamda; Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü arasında yapılan iş birliği belgesi ile Türkçe dil kursları, uyum kursları, mesleki ve sosyal becerilerin yükseltilmesine yönelik kursların düzenlenmesi ve başarılı olanların belgelendirilmesi amacıyla 25/04/2016 tarihinde bir işbirliği protokolü imzalanmıştır (MEB, 2016)

MMC (2020) Bilinmeyen Yön: Türkiye'de İlerleyen Afganlar raporunda sivil toplum örgütlerinin girişimleri ile göçmenlerin daha rahat bir hayat sürmelerinin önü açılabileceği belirtilmiştir. Özellikle sivil toplum kuruluşları aşağıda özetlenen çalışmalar ile etkin bir rol alabilmektedir.

Göçmenlerin ve sığınmacıların öncelikli ihtiyaçlarını belirlemek ve tespit edilen ihtiyaçların ilgili yere iletilmesini sağlamak. Göçmenler ve sığınmacılara korunma, temel ihtiyaçlar, sağlık, barınma, eğitim ve istihdam gibi konularda yol göstermek. Hangi ülkeden geldikleri bakılmaksızın mülteci ve göçmenlerin korunması için yasal girişimlerde bulunmak ve haklarını savunmak. Göçmenlerin kamu hizmetlerinden etkin yararlanmalarının sağlanması ve yerel STK'ların ve sivil toplum kuruluşlarının kapasitesinin güçlendirilmesi. İl bazında göçmenlerin uyruğuna göre tüm yaş grupları için dil kurslarının verilmesini sağlamak, göçmen ve sığınmacıların ulusal ve uluslararası sığınma süreçleri ve ilgili mevzuat hakkında gerekli bilgilendirmeyi sağlamak. Göçmenlere psiko-sosyal destek hizmetlerinin desteklenmesi, yerel yönetimler, ev sahibi topluluklar, mülteciler ve göçmenler arasında kültürler arası uyum konusunda girişimlerde bulunmak. Kayıtlı olmayan göçmenlere yerel ve uluslararası STK'ları destekleyerek sığınma başvurularında yardımcı olmak. Son olarak ev sahibi, göçmen ve mülteci toplulukları için etkileşime açık alanlar sağlayarak (örneğin ortak faaliyetler yoluyla farkındalığı ve diyaloğu arttıran programlar uygulamak yoluyla) kültürel yanlış algıları ele alan girişimleri desteklemek (MMC, 2021).

Türkiye'de mültecilerle irtibat halinde olan ve birlikte çalışan sivil toplum kuruluşları ve derneklerin isim ve faaliyet alanları tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları

STK VEYA DERNEK İSMİ	FAALİYET ALANI	ERİŞİM
Mülteci Destek Derneği (MUDEM)	Sosyal alanda sığınmacıların, mültecilerin, göçmenlerin, insan ticareti mağdurlarının, uluslararası koruma talep edenlerin ve vatansız kişilerin sorunlarına yönelik yurt içinde ve yurt dışında faaliyetler yürütmek	Https: //mudem.org/
Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (Mülteciler Derneği)	Ülkesinden ayrılmış ve uluslararası koruma ihtiyacı olan insanların sorunlarına çözüm aramak	Https: //multeciler.org.tr/
Yurttaşlık Derneği	Temel hak ve özgürlükler, barış, demokrasi, çoğulculuk alanlarında çalışmalar yapmak	Https: //hyd.org.tr/tr
Mülteci Dayanışma Derneği (Mülteci-Der)	Göçmen veya mülteci durumundaki sahipsiz insanların haklarını korumak ve savunmak	Https: //multeci.org.tr/
Türk Kızılay'ı Göç ve Mülteci Hizmetleri	Türk Kızılay'ı tarafından göç hizmetleri kapsamında dil, din, ırk ayrımı yapmaksızın ülkemiz sınırları içerisinde kayıt altında bulunan tüm yabancılara yönelik insani yardım faaliyetleri yürütmek	Https: //www.kizilay.org.tr/
Mülteci Entegrasyon ve Destek Derneği (Hirfet)	Mülteci çocukların entegrasyonunu ve eğitimlerini desteklemek ve bu alana yönelik çeşitli sosyal sorumluluk projeleri yürütmek	Http: //hiraethdernegi.com/
Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD)	Türkiye'de yaşayan mülteci ve sığınmacılara yardım etmek	Https: //sgdd.org.tr/
Mülteci Hakları Merkezi	Savaş ve zulüm sebebiyle ülkelerini terk edip Türkiye'de sığınma arayan yabancıların hukuki koruma mekanizmalarına erişimi; sığınmacılara yönelik hukuki destek kapasitesinin arttırılması, kamuoyunda ve toplum hayatında sığınmacılara yönelik hoşgörü ve dayanışmanın güçlenmesi ve sığınma alanındaki mevzuat, politika ve uygulamaların uluslararası standartlarla uyum içinde gelişmesi için uzmanlığa dayalı faaliyetler yürütmek	Https: //mhd.org.tr/tr/

Mavi Kalem Soyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (Mavi Kalem Derneği)	Afet gibi olağandışı koşullarda çifte dezavantajlı hale gelen kadın ve çocukların psiko-sosyal destek, beceri geliştirme, eğitim ve sağlık konularında desteklenmek	Https: //www.mavikalem.org/
Her Yerde Sanat Derneği	Mülteci çocuklara yönelik olarak kültürel ve sanatsal faaliyetler yürütmek	Https: //heryerdesanat.org/
İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Derneği (İGAM)	Hak savunuculuğu, kamusal alanda farkındalık yaratma, lobicilik çalışmaları ve ağ yaratmak	Https: //www.igamder.org/
Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı (IBC)	Doğal veya insan kaynaklı afet mağduru insanların, beslenme barınma, su ve sanitasyon gibi acil ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra özellikle kadın ve çocukların karşı karşıya kaldığı travmaların etkisini azaltmaya yönelik psikososyal faaliyet yürütmek	Https: //www.ibc.org.tr
Cari tas Türkiye	Türkiye Suriye'den gelen mültecilere tıbbi destek, gıda, erzak, destek ve dayanışma sağlamak	Https: //www.caritas.org/
Mülteciler ve Sığınmacılarla Yardımlaşma Dayanışma ve Destekleme Derneği (MSYD)	Mülteci hakları, doğal afetler, krizler, çatışmalar, insan hakları ihlallerinden etkilenmiş birey ve toplulukların ihtiyaçlarını, sorunlarını, yaşam koşullarının iyileştirilmesini ve temel gereksinimlerin karşılamak	Https: //msyd.org/
İnsanı Müdafaa ve Kardeşlik Derneği (İMKANDER)	Yaşanan savaşlar ve işgaller sebebiyle topraklarından ayrılmak zorunda kalan göçmenlere yardım etmek	Https: //www.imkander.org.tr/
Yuva Derneği	Dünyayı değiştirmek, onu daha iyi, dahi adil ve daha sürdürülebilir bir yer yapmak ve tüm canlılar için bir yuva olarak kalmasını sağlamak	Https: //www.yuva.org.tr/
GİB (Van İl Göç İdaresi Müdürlüğü)	İl Müdürlüğü, yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları denetler. Türkiye'den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri Genel Müdürlüğün amaçlarına, belirlenmiş politikalara ve mevzuata uygun olarak düzenli, insan odaklı, uyumlu, hızlı, etkili ve verimli bir şekilde yürütmek üzere faaliyetlerini sürdürecektir.	Https: //van.goc.gov.tr/

KIZILAY (VAN ŞUBESİ)	Proaktif bir kurum olarak afetlerde ve olağan dönemde ihtiyaç sahipleri ve korunmasızlara yönelik yardım sağlamak, toplumda yardımlaşmayı geliştirmek, güvenli kan teminini gerçekleştirmek ve zarar görebilirliği azaltmak.	Https: //van.kizilay .org.tr/
HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	Öğrenen topluma dönüşüm sürecinde beşikten mezara kadar rehberlik hizmeti sunan; bireyin bilgi, şuur ve yetkinliklerini geliştirerek insanlığın kalkınmasında sorumluluk almasını destekleyen; belgelendirilebilen, izlenebilen kaliteli eğitimler sunmak.	Https: //van.meb.g ov.tr/Https: //hbogm.me b.gov.tr/
İKGV	Vakfın amacı, insan kaynağına ilişkin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi olumsuz yönde etkileyen sağlık, eğitim ve istihdamla ilgili sorunların çözümüne katkıda bulunmaktır	Https: //www.ikgv. org/index1. html
ASAM	SGDD-ASAM yaygın saha ofisleri ve mobil ekipleri aracılığı ile bireysel olarak sığınma arayan kişilere yönelik yapmakta olduğu çalışmaların yanı sıra göç alanında yapılan araştırmalara da destek vermektedir.	Https: //sgdd.org.tr /
GENÇLİK SPOR	Ülkemiz gençliğini ve sporunu günümüz gerekleriyle uyumlu, geleceğin meydan okumalarına karşı hazırlıklı, yerli değerlere duyarlı, dünya kültürünü reddetmeyen, yenilikçi ve rekabetçi bir düzeye ulaştırmak; sportif olarak, Türkiye'nin uluslararası alanda başarılı ve nitelikli temsil edilmesini sağlamak.	Http: //van.gsb.go v.tr/

Türkiye'ye kaçak yollarla gelen Afgan göçmenler mülteci statüsü yerine geçici koruma altındaki sığınmacılar olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de Devlet eliyle yapılan hizmetlerin yanında, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) da göçmenlere yönelik çeşitli hizmetler ve destekler sunmaktadır.

Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü arasında yapılan iş birliği belgesi ve STK'ların desteği ile göçmenlerin yaşadığı ildeki işgücü piyasalarının ihtiyacına uygun olarak terzilik, kuaförlük, metal sac işleme, duvar örme ve kalıpçılık, bilgisayar programcılığı, fotoğrafçılık, aşçılık ve pastacılık gibi mesleki eğitim kursları açılmaktadır.

Çalışmamızda katılımcılara STK ile ilgili sorulan STK'ların size yardımı var mı ve STK'ların Uyumla İlgili Çalışmaları Var mı? Sorularına, hemen hemen hepsinin az da olsa STK'ların kendilerine yardım ettiklerini, uyum ile ilgili çalışmalarının olduğu, dil ve meslek kurslarının olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu tarz kurslar açılmış olsa bile başta gelecek kaygısı, yaşam mücadelesi, ekonomik sorunlar gibi nedenlerden dolayı katılımcıların açılan kurslara yeteri ilgiyi göstermedikleri tespit edilmiştir. Bazı katılımcıların da kursların varlığından haberdar olmasına rağmen çalışmak zorunda olduklarını ya da çocuklarına bakmaları gerektiğinden kurslara katılmadıkları gözlemlenmiştir.

Evet, bazen belediye bazen de İKGV gibi kurumlar, dikiş kursu ve dil kursları gibi kurslar açıyorlar. (VK1)

Evet, Gençlik Spor 'un dil kursları ve meslek edindirme kursları var. (VK3)

Dikiş kursları var ama oraya da gidemiyoruz. (VK4)

Birleşmiş milletler tarafından açılan kurslar var ancak çocuklardan ve çalışmaktan dolayı katılamıyoruz. (VK5)

Bilmiyorum. Haberim yok. (VK6)

Bilmiyorum. (VK7)

Dikiş ve dil kursları varmış ama ben gidemiyorum. (VK8)

Evet, belediyenin ve Birleşmiş Milletlerin açtığı bazı kursları var ancak çocuğumdan dolayı ben katılamıyorum. (VK9)

Belediyeyle ortak kurslar açıyorlar. Ben dil kursuna gittim. Baya yararlı oldu. Türkçem baya gelişti. (VK10)

Haberim yok. Pek dışarıyla ilişkim olmuyor. Böyle kurslar varsa da ben katılamıyorum. (VK11)

Bazı kurslar açıyorlar ama ben katılmıyorum. (VK12)

Haberim yok. (VK1)

3.2.10.2. Meşhed'deki Entegrasyon Faaliyetleri

İran'da Horasan Razavi Eyaleti, en yüksek Afgan göçmen nüfusuna ev sahipliği yapan eyalettir. Bu nüfusun çoğunluğu genellikle Tacik ve Hazara etnik kökenli olup, Meşhed şehrinde yoğunlaşmaktadır. Yine Horosan Razevi Eyaletinde Meşhed dışında 1994 yılında Afganistan'a 88 km uzaklıktaki Turbet-i Jam şehrinde bulunan ve Mehmanşehr olarak anılan, yaklaşık 4000 nüfusluk kalabalık bir Afgan Göçmen kampı bulunmaktadır (Panihi, 2020).

Meşhed'deki BMMYK şubesi ve Duğarun hizmet birimi, ilk olarak 1992 yılında, Afgan göçmenlerin İran'dan gönüllü geri dönüşünü kolaylaştırmak için kuruldu. Meşhed şubesinin sorumluluk alanı Horasan Razavi, Kuzey Horasan ve (Afganistan ile toplam 750 km sınırı olan) Güney Horasan ile Gülistan eyaletini kapsamaktadır (UNHCR, 2020).

Meşhed'de Afgan göçmenlerin yoğun olması nedeniyle, göçmenlere yönelik yapılan çalışmalarda çeşitlilik gösteriyor. Özellikle ekonomik durumu iyi olan Afgan hayırseverlerin hem devletle ortak hem de bağımsız olarak kurduğu birçok dernek ve kuruluş, göçmenlere birçok alanda geniş hizmet sunmakta. Özerk okullarla eğitim başta olmak üzere, sağlık, spor, sanat, meslek edindirme kursları gibi birçok hizmetin Meşhed'de bulunan gençlere bu kurumlar tarafından verilmektedir.

Kendileriyle görüşme gerçekleştirdiğimiz göçmenlerin çoğu orta yaş ve üstü olduğu için gençler dışındaki katılımcılarla yapılan görüşmelerde, çoğunun kendilerine yönelik yapılan çalışmalardan haberdar olmadığı, ya da bu çalışmalara katılmadığı (kaçak statüsünde olduklarından ya da çalışmak zorunda olduklarından) anlaşılmaktadır. Ancak genç katılımcıların, yapılan birçok etkinliğin ve yardımların farkında olduğu hatta devletin yaptığı yardımların nedenlerini analiz eder biçimde aktardığı görülmekte. Ayrıca katılımcıların söylemlerinden, Suriye savaşına ücretli asker olarak gönderilen ve İran'daki Afgan göçmenlerden oluşan; "Fatımiyyun Tugayı" adı altında bir askeri birliğin olduğu ve devletin bu askeri birliğe katılmayı teşvik için, Afgan göçmenlerin yoğun yaşadığı bölgelerde göçmenlere yönelik devlet kanalıyla birtakım propaganda faaliyetleri ve programlar yürüttüğü anlaşılmaktadır.

Kültürel faaliyetlerle ilgilenecek vakit ve fırsatımız olmadı. Çalışıp hayatımızı kazanmamız gerekiyor. (MK1)

Suriye savaşı başlayana kadar bizi görmüyorlardı bile. Ama Suriye savaşından sonra bir iki defa gelip, burada bizimle ilgili birkaç belgesel çektiler. Golşehr'e buradan giden askerlerin anısına Haremin Muhafızları adıyla bir spor kompleksi kuruldu. Ama ondan önce hiçbir teveccühleri yoktu bize. Suriye savaşına gitmeleri için buradakilere ciddi propaganda uygulanıyor. Örneğin babam gitmeden önce buraya gelip giden mollalar tarafından manevi yönünden pohpohlayıp, övdüler ve öyle gittiler. Tabi gidenlerin çoğu ailelerinin biraz rahat etmesi için gidiyor. İki milyon ve bazen daha fazla maaş veriliyor. Savaştan sonra buraya gelen devlet adamlarının sayısı da arttı. Yüksek rütbeli askerler vb. Uyumla İlgili konularda ise çok bilgim yok ama Birleşmiş Milletlerin bu konuda çalışmaları dâhilinde bazı programları programlar yapılıyor ama yeterli değil. (MK2)

Hayır. Ama on yıl öncesine göre daha iyiler. Ara sıra bazı konularla ilgili (Suriye savaşı) çalışmaları oluyor devletin. O da bölgedeki son durumlarla alakalı bilgilendirme yapıyorlar. Suriye'deki savaşla ilgili. Bu da halkın bize karşı daha ılımlı, ilgili ve daha sıcak olmasına sebep olmuş durumda. (MK11)

Hayır, yapılan çalışmalardan haberdar değilim. Ama çok iyi İranlı insanlar var bu işleri yapmaya çalışan. Örneğin şairler, yazarlar, ara ara halkın duyarlılığını arttırmak ve bize de moral olması için seminerler, konserler düzenliyorlar. Bir de Seda ve Sima (İran'ın devlet radyo ve televizyonu, bizdeki TRT) özellikle son zamanlarda Suriye savaşı sırasında orada savaşan askerlere yakıştırılan Fatımiyun Tugayı için fazla gelip gidiyorlardı. Ama savaş bittikten sonra artık gelmediler. STK'ların uyumla ilgili çalışmaları hakkında çok bilgi sahibi değilim (MK18)

Evet, çalışmalar olmuş ama gene yabancı uyruklular için lazım olan izinler onlarında önüne engel olmuş. (MK19)

Son yıllarda, özellikle Ruhani hükümeti ile birlikte bu konuda daha iyi çalışmalar yapılıyor. Göç idaresinin bu konuda çalışmaları eskiye göre daha iyi. Randevu sistemi getirildi. Önceden oturum izni almak için günlerce koşturmak zorundaydık. Şimdi parasını yatırıp, randevu alıyoruz ve işlemlerimiz yapıldıktan sonra onlar bizi çağırıyorlar. Bize karşı daha saygılı bir tutum içerisindeler. En azından devlet tarafından İranlılara yönelik olumlu bir telkin var. Meşhed'de bu kurumlar çok fazla. Ve çoğu STK çalışanları Afganistanlı. Eğer bugün devlet göçmenlere yönelik olumlu adımlar atmışsa bu kurumların çalışmaları sayesinde atmıştır. Bu kurumda çalışan insanlar gönüllü çalışıyorlar ve kazandıkları paranın bir kısmını biriktirmek yerine bu alandaki çalışmalara harcıyorlar. Bu çalışmalar bizden çok daha sonraki jenerasyonun için faydalı olacağını düşünüyorum. Çünkü onların yaptığı çalışmalarla göçmenler kendi sorunlarıyla ilgili gittikçe daha bilinçli hale geliyorlar. (MK20)

Sanırım Meşhet her anlamda daha iyi muhakkak bazı çalışmalar oluyordur. Çünkü son bir iki yıldır müdürlerin bize karşı davranışları olumlu yönde baya değişti. Bence muhakkak bir şeyler yapılmıştır. (MK21)

Hayır. Bazı dersler veriliyor dil gibi, müzik gibi ama oda genel. Bize yönelik değil. (MK22)

Hayır. Bazı dersler veriliyor dil gibi, müzik gibi ama oda genel. Bize yönelik değil. (MK22)

Meşhed'de ilgili ana başlık altında verilen detaylı bilgilerden görüldüğü üzere göçmenlere yönelik çok boyutlu ciddi çalışmalar söz konusu. Bu çalışmalar başta BMMYK olmak üzere devlet kuruluşları, yerel STK'lar ve Göçmenler tarafından oluşturulan hayır kuruluşları tarafından yürütülmekte, bazen de Devlet-STK ve BMMYK birlikte birtakım çalışmaları organize etmekte ve yürütmektedirler. İran'daki Afgan Göçmen nüfusun Horasan-ı Rezevi ve özellikle Meşhed'de yoğunlaştığı göz önünde bulundurulduğunda, göçmenlere yönelik sosyo ekonomik çalışmaların eksik ve yetersiz değerlendirilmesinin normal olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmamıza katılan katılımcıların bu konudaki cevaplarını değerlendirecek olursak, özellikle Suriye

savaşından sonra Göçmenlere yönelik bu anlamdaki çalışmaların ve ilginin arttığını görmekteyiz. Artan bu ilginin nedenini konumuzla ilgisi olmadığı için detaylandıramasak da göçmenler açısından olumlu yönlerinin olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin kaçak olan göçmen çocuklarının İran devlet okullarında okuma izni elde etmesi ve Suriye savaşına katılan Göçmenlerle ilgili hazırlanan belgesel ve haberlerin sosyal medyada yayınlanmasıyla, yerli halkın Göçmenlerle ilgili olumlu bir algı edinmesinde ciddi rol oynadığı söylenebilir. Hem katılımcılar hem de kendisiyle görüştüğümüz STK yetkilileri, birçok hayır kuruluşu ve STK çalışanının Afgan uyruklu olduğunu ve bu çalışanların, Afgan Göçmenlerle ilgili İran'da ciddi adımların atılmasına vesile oldukları belirtilmiştir. Tüm bu çalışmaların sadece toplum nezdinde değil, eğitim kurumlarında da olumlu sonuçları olduğu görülmektedir. Nitekim bir katılımcı:

Meşhed her anlamda daha iyi. Bazı çalışmaların yapıldığı kesin. Çünkü son bir iki yıldır müdürlerin bize karşı davranışları olumlu yönde baya değişti. Bence muhakkak bir şeyler yapılmıştır (MK 21) şeklinde cevap vermiştir.

Genel olarak İran'da mültecilere yönelik faaliyet sürdüren ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ve faaliyet alanları aşağıdaki gibidir.

Tablo 6. İran'da Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları

STK ADI	FAALİYET ALANI	ERİŞİM
Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Temsilciliği	Mültecilere tüm hizmetlerin sağlanması	Http: //unhcr.org.ir
Mülteci Kadın ve Çocukları Koruma Derneği Hami (Destekçi)	Eğitim-güçlendirme	www.Hamiorg.org
Sınır Tanımayan Doktorlar Kuruluşu (MSFF)	Sağlık ve Tedavi	www.msf.org
Geliştirilmiş Destek Grubu (SRS)	Bağımlıları desteklemek ve iyileşmek	www.srsorg.com
Norveç Mülteci Kurumu (NRC)	Eğitim-güçlendirme-geçim	www.nrc.no
Relief International Organization	Eğitim-güçlendirme-geçim	www.ri.org

Resmi olarak bulunan Ulusal ve uluslararası kuruluşların yanı sıra, Meşhed'de hem hayırsever göçmenlerin hem de Afgan devletiyle göçmenlerin ortak kurduğu

hayır kuruluşları ve dernekler de aktif olarak göçmenlerin her alandaki sorunlarını gidermek amaçlı çalışmaktadır. Hatta diyebiliriz ki yaklaşık bir buçuk milyon kaçak göçmenin büyük bir kısmı zaruri ihtiyaçlarının yanı sıra sağlık ve eğitim ihtiyaçlarını, bu kuruluşlar aracılığı ile temin etmektedir. Bunların da temel hususlarını aktarmaya çalışacağız.

Horasan Razavi'de yaşayan Afgan göçmenleri, ilin Vatandaşlar ve Yabancı Göçmenler Genel Müdürlüğü tarafından lisanslı 16 kuruma sahiptir.

Tablo 7. Meşhed'de Faaliyet Gösteren Hayır Kurumu

HAYIR KURUMU ADI	FAALİYET ALANI	ERİŞİM
Seyyid el-Şuhada (AS)	Hayır kuruluşu özellikle yetim ve kimsesiz çocuklarla, eşi vefat etmiş kadınlara yardımın yanı sıra birçok konuda göçenlere yardım etmekte.	Http: //ngoci.ir/
İmam Cevad (AS)	Hayır Kuruluşu evlenmek isteyen gençlerin çeyiz masraflarını karşılamak ve göçmenlerin birçok maddi ihtiyaçlarına yönelik, yardım faaliyetleri göstermekte.	Http: //kheiriehemamjavad.com
Khair el-Beşar	Afgan Göçmenleri ve Afgan Devletinin ortaklaşa kurdukları hayır kuruluşlarıdır.	Http: //yek18.com /Home/Business/62243
Bakir el-Üloom (AS)		
Seyyid el- Mursalin (AS)		
İmam Ali (AS)		

Hayır kuruluşları tarafından kurulan ve engelliler ve öğrenciler için üç spor kompleksi ve kültür merkezi, eğitim ve spor faaliyetleri göstermektedir. Bunların en önemlisi Yeşil İnanç (Bavere Sebz), vakfıdır. Yeşil İnanç Vakfı engelli göçmenlere hizmet vermek amacıyla 1992 yılında kurulmuştur. Bu vakıf Meşhed'in Golşahr bölgesinde bulunmaktadır. Yaklaşık 800 Afgan göçmene hizmet vermektedir. Bu sanatoryum şu anda engelli kişilere tamamen ücretsiz olarak eğitim, spor, yardım, fizyoterapi ve istihdam hizmetleri sunmaktadır ve 2014 yılında Samavat Derneği tarafından tanıtılan en iyi 25 hayır kuruluşlarından biridir. Saeb ve Qadir Engelliler Merkezi de Yeşil İnanç Vakfı gibi hem engelli göçmenlere hem de gençlere spor faaliyetleri sunmaktadır. Ayrıca Görme Engelliler Derneği de Engelli Göçmenlere sağlık hizmetlerinin yanı sıra, onların ihtiyaçları olan tekerlekli sandalye, gözlük vb. hizmetleri de karşılamaktadır.

Öğrenci Birliği göçmen öğrencilere, derslerinden geri kalmamaları ve ülkelerindeki eğitim müfredatına da aşina olmaları amacıyla coğrafya dâhil olmak üzere bazı derslerin Afganistan'ın eğitim sistemine ve ders kitaplarına dayalı olarak 10 özerk okul şeklinde hizmet vermektedir.

Dorre Dari (Derî İncisi) Kültür Enstitüsü (Dorre Dari Kültür Enstitüsü, 2015) (Khaneye Hunermendane Afghani) Afgan Sanatçılar Evi şiir, öykü, resim ve grafik sanatları gibi görsel sanatlarla gibi sanatsal faaliyetler sunmakta. Najma Enstitüsü (2021) Özellikle kadınlara yönelik terzilik, biçki dikiş kursları, aşçılık vb. birçok meslek edindirme kursları vermektedir. Ayrıca Meşhed'de bulunan ve Horasan Razevi Bölgesinde okuyan yaklaşık üç bin Afgan öğrencinin üye olduğu, Afganistan İslam Akademisyenler Birliği, öğrencilerin sorunları ve dersleriyle ilgili çalışmalar yapmaktadır.

3.2.11. Kentsel Uyum

Göç süreci, çeşitli olayları ve belirli aşamaları içeren, bireysel ve sosyal faktörlerden etkilenen ve uzun bir süreyi içine alan karmaşık bir süreç özelliği taşımaktadır. Göç öncesi hazırlık eksikliği, yeni çevreye uyum zorlukları, yerel sistemin karmaşıklığı, dil zorlukları, kültürel farklılıklar ve olumsuz deneyimler göçmenlerin bu süreçte üstesinden gelmesi gereken sorunlardır (Virupaksha, v.d. 2014).

Çeşitli kurum, kuruluş ve üniversitelerce yapılan araştırmalarda yerli nüfus ile göçmen nüfus kıyaslanmakta, aradaki farkların ne ölçüde büyük olduğuna bakılmakta ve farklar azaldıkça uyumun arttığı sonucuna varılmaktadır. Daha önce uyum konusu göçmenlerin baş etmesi gereken bir sorun olarak görülürken günümüzde uyum hem ev sahibi toplumun hem de mültecilerin karşılıklı olarak katkı sunması gereken bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu yeni bakış açısına göre mülteciler, sığınmacılar veya göçmenler kendiliklerinden uyum sağlayamamakta; ev sahibi toplumun sağladığı imkânlar ve açtığı alanlar itibariyle topluma entegre hale gelebilmektedirler (Akman, 2018).

Kentleşme ve göç oranı arttıkça yabancılaşma, uyum sorunu ve insanlar arasındaki mesafeli davranışlar artmaktadır. Bireylerin kendilerini diğer gruplar ile karşılaştırması ve beklentileri karşısındaki hayal kırıklığı ve göreceli mahrumiyet

algısının, ikinci kuşak olarak adlandırılan göçmenler üzerinde şiddet ve suç faktörlerine eğilimi artırdığı söylenebilir (Erman, 2002).

3.2.11.1. Van'da Kentsel Uyum Durumu

Bu başlıkta, Afgan göçmenlerle yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz veri analizlerinin bize sunduğu bilgiler doğrultusunda, her iki şehirdeki kentsel uyum durumunu geniş bir şekilde ele almaya çalıştık. Öncelikle Van şehrindeki göçmenlerin, bu şehirdeki toplumsal, kültürel, ekonomik, sosyal ve mekansal uyum durumlarını ele aldık.

3.2.11.1.1. Van'da Toplumsal ve Kültürel Uyum

Çalışmamızda Göçmenlerin toplumsal ilişkilerini ve kültürel durumlarını değerlendirebilmek için; "Genel olarak iletişimde olunan çevre", "Yerli halka karşı bakış açıları ve yaklaşımları" ve "Yerli halkın kendilerine olan bakış açılarını ve yaklaşımlarını nasıl değerlendirdikleri" ile ilgili sorular sorduk. Aldığımız cevaplardan yola çıkarak her iki şehri bu sorulara verilen cevaplar ışığında karşılaştıracak şekilde genel bir değerlendirme yapmaya çalıştık.

Van bir sınır kenti olması nedeniyle İran'dan ya da Afganistan'dan gelen göçmenlerin ilk etapta transit geçiş için kullandıkları bir kenttir. Ülkelerinden ya da göç ettikleri İran ve Pakistan gibi başka ülkelerdeki umutları tükenen Afgan göçmenlerin, transit geçiş için kullandıkları Van'a geçişlerde çok fazla zorlukla karşılaşabilmektedirler. Van'a sağ salim gelebilen göçmenlerin bir bölümü yıllarca Van'da kalmak zorunda kalabilmektedir. Ancak, Van ilinde çalışma alanlarının sınırlı olmasından dolayı Afgan göçmenlerin başka arayışlar içerisinde olduğu söylenebilir. Katılımcıların verdiği cevaplar sonucunda göçmenlerin Van'da beklemek istemeyip ülkenin batısına, belki de uygun koşulları bulduklarında daha farklı yollarla Avrupa kıtasına geçmek istedikleri görülmektedir.

Van Şehrinde yaşayan Afgan göçmenlerin şehirsel uyumlarını, söz konusu sorular çerçevesinde değerlendirebilmek için öncelikle Afgan Göçmenlerin Türkiye'deki genel durumuna değinmemiz gerekmektedir. Zira 2011 yılında başlayan Suriye savaşı ve sonrasında gelişen Türkiye'ye yoğun göç hareketi ve ülkede bu çerçevede oluşan sosyoekonomik ve kültürel değişimler olmasaydı, belki de Afgan göçmenleri son birkaç yılda gerçekleşen yoğun göç harekelerine rağmen, bu günkü değerlendirmemizden daha farklı şekilde değerlendiriyor olacaktık. 2011 Öncesi

Türkiye'sinde Afgan Göçmenler sayı ve yoğunluk olarak ilk sıradayken, 2011 sonrası Suriyeli sığınmacılardan çok daha az olmalarına rağmen ikinci sıradaki göçmenler statüsüne gerilediler. Suriye savaşının sebep olduğu zorunlu göç ve uluslararası kuruluşların desteğiyle, Suriyeli Sığınmacılara sağlanan birtakım yardımlar hem Türkiye halkının hem de diğer göçmen gruplarının tepkilerine neden olmuştur. Afgan göçmenler hem Afganistan'da (çalışmamıza katılan Hazara göçmenler, kendi ülkelerinde de mezhepsel çatışmalardan dolayı daha çok iç kesimlerde, kendi halinde yaşayan bir millet) hem gittikleri ülkelerde izole bir yaşamı tercih ettiklerinden dolayı Türkiye'de onlarla ilgili, Suriyeli sığınmacılarda olduğu gibi bir göze batma durumu yaşanmamaktadır. Dolayısıyla bugün Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de olduğu konumu İran'da yaşayan ve hisseden Afgan göçmenler (daha önce İran'a göç edenler açısından), Türkiye'de ki durumlarını hem ülkelerinden hem de İran'dan (İran'da bir süre yaşayıp, Türkiye'ye gelenler için) olduğundan daha avantajlı olarak değerlendirmektedirler.

Yine toplumsal ilişkiler bağlamında Van'ı değerlendirdiğimizde, göçmenlerin genel olarak Türkiye'yi özelde ise Van'ı, göç süreci öncesi yeterince tanımadıkları anlaşılmaktadır. Bundan dolayı da sürekli yaşayabilecekleri ve yeni bir hayat kurabilecekleri bir beklentiyle değil de daha çok üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar daha güvenli ve rahat bir hayat yaşayacakları ya da Avrupa'ya daha rahat gidebilecekleri transit bir yol amacıyla tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu nedenlerle göç ettikleri Van'da ortak dil, mezhep gibi nedenler bulunmasa da tarihi, dini ve kültürel anlamda birçok ortak yönlerinin bulunduğu, ancak buna rağmen büyük bir beklenti içerisinde olmadıkları anlaşılmaktadır. Göç nedenlerinin en önemli başlığı olan ve Afganistan'da bu yüzden şiddet ve ayrımcılığa maruz kalan göçmenlerin, İran'la olduğu gibi Türkiye ile ortak dil, mezhep geçmişleri olmasa da hem mezhepsel hem de kültürel yaşantılarını gayet rahat bir şekilde icra ettikleri anlaşılmaktadır. Bu konuda gerek yetkililerin tutumu gerekse yerli halkın göçmenlere karşı oldukça hoşgörülü olduğu dile getirilmiştir.

Afganların yerli halk ile ortak dil, din, mezhep benzerliği bulunmaması ilk başta göçmenler açısından bir sorun olarak gözükse de bazı kültürel benzerliklerin ve yerli halkın göçmenlere karşı hoşgörülü oluşunun yaşamlarını kolaylaştırdığı görülmektedir. Bu anlamda "Van halkının size karşı olan davranışını genel olarak nasıl

buluyorsunuz" sorusuna verilen cevaplar değerlendirildiğinde katılımcıların çoğunun cevabının olumlu olduğu görülmektedir. Yerli halkın kendilerine çok iyi davrandıklarını, paylaşımcı olduklarını, ötekileştirme ya da dışlama gibi davranışlarda bulunmadıklarını, genelde izole bir yaşam sürmelerine rağmen yerli halk ile özellikle komşuluk ilişkilerinin zayıf da olsa geliştirildiğini, bunun da sosyal yaşamlarını kolaylaştırdığı görülmektedir. Bazı Afgan göçmenler korku ile geldikleri Van'da uzun süre yaşamlarını sürdürdükleri, hatta Afganistan'da bulunan akrabalarını da yanlarına davet ettikleri, Türkiye'nin vatandaşlık vermesi durumunda tamamen buraya yerleşmek istedikleri verdikleri cevaplarından anlaşılmaktadır.

Van'da yaşayan göçmenler, burada her şeyden önce kendilerine insan muamelesinin yapıldığının ve bunun kendileri için paha biçilmez derecede önemli olduğunu dile getirmişlerdir. Özellikle iş hayatlarında zaman zaman bazı aksiliklerle karşılaşsalar da genel olarak yerli halkın ve yetkililerin kendilerine sıcakkanlı ve hoşgörüyle yaklaştıklarını ifade etmişlerdir.

Van'da yaşayan göçmenlerle yeni gelenler arasında güçlü bir iletişim ağının olduğu, özellikle akraba olanların geride bıraktıklarıyla ilişki ve iletişimi kesmedikleri, Van'da birinci dereceden akrabaları varsa onlarla, birinci dereceden akrabaları yoksa bile soydaşları ya da Afgan uyruklu diğer kişiler ile iletişim içinde olmayı tercih ettikleri görülmektedir. Böyle iç içe bir şekilde gelişmiş olan sosyal ağ, Afgan göçmenlerin dışa daha kapalı ve izole olmalarına sebep olabilmektedir. Van'da kentin farklı bölge ve mahallelerinde dağınık bir halde yaşamalarına rağmen, yerli halkla samimi ilişkiler geliştirmedikleri, daha çok kendi insanlarıyla bir arada yaşadıkları görülmektedir. Göçmenlerin Van'da nispeten halktan kopuk, izole ve soyutlanarak yaşamayı tercih etmelerinin sebebi olarak; dil bilmeme, kültürel farklılıklar, kapalı bir toplumdan gelme ve kendi toplumsal yaşamlarıyla örtüşmeyen daha sosyal ve komşuluk ilişkilerinin gelişmiş bir toplum olan Van'daki toplumla uyum sağlayamama gibi nedenler dile getirilebilir. Katılımcılar yerli halkın kendilerine karşı hoşgörülü olmasına rağmen genellikle kendi soydaşları ile irtibat halinde kalmayı tercih etmelerinin ve kendilerine yakın olanlarla bir arada yaşamaya çalışmalarının ortak dil, din ve kadere sahip oldukları insanlarla ortak değerlerini hep birlikte yaşayıp, yaşatmaya çalışmalarının kendilerine psikolojik olarak iyi geldiğini dile getirmişlerdir.

Van'da yaşamaktan memnun olduklarını dile getiren katılımcılar, ekonomik nedenlerden dolayı daha büyük şehirlere gidip, daha iyi işlerde çalışmak istediklerini ya da Van'ın soğuk hava koşullarından dolayı daha sıcak bölgelere gitmek istediklerini dile getirmişlerdir. Hem Van'daki hem de diğer şehirde yaşayan göçmen ve vatandaşlarıyla sürekli iletişim içinde olan göçmenler, genel olarak Türkiye'nin hemen hemen her şehrinde sosyal anlamda rahatça yaşayabildiklerini, özellikle yerli halklarla herhangi bir sorun yaşamadıklarını dile getirmişlerdir.

3.2.11.1.2. Van'da Ekonomik Yaşama Uyum

Göçmenler açısından kentsel uyumlarını gösteren parametrelerden biri, göçmenlerin yaşadıkları kentte iş bulma, ekonomik hayata katılma gibi durumlardır. Biz de bu çalışmamızda Meşhed ve Van'daki Göçmenlerin iş ve istihdam uyumu ve bu anlamda yaşadıkları sıkıntıları değerlendirebilmek için katılımcılara "Çalışma İzni ve İş Piyasasına Erişim Şartları?", "Daha Çok Hangi İşlerde Çalıştığı-çalışabildiği?" ve "Göçmenlerin Çalışma hayatıyla ilgili karşılaştığı sorunlar?" ile ilgili soruları merkeze alan ve her iki şehirde Afgan Göçmenlerin, ekonomik ve istihdam anlamında kentle entegre olabilme potansiyellerini ortaya koymaya çalışarak bir değerlendirme yaptık.

Türkiye'deki Afgan göçmenlerden çalışma izni olanlar kamu hizmetleri dışında diğer tüm sektörlerde çalışabilmektedir. Ancak göçmen kartı olmayan ya da çalışma izni bulunmayan göçmenler; az ücretle yoğun işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Afgan göçmenlerin Van'da genellikle temizlik, inşaat, çobanlık, hamallık, restoran, kasiyerlik, tarım ve hayvancılık gibi ağır işler yaptıklarını söyleyebiliriz. Eğitim görmüş az sayıdaki nitelikli Afgan göçmen dışında hem Meşhed hem de Van'daki göçmenlerin Afganistan'da yaygın olarak yaptıkları işleri burada sürdürdükleri görülmektedir. Örneğin göçmenlerin çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla ilgili işlerde çalışmaları ya da terzilik yapmaları, onların Afganistan'daki çalışma hayatlarının da bir yansıması aslında. Bu özelliklerinden dolayı Afgan göçmenler Türkiye ekonomisinde, genelde vasıf gerektirmeyen ve yasal çalışma koşullarının dışında kalan bu sektörlerin önemli iş kaynağını oluşturmaktadır. Zira bu işler alışık oldukları ve yaparken zorlanmadıkları işlerdir. Diğer yandan bu sektörlerdeki işler düşük ücret ve ağır koşulları nedeniyle genelde yerli halk tarafından tercih edilmemektedir. Van özelinde bu durumu açık bir şekilde görebilmekteyiz.

Van da yaşayan Afgan göçmenlerin resmi olarak çalışma izinleri bulunmadığından ve kaçak statüsünde olmaları, işverenlerce su istimal edilerek kötüye kullanılabilmektedir. Daha öncede değinildiği gibi Van'da yerli halkın düşük ücret ile çalışmayacağı birçok işte Afgan göçmenler çalıştırılmaktadır. Özellikle inşaat, tekstil, tamir atölyesi, imalat ve taşıma, nakliye, garsonluk, temizlik, kuaförlük ve kâğıt toplayıcılığı gibi zor ve insan gücüne dayalı işlerde, cüzi miktarlar karşılığında çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Van'daki göçmenlerin büyük çoğunluğu kadın erkek fark etmeksizin evlerinde, dışarıdaki işlerine ek olarak terzilik yapmaktadırlar. Terzilik hem göçmen kadınların hem de erkeklerin ek iş olarak yaptıkları bir meslek olmanın yanı sıra, birçok ailenin ana geçim kaynağı özelliği taşımaktadır. Bunun yanında şehirdeki küçük tekstil atölyelerinde de yoğun olarak çalışmaktadırlar.

Göçmenler kendi ülkelerinde sahip oldukları nitelikleri göç ettikleri ülkede çok sınırlı bir ölçüde kullanabilmektedir. Özelikle göçmen işçilerin sahip oldukları meslek ve almış oldukları eğitim ile yaptıkları işler arasında çok az ilişki bulunmaktadır. Mülakat sonuçlarından anlaşılacağı üzere, Van'daki göçmenler resmi prosedürler nedeniyle eğitim aldıkları birçok mesleği yapamamaktadır. Ancak zaman zaman yerel kuruluşların ve derneklerin desteği ile göçmenlere kendi alanlarında faaliyet gösterebilecekleri bazı imkânlar sağlanmaktadır. Örneğin Van'da pandemi öncesi, İpekyolu Belediyesi Afgan Gömenlerin de içinde bulunduğu, farklı dallarda nitelik sahibi olan bir grup sanatçı için kurslar açmıştır. Resim, müzik, ahşap oymacılığı vb. kurslarda, katılımcılar ücretsiz eğitim almış, hocalarına ise belediye maaş vererek, ekonomik anlamda bir katkı sağlamıştır. Ancak pandemi sürecinin başlamasıyla, bu kurslara ara verilmiştir.

Afgan göçmenlerin meslekleri olsa dahi, çoğu zaman kendi mesleklerini yapamadıkları için başkalarının yanında çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Başkalarının yanında çalışarak geçimlerini sağlamaya çalışan katılımcıların düşük gelir seviyesinde, kimi zaman sosyal güvenceden yoksun ve genellikle günlük işlerde çalıştıkları ortaya çıkmaktadır.

Göçmenlerin çalışma hayatıyla ilgili yaşadıkları en büyük problemlerden biri çalıştıkları işlerde düşük ücret almanın yanı sıra, çok nadir de olsa hiçbir ücret alamadıkları da görülebilmektedir. İş sahiplerinin istedikleri zaman göçmenleri hiçbir

gerekçeye dayandırmadan işten çıkarabildikleri anlaşılmaktadır. Ya da çalıştıkları işler süreklilik arz etmediği için mevsimsel iş değişiklikleri de söz konusu olabilmektedir. Örneğin yazın çobanlık yapan bir göçmenin kışın Van'da iş olanaklarının az olması sonucu iş bulabilmesi daha da zor olabilmektedir.

Van'daki katılımcıların çoğu, birçok olumsuzluğa rağmen yerli halkın kendilerine sıcak davrandığını, insani yaklaştıklarını, hatta kâğıt toplayıcılığı yapan bir katılımcı, yerli halkın kendisine nasıl davrandığı sorusuna; gece kâğıt toplamaya çıktığında kendisinin göçmen olduğunu anladıklarında, diğer insanların kendisine yardım ettiğini dile getirmiştir. Van da yaşayan ve çalışmamız kapsamında mülakatlara katılan göçmenlerin tamamı, insani olarak hor görülmediklerini ya da aşağılanmadıklarını beyan etmemiştir.

3.2.11.1.3. Van'da Eğitim Süreçlerine Uyum

Toplumsal uyum için eğitimin öneminin Van'daki Afgan göçmenler örneği üzerinden anlaşılması, Afganların buradaki eğitim sürecine ve bu süreçte karşılaştıkları zorluklara daha yakından bakmayı gerektirmektedir.

Afgan göçmenlerin genel olarak Türkiye'de eğitim ile ilgili yaşadıkları ana problemlerin başında dil gelmektedir. Dolayısıyla dil kursları vb. eğitim kurumlarının devlet güvencesiyle okullarda, halk eğitim merkezlerinde ve belediyelerce verilmesi göçmenler açısından büyük kolaylık sağlamaktadır.

Dil dışında, bir diğer sosyal engel ise birçok Afgan göçmenin Türkiye'deki, özelde de Van'daki yaşamlarını geçici olarak görmelerinin, en kısa zamanda Avrupa'ya gitme istekleri ve hayatlarındaki belirsizlikler, çocuklarının eğitimlerinin aksamasına neden olabilmektedir.

Ancak bazen politik nedenler yüzünden eğitimde bazı aksaklıklar da yaşanabilmektedir. Afganistan uyruklu sığınmacılara Göç İdaresince sığınmacı kimliği verilmediği sürece yetişkinler Halk Eğitim Kurslarından yararlanamamaktadır. Göçmen kimlik kartının 5-6 ay içerisinde verilmemesi, bireylerin dil kurslarından faydalanmasını engellemektedir. Bu durum ise sığınmacıların dil öğrenimi zorlaştırmakta, yerel halkla iletişimi sekteye uğratmakta ve en önemlisi kişinin geçimini sağlaması için iş bulmasını daha da zorlaştırmaktadır. Okul çağındaki çocukların kimlik almadan misafir öğrenci olarak okula kayıt yaptırması ve eğitimine devam edebilmesi, eğitim hizmetlerine ulaşmasını kolaylaştırmış olsa da yetişkinler

için böyle bir imkânın olmayışı, onların dil öğrenmelerini ve iş bulmalarını zorlaştırmaktadır.

Van'daki katılımcıların çocuklarının daha çok ilk ve orta dereceli devlet okullarında kayıtlı olduğu görülmektedir. Katılımcılar, çocuklarının eğitim almasını desteklediklerini ve okula gitmeleri için teşvik ettiklerini dile getirmişlerdir. Bunun başlıca sebepleri dil öğrenmelerinin okul ortamında daha kolay olması, çocukların okulda yabancı olmalarından dolayı sıkıntı yaşamamaları ve en önemli bir diğer sebep de ailelerin bu aşamada ki eğitim gören çocukları için devletten cüzi bir yardım alıyor oluşları olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca birebir kendileriyle görüştüğümüz ilk, orta ve lise öğrencilerinin de okulla ilgili ciddi bir uyum problemi ya da dışlanma yaşamadıklarını, aksine hem okul idaresinin hem de öğrencilerin kendilerine karşı gayet anlayışlı olduklarını dile getirmişlerdir.

Katılımcılara sorulan "gittiği okulda uyum sorunu yaşıyor mu?" sorusuna tüm katılımcıların herhangi bir sorun yaşamadıkları, yerli öğrencilerin kendilerine çok yardımcı olduklarını, öğretmenlerin ve okuldaki diğer görevlilerin kendilerine karşı iyi niyetli olduklarını, eğitim masraflarının karşılandığını, eğitim masrafları için cüzi miktarda destek aldıklarını dile getirmişlerdir.

3.2.11.1.4. Van'da Sosyo Mekânsal Uyum

Çalışmamızda Sosyo-Mekânsal Uyumla ilgili katılımcılara, yaşadığı şehirde: "Konut Tercihleri", "Katıldığı sosyal ve kültürel faaliyetler", "Şehirde en çok karşılaştığı sorunlar", "Şehirde en çok kullandığı mekân", ve "Bu şehirde yaşamaya devam etmek isteyip istemediği" sorularını sorarak, verilen cevapları iki şehir bazında değerlendirmeye çalıştık.

Farklı kültürlere ve farklı dillere sahip insanların yeni bir mekâna göç ettiklerinde yaşadıkları toplumsal, mekânsal ve kültürel uyumları, genelde sancılı bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Zira yeni dâhil oldukları toplumdaki resmi birçok prosedüre uyum sağlamak, göç ettikleri ülkenin yasal-idari güçlükleriyle baş etmek, dil ve kültürel birçok sorunu halletmek zorunda kalmaktadırlar. Bu yüzden çoğunlukla kendi etnik kökenlerine mensup insanlarla ya da diğer göçmen gruplarla daha fazla yakınlaşmakta ve ilişki kurmaktadırlar. Kendi içlerindeki bu ilişki ağının gelişmesinin bir başka sebebi de göçmenlerin genellikle yeni yerleştikleri mekânlarda kendi

kültürlerinin asimile olma riskine karşı, gelenek, görenek ve kültürlerini muhafaza etmek istemeleridir ve bu elde ettiğimiz verilerden de açıkça anlaşılmaktadır.

Van'a gelen Afgan göçmenlerin kente dâhil olduktan sonra, kentin farklı bölgelerinde kamusal görünürlüklerine bakıldığında ya da sosyal ve kültürel aktivitelerine bakıldığında aslında Meşhed'deki kadar görünür ve aktif olmadıkları anlaşılmaktadır. Zira Meşhed'de sayı anlamında Van'dan daha üstün oldukları gibi kültürel ve sosyal anlamda da daha büyük bir potansiyele sahipler), bu yüzden bire bir Meşhed ve Van'ın karşılaştırılması mümkün olmamaktadır ancak benzerlikler üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır. Örneğin Van'daki göçmenlerin yerleşkeleri değerlendirildiğinde, daha önce de değinildiği gibi Meşhed'in aksine (Meşhed'de daha çok kırsal alanlar ve özellikle Golşehr Semtinde yaşamaktadırlar) farklı alanlar söz konusu. Neredeyse Merkeze bağlı her ilçe ve mahallede yaşadıkları görülmektedir. Bu aslında göçmenlerin toplumsal anlamda kabul görüldüklerinin ve yerli halk tarafından da dışlanmadıklarının bir göstergesi olarak gösterilebilmektedir. Ayrıca, genel olarak izole bir yaşam sürdürdükleri dile getirilen Afgan göçmenlerin Van'daki izole yaşamlarının nedeninin, yerli halk ve toplumun değil kendi tercihleri ya da yaşam tarzlarının bir sonucu olduğunun göstergesidir.

Katılımcıların yaşamak için konut tercihlerine bakıldığında Van Merkez'e bağlı Tuşba, İpekyolu, Edremit gibi birçok farklı ilçede ikamet ettikleri görülmektedir. Katılımcıların yerleşim yerleri sorgulandığında genellikle İstasyon, Bahçıvan, Alipaşa, Vali Mithatpaşa, Beşyol ve Cumhuriyet Mahallelerinde yaşamakta oldukları, söz konusu mahallelerde yine dağınık bir yaşam biçimlerinin olduğu gözlemlenmektedir. Katılımcıların barınma amaçlı kullandıkları konutlar irdelendiğin de ise konutların sosyo-ekonomik yapıyla ilişkili olup, maddi durumu iyi olan birkaç katılımcı dışında diğerlerinin genellikle müstakil ya da gecekondu tarzı eski, metruk ve yıkılmak üzere olan yapılarda yaşamakta oldukları, evlerde yaşayan aile bireyi sayılarının ise 6-11 kişi arasında değiştiği görülmektedir. Göçmenlerin yaşadıkları mahallelerde tek veya iki katlı eski müstakil konutları tercih ettikleri, bununda bu yapıların kira ücretlerinin düşük olmasından kaynakladığı, böylece izole yaşam sürdüren Afganlar için mekânsal kümelenmelerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Afgan Göçmenler ile Van halkı arasında kültür ve yaşam tarzı farklılıklarının olmasına rağmen toplumsal kabul ve uyum sürecinin çokta zor olamadığı çalışmamızda görülebilmektedir.

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan anlaşılacağı üzere Van'da yaşayan Afgan göçmenlerin genelde benzer kültüre sahip oldukları ve dini olarak aynı mezhebi paylaştıkları kişilerle etkileşimde bulundukları anlaşılmaktadır.

Bu etkileşim sonucunda Van'da yaşayan göçmenlerin birbirlerine yakın yerlerde ikamet etmeleri beklense de yerli halkın olumlu bakışı ve kendilerine karşı önyargı olmadan davranmaları sonucunda dağınık bir kümeleşme söz konusudur.

Katılımcıların neredeyse tamamına yakını Van'da herhangi bir sosyal faaliyet ve aktiviteye katılmadıklarını, sadece iki katılımcının kendilerinin ya da kardeşlerinin bazen sinema ya da gezi amaçlı dışarı çıktıklarını, bir iki katılımcının ise sosyal aktivite olarak kafe ya da göl kenarında gezintiyi çıktıklarını dile getirmişlerdir.

Katılımcıların Van'da sosyal, kültürel olarak günlük hayatlarına dair sorulara genelde cevap vermedikleri, cevap verenlerin ise yoğun çalıştıklarını, çalışmadıkları günlerde ise evde dinlenerek aileleri ile birlikte vakit geçirdiklerini ya da çocuklu ailelerin çocuklarıyla uğraştıklarını dile getirmişlerdir.

Katılımcılar kendi kültür ve geleneklerini korumak ve yaşatmak adına özellikle Aşure-Tasua ve Şebe Yelda gibi geleneksel ve dini merasimleri bir arada geçirdiklerini, düğün, cenaze veya sünnet törenlerinde bir araya geldiklerini ve bunun için büyük bir çaba harcadıklarını dile getirmişlerdir.

3.2.11.2. Meşhed'de Kentsel Uyum Durumu

Van başlığını değerlendirdikten sonra, göçmenlerin Meşhed'deki toplumsal, kültürel, ekonomik, sosyal ve mekânsal uyum durumlarını ele aldık.

3.2.11.2.1. Meşhed'de Toplumsal ve Kültürel Uyum

Meşhed'de yaşayan Afgan Göçmenlerin dil, mezhep ve ortak tarihi geçmişleri gibi nedenlerden dolayı İran'a gelmeden önce İran' iyi bildikleri ve büyük bir beklentiyle yaşadıkları göç hareketini gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu ortak yanlar ve özellikle dil faktörü göçmenlerin yeni dâhil oldukları toplumdaki adaptasyonlarını, kültürel uyum ve sosyal ilişkilerini kolaylaştırıcı etkenler olarak değerlendirilse de genel olarak İran'da özelde de Meşhed kentinde yaşayan Afgan göçmenler açısından istenilen düzeyde bir kolaylık sağlamadığı görülmektedir. Bu

anlamda “Genel olarak iletişimde olunan çevre” sorusuna verilen cevapları değerlendirdiğimizde, katılımcıların Meşhed’de uyum ve sosyalleşmeyle ilgili çoğunlukla kendilerine karşı olumsuz bir tutum sergilendiğini ifade ettikleri, özellikle dışlanma korkusu, ötekileştirme gibi sosyal hayattan men gibi durumların göçmenlerin hayatını olumsuz etkilediği ve toplumsal bir izolasyona neden olduğu görülmektedir. Bu olumsuz sosyal ortam Afgan göçmenlerin sosyal ortamlardan ve ev sahibi toplumdan uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. Hem katılımcıların söylemleri hem de bireysel gözlemlerim, Afgan göçmenlerin dışlanma korkularından dolayı İran toplumunda çok görünür olmadıklarını, daha çok yoğun yaşadıkları kırsal kesimlerde ve ekonomik nedenlerle mecburen bulunmak zorunda oldukları ortamlarda görünür oldukları söylenebilir. Bu sosyal ötekileştirmenin sonucunda, göçmenlerin Meşhed’de özellikle de Golşehr Bölgesi’nde hem sosyal hem de kültürel olarak birbirlerine daha çok kenetlenmelerini sağlamıştır. Katılımcılar kendilerine yakın olanlarla bir arada yaşamanın, ortak kadere sahip oldukları insanlarla ortak değerlerini hep birlikte yaşayıp, yaşatmaya çalışmalarının kendilerini psikolojik açıdan da rahatlığını dile getirmişlerdir.

Katılımcıların çoğu güvenlik ve daha iyi bir gelecek kaygısıyla göç ettiklerini dile getirmişlerdir. İran’a büyük bir beklentiyle geldiklerini ortak tarih, dil, din ve kültür gibi nedenlerden büyük bir avantaja sahip olacaklarını, İran halkının onları kendilerindenmiş gibi sahipleneceklerini ve bu doğrultuda devletin de kendilerine daha iyi bir gelecek sağlamaları konusunda yardımcı olacağı beklentisini taşıdıklarını dile getirmişlerdir. Göçmenlerin böyle bir beklenti içine girmesinin en önemli nedeni, İran’a Afgan göçü başlığı altında dile getirdiğimiz, 1970’lerin sonunda İran’a olan ilk Afgan göçünde, gelen göçmenlere tanınan imtiyazlardır. Ancak 1994 ve 2005 yılları arasında İran, Afganistan ve BMMYK arasında imzalanan ve göçmenlerin geri dönüşünü öngören sözleşmeyle birlikte, yeni gelen göçmenlere bu imtiyazların hiçbiri verilmemiştir (Mahmudiyan, 2021: 52). Böylelikle hem 1979 İran İslam Devrimi sonrası hem de yeni 2005 sonrası göç eden göçmenler, işin pratiğinin ve gerçeğin beklentileriyle örtüşmediğini, özellikle genç olan katılımcılar birçok konuda hayal kırıklığı yaşadıklarını vurgulamışlardır. İran’a göç eden Afganların sayısı ve göç hareketleri arttıkça, İran’da Afganlara karşı ötekileştirmenin artığı görülmektedir. Bunun neticesinde de Afganlar İran toplumu için istenilmeyen misafir konumunda

olmuşlardır. Daha önceki göçmenlere tanınan imtiyazlar, genel olarak İran halkının itirazlarına neden olmuş ve oldukça kalabalık olan göçmen nüfusuna karşı toplumsal bir antipati oluşmuştur. Bu doğrultuda sorduğumuz: "yerel halkın göçmenlere yaklaşımı" ve "kendilerinin yerel halka yaklaşımı" sorularına çoğunlukla İran'daki genel tabloya oranla Meşhed'lilerin daha ılımlı ve kendilerine karşı hoşgörülü olduğunu vurgulamışlardır. Aynı zamanda katılımcılar sosyal açıdan Meşhed'de İran'ın diğer şehirlerinden olduğundan daha rahat olduklarını dile getirmişlerdir. Göçmenlerin diğer şehirlerle Meşhed'i karşılaştırmalarının ana nedeni, İran'ın birçok şehrindeki yerel halkın göçmenlere, özellikle de Afgan göçmenlere yaklaşım ve tutumlarıyla ilgilidir. Bu tutum kalabalık olan göçmen nüfusunun bazı şehirlerde sebep olukları suç oranlarının artışı ve bundan kaynaklı göçmenlerin aleyhinde gerçekleşen propagandalardır diyebiliriz. Bu olumsuz tutum ve davranışlardan dolayı, devlet zaman zaman göçmenlerin bazı şehirlerde ikamet etmelerini yasaklamış hatta içişleri bakanlığı, yayınladığı bir bildiriyle göçmenlerin 14 eyalette tamamen, 12 eyaletinde ise bazı bölgelerinde göçmenlerin oturum izni almalarını ve öğrenci olarak gitmelerini tamamen yasaklamıştır (Sajesh.org). Meşhed şehrinin dâhil olduğu Horasan-ı Razevi Eyaletinin bazı bölgeleri de bu tabloya dâhildir. Devlet tarafından bazı kaygılar nedeniyle böylesi geniş çerçeveli bir yasaklamanın konulması dahi, göçmenlerin genel olarak İran'da içinde bulundukları sosyal algı durumunu net olarak ortaya koymakta ve göçmenlerin dışlanmış hissetmelerini açıklar niteliktedir. Göçmenlerin Meşhed'in yerli halkını diğer şehirlerdeki halklara göre olumlamalarının başlıca sebebi, İran'daki genel tabloya göre Meşhed halkının yabancılara karşı daha hoşgörülü olması olarak dile getirilse de bu hoşgörünün nedenlerinin iki halkın ortak tarihi ve kültürel ortaklığı diyebiliriz. Ayrıca Hz. Hüseyin'in soyundan gelen ve Şii dünyasının 7. İmamı olan İmam Rıza'nın Türbesinin orada olması hem İranlılar için hem de dünyadaki diğer Şiiler için kutsal bir ziyaret merkezidir. Tabii Meşhed'de göç eden Şii Hazara Göçmenleri için de. Kent yüzyıllardır ziyaret amacıyla birçok turisti ağırlamakta ve bu ziyaretçilerin sayısı son yıllarda milyonları bulmakta. Dolayısıyla yerli halk yabancılara ve özellikle de sınır komşuları olan Afganistan halkına oldukça aşinadır. Genel olarak Göçmenlerin, Meşhed halkına değil de İranlılara karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olmasının, daha çok sosyal kabullenmişlik ve insani anlayıştan kaynaklandığı da söylenebilir.

3.2.11.2.2. Meşhed'de Ekonomik Yaşama Uyum

Göçmenlerin ülkelerinden ayrılmalarının en önemli sebebi başta savaş, ekonomik ihtiyaç ve sosyal refah olduğunu bu çalışmamızda da görmekteyiz. Afganlar ülkelerinde bulamadıkları ekonomik rahatlığı İran'da bulabileceklerini düşünmüşlerdir. Ancak analiz bölümünde, ilgili başlıkta da açıkladığımız üzere, özellikle çalışma hayatıyla ilgili çeşitli sorunlar ile karşılaşmışlardır.

Öncelikle Çalışma izni ve iş piyasasına erişim şartlarına baktığımızda, bunun İran'da oturum iznine bağlı olarak verildiğini ve oturum izninin de daha önce değindiğimiz gibi üç şekilde verildiği görülmektedir. İran'da yaşayan üç milyonu aşkın göçmenin yarısının oturum izninin olmadığını, olanların da refah düzeyi yüksek göçmenler olduğunu ya da uzun süre önce (1970'lerde İran'a gelen Afgan göçmenler) İran'da bulunanlar olduğunu söyleyebiliriz. Bu göçmenlerin, yeni gelenlere oranla iş, istihdam ve eğitim konusunda daha avantajlı olduklarına, oturum izninden dolayı hem BMMYK ve hem yerel kuruluşlardan birçok anlamda destek alabildiklerine analiz bölümünde geniş bir şekilde değinilmişti. Ancak katılımcıların dile getirdiği üzere, zaman içerisinde İran devletinin ilk göç eden Afgan göçmenlerden sonra yeni gelenlere karşı tutumunun değiştiği ve İran'ın Afganlar için yaşanılması zor bir yere dönüştüğü anlaşılmaktadır.

Bu ilk göçmenler dışında kalanların birçok anlamda mahrumiyet yaşadığını ve iş bulma konusunda da zorlandıklarını söyleyebiliriz. İran'daki birçok ağır ve nitelik gerektirmeyen işlerde temizlik, inşaat, kanalizasyon temizliği, tarım ve hayvancılık gibi, bu vasıfsız ve oturum izni olmayan kaçak göçmenlerin çalıştırıldığı bilinmektedir.

Konumları itibariyle göçmen olarak hiçbir statüye sahip olmayan bu kaçak göçmenler, en ağır işlerde çalışmalarına rağmen en düşük ücretleri almakta ve hiçbir çalışma ve sağlık güvenceleri bulunmamaktadır. Sınır dışı edilme korkusuyla da bu hakların hiçbirini talep edememekte ve çoğu zaman çalışmalarının karşılığı olan düşük ücreti bile alamamaktadır. Bu zor şartlara rağmen, İran'daki ambargo ve son zamanlardaki ekonomik problemlerden dolayı, bu işlerin çoğunda çalışmayacak olan İranlılar tarafından linç edilmekte ve Göçmenlerin İranlıların işsizliğine sebep oldukları öne sürülmekte ve ülke kamuoyunda göçmenlere yönelik olumsuz bir algıya sebep olmaktadır. Oysaki İran'daki birçok uzman ve araştırmacı yazar, bu ağır ve

niteliksiz işlerin çoğunda, yüksek meblağlar karşılığında dahi İranlıların çalışmadığını ve çalışmayacağını dile getirmektedir.

3.2.11.2.3. Meşhed'de Eğitim Süreçlerine Uyum

Eğitim sistemleri toplumların içerisinde bulunduğu şartlar ve konjektörlere göre farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar göçmenlerin eğitime adapte olma, başarılı olma gibi bazı durumları önemli derecede etkilemektedir. İran özelinde Afgan göçmenlerin eğitim durumuna bakıldığında hem dil hem de sosyal kabul sorunlarını açık bir şekilde görmekteyiz.

İran'da devlet okullarının yanı sıra, eğitimli Afgan Göçmenlerin ve Öğretmenlerin branşlarına göre, göçmen çocuklarına gönüllü eğitim verdikleri "Medareseye Khudgerdan" (Özerk Okullar) olarak adlandırılan ve hayırsever Afganlar tarafından kurulan, öğrencilerin ücretsiz eğitim alabildikleri, kendi kendini yöneten okullar mevcut. Bu okullarda ilk ve orta öğretimin yanı sıra, lise eğitimi de verilmektedir. Bu okullardan mezun olan öğrenciler, mezun oldukları derecenin denkliğini almak için, İran'daki resmi okullarda düzenlenen bir sınava tabi tutulmaktalar. Ancak 2017 yılında eğitim ve öğretimin oturum izni olmayanları da kapsamasıyla birçok göçmen çocuk, İran'daki resmi devlet okullarında eğitim görmeye başlamıştır. Ancak, toplumsal alanlarda olduğu gibi bu devlet okullarında da ciddi bir dışlanma ve ötekileştirme durumuyla karşı karşıya kalmışlardır. Yaptığımız çalışmada katılımcıların cevaplarından yola çıkarak, Meşhed'de yaşayan Afgan göçmenlerin, özellikle ilk, orta ve lise okullarında eğitim gören göçmen çocuklarının bu ötekileştirme durumuyla sıkça karşılaştıkları söylenebilir. İranlılarla aynı okullarda okusalar dahi, aynı koşullara sahip olmadıkları, derslerde ciddi başarılar gösterseler dahi hak ettikleri takdiri ve karşılığı alamadıkları görülmektedir. Eğitimdeki bu çifte standart, ekonomik sorunlarla birleşince, çoğunlukla öğrencilerin okulu bırakmasına veyahut liseden sonra eğitim hayatına devam etmemesine sebep olabilmektedir. Genel olarak toplumda dışlandıklarını dile getiren göçmen gençler, okul ve eğitim hayatlarıyla ilgili olarak da bu durumu yaşadıklarını, zaman zaman bazı okul görevlilerinin ve okul arkadaşlarının bu anlamdaki psikolojik şiddetine maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Görüştüğümüz katılımcıların birkaçı, ilk ve orta dereceli okullarda eğitim alan çocuklarının Afgan olmalarından dolayı okuldaki diğer öğrenciler tarafından uğradıkları akran zorbalığı, psikolojik şiddet ve hatta bir

öğrencinin (K.6), gördüğü fiziksel şiddetten sonra bunalıma girdiği ve okulu bırakmak zorunda kaldığı dile getirilmiştir. Bu durum her ne kadar toplumun tamamı için söz konusu değilse de rahatsız edici bir durum olarak dile getirilmiştir.

3.2.11.2.4. Meşhed'de Sosyo Mekânsal Uyum

İnsan ve mekân ilişkisi, mekânın fiziki yapısının yanında mekâna karşı hissedilen, ona bağlanılan ve kendilik duyguları mekân ve bazı mekânsal değişkenlerin üzerinden ifade edilebilmektedir. Mekândan bağımsız bir kimliğin düşünülmesi imkânsız olduğu gibi, kimlikten bağımsız bir mekân da düşünülmemektedir. İnsanlar yaşadıkları mekânlar ile ilişki kurmakta ve onlara anlamlar atfetmektedirler. Ayrıca içinde bulundukları yaşamsal çevrenin aracılığıyla kimliklerini oluşturabilmektedirler. Göçmenlerin hak ve özgürlükleri, tam olarak nereyi evleri olarak gördükleri, kendilerini nereye ait hissettikleri ya da ait hissetmedikleri, nereye gidecekleri veya nereye gitmek istemediklerine bakıldığında göçmenlik deneyimlerinin mekânsal uzantılarına erişilebilir (Özservet, 2015: 3). Göçmenlerin yerleştikleri ve hayatlarını sürdürecekleri yer ve mekân, insanların günlük hayatlarındaki sosyal etkileşimlerini de etkilemektedir.

351 kilometrekarelik alanı ve 3 milyonu aşkın nüfusuyla İran'ın ikinci büyük şehri olan Meşhed, her şeyden önce bir sınır kenti ve geçmişten günümüze İpek yolu üzerinde yer alan uluslararası bir geçiş güzergâhıdır. İran'ın manevi başkenti sayılan Meşhed kenti, tarihi büyük Horasan bölgesinin İran'da kalan kısmının bir parçasıdır. Razevi Horasan'ı Afganistan ile Türkmenistan sınırında yer almaktadır. Bir kısmı dağlık olan bölgenin geneli düzlük alanlardan oluşmaktadır. Razevi Horasan, kültürel ve ekonomik açıdan İran'ın en önemli merkezlerinden biridir. İmam Rıza Türbesinin bulunduğu Meşhed, İran'ın en önemli dini merkezidir. Bölgenin idari merkezi Meşhed kentidir. 1700'lü yıllarda Nadir Şah döneminde Afgan topraklarının bir bölümünün İran sınırlarının içinde yer almasından dolayı, sınırın her iki yakasındaki halk kendilerini tarihi olarak birbirinden ayrı görmemektedir.

Meşhed'deki göçmenlerin büyük çoğunluğu Meşhed'in kırsal bölgelerinde yaşamakta ve bu önemli bölgelerden biri de Meşhed'in kuzeydoğusunda ve Meşhed belediyesinin 5. İlçesi olarak bulunan Golşehr ilçesidir. Bu ilçe, yaklaşık 717.134 hektarlık bir alana ve 2006 yılına ait verilere göre yaklaşık 74.652 kişilik bir nüfusa sahiptir ve nüfusun tamamına yakını göçmenlerden oluşmaktadır. Bu ilçede çok az

sayıda İranlı yaşamaktadır. İran İslam Devriminden önce, Afganistan'daki savaştan İran'a sığınan ilk göçmenlerin yaşamaya başladığı Golşehr, bu tarihten önce şehrin bağ ve bahçelerinin olduğu "Golşen" adında bir köymüş. Göçmenlerin yıllar içinde burada yoğunluklu olarak yaşamaya başlaması ve özellikle oturum izni bulunmayan kaçak Göçmenlerin, uzun süreye dayanan göç süreçlerinden kaynaklı özel bir habitata dönüşen bu bölgeye yerleşmeleriyle birlikte, zamanla mahalle ve ilçe haline gelmiştir (Masumi, 2021). Göçmenlerin yoğunluklu olarak bu bölgeyi tercih etmelerinin nedenlerinin sosyolojik, dini, mekânsal ve en son olarak ta ekonomik olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin; Buranın İran-Afganistan sınırına yakın olması ve ilk gelen göçmenlerin buraya yerleşmiş olmaları, Hareme Mutahar olarak anılan İmam Rıza'nın türbesine yakın olması, kırsal bir bölge olması ve İranlılar tarafından çok tercih edilmemesi. Özellikle kaçak yaşayan göçmenlerin çalışma koşullarının bu bölgede daha iyi olması gibi. Göçmenlerin Golşehr'deki yaşadığı konutlar genellikle tek katlı kerpiçten evler olsa da arada iki ve daha fazla katlı binalara da rastlanmaktadır. Kendileriyle görüşme yaptığımız katılımcıların konut tercihlerine baktığımızda da 24 katılımcının yaklaşık yirmisi yaşadıkları evin tipik Golşehr evlerinden olduğunu yani müstakil ve eski yapı olduğunu dile getirmiştir. Genel sosyoekonomik durumlarına göre göçmenlerin oturdukları evlerin yapıları değişse de bu müstakil ve eski yapılı evleri tercihlerinin en önemli sebepleri; eski yapılar olmalarından dolayı kiralarının uygun oluşu ve müstakil olmalarının da Afganistan'daki aile mahremiyetini muhafaza etmesi dolayısıyladır.

Katılımcıların şehirde katıldıkları Sosyal ve kültürel faaliyetlere bakıldığında, daha öncede dile getirildiği gibi yetişkinlerin daha çok geleneksel ve dini törenlere katılmakla yetindikleri görülürken, daha genç olanların ise lise ya da üniversiteye devam eden gençlerin, dini ve geleneksel törenlerin yanı sıra farklı kişisel gelişim kurslarına ve spor faaliyetlerine katıldıkları görülmektedir. Dolayısıyla sosyal ve kültürel faaliyetlerin, eğitim durumuyla paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Yine Şehirde en çok hangi sorunlarla karşılaşıldığı sorusuna; daha çok işsizlik, eğitim ve dışlanma gibi sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir.

Şehirde kullanılan mekânlarla ilgili soruya; katılımcıların büyük çoğunluğu, dışlanma ve ekonomik kaygılardan dolayı sadece Golşehr ve çevresi ile Harem bölgesini ve bu bölgelerde bulunan park, restoran ve kafeleri kullandıkları

görülmektedir. Sadece öğrenci ve eğitimli kesim ile ekonomik durumu iyi olan birkaç katılımcı Golşehr ve Meşhed dışındaki yerlere gittiklerini dile getirmişlerdir.

Katılımcıların büyük bir bölümü, bu şehirde kalmak ister misiniz sorusuna "hayır" cevabı vermişlerdir. Bir kısmı ülkelerine dönmeyi isterken, bir kısmı da İmam Rıza'nın türbesi dolayısıyla Meşhed'de kalmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Genel olarak, kalış süresi arttıkça, göçmenlerin sosyal mesafe ve ayrılık duygusunu azaltarak göç ettikleri topluma dâhil olmaları beklenir. Ancak Afgan göçmenlerin Meşhed'deki durumlarına bakıldığında bir uyum ve çatışma duygusu yaşadıkları görülmektedir. Mekânsal olarak bir yerde yoğunlaşmış olmaları da topluma dâhil olma konusunda çekimser olduklarını göstermektedir (Amine, v.d. 2015: 9).

Yukarıda söz konusu sorulara verilen cevaplardan anlaşılacağı üzere, İran'ın Meşhed kentinde uyum ve sosyalleşme konusunda Göçmenlerin sadece sınırlı ve dar bir alana sıkışıp kaldıkları, bununda çoğunlukla göçmenlere karşı olumsuz bir tutum sergilenmesinden ve bundan dolayı hissedilen kaygılardan kaynaklandığını görmekteyiz. Öte yandan ekonomik kaygılar, dışlanma, ötekileştirme gibi sosyal hayatta yaşadıkları sorunlar, Göçmenlerin hayatını daha da olumsuz etkilemekte ve bu olumsuz sosyal ortam göçmenlerin daha çok birbirleriyle vakit geçirip, birlikte sosyalleşmelerine ve ortak faaliyet alanları geliştirip, yerli halktan izole bir sosyal hayat yaşamalarına neden olmaktadır. Zira kendilerine ait olanlarla bir arada yaşamanın onları psikolojik açıdan rahatlattığı anlaşılmaktadır.

SONUÇ DEĞERLENDİRME

Uluslararası göçmenlerin göç ettikleri yerleşim alanlarında büyük bir sorun olarak beliren kentsel uyum problemini Van (Türkiye) ve Meşhed (İran) kentlerinde yerleşik Afgan göçmenler üzerinden karşılaştırmalı olarak anlamaya çalışan bu çalışmadan elde edilen sonuçları ana hatlarıyla şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- Afgan göçmenlerin göç deneyimlerine bir bütün olarak bakıldığında göç eden nüfusun sosyolojik özellikleri benzer olmasına rağmen Van ve Meşhed 'deki karşılaşmaların oluşturduğu ilişki ağları, tutunma biçimleri ve kentsel uyum kapasiteleri farklılıklar oluşturmaktadır.
- Afgan göçmenler hem İran'a hem de Türkiye'ye yasal ve kaçak olmak üzere iki şekilde giriş yapmaktadırlar. İran, bu göçmenlerin çoğunun nihai durağı olmasa da ortak dil ve mezhepten dolayı özellikle orta yaş ve üzeri göçmenlerin orada kalıcı olarak yaşamak istedikleri ancak göçmenlerle ilgili İran devletinin olumsuz politikalarından dolayı bir başka ülkeye göç etmek istedikleri görülmektedir. İran'daki genç göçmenlerinse çoğunluğunun İran'ı transit bir ülke olarak geçip, Türkiye üzerinden Avrupa ve Batı ülkelerine gitmeyi hedefledikleri anlaşılmaktadır. Her iki ülkeye de kaçak yoldan giriş yapan göçmenlerin çoğu, göç yolunda birçok tehlike ile karşılaşabilmektedirler.
- İran'a göç eden Afganların göç öncesinde İran'ı bildikleri ve İran'la ilgili olumlu tasavvurlarının olduğu, bu ülkenin ekonomik refah düzeyinin ve insan hakları standartlarının kendi ülkelerine göre daha yüksek olduğunu, bundan dolayı da buradaki yeni hayatlarının daha yaşanabilir olacağına inandıkları anlaşılmaktadır. Özellikle dini ve mezhebi ortaklığın, göçmenlerin İran'ı idealleştirmelerine ve dolayısıyla büyük beklentilerle bu ülkeye göç etmelerine neden olduğu görülmektedir. Ancak İran'da karşılaşılan somut durum göçmenleri Türkiye veya üçüncü başka bir ülkeye zorlamaktadır.
- Göçmenlerin şehir tercihlerine bakıldığında, Van şehrini tercih etmelerinde İran ile transit geçiş noktası özelliğine sahip olması ve Van'da kümelenen yakın akraba ve soydaşlarının bulunması en belirleyici nedenleri oluşturmaktadır. Afgan göçmenlerin Meşhed'e yönelmelerinde ise akraba ya

da tanıdıklarının yoğun yaşadığı bir yer olarak Meşhed'de diğer İran şehirlerinde olduğu gibi İranlılarını ırkçı ayrımcı ve fiziksel şiddete varan aşağılayıcı davranışlarına maruz kalmadıkları, burada kendilerini daha güvende hissettikleri için bu şehri tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

- İran'a yapılan göçler genellikle ya Pakistan üzerinden İran'ın Sistan ve Beluçistan Eyaletine ya da Afganistan'dan Horasane Rezevi eyaletine dolayısıyla Meşhed'e yapılmaktadır. Bu göçler yasal olduğu gibi yasadışı da olabilmektedir. Yasal olan göçlerde genel olarak bir sıkıntı yaşanmazken, yasadışı göçlerde bu geçişler bazen sınır güvenlik güçlerinin ölüme varan müdahaleleriyle sonuçlanabilmektedir.
- Afgan göçmenlerin bürokratik yapılarla ilişkileri iki ülke özelinde bariz farklılıkların olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'ye yerleşen göçmenler, genellikle yetkililerin kendilerine insani ölçüler içinde davrandıklarını ve herhangi olumsuz bir davranışta bulunmadıklarını belirtirken, İranlı yetkililerin ise kendilerine karşı aşağılayıcı tavır ve tutumlar takındıklarını bunun gündelik yaşamda da devam ettiğini ve bunun göçmenler açısından büyük bir psiko-sosyolojik maliyet oluşturduğunu dile getirmektedirler.
- Eğitim düzlemi üzerinden bakıldığında Afgan göçmenlerin Türkiye'de uluslararası sözleşmeler doğrultusunda çocuklarının lise eğitimi dâhil eğitim ile ilgili destek aldıklarını ancak yine de bazı zorluklar yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin Van'da çocukları eğitim gören katılımcıların genel olarak eğitimle ilgili bir uyum sorunu yaşamadıkları, okul yetkililerinin bu konuda ilgili oldukları ancak maddi yetersizlikler, ilk yıllarda yaşanan dil sorunu ve kendi kültürlerini anlatan ders müfredatlarının olmayışını bir sorun olarak değerlendirdikleri görülmektedir. İran'da ise göçmen çocukların lise son sınıfa kadar eğitimlerini Afgan hayırseverler tarafından kurulan ve gönüllü eğitmenler tarafından ders verilen özerk okullarda gördükleri ve 2017 yılından itibaren, İran'da mecliste yayınlanan bir genelge ile göç idaresine kaydı olan ve olmayan tüm öğrencilerin, resmi okullarda İranlı öğrencilerle birlikte eğitim almaya başladıkları görülmektedir. Ancak, bu genelgenin kanun haline gelmemiş olmasından dolayı, insani bir hak olan eğitim hakkıyla ilgili göçmen çocuklarının eğitim sorunlarının hali hazırda henüz çözülmediği söylenebilir.

- Türkiye'de göçmenlerin sağlık konusundaki sorunlarının çözümü devlet politikası ile büyük oranda çözülmüş durumdadır. Özellikle kadın ve çocukların sağlık sorunları konusunda önemli adımlar atılmış ve atılmaya da devam edilmektedir. Afgan göçmenler, başta anne ve çocuk sağlığının korunması için Türkiye vatandaşlarının da yararlandığı bebek, çocuk ve ergenlere yönelik sunulan bağışıklama, tarama ve izlem hizmetlerinden aynı şekilde yararlanmaktadır. Göçmenlerin tüm işlemlerinde, başta çocuk yararı gözetilerek Çocuk Koruma Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri uygulanmaktadır. Yetişkinlere yönelik sağlık hizmetleri 2019 yılına kadar göçmen kartı olanları sigortalı kapsamına alırken, 2019 yılından sonra sadece bazı kronik hastalıkları olanları kapsar şekilde değişmiştir. Saha çalışmamız 2019 yılında yapıldığından dolayı, göçmenlerin hastanelerde yaşadıkları dil sorunları dışında herhangi bir sorun yaşamadıklarını vurgulamışlardır. Meşhed'de yaşayan Afgan göçmenlerin sağlıkla ilgili yaşadıkları problemler yabancılık statülerine göre değişiklik arz etmektedir. Pasaportlu göçmen statüsünde olan ve oturum iznine sahip göçmenler İran'daki bütün hastanelerde uzun süre tedavi gerektirmeyen hizmetleri, oturum izniyle aldığı sağlık sigortası çerçevesinde karşılanmaktadırlar. BMMYK'nın verdiği Mavi Kartlı (Kart-ı Amayiş-İkamet Tezkeresi) Mülteci statüsünde olan, ciddi bir kronik rahatsızlığı ve acil tedavi gerektiren bir durumu olanlar ise, devletin ve BMMYK'ın giderlerini karşıladığı ve belli hastanelerde geçerliliği olan sağlık kartıyla, tedavi edilebilmekte ve sağlık hizmetlerinden karşılıksız faydalanabilmektedir. Devlet tarafından kendilerine verilen herhangi bir belgesi bulunmayan göçmenlerin, doğum ve sağlık ocaklarındaki ilk müdahaleler dışında hastanelerde tamamen ücretli olarak tedavi gördükleri, bunun da haftalarca hatta aylarca hastanede rehin tutulmalara varacak sorunlara yol açtığı görülmektedir.
- Van'da çalışma izni ve göçmen kartı olanların kamu hizmeti dışındaki tüm işlerde çalışabildikleri görülmektedir. Göç idaresine kayıt yaptıran tüm göçmenlere göçmen kartı verildiğinden, serbest işlerde çalışmayla ilgili herhangi bir sorun yaşamadıkları ancak özellikle kış aylarında iş piyasasının daralması nedeniyle bu aylarda çalışmalarının kendileri için büyük zorluklar

içerdiği anlaşılmaktadır. Van'daki Afgan göçmenlerin çalıştığı iş alanları irdelendiğinde; sürekliliği olmayan düşük ücretli, sigortasız, nitelik gerektirmeyen marangoz, inşaat, temizlik, çobanlık gibi işlerde çalıştıkları görülmektedir. İran'da da Türkiye'dekine benzer şekilde göçmenlerin çalışabilmeleri için öncelikle çalışma izni gerekmektedir. Ancak Türkiye'dekinin aksine göçmenler oradaki göç idaresine rahatlıkla kayıt yaptıramadığından, göçmenlerin birçoğunun kayıtdışı olarak orada yaşadığı ve genelde kaçak olarak düşük ücretler karşılığında niteliksiz işlerde çalışabildikleri görülmektedir. Yine Türkiye'nin aksine göçmenler çalışma iznini oturum izniyle beraber ücret karşılığı alsalar dahi düzgün bir iş yapamadıklarını söylemişlerdir. Erkek göçmelerin şehirlerdeki tarım, pazar, inşaat vb. alanlarda daha çok fiziki güce dayanan hamallık, çıraklık gibi vasıfsız işçi statüsünde çalıştıkları ya da altyapısı olmayan şehirlerde insan gücüyle yapılması gereken kanalizasyon çalışmalarında, mağaza ve restoranlarda düşük ücretler karşılığında çalışmakta olduklarını görülmektedir. Kadınların ise daha çok evlere temizliğe gittikleri, terzilik ve kuaförlük gibi işlerde yardımcı olarak çalıştıkları anlaşılmaktadır.

- Van'da yaşayan Afgan göçmenlerin daha çok kendi yurttaşları ile iletişim içinde oldukları, ancak çalışan ya da diğer Afgan göçmenlerden mesafe olarak uzak olanların yerel halkla da iletişim kurduğu görülmektedir. Sosyal faaliyetlerle ilgili şehirde çok görünür olmadıkları, sadece dini merasimler ve düğün merasimlerinde, kendi soydaşları olan göçmenlerle bir araya geldikleri ve dayanışma içinde oldukları görülmektedir. Meşhed'de yaşayan katılımcılar ise dışlanma korkusu, ötekileştirme, sosyal hayattan men gibi durumların göçmenlerin hayatını ve psikolojilerini olumsuz etkilediğinden sadece kendi soydaşlarıyla iletişim içinde oldukları ve bu olumsuz sosyal ortamın Afgan göçmenlerin birbirlerine daha çok kenetlenmelerine sebep olduğu ve kendilerine ait olanlarla bir arada yaşamanın onları psikolojik açıdan rahatlattığı görülmektedir.
- Yerel halkların göçmenlere davranışları sorgulandığında, Van halkının Afgan göçmenlere herhangi bir ayrımcılık yapmadan beraber yaşama örneği gösterdikleri ve insani temelde ilişkiler geliştirdikleri görülmektedir. Van

halkının göçmenlere olabildiğince yardımcı olduğu, göçmenleri savaştan kaçan ve mağdur olan kimseler olarak tanımladıkları söylenebilir. Bu durum göçmenlerin de yerel halka olumlu yaklaşmasını sağlamış ve onların Van halkını sıcak, cana yakın ve yardımsever olarak tanımlamalarına sebep olmuştur. İran'a göç eden Afganların genel olarak İranlılara bakış açılarının olumsuz olduğu, ancak Meşhedlilere karşı daha olumlu bir bakış açısına sahip oldukları görülmektedir. Özellikle katılımcıların diğer şehirlerle kıyaslayarak ifade ettikleri üzere, Meşhed halkı ile ilgili olumlu görüşlerin daha belirgin olduğu tespit edilmiştir.

- Van'da yaşayan göçmenlerle yeni gelenler arasında güçlü bir iletişim ağının olduğu, özellikle akraba olanların geride bıraktıklarıyla ilişki ve iletişimi kesmedikleri, Van'da birinci dereceden akrabaları varsa onlarla, birinci dereceden akrabaları yoksa bile soydaşları ya da Afgan uyruklu diğer kişiler ile yaşamayı tercih ettikleri görülmektedir. Bu şekilde oluşan sosyal ağın, Afgan göçmenlerin dışa daha kapalı ve izole olmalarına yol açtığı söylenebilir. Van'da kentin farklı bölge ve mahallelerinde dağınık bir halde yaşamalarına rağmen, yerli halkla çok samimi ilişkiler geliştirmedikleri, daha çok kendi insanlarıyla bir arada yaşadıkları bu durumu teyit etmektedir. Göçmenlerin Van'da nispeten halktan kopuk, izole ve soyutlanarak yaşamayı tercih etmelerinin sebebi olarak; dil bilmeme, kültürel farklılıklar, kapalı bir toplumdan gelme ve kendi toplumsal yaşamlarıyla örtüşmeyen daha sosyal ve komşuluk ilişkilerinin gelişmiş bir toplum olan Van'daki toplumla uyum sağlayamama gibi nedenlerle açıklanabilir. Meşhed'de yaşayan Afgan göçmenler ise dil, mezhep ve ortak tarihi geçmişleri gibi nedenlerden dolayı İran'a gelmeden önce İran'ı iyi bildikleri ve büyük bir beklentiyle yaşadıkları göç hareketini gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu ortak yanlar ve özellikle dil faktörü göçmenlerin yeni dâhil oldukları toplumdaki adaptasyonlarını, kültürel uyum ve sosyal ilişkilerini kolaylaştırıcı etkenler olarak değerlendirilse de genel olarak İran'da özelde de Meşhed kentinde yaşayan Afgan göçmenler açısından istenilen düzeyde bir kolaylık sağlamadığı görülmektedir.

Çalışmamızın göç teorileri bağlamındaki önemine değinecek olursak şunları söyleyebiliriz:

- Afgan göçmenler ile yapılan mülakatlar, göçmenlerin çoğunun ikincil piyasada emek yoğun ve rekabetçi endüstrilerde çalıştıkları tespit edilmiştir. Rekabetçi endüstrilerde talebe göre üretim gerçekleştirildiğinden düzensiz işgücü piyasası söz konusudur. Bu piyasalarda işverenler işçileri yeteneklerine göre çalıştırmadıkları için işgücünde istikrarsızlığa yol açmaktadır. Zaten ikinci işgücü piyasasında düşük ücret, düzensiz istihdam ve düşük değerli işler bulunmasının yanı sıra işgücü istikrarsızlığı da eklenince işverenlerce işçilerin işten çıkarılması normalleşmekte, üretime göre işçi alımları yapılarak işlerin kısa süreli ve çekicilikten uzak bir hal almasına sebep olmaktadır.
- Dual İşgücü Piyasası Teorisinde iki sektöre vurgu yapılırken, birinci sektörde sermayesi yoğun işler, ikinci sektörde ise emek yoğun, vasıfsız, istikrarsız ve çoğu zaman sosyal güvencesiz bir emek gücünün olduğunun altı çizilmektedir. Bu çalışmada hem Meşhed'de hem de Van'da bulunan Afgan göçmenlerin genellikle ikinci sektörde yoğunlaştıkları görülmektedir. Katılımcıların her iki kentte de çalıştığı sektörler ve işgücü piyasasına bakıldığında genellikle yerli halkın rağbet etmediği, sosyal güvencesi olmayan, sigorta, sendika ve toplu sözleşme gibi haklardan yoksun alanlarda yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Afgan göçmenlerin sahip oldukları sosyal, ekonomik ve kültürel sermayenin bileşiminin de bunda etkili olduğu söylenebilir.
- İlişkiler Ağı Teorisine göre önceden göç eden göçmenler, yeni yerleşim mekânlarında oluşturdukları ağlarla göç tecrübelerini kullanarak ayrıldıkları memleketleri ile göç ettikleri yeni coğrafi mekânı birbirine bağlayan bir ağ oluştururlar. Göç sürecine katılmak isteyen yeni kişiler bu ağı kullanarak, göç sürecindeki engelleri daha kolay aşarlar. Çalışmamıza konu Afgan göçmenler ile yapılan mülakat sonuçlarına göre ilişkiler ağı teorisinde ön plana çıkan iletişim ağının etkin olduğu görülmektedir. Çünkü göçmenler WhatsApp, telegram, facebook gibi sosyal ağlar ile daha önce göç deneyimi yaşamış kişilerden aldıkları bilgi ve yönlendirmelerle göç sürecini ve özellikle de göç sonrası mekân tercihlerini şekillendirdikleri görülmektedir.

- Ulusaşırı Göç Teorisine göre ulus-ötesi sosyal alanların, birçok devlette bulunan sosyal ve sembolik bağların, bunların içeriğinin, ağlar ve örgütlerdeki konumlarının ve ağlarının birleşiminden oluştuğu varsayımına dayanmaktadır. Çalışmada özellikle Afgan göçmenlerin Meşhed'i tercihlerinde toplumsal geçmişte var olan ve hali hazırda da varlığını sürdüren dilsel, dinsel ve mezhepsel yakınlıkların ve İmam Rıza türbesi gibi sembolik değerlerin önemli derecede etkili olduğu söylenebilir.

Bu çalışmadan hareketle akademik dünyaya, sivil toplum örgütlerine ve politik karar vericilere ise şunları önermek mümkündür:

- Afgan göçmenlere yönelik gerek ülkeler arası gerekse de ülke içinde karşılaştırmalı çalışmaların yapılması hem uluslararası göç literatürünü hem de yerleşik bir durumda bulunan göçmenlerin hayat koşullarına katkı açısından yüksek bir katma değer oluşturacaktır. Bunun içinde hem Türkiye'deki üniversiteler arasında hem de Afgan göçmenlerin yoğun bulunduğu başta İran'daki üniversiteler olmak üzere diğer ülke üniversiteleriyle ortak çalışmaların yapılması birçok açıdan önem arz etmektedir.
- İran'da geçmişi uzun yıllara dayanan, nüfus olarak da yoğun olan Afgan göçünün yarattığı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel problemlerin akademiye konu edilen başlıkları, Türkiye'de son yıllarda hem akademik çalışmalara hem de sosyal medya platformlarındaki Suriyeli sığınmacılara ilişkin tartışılan ve dile getirilen sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel problemlerle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ancak Afgan göçmenlerin Türkiye'de uzun süreli bir geçmişlerinin olmasına rağmen Türkiye'deki sayılarının ve topluma dâhil olmamalarının, akademik yazıma henüz Suriyeliler kadar konu edilmedikleri ve kendileriyle yapılan çalışmaların bu yüzden sınırlılık gösterdiği görülmektedir.
- Yapısı, yoğunluğu, yönü ve demografik büyüklüğü ne olursa olsun her göç hareketi önemlidir. Türkiye'de Suriye kaynaklı göç hareketinden sonra Afgan göçlere olan ilgi ve değerlendirme çalışmaları azaldı. Hem gelen göçlerin sosyolojik yapısını hem de olası etkilerini daha sağlıklı değerlendirmek için bu tür göçlerin özellikle üniversiteler ve kamuya ait göç birimleri tarafından mercek altına alınması gerekir.

- Bu çalışmada ortaya çıkan bir gerçeklik İran'da göçmenlerle temas kuran sivil toplum örgütü sayısının Türkiye'ye oranla fazla olduğudur. Göçmen-sivil toplum ilişkisinin zayıflığına ilişkin Türkiye'de beliren bu tablonun nedenlerine ilişkin detaylı incelemeler yapılmalı ve özellikle uluslararası göç pratikleriyle ilgilenen sivil toplum ağının genişletilmesi öncelenmelidir.

KAYNAKÇA

Abadan Unat, N. (2006). **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa.** İstanbul. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Abbasi-Shavaz M. J., Glazebrook, D., Jamshidiha, G., Mahmoudian H. and Sadeghi R. (2005). ***Return To Afghanistan? A Study of Afghans Living in Mashhad, Islamic Republic of Iran***, Erişim adresi: http: //www.unhcr. org/434f69e92.pdf

Açıkgöz, S. (2018). ***Metropol Kentlerde Düzensiz Göçmenlerin Mekânsal Kümelenme Dinamikleri: Beykoz-Yenimahalle Afganistanlılar Örneği.*** Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Adıgüzel, Y (2016***). Göç Sosyolojisi***. Nobel yayınları. Ankara.

Afghan refugees enter fourth week of protests over asylum status in Turkey", **8 Mayıs 2018**, http: //www.hurriyetdailynews.com/afghan-refugees-enter-fourth-weeK.frotests-over-asylu

Ağır, O. Sezik M. (2015) ***Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları***, Birey ve Toplum Dergisi, 5 (9), 95-122.

Ahbari, M. Zergani, S. H. ve Minae, M. (2019). ***İran'ın Doğu Sınırlarında Güvenlik (Örnek Olay: Horasan Razavi'deki İran-Afganistan Sınır Bölgesi), Mekânın Politik Kullanımı:*** Tarbiat Modares Üniversitesi Yayınları Üç Aylık Dergi, Cilt 2, Sayı 3, 2019.

Ahmadı, A.A. (2020). ***Ankara İlinde Yaşayan Afgan Göçmenlerde Ruhsal İyilik Hali ve İlişkili Faktörlerin Değerlendirilmesi***. Yüksek Lisans Tezi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Ahmedi Nejat, M. (2010). ***İran'ın Farklı Noktalarında Yaşayan Afgan Mültecilerin Çok Yönlü Yoksulluk ve Eşitsiz Koşullarının Araştırılması***, Yüksek Lisans Tezi, Al-Zahra Üniversitesi, İktisat ve Muhasebe Fakültesi.

Akdovan, M. (2020). ***Ortaokul öğrencilerinin mülteci konusu ile ilgili farkındalık düzeyleri ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri*** (Master's thesis, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Akman, K. (2018). Göç yönetiminde yerel yönetimler ve STK işbirliği. ***Uluslararası Yönetim Akademisi Dergis****i, 1*(3), 452-466.

Akman, S. (2021). ***Afganistan Uyruklu Kadın Sığınmacılarda Bir Göç Nedeni Olarak Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Deneyimi: Fenomenolojik Bir Çalışma*** Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun.

Aktaş, A. (2016). Göç ve modernleşme bağlamında Siirt'te değişen kent kimliği. ***Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi***, 3(2), 79-100.

Aktaş, M.T. (2015), Ücret odaklı uluslararası işgücü hareketliliğinin işgücü piyasalarına etkileri, ***Tesam Akademi Dergisi- Turkish Journal of TESAM*** **Academy**. 2 (2). 197 – 219 ISSN: 2148 – 2462

Alagöz, B. ve Kandemir, E. (2015). 11 Eylül Sonrası Dönemde Bölgesel Güvenlik ve İran'ın Afganistan Siyaseti. ***Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi***, 2(2), 109-140.

Alevi, M. (2002). ***Afgan Göçünün İran İslam Cumhuriyeti Ulusal Güvenliğine Etkisi***. Yüksek Lisans Tezi, Tarbiat Modarres Üniversitesi

Alpar, M. B. (2000). Göçmen İşçilere İlişkin 97 Sayılı ve 143 Sayılı ILO Sözleşmeleri ile İlgili Çalışma Mevzuatı**.** ***Kamu-İş***, 6(1), 123-141.

Amine v.d. (2015). Meşhed'in Golshahr Mahallesindeki Afgan Göçmenlerin Toplumdan Ayrı Yaşamalarının Nedenleri, ***2. Sosyoloji Sosyal Bilimler Konferansı, UT Konferans Merkezi***, Tahran.

Apak, H. (2014). ***Suriyeli göçmenlerin kente uyumları: Mardin örneği***. Mukaddime, 5(2), 53-70.

Arıcı, N. (2021). ***Erzincan'da Yaşayan Afgan Göçmenlerin Yaşadıkları Sosyal, Ekonomik Sorunlar ve Siyasi Düşünceleri Üzerine Bir Araştırma***. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

Atıcı, H. (2021). ***Suriyeli Mülteci Kadınların Entegrasyonu: Başakşehir Örneği*** (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi. İstanbul.

Ayhan Orhan, A. Ve Genç, S.Y. (2018). Göç Teorilerine Kısa Bir Bakış, Gerçekler ve Efsaneler. Mültecilik ve İnsanlık. ***Uluslararası Akademik Tebliğler Bildirisi.*** Kocaeli.

Azimi, M. N. (1997). Ordu ve Siyaset, ***Peşaver.***1. Cilt, Seba Yayınları,

Balta, A. (2013) The Role Of NGOs In The Europeanization Of The Asylum System In Turkey in Turkey: Beyond ***The Fortress Paradigm At The Southeastern***

Borders Of The EU, (Ed. Baklacıoğlu, N. ve Özer, Y.), New York: Edwin Edgar Melen Press.

Baqer Al-Ulum Hayır Kurumu. Http: //yek18.com/Home/Business/62243

Bartram, D. Poros, M. V. ve Monforte, P. (2017). Göç meselesinde temel kavramlar. ***Hece İnceleme.*** Ankara.

Bayram, S. (2019). "Gurbet Kuşları" Adlı Eserde Göç Kuramlarının İzini Sürmek. ***Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi***, *23*(1), 113-122.

Bazuki, M. (2013). ***Afgan Göçmenlerin Pakdasht Şehrinin Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Güvenlik Yapıları Üzerindeki Rollerinin Araştırılması.*** Yüksek Lisans Tezi, Garmsar Özel Üniversitesi, Edebiyat ve Beşerî Bilimler Fakültesi.

BBC. (2021). ***ABD Sivillere Yönelik Katliamı Savaş Suçu Olabilir***. BBC. Https: //l24.im/O2nM

Berry JW, A. (2001). Psychology of immigration. J soc ıssues, ***Sosyal Sorunlar Dergisi***, Vol. 57, Sayı 3, 2001, s. 615–631.

Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, And Adaptation. **Applied psychology,** *46*(1), 5-34.

Betts, A. Loescher, G. ve Milner, J. (2012). UNHCR: The Politics And Practice Of Refugee Protection (2nd ed.). ***Roudledge***. New York.

Beyat, Z. (2016). ***İran'daki Afgan Vatandaşlarının Yasal Durumunun İncelenmesi ve İran'lı Eşleri ile onlardan olan çocukların Hukuki Haklarının Tespiti.*** Yüksek Lisans Tezi, Safadasht Özel Üniversitesi.

Bezhan, F. (2021). Başka Seçeneğimiz Yok: Taliban Şiddeti Artarken Her Gün Binlerce Afgan Yurtdışına Kaçıyor. ***Gandhare***. Https: //l24.im/Ysy

Borjas, G. J. (2010) Labor Economics, (Fifth Edition), New York: McGraw-***Hill International/Irwin.***

Boyd, D. M. ve Ellison, N. B. (2007). "Social Network Sitesi: Definition, History, And Scholarship", ***Journal Of Computer Mediated Communication***, C.13, No: 1, s. 210- 230.

Bozok, N. ve Bozok, M. (2018). Göçmen İstekleri Yaklaşımı Işığında Beykoz, Karasu Mahallesi'ndeki Refakatsiz Afgan Göçmen Çocukların Yaşamlarını Sürdürme Mücadeleleri. ***Moment Dergi,*** 5(2), 416-440.

Canatan, K. (2013). Avrupa toplumlarının göç algıları ve tutumları: Sosyolojik bir yaklaşım. ***İstanbul University Journal of Sociology***, *3*(27), 317-332.

Canpolat, M. D. (2020). ***Göç, Entegrasyon ve Algılar: Sivas'taki Afgan Sığınmacılara Yönelik***. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Castles, S. (2010) "Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective", ***Journal of Ethnic and Migration Studies***, 36(10): 1565- 1586.

Castles, S. Miller, M. J. Bal, B. U. ve Akbulut, İ. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. ***İstanbul Bilgi Üniversitesi***. (Çev. B. U. Bal ve İ. Akbulut), İstanbul.

Christina Goldbaum, C ve Faizi, F. (2021). As Fears Grip Afghanistan, Hundreds of Thousands Flee. ***The New York Times,*** https: //www.nytimes.com/2021/07/31/world/asia/afghanistan-migration-taliban.html. (Erişim Tarihi: 09.01.2023).

Cihantiğ, H.A. ve Mirlutfi, M.R. (2014). Afgan Muhacirlerin Sistan Beluçistan Sınırındaki Köylere Gayrı Resmi Yerleşimlerinin Bu Bölgeye Etkisi. ***Amayiş-i Serzemin Dergisi,*** 6 (2), 309-333

Civan, O. E. ve Gökalp, A. (2011). Göçmen işçi kavramı ve göçmen işçilerin iş sağlığı ve güvenliği. ***Çalışma ve Toplum Dergisi***, 1(28), 233-263.

Congar, K. (2021). Türkiye'de Yakalanan Afgan Mülteciler. ***Euronews***. Https: //tr.euronews.com/2021/07/20/turkiye-de-son-1-haftada-1500-e-yaK.n-afgan-gocmen-gozalt-na-al-nd. (Erişim Tarihi: 09.01.2023).

Cruz, T. G (2010). An intercultural theology of migration pilgrims in the wilderness, The Netherlands: Koninklijke ***Brill NV***, Leiden.

Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. ***Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, (17), 67-91.

Çakır, F. (2020). ***Ağrı'da Düzensiz Göç Vaka Çalışması: Afgan Kadın Göçmenler Örneği.*** Yüksek Lisans Tezi. Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *Süleyman* ***Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,*** *2011*(24), 129-142.

Çelebi, Ö. (2016). ***Göç ve kentleşme: Digorlu pazarcılar örneği.*** Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı. İstanbul.

Çetin, T. ve Ercan, L. (2008). Yurt Dışından Geri Dönüş Yapan Üniversite Öğrencilerinin Sorunlarının İncelenmesi. **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,** *8*(2), 65-80.

Çiftçi, M. (2011) ***Bölgeler Arası Eşitsizlik Perspektifiyle İç Göç-Sosyoekonomik Gelişmişlik İlişkisi ve Türkiye Örneği***. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Davulcu, D. (2013). (Daha detaylı bir haber-röportaj için bkz: Buket Davulcu, "Bir Savaş, Bin Kaçış: Afganların Parçalanmış Göçü, **Aksiyon** https: //afgrefugees.com/2495.

Deljo, A. (2012). Tarihin aynasında amir Abdurrahman'ın satılık suç, paralı asker ve toprak belgeleri. ***Kabulpress***. Https: //www.kabulpress.org/article134870.html

Demir, E. Ergin, I. Kurt, A. Ö. ve Etiler, N. (2016). Sığınmacıların/geçici Koruma Altına Alınanların Sağlık Hizmetlerinden Yararlanmasında Mevcut Durum ve Yaşanan Sorunlar, Engeller, In; Savaş, Göç ve Sağlık. ***Türk Tabipler Birliği, Ankara***, 83-95.

Demirhan, Y. ve Aslan, S. (2015) Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi, ***Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi***, 5(1), 23-62.

Deniz, O. (2009). Mülteci Hareketleri Açısından Van Kentinin Durumu ve Kentteki Mültecilerin Demografik Profili. ***Doğu Coğrafya Dergisi,*** *14*(22), 187-204.

Deniz, O. 2008, Türkiye'nin Doğu Sınırı ve Mülteci Sorunu, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı ***2005-FED-B11 Nolu Proje Raporu***, Van.

Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. ***Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,*** 181(181), 175-204.

Develi, E. S. (2017). 21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomi Politiği. ***Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,*** 22(Göç Özel Sayısı), 1343-1353.

Doghan, A. H. (2018). ***1980 Sonrası Dönemde Türkiye'ye Yerleşen Afgan Türkmenlerinin Göç Süreçleri ve İntibak Problemler***i. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Doğan, Y. (2019). Trabzon'da Yaşayan Afganistan Uyruklu Sığınmacıların Göç Deneyimleri ve Sorunları. ***Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi***, *5*(7), 11-29. https: //dergipark.org.tr/tr/download/article-file/747327. (Erişim Tarihi: 09.01.2023).

Doğan, Y. (2020). ***Uluslararası Göç ve Entegrasyon Teorileri Bağlamında Afganistan Hazara'larının Türkiye'ye Göçü: Trabzon İli Örneği.*** Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Trabzon.

Dr. Fatıma Vasuki, Muhammed Rıza Mohsini, Meşhed Vatandaşlarının Meşhed'de Yaşayan Yabancı Göçmenlere Yönelik Tutumlarının Araştırılması, ***Üç Aylık Coğrafi Araştırmalar Dergisi***, Sayı 2, Yaz 2016,

Dr. Saeed Isazadeh, Jahanbakhsh Mehrafar, (2010). Afgan Göçmenlerin İran Ekonomisindeki İşsizlik Oranına Etkisi (Tes'ire Mohacerane Efqani Ber Nerkhe Bi Kari)*, **Üç Aylık Ekonomi Dergisi***, Shahid Beheshti Üniversitesi.

Durmaz, İ. T. (2019). ***Türkiye'ye Yönelik Afgan Göçünde İran Etkisi (1979-2018).*** Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.

Düvell, F. Triandafyllidou, A. ve Vollmer, B. (2010). Ethical issues in irregular migration research in Europe. **Population, Space and Place,** *16*(3), 227-239.

Efe, S. ve Ulusoy, O. (2013). 117 Soruda Mülteci Hakları Salih Efe ve Orçun Ulusoy ***İnsan Hakları Gündemi Derneği***. Ankara.

Ekiyor, Y. (2018). Ulusaşırı Bağlar ve Dil: ABD'de Yaşayan Türkler Örneği. ***Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*** *(ASEAD), 5*(2), 37-51.

Ekmekcioğu, A. (2021). ***Afganlı Düzensiz Göçü Bakımından Sınır Güvenlik Yönetiminin İncelenmesi: Van İli Örneği.*** Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Erkan, R. (2002). Kentleşme ve Sosyal Değişme, ***Bilim Adamı Yay***. Ankara.

Erman, T. (2002). Mekânsal Kümelenme, Siyaset ve Kimlik, Kentleşme, Göç ve Yoksulluk, Türk Sosyal Bilimler Derneği, ***7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi***, Ankara: İmaj Yayıncılık, 1-17.

Eryurt, M. A. ve Koç, İ. (2017). Türkiye'de Afganistan Uyruklu Uluslararası Koruma Başvurusu ve Statüsü Sahipleri Üzerine Analiz: Türkiye'ye Geliş Sebepleri, Türkiye'de Kalışları, Gelecek Planları ve Amaçları. ***Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Raporu.*** Http: //www.openaccess.hacettepe.edu.tr: 8080/xmlui/bitstream/handle/11655/23374/Afgan_2018.pdf?sequence=1veis Allowed=y. (Erişim Tarihi: 01.01.2023).

EU (2012). Migration and Education. Conference Proceeding Book, Larnaca, 15 –17 October.

European Resettlement Network, “Afghan Refugees In Iran ve Pakıstan”, http: //www.resettlement.eu/page/afghan-refugees-iran-pakistan-0. (Erişim Tarihi: 14/04/2022).

Faist, T. (2003). ***Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar***. İstanbul: ***Bağlam*** Yayınları.

Feyyaz, O. N. U. R. Nouvelle Colorimetrie de l'Aminopyrine. **Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara University,** *13*(1), 54-64.

Figen, E. R. E. Ş. (2015). Türkiye’de göçmen eğitimi sorunsalı ve göçmen eğitiminde farklılığın yönetimi. **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** *6*(2), 17-30.

GAR (Göç Araştırma Derneği). (2021). Afghans at the Margins of Precarıty. Https: //www.gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/192/GHOSTS%20OF%20ISTANBUL%20N.pdf

Garip, F. (2008). Social capital and migration: How do similar resources lead to divergent outcomes? ***Demography***, 45(3), 591-617.

Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014). Resmî Gazete (29153).https: //www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gecicikorumayonetmeligi.pdf. (Erişim Tarihi: 09.01.2023).

Gemici, N. B. (2016). Çalışma hayatında dezavantajlı bir grup: göçmenler. **İş ve Hayat,** *2*(4), 239-261.

Gezgin, M. F. (1991). İşgücü Göçü Teorileri. ***Sosyoloji Konferansları***, (23), 31.

Ghahari, G. (2018). İran’daki Afgan Göçmenler. DW. Https: //p.dw.com/p/2rGG1

Ghbar, Mir Gholam Mohammad (1359). ***Tarihsel Süreçte Afganistan***. Kabil: Devlet Yayınları.

Gopal, A. (2008). “Ousted By Iran, Afghan Refugees Languish At Home”, http: //www.ipsnews.net/2008/02/afghanistan-ousted-by-iran-afghan-refugees-languish-t-ome/

Gordon, I. R. (1992). Modelling Approaches To Migration And The Labour Market. Migration processes and patterns, 1, 119-34.

Goss, J. and Lindquist, B. (1995) “Conceptualizing International Labour Migration: A Structuration Perspective”, ***International Migration Review***, 29 (2), 317-351.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2016). ***2016 Türkiye Göç Raporu***. Https: //www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf. (Erişim Tarihi: 005/01/2023.)

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021). ***Düzensiz Göçmen İstatistikleri***. Https: //www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021). ***İkamet İzinleri.*** Https: //www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri#

Gökalp Aras, E. N. (2013). ***A Multi-Level And Multi-Sited Analysis Of The European Union's İmmigration And Asylum Policy Concerning İrregular Migration And İts İmplications For Turkey.*** Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Gönültaş H. (2020). İran Sınırı-4: Kadınları ve Çocukları Bekleyen En Büyük Tehlike. ***Gazete Duvar Gazetesi***. Https: //www.gazeteduvar.com.tr/iran-siniri-4-kadinlari-ve-coc uklari-bekleyen-en-buyuK.tehlike-haber-1508237. (Erişim Tarihi: 09.01.2023).

Göregenli, M. ve Karakuş, P. (2014). Göç Araştırmalarında Mekân Boyutu: Kültürel ve Mekansal Bütünleşme. ***Türk Psikoloji Yazıları.*** 17(34): 101-115.

Grigg, D.B. (1977) E.G. Ravenstein and the Laws of Migration, ***Journal of Historical Geography,*** 3(1), 41-42.

Güllüpınar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. ***Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, 2(4).

Güneş, H. H. (2009). İktisat tarihi açısından nüfus teorileri ve politikaları. ***Elektronik* Sosyal Bilimler Dergisi,** *8*(28), 126-138.

Gürbüz, S. Çırak, B.N. (2021). Uluslararası Göç Kavramı ve Uluslararası Göç Örgütü. Uluslararası Örgütler Staj Programı. Https: //www.tuicakademi.org/uluslararasi-goc-kavrami-ve-uluslararasi-goc-orgutu/

Gürkan, M. (2006). ***Sosyolojik Açıdan Göç ve Yasadışı Göç Hareketleri***. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi: Kırıkkale.

Güvenç, B. (1996). Göç olgusu ve Türk toplumu. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, ***Mersin: Sosyoloji Derneği Yayınları***, 21.

Habibullah, F. (2021). ***Zeytinburnu'nda Yaşayan Afgan Kadın Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu.*** Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul

Hacker K, Anies M, Folb BL, Zallman L. (2015). Barriers to health care for undocumented immigrants: a literature review. ***Risk Manag Healthc Policy*** 175–183

Hagen-Zanker, J. (2008) Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature, ***MPRA Working Paper***, No.28197.

Hak İnisiyatifi. (2020). Afgan Göçmenlere İlişkin Bitlis İli Tatvan İlçesi Gözlem Raporu. Https: //hakinisiyatifi.org/wp-content/uploads/2020/07/Afgan-G%C3%B6%C3%A7menler-Tatvan-Raporu.pdf

Hamidzadeh, H. (2021). Talibanın Çılgın Suçları. Https: //l24.im/bgo0EWD

Harvey, D. (2012). Sermayenin Mekânları, Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru. (B. Kıcır, D. Koç, K. Tanrıyar ve S. Yüksel, Çev.). ***İstanbul: Sel Yayıncılık***.

Hazreti Sayyid El-Şuhada Yardım Enstitüsü. Http: //ngoci.ir/

Hesapçıoğlu, M. (1994). İnsan Kaynakları Yönetimi ve Ekonomi, ***Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.*** İstanbul.

Homa Saadatmand, Kaçar Döneminden Günümüze Meşhed'e Afgan Göçünün Tarihine Genel Bir Bakış, ***Shahraranews Gazetesi***, 23 Nisan 2020 tarihli Köşe Yazısı, Erişim Tarihi 11.08.2022 https: //shahraranews.ir/fa/news/24712/

Iran: Afghan Refugees and Migrants Face Abushttp: //www.hrw.org/news/2013/11/20/iran-afghan-refugees-and-migrants-face-abuse

İçağasıoğlu Çoban A. (2011). Göçmen ailelerin uyum süreci: Kaynaklar ve engeller. In: Yasemin Özkan (Edt) editors. Sosyal dışlanma ve aile: Sosyal hizmet müdahalelerinde güçlendirme yaklaşımı. Ankara: Maya ***Yayınevi***.

İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2012). Türkiye'de Düzensiz Göç. **Uluslararası Göç Örgütü Türkiye.**

İçişleri Bakanlığı. (2021). Https: //www.icisleri.gov.tr/agridan-sonra-bir-duvar-da-vana. Erişim Tarihi: 10/07/2021

İdiz, E. (2019). ***Görünmeyen Göçmenler Afganlar: Türkiye Köprü mü, Hedef mi?*** Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

İmani, N. (2017). Nefise, İran'da Çok Kültürlü Değerlerin Kabul Edilme Niteliğinin Değerlendirilmesi (Antropolojik Bir Çalışma), ***İran Ders Müfredatları Çalışma Dergisi,*** 43.

İşcan, İ. H. ve Çakır, M. (2019). Türkiye'deki Sığınmacı ve Mültecilerin Türk İşgücü Piyasasına Etkisi: Bir Saha Araştırması. **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,** *19*(43), 177-236.

Jamshidiha, G. ve Anberi, M. (2004). Sosyal Aidiyet ve Bunun Afgan mültecilerin Geri Dönüşleri veya Dönmemeleri üzerindeki Etkileri, ***Tahran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi,*** No. 27, s. 55, Tahran.

Kamyabi, M. ve Rehnema, Z. (2001). 1377 Yılında Kerman Şehrinde Bulunan Bardsir kampında ikamet eden Afgan mültecilerin bitlenmesinin sıklığı.

Kara, P. ve Korkut, R. (2010). Türkiye'de göç, iltica ve mülteciler. ***Türk İdare Dergisi,*** 467(1), 153-162.

Karaca, S. (2014). 35 Yıllık Serüvende Karar Anı-I: Afgan Sığınmacılar, http: //avaz.org.tr/35-yilliK.seruvende-karar-ani-i-afgan-siginmacilar/15/05/2018.

Karacabey, M. (20177). ***Türkiye'nin Göç Politikası ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği.*** Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Karadağ, Ö. ve Altıntaş, K. H. (2010). Mülteciler ve Sağlık. *TAF* ***Preventive Medicine Bulletin****, 9*(1).

Karpat, K. (2010). Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, ***İstanbul: Timaş Yayınları.***

Kayahan, H. ve Özçayır, E. E. (2020). Kente Dair Yaklaşımların Sosyal Hizmet Perspektifinde Değerlendirilmesi.

Kerimi, H. (2013). ***Göç, Yerleşim Hareketliliği ve Kentsel Sosyo-Mekansal Yapı Üzerine Yansıması (Meşhet Kentinin 4.5. ve 6. Bölgelerinde Yaşayan Afgan Göçmenler Üzerine Bir Çalışma).*** Yüksek Lisans Tezi, Devlet Öğretmen Yetiştirme Üniversitesi – Sabzevar.

Khabarolline. (2021). Afganistan Dışişleri Bakanı'nın Son Taliban Zulümleri Raporu. Https: //l24.im/qcB

Khazali, E. (2016). ***Uluslararası Göçmenliğin İran İş Gücü Piyasası Üzerindeki Etkisi (Afgan Muhacirler Özelinde)***. Yüksek Lisans Tezi, Elborz Açık Öğretim Üniversitesi.

King, R. (2012) Theories and typologies of migration: An overview and a primer, ***Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations.*** Https: //www.researchgate.net/publication/260096281_Theories_and_Typologies_of_Migration_An_Overview_and_A_Primer

Kirişci, K. (1996). Refugees of Turkish Origin: Coerced Immigrants to Turkey Since 1945", ***International Migration,*** Volume 34, Issue 3, Julypp. 385-412.

Koyuncu, A. (2011). Sosyoloji Kuramlarında Kent. **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,** (25), 31-56.

Körükmez, L. (2012). Ulus-Ötesi Göç Ağları ve Sosyal Alanların Oluşumu: Ermenistan'dan Türkiye'ye İşgücü Göçü Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. ***Sosyoloji Dergisi***, *27*, 144.

Kurekova, L. (2011) Theories of Migration: Conceptual Review And Empirical Testing in the Context of the EU Eastwest Flows, Paper prepared for Interdisciplinary Conference on Migration. Economic Change, ***Social Challenge***, April 6-9, 2011, University College London.

Kurt, G. (2019). ***Sosyoloji Anabilim Dalı Kentsel Uyum ve Bütünleşme: Isparta'da Yaşayan Tunceliler Örneği.*** Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. Isparta.

Kuschminder, K. (2018). Afghan refugee journeys: onwards migration decision-making in Greece and Turkey. ***Journal of refugee studies***, 31(4), 566-587.

Kuschminder, K. and Dora, M. (2009). Migration in Afghanistan: History, Current Trends and Future Prospects. Erişim adresi: http: //mgsog. merit.unu.edu/publication/external_policy_ reports/ 2009_ Afghanistan_ Country_ Paper.pdf

Kuschminder, K. and Khalid, K. (2016). Migration Policy Practice: Afghans in Greece and Turkey seeking to migrate onward: Decision-making factors and destination choices. ***June- September*** 2016.

Latif, D. (2002) Refugee Policy Of The Turkish Rebuplic, Turkish Yearbook of International Relations, ***XXXIII***, 10-27.

Ledwith, S. (2016). Who are the Hazaras and what are they escaping? ***Reuters***. Https: //www.reuters.com/article/us-europe-migrants-hazaras-idUSKCN11S0 WG. (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Mahmudiyan, H. (2007). Afganların İran'a Göçü: Ekonomi ve Toplumsal Alanlardaki değişim, Yerli Halkla Uyum. ***Antropoloji Dergisi***, 4, 42-69.

Maley, W. (2011). Afghanistan: An Historical and Geographical Appraisal. ***International Review Of The Red Cross***, 92 (880), 859-876.

Manga, M. Bal, H. Algan, N. ve Kandır, E. D. (2015). Beşerî Sermaye, Fiziksel Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRİCS Ülkeleri ve Türkiye Örneği. ***Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, 24(1), 45-60.

Marshall, G (2005). Sosyoloji Sözlüğü. Çev. ***Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat yay.***

Masoumi, M. E. Sadrameli, S. M. Towfighi, J. ve Niaei, A. (2006). Simulation, optimization and control of a thermal cracking furnace. ***Energy***, *31*(4), 516-527.

Massey, S.D. Taylor J.E. (2004). Introduction. İnternational Migration Prospects and Policies In A Global Market. (Ed.). Douglas S. Massey ve J. Edward Taylor. ***New York: Oxford University Pres.***

Masumi, A. (2021). Kenarda Golşehr. ***Iraian Student News Agency***. Https: //www.isna.ir/photo/97050804220/گلشهر-درحاشیه. (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

McConnell, A. (2016). Mülteci ve Göçmen? ***UHHCR***. Https: //www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf. (Erişim Tarihi: 31.12.2022).

MEB. (2021). ***HEM´e Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü arasında İş Birliği Protokolü.*** Https: //emirdag.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_05/17113420_hayat_boyu_ogrenme_genel_mudurlugu_ile__goc_idaresi_gmarasinda_is_birligi_protokolu_isbirligi.pdf. (Erişim Tarihi: 12.12.2022).

Médecins Sans Frontières Derneği. www.msf.org

Memişoğlu, F. ve Yiğit, C. (2019). Uluslararası Göç ve Kalkınma: Teori ve Güncel Meseleler. ***Yıldız Teknik Üniversitesi Dergisi***, 5(1), 39-62.

Mirzai, H. (2013). İran'daki Hazara Göçmenlerinin Etnik Dilbilimsel Antropoloji, ***İran Antropoloji Araştırmaları Dergisi,*** Cilt 3, Sayı 2, Sonbahar ve Kış. *Https: //journals.ut.ac.ir/article_69998_add18dc215f1c8baa2f5022edfd3bf99.pdf.* (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

MMC. (2020). Bilinmeyen Yön- Türkiye'de İlerleyen Afganlar. ***MMC Orta Doğu Araştırma Özeti.*** Https: //mixedmigration.org/wp-content/uploads/2020/07/115_destination_un known_policy_brief_tr.pdf. (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Moilonen, I. ve ark. (1998). Long Term Outcome Of Migration İn Childhood And Adolescens. ***International Journal of Circumpolar Health***, 57, 180-187.

MPG (2021). Mültecilerin Etkin Bir Şekilde Kapsanması Yerel Düzeydeki Uygulayıcılar İçin Katılımcı Yaklaşımlar. ***Municipalities Toolkit Handbook–Turkish.*** Https: //www.unhcr.org/publications/brochures/62b31ff34/municipali ties-toolkit-handbooK.turkish.html. (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

MRGİ (Minority Rights Group İnternational). Dünya Azınlıklar ve Yerli Halklar Rehberi. Https: //minorityrights.org/programmes/library/50-report/directory/ (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Muhammed, E. A. (2015). Afgan Göçmenlerin İsfahan Şehrindeki Suçları Artırmadaki Rolü. ***Tahran Açık Öğretim Üniversitesi***.

Muhammedi, A. ve Sadeghi, R. (2018). ***Sosyolojik Çalışmalar Dergisi***, 26. Sayı, 1. Dönem, İlkbahar ve Yaz.

Musevi, S. M. (2012). ***Afgan Muhacirlerin Kimliklerini Gizlemelerinin Nedenleri Üzerine Bir Araştırma (Meşhed'deki ikinci kuşak Afgan mülteciler).*** Yüksek Lisans Tezi, Mashhad Ferdowsi Üniversitesi, Edebiyat ve Beşerî Bilimler Fakültesi.

Mülteci Kadın ve Çocukları Koruma Derneği. www.Hamiorg.org

Nacafizade, A. (1392). Sefevi'den Günümüze Meşhed Mültecileri, Birinci Baskı, İslam Şurası. ***Araştırmaları Merkezi Yayınları***, Meşhed.

Najmeh Sisters Meşhed Teknik ve Mesleki Eğitim Merkezi. Htpp: //khrtvto.ir› portals. مشهد نجمه خواهران ای حرفه و فنی آموزش مرکز. (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Neccar, M. Ş. M. (2016). Suriye'den Türkiye'ye Göç: Nedenler, Sonuçlar ve Umutlar/Migration from Syria to Turkey: Reasons, Results and Hopes/ ***İlahiyat Akademi***, (4), 185-198.

Nejat. M.A. (1389). ***İran'ın Farklı Noktalarında Yaşayan Afgan Mültecilerin Çok Yönlü Yoksulluk ve Eşitsiz Koşullarının Araştırılması.*** Yüksek Lisans Tezi, Al-Zahra Üniversitesi- İktisat ve Muhasebe Fakültesi. 1389.

NRC (Norwegıan Refugee Councıl). **www.nrc.no**

Obayd, A. J. (2020). ***Afganistan'da Göç Sorunu***. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.

Okur, A. (2013). İlk okuma ve Yazma Öğretimi. Türkçe Öğretimi. ***Ankara: Pegem akademi yayıncılık.-15***

Oral, B. ve Çetinkaya, F. (2017). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları. ***Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Özel Dergisi****, 3 (1), 1, 8*.

Ortaylı, İ (2006). Genel Göç Olgusu. ***8-11 Aralık 2005 uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri.*** İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi. 19- 22.

Öksüz, D. A. (2021). ***Afganistan'dan Batı Ülkelerine Göç Sürecinde Türkiye'nin Konumu: Trabzon'daki Afganlılar Üzerine Bir Araştırma***. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Özbay, M. ve Melanlıoğlu, A. G. D. (2008). Türkçe Eğitiminde Kelime Hazinesinin Önemi. ***Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi***, 5(1).

Özcan, E. D. (2016). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme, Gazi Üniversitesi, ***İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü***, Cilt 2, Sayı 4, Sayfalar 183 – 215.

Özdemir, E. (2016) Türk Dış Politikası Açısından Bir Kriz Örneği: I. Körfez Savaşı ve Türkiye'ye Gelen Iraklı Kürt Sığınmacılar (1991), ***Bölgesel Çalışmalar,*** 1 (1): 217-249.

Özdemir, M. (2008). ***Türkiye'de iç göç olgusu, nedenleri ve Çorlu örneği***. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. Tekirdağ.

Özden, P. P. (2013). Kentsel Yenilemenin Unutulan Öğesi: Toplumsal Yenilenme. ***Türkiye perspektifinden kent sosyolojisi çalışmaları****, 1*.

Özer, İ. (2004). ***Kentleşme, kentlileşme ve kentsel değişme***. Ekin Kitabevi.

Özgün, C. (2021). Afgan Göçmen Profili Üzerine Bir Araştırma: Trabzon Örneği. ***Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi***, 7(12), 1-17.

Özservet, Y (2015). Modern Göçebeler Olarak Göçmenler, Mekân ve Şehre Uyum, ***Sosyoloji Divanı Dergisi Göç Sayısı, Sosyoloji Divanı, 3*** (6), Temmuz, Aralık.

Öztürk, E. (2014). ***Türk Asıllı Afgan Mültecilerin 12 Eylül Dönemi İskân ve İstihdamı***, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Zeenews Gazetesi, (2013). **Pakistan to bar Afghan refugees after NATO leaves.** Https: //zeenews.india.com/node/886110. (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Panahi, M. (2020). Konuk Şehir Torbat-e Jam. **İran'daki göçmenler.** Https: //diaran.ir/4191/ جام-تربت-مهمانشهر/ (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Parlak, B. ve Şahin, A. (2015) Türkiye İltica ve Göç Mevzuatının Coğrafi Kısıtlama Uygulaması Yönünden Analizi, ***Tesam Akademi Dergisi***, 2 (2): 65-79

Parliamentary Assembly (2007). Basic Rights of Irregular Migrants. ***Committee on Migration, Refugees and Population.*** Https: //www.unhcr.org/4aa77d529.pdf. (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Pehlivan, C. ve Vesuki, H. (1988). "Afgan Göçmen Tarım İşçilerinin Kırsal Topluma Etkisi". ***Araştırma projesi Kırsal Araştırma ve Tarım Ekonomisi Merkezi***.

Polat, D. Ş. (2020). Küreselleşme, Ulus-Devlet Egemenliği ve Ulusal Güvenlik. **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** *22*(2), 491-503.

Raof, M.T. (2017). 11 Eylül 2001 ***Sonrası Afganistan'dan Türkiye'ye Göçler ve Bunların Türkiye'ye Etkileri***. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Rapor: İran'daki Afgan vatandaşları. 2011. (Landinfo), 8. **Menşe ülke bilgi merkezi:** https: //www.landinfo.no/asset/2063/1/2063_1.pdf Erişi Tarihi: 21.07.2020

Rasool Sadeghi, Mohammad Jalal Abbasi Shawazi, (2015). Anavatana Dönüş veya İran'da Kalma, ***Scientific-Research Quarterly of Demographic Studies Dergisi***, ilkbahar ve yaz.

Rasooly, A. T. (2020). ***Afgan Göçmenlerinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Analiz,*** İstanbul Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Relıef International. **www.ri.org**

Resmî Gazete (1994) Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. ***Government Regulation on Procedures and Principles to be Implemented to Asylum Seekers,*** 30, 7-11.

Resmî Gazete (2013) Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, ***11.04.2013 tarih ve 28615 sayılı yasa.***

Rıttersberger-Tılıç, H. ve Sevil, B. (2019). Türkiye Emek Piyasasinda Mülteciler/Göçmenler: Görünmeyen Emek ve Görünen Politika Üzerine Bir Değerlendirme. ***Nüfusbilim Dergisi***, 41(1), 26-51.

S.R.S. Derneği. **www.srsorg.com**

Safari, M. Samiee, A. Salehi, F. Ahmadi, S. ve Ahmadi, S. (2016). The prevalence and related factors of low birth weight. **International journal of epidemiologic research,** *3*(3), 214-221.

Sağlam, S. (2014). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. ***Türkiyat Araştırmaları,*** *S.* 33-34.

Saki, F. (2009). ***İran Basında Afgan Göçmenlerin İmgesinin Eleştirel Söylem Analizi Açısından İncelenmesi***. Yüksek Lisans Tezi, Razi Üniversitesi-Edebiyat ve Beşerî Bilimler Fakültesi. 1388.

Sallan Gül, S. (2002). "Dış Göçler, Yoksulluk ve Türkiye'de Göçmenlere Yönelik Yardımlar", ***İnsan Hakları Yıllığı***, cilt 23-24, www.todaie.gov.tr.

Saltık, A. (2021). Türkiye'de Göçler. Http: //ahmetsaltik.net/arsiv/2012/06/Turkiyede_gocler_9.11.01.pdf

Savaş, G. E. (2011). ***Kültürlerarası İletişimde Dış Göç Olgusu ve Kimlik Sorunu: 1989 Yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Türk Göçmenleri Üzerine Bir Çalışma (İstanbul-İkitelli örneği).*** Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı Kişilerarası İletişim Bilim Dalı, İstanbul.

Schaknove, A.E. (1985). Who is a refugee? ***Ethics*** 95 ,274- 284

Seale, C. (1999). Quality in qualitative research. ***Qualitative Inquiry***, 5(4), 465-478

Sepehrdoust, H. (2013). Göçmen işgücünün İran konut inşaatına etkisi. ***Konut ve Yapılı Çevre Dergisi,*** 28 (1), 67-78.

Sever, M. (2015). Türkiye'yi ***Hedef Alan Yasadışı Göçmenler: İstanbul Örneği.*** Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Ankara

Sevilay K. (2009). Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme. Ankara: Dipnot ***Yayınları***.

Sky News, Escape from Afghanistan: The ***Options***. Https: //news.sky.com/story/afghanistan-barbed-wire-borders-and-the-desert-of-death-the-dangerous-escape-routes-facing-refugees-fleeing-the-taliban-12398215. (Erişim Tarihi: 10.01.2023)

Suh, G. (2021). ***Sebepleri ve Sorunlarıyla Göçmenlik: İstanbul'daki Afganlar*** Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.

Şahin, C. (2001). Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme**. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,*** *21*(2).

Şahin, İ. (2015). Türkiye'ye Gerçekleştirilen Ortadoğu Kaynaklı Zorunlu Göçlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri: 1979-2014 Arası. ***TESAM Akademi Dergisi***, 2(2).

Şahin, S. (2021). ***Transit Ülkeden Hedef Ülkeye; 2000 Sonrası Türkiye'ye Yönelik Afgan Göçündeki Dönüşüm ve Türkiye'ye Etkileri.*** Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. İstanbul.

Şeker, B. D. (2015). Göç ve Uyum Süreci: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme, Göç ve Uyum (iç.), Der.: B. Dilara Şeker, İbrahim Sirkeci, M. Murat Yüceşahin, ***Transnational Press London***, London.

TAF (The Asia Foundation) (2013) Afghanistan in 2013: A Survey of the Afghan People. Kabul: TAF.

Talebiyan, E. (1981). ***Afgan Göçmenler ve Kültürel Değişim Meşhed'deki Kuye Motahhari Göçmenleri Üzerine Bir İnceleme***. Yüksek Lisans Tezi, Tahran Üniversitesi, Fen Fakültesi.

Talwasa, S. (2020). Seeking a "Better Life" in Turkey: Afghan Refugees' International Human Rights Condition in Turkey. ***Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, (11), 245-274.

Tarzari, T. (2012). ***Sosyal Sermayenin Düzeyi ve Sosyal Güvenlik Algısı Arasındaki İlişki***. Yüksek Lisans Tezi, Allameh Tabatabai Üniversitesi- Sosyal Bilimler Fakültesi. 1392.

Tekeli, İ. (2008). Göç ve Ötesi, İstanbul: Tarih ***Vakfı Yurt Yayınları***. Https: //dergipark.org.tr/tr/download/article-file/595571. (Erişim Tarihi: 10.01.2023)

Tekin, M. (2009). ***Türkiye'de Yaşayan Sığınmacı ve Mültecilerin Entegrasyonunda Yaşanan Sorunlar ve Avrupa Birliği Uygulamaları Bağlamında Çözüm Önerileri***, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,

Tılıç, H. ve Bal, S. (2019). Türkiye Emek Piyasasinda Mülteciler/Göçmenler: Görünmeyen Emek ve Görünen Politika Üzerine Bir Değerlendirme. ***Nüfusbilim Dergisi***, 41(1), 26-51.

Craig, T. (2014). Pakistan Cracks Down On Afghan İmmigrants, Fearing An Ainflux as U.S. Leaves Afghanistan, ***The Washington Post***, https: //www.washingtonpost.com/world/pakistan-cracks-down-on-afghan-

immigrants-fearing-an-influx-as-us-leaves-afghanistan/2014/05/12/74057f62-cfa9-11e3-b812-0c92213941f4_story.html. (Erişim Tarihi: 10.01.2023)

Todaro, M. P. (1969). "A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries, ***American Economic Review***, 59, 138- 148.

Toksöz, G. (2006) ***Uluslararası Emek Göçü***, (1. Baskı), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Topal, AH (2015). Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü. ***İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, *2* (1), 5-22.

Topbaş, F. (2007) ***İç Göçün Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması: 2000 Türkiye Örneği***, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Trabzon.

Topçuoğlu, R. ve Atasü, R. (2015). Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan hareketliliği. S Gülfer Ihlamur Öner, N. Asli Şirin Öner (ed.). Küreselleşme çağında göç: kavramlar, tartışmalar. İstanbul: İletişim ***Yayınları***.

Turanlı, R. (1977). ***Malthus'un Nüfus Kuramı ve Az Gelişmiş Ülkelerde Nüfus Sorunu***, Doktora Tezi, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, İktisat Kürsüsü. İstanbul.

Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (2004). Resmî Gazete (27544). 06 Nisan 2004. Https: //www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.2010139.pdf. (Erişim Tarihi: 10.01.2023)

Uğuz, S. ve Arı, B. DR. (2020). Mehmet Tekin Armağanı. Hatay Tarihi ve Kültürü Üzerine Araştırmalar. ***Mustafa Kemal Üniversitesi Yay. 1***-305

Uluslararası Af Örgütü, (2014). Türkiye'deki Afgan Sığınmacı ve Mültecilerin Durumu ile İlgili Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne Yazılan Mektup. Https: //www.amnesty.org.tr/icerik/turkiyedeki-afgan-siginmaci-ve-multecilerin-durumu-ile-ilgili-goc-idaresi-genel-mudurlugune-yazilan-mektup. (Erişim Tarihi: 10.01.2023)

UNHCR (2008): National Profile of Internal Displaced Persons (IDPs) in Afghanistan. Kabul: UNHCR ***Afghanistan Country Office***. Http: //www.unhcr.org/49ba33a02.pdf (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

UNHCR (2022). Yerinden edilmeye ilişkin BMMYK verileri. Https: //unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=m9dnwv. (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

UNHCR (The Un Refugee Agency). (2020). İran: Finansman Güncellemesi- 30 Aralık 2020 https: //www.unhcr.org/ir/fa/partners-and-donors/.(Erişim Tarihi: 10.01.2023).

UNHCR. (2017). Global Trends Forced Dısplacement In 2017. Https: //www.unhcr.org/globaltrends2017/#: ~: text=In%202017%2016,2%20million%20people, new%20high%20of%2068,5%20million. (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

UNICEF. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 1948. Available from: https: //www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html. (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Uyanık, Y. (1999). Dualist (ikili) İşgücü Piyasası Teorisi. ***Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi***, 1(3), 1-8.

Ünal, S. (2014). Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: Öteki Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi. ***Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks***, 6(3), 65-89.

Vasuki, F. ve Mohseni, M.R. (2016). Meşhed Vatandaşlarının Meşhed'de Yaşayan Yabancı Göçmenlere Karşı Tutumlarının İncelenmesi, ***Üç Aylık Coğrafi Araştırmalar Dergisi***, 31 Yıl, S. 2.

Vesuki, H. Ve Pehlivan, C. (1988). Afgan Göçmen Tarım İşçilerinin Kırsal Topluma Etkisi. ***Araştırma projesi Kırsal Araştırma ve Tarım Ekonomisi Merkezi***.

Virupaksha, HG, Kumar A. ve Nirmala BP. (2014). Migration and Mental Health: An ***interface Journal of Natural Science. Biology and Medicine***.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). Https: //www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf

Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun. (2003). Resmî Gazete (23040). Https: //www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4817.pdf (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Yapıcı, Z. K. (2008). ***Bulgaristan Göçleri Bağlamında Türk Kadınlarının Göç Anlatıları***. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halkbilimi Bilim Dalı: Ankara.

Yaşar, B. (2016). ***Atatürk Dönemi Türk- Afgan İlişkileri ve Afganistan'a Yapılan yardımla***r, Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi. Malatya.

Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri. ***Electronic Turkish Studies***, 9(2).

Yılmaz, Z. (2019). Bir Sınır Kenti Olarak Van'da Kadın Mülteciler. **Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi,** *3*(2), 7-26. https: //dergipark.org.tr /tr/download/article-file/843427 (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Zahedi, M. (2020). İran'daki göçmenlerin tüm hakları. Javanonline. Https: //www.Javann.ir/0047kb Erişim Tarihi: 21.07.2020.

Zapata-Barrero, Ricard ve Yalaz, Evren (2019). Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar: İstanbul: Göç ***Araştırmaları Derneği.***

Zencani-Habibullah, (2013). İran'da göç ve altında yatan faktörler, Yeryüzü Coğrafyası. ***Üç Aylık Dergisi***, Birinci yıl, 1 sayı, s.32, bahar, Tahran

Zelinsky, W. (1971). The Hypothesis of Mobility Transition, ***Geographical Revie***w, 61(2), 219-249.

İnternet Kaynakları:

Anadolu Ajansı. Https: //www.aa.com.tr/tr/info/infografik/24089

Http: //kheiriehemamjavad.com/

Https: //data.unhcr.org/en/documents/details/77284

Https: //l24.im/6q7HdyJ

Https: //l24.im/GHrp

Https: //l24.im/jm5T6MZ

Https: //l24.im/u7l6

Https: //l24.im/UEN25

Https: //l24.im/yV5ZeS6

Https: //www.avapress.com/fa/report/165675/

Https: //www.bbc.com/persian/iran-features-40326695

Https: //www.bbc.com/Türkçe/haberler-turkiye-43668567, Erişim Tarihi 01.05.2018

Https: //www.facebook.com/doredari

Https: //www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler

Https: //www.unhcr.org/ir/refugees-in-iran/

Https: //www.unhcr.org/tr/siginmacilar

EKLER

MÜLAKAT SORU FORMU

Bu araştırma, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda yürütülen "Mültecilerin Kentsel Uyum Süreçleri: Van ve Meşhed Örneği" isimli doktora tez çalışması kapsamında yapılmaktadır. Çalışmanın amacı küresel dünyada gittikçe yaygınlaşan mülteciliğin kentsel yaşam alanlarında karşılaştığı sorunları tespit etmektir. Sorunların tespiti çözüm arayışlarını hızlandıracağından aşağıdaki sorulara vereceğiniz samimi cevaplar hem sizler için hem de kent yönetimleri için önem arz etmektedir. Sorulara vereceğiniz yanıtlar bilimsel araştırma dışında kullanılmayacaktır. Zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederim.

Hatice Yılmaz Aslan
Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

A. KİŞİSEL BİLGİLER

1. Cinsiyet?
2. Yaş?
3. Doğum Yeri?
4. Eğitim Düzeyi?
5. Bildiği Yabancı diller?
6. Medeni Hali (Evliyse kaç yaşında evlendiği)
7. Kardeş Sayısı?
8. Meslek?
9. Çalışıyor mu? Çalışıyorsa Nerede ve Nasıl çalıştığı? Çalışıyor?
10. Anne-Baba Yaşıyor mu?
11. Anne Mesleği?
12. Baba Mesleği?
13. Etnik Yapı?
14. Mezhep?

15. Meşhed'de Kimlerle Yaşadığı ve Hane Halkı Sayısı?

B. MÜLTECİLERİN GÖÇ HİKÂYELERİ

16. Neden Göç Ettikleri (Göçün nedeni)?
17. Göç Etmeden Önce Bu Ülke ile ilgili tasavvur?
18. Varsa Göç Etmeden Önce Hedeflenen Ülke?
19. Nereden Göç Ettikleri (Şehir-kasaba- köy)?
20. Ne Zaman Göç Ettikleri?
21. Nasıl Giriş Yaptıkları (Kaçak. Yasal)?
22. Neden Bu Ülkeyi Tercih Ettikleri?
23. Neden Bu Şehri Tercih Ettikleri?
24. Ülkeye İlk Girdiğinde Muhatap Oldukları Kurum?
25. Yetkililerin Size Karşı Tutumu?
26. Nerede Kaldığı (Kamp-akraba yanı)?
27. Kamp Şartları?
28. Geri Dönmeyi Düşünüp Düşünmediği?
29. Düşünmüyorsa Neden?

30. Geldikten Sonraki tasavvur?
31. Bir bütün olarak göç ettikten sonra karşılaştığınız en önemli sorun?
32. Hiç unutamadığınız bir olayı anlatır mısınız?
33. İran'a geldiğinizde ne kadar kalmayı umut ediyordunuz?
34. İran'da kaç yıldır kalıyorsunuz?
35. Geride bıraktıkları akrabalarıyla ne sıklıkla görüştükleri?
36. Afganistan'dan ayrılırken yanlarına neleri (eşya veya belge türü) alabildikleri?

C. MÜLTECİ OLDUKLARI KENTTE SOSYO-MEKÂNSAL DURUMU

37. Oturduğu Yer (Kent- Köy-Mahalle)?
38. Oturduğu Ev Kime ait?
39. Oturduğu Evin Yapısı?
40. Oturduğu Yerin Demografik. Sosyal-ekonomik yapısı ve yaşam koşulları?

D. MÜLTECİ OLDUKLARI KENTTE EĞİTİM İMKÂNLARI

41. Gittiği Okul (Okulda yaşadığı uyum sorunları)?
42. Dil Sorunu Yaşayıp Yaşamadığı, Yaşıyorsa Neden Yaşıyor?
43. Eğitimi için yardım alıp almadığı, alıyorsa nereden ve nasıl aldığı?

E. MÜLTECİ OLDUKLARI KENTTE EKONOMİK DURUM

44. Çalışıp-Çalışmadığı?
45. İş Bulabiliyor mu?
46. Daha çok ne tür işler bulabiliyor?
47. İşinizden Memnun musunuz?
48. Aylık Geliriniz Nedir?
49. Herhangi Bir Birikimlerinin Olup Olmadığı?
50. Aylık harcamalarınızın dağılımını bize açıklar mısınız?
51. Birikimlerini Değerlendirip Değerlendiremedikleri?
52. Devletten Yardım Alıyor musunuz?
53. Devlet neden sizden para alıyor?
54. STK'ların Size Yardımı Var mı?
55. Halkın Size Yardımı Var mı?
56. Sağlık Güvenceniz Var mı?
57. Ülkelerinden Kendilerine Gelen Yardım Var mı?
58. Kendilerinin Ülkelerindeki Yakınlarına Maddi Destekleri var mı?
59. Çalışma İzni ve İş Piyasasına Erişim Şartları?
60. Daha Çok Hangi İşlerde Çalıştığı-çalışabildiği ve Devletin hangi işlerde çalışmaya izin verdiği?
61. Meşhede göç etmiş biri olarak bir mültecinin Çalışma hayatıyla ilgili karşılaştığı sorunları anlatabilir misiniz?
62. Kendinizi ülkenizde hangi gelir grubunda görüyorsunuz? Alt-Orta-üst gibi.
63. İran'da herhangi bir işte çalışıyorsanız aynı işi yapan bir İranlıya göre daha düşük ücret aldığınızı düşünüyor musunuz?

F. MÜLTECİLERİN KENTSEL UYUM GÖSTERGELERİ

64. Devletin Uyumla İlgili Çalışmaları Var mı?
65. STK'ların Uyumla İlgili Çalışmaları Var mı?

66. Yerel Yönetimin Uyumla ilgili Çalışmalarının Olup olmadığı (dil kursları-Adaptasyon programları-Meslek edindirme kursları vs.)
67. Daha Çok İletişimde Bulunduğu Çevre ve Kişiler Kimlerdir? (İranlı-Afgan, diğer) Ve Çevrenizdeki insanlar uyum konusunda size nasıl yardımcı oluyorlar?
68. İran halkının size karşı olan davranışını genel olarak nasıl buluyorsunuz?
69. Meşhed'de Katıldığı Sosyal Faaliyet ve Aktiviteler Var mı?
70. Bir mülteci olarak bize Meşhed'de Sosyal, Kültürel olarak geçirdiğiniz günlük hayatınızı anlatır mısınız?
71. Meşhed'de Hayatınızı sürdürürken Kültürel, Sosyal ve ekonomik anlamda hayatınızda bir değişiklik olduğunu düşünüyor musunuz?
72. Genel Olarak İranlılara ve özel olarak Meşhedlilere bakış açınız nedir?
73. Yerli Halkın Onlara Yaklaşımı Nasıldır? Olumlu ve uyumlular.
74. Kendi Kültür ve Geleneklerini Korumak İçin Herhangi ortak Bir Faaliyetlerinin Olup Olmadığı?
75. Mülteci olarak aranızda zengin fakir olarak statü ayırımı var mı?
76. Bir göçmen olarak şehirde karşılaştığınız sorunlar?
77. Şehirde nereleri kullandınız ve nereler sizin için önemliydi?
78. Bu şehirde kalmak ister misiniz? İsterseniz ya da istemezseniz Neden?

اطلاعات شخصی

1- جنسیت
2- سن
3- محل تولد
4- صطح تحصیلات
5- وضعیت تاهل
6- چند تا بچه دارید؟
7- بچه هایتان درس میخانند؟
8- بچه هایتان در کلاس با دوستان بومیشان مشکلاتی دارند؟
9- برای درس خواندن بچه هایتان کمکی از دولت یا سازمانهای عیر دولتی میگیرید؟
10- تعداد خواهر و برادر؟
11- شغل-مسلک
12- کار میکنید؟ اگه کار میکنید، کجا کار میکنید
13- مادر و پدر زنده هستن یا خیر
14- شغل مادر
15- شغل پدر
16- ملیت
17- در مشهد با کی زندگی میکنید
18- در خانه چند نفرید

ب- حکایت مهاجرت پناهجویان

19- چرا مهاجرت کردید
20- مفهوم و تسور این کشور قبل از مهاجرت برایتان چه جور بود
21- کشور مقصدتان پیش از مهاجرت کدام بود

22- از کجا مهاجرت کرده اید (شهر,شهرستان,روستا)
23- کی مهاجرت کردید
24- نحوه ورودیه تان به این کشور (قانونی یا غیر قانونی)
25- چرا این کشور را ترجیح کردید
26- چرا این شهر را ترجیح داده اید
27- هنگام ورود به این کشور با چه ماسساتی مواجه شدید
28- رفتار مسولین نصبت به شما چگون بود
29- بعد از ورود در کجا اقامت کردید (کامپ, پیش فامیل)
30- اگر در کامپ ماندید, شرایط انجا چگون بود؟
31- دوست دارید به کشورتان برگردید؟
32- اگه نمیخواهید چرا؟
33- مفهوم و تسورتان نسبت به این کشور بعد از مهاجرت؟
34- بطور کلی بعد از مهاجرت مهمترین مساله ای که روبرو شده اید چه بود؟
35- میتوانید برای در هنگام مهاچرت تان رویدادی را که هرگز فراموش نکرده اید توصیف کنید؟
36- موقعی که به ایران آمدید برای اقامت چه زمانی را در نظر داشتید؟
37- چند ساله در ایران هستین؟
38- با خویشاوندان خود که در افغانستان هستن ارتباط دارید؟
39- موقعی که از افغانستان خارج شدید چه چیزهایی را توانستید با خودتان بیاورید (لوازم شخسی یا سندها)

ج- وضعیت اجتماعی و مکانی شهری که پناهنده هستن

40- محل اقامت (شهر-روستا-محله)
41- خانه ای که زندگی میکنید به کی تعلق دارد(اجاره است یا مال خودشان است)
42- وضعیت خانه ای که در ان زندگی میکنید (آپارتمان-مستقل)
43- ساختار جمعیتی-اجتماعی-اقتصادی و شرایط زندگی محل اقامت

چ- فرصت های آموزشی در شهری که مهاجر هستن

44- آیا به عنوان یک مهاجر در مدرسه یا دانشکاهی که درس میخانید با چه مشکلاتی انساجامی روبرو میشوید؟
45- آیادرایران مشکل زبانی
46- برای آموزش و درس خواندن کمکی به شما میشود (اگه میشود از طرف چه ماسساتی یا سازمانی می شود؟

د- وضعیت اقتصادی در شهر پناهندگی

47- کار می کند یا خیر؟

48- می توانید کارپیدا کنید؟
49- به عنوان یک پناجو بیشتر چه کارهایی راحت پیدا میکنید؟
50- اگر کار میکنید از کارتان راضی هستین؟
51- ماهانه چقدر پول میگیرید؟
52- بیشتر مخارچتان در چه زمینه ای هست (مثلا بیشترین خرجتان برای پوشاک است یا خوراک یا برای اجاره و قرض برق و آب و صایر چیزها است)
53- آیا پس اندازی دارید یا خیر؟
54- اگر دارید میتوانید با پس اندازتان کاری انجام بدید یا می توانید به کاراندازی کنید؟
55- از دولت کمک مالی می گیرید؟
56- از سازمان های غیر دولتی کمکی می گیرید؟
57- از مردم محلی کمکی میگیرید؟
58- آیااز خویشاوند یا فامیلتان که در کشورتان هستن کمکی می گیرید؟
59- آیاشما به نزدیکان خود که در کشورتان زندگی می کنند کمکی میکنید؟
60- آیا بیمه درمانی دارید؟
61- شرایط دسترسی به بازار کارو مجوز کار چگونه است؟
62- بیشتر در چه کارهایی میتوانید کار کنید؟ دولت بیشتر فرست یا اجازه چه کاری را به پناهندگان میدهد؟
63- به عنوان یک پناهده میتوانید بگویید یک پناهنده در مشهد در زمینه کار کردن با چه مشکلاتی روبرو میشود؟
64- به نظر شما سطح زندگیتان نصبت به مردم کشورتان در چه صطحی است؟ (پایین-متوسط-بالا)
65- اگر کار می کنید و با یک ایرانی کار مشابهی را انجام میدهید، آیا فکر می کنید که دستمزد کمتری نسبت به همکارایرانیانیتان میگیرید ؟

ذ- شاخص های انطباق پناهجویان به شهری که زندگی میکنند

66- آیا دولت چه مطالعاتی یا کاری در زمینه سازگاری یا انسجام پناهندگان انجام می دهد؟
67- آیا سازمان های غیر دولتی چه مطالعاتی یا کاری در زمینه سازگاری یا انسجام پناهندگان انجام می دهد؟(مثلا کلاس های زبانی-برنامه های انسجام اجتماعی-کلاس های مسلکی-نشست یا برنامه هایی برای شناخت فرهنگ کشور میزبان و غ...)
68- آیا سازمان های غیر دولتی چه مطالعاتی یا کاری در زمینه سازگاری یا انسجام پناهندگان انجام می دهد؟
69- آیا سازمان های غیر دولتی چه مطالعاتی یا کاری در زمینه سازگاری یا انسجام پناهندگان انجام می دهد؟
70- با چه کسانی و چه محیطی بیشتر ارتباط دارید؟(افغانی-ایرانی)
71- افراد در اطراف شما به شما در موردانسجام چه گونه کمک می کنند؟
72- شما در مورد نگرش عمومی مردم ایران نسبت به پناهندگان چه فکر میکنید؟
73- آیا در مشهد چه فعالیت های اجتماعی و اکتیویتهای را میتوانید انجام بدهید؟
74- نظر شما به طور کلی در مورد ایرانیان و خصوصا در مورد مشهدی ها چیست؟
75- رفتار مردم بومی نصبت به شماچگونه است؟
76- آیا به عنوان پناهنده بین خودتان اختلاف ستاتوی فقیر و ثروتمند را دارید؟
77- آیا دوست دارید در این شهر بمانید؟ اگر می خواهید یا اگر نمی خواهید چرا؟

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : YILMAZ ASLAN, Hatice

Uyruğu : T.C.

ORCİD :

Eğitim

Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet Tarihi**
Doktora	Sosyoloji	2022
Yüksek Lisans	Fars Dili ve Edebiyatı	2014
Lisans	Fars Dili ve Edebiyatı	2008

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2008-2012	İstanbul Yazarlar Birliği	Farsça Çeviri-Dil Eğitimi Dersleri
2018-2019	DAKA	İran Masası-İran Araştırmaları Aktif Çevirmenlik

Yabancı Dil

YDS: 97- Farsça

Yayınlar

Danişver, Simin. (2009). Cennet Gibi Şehir. Mütercim: Yılmaz Aslan, H. **Ağaç Yayınevi**

Erdelan, Mesture. (2012). Şeriyat. Mütercim: Yılmaz Aslan, H. **Nûbihar Yayınları**

Baba, Merduh. (2017). Meşahir'ul Ekrat. Mütercim: Yılmaz Aslan, H. **Hivda Yayınevi**

Huseyni, Seyyide Zehra. (2018). Da. Mütercim: Yılmaz Aslan, H. **Kevser Yayınları**

Yılmaz Aslan, H. (2013). Lisan'ül Gayb Hafız-ı Şirazî, **Bilge Adamlar Dergisi,** sa: 32 (120-134).

Yılmaz Aslan, H. (2013). Mesture Erdelan, **Nû Bihar Dergisi**, sa: 122 (34-52).

Yılmaz Aslan, H. (Mayıs 2017) Erdelan Aşireti ve Mesture Erdelan [Bildiri]. **Türkiye'de Aşiret Gerçeği**, Van.

Yılmaz Aslan, H. (Eylül 2018). Mülteci/Sığınmacı Turizmi: Van Örneği [Bildiri]. **III. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi,** Van

Yılmaz Aslan, H. (2020). İran'daki Farklı Etnik Gruplar ve Sosyo-Kültürel Durumları, Abdullah Erol (Ed.), **Türkiye-İran Üzerine Okumalar,** içinde (209-249). Van: Araştırma-İnceleme, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 37

Khadiv, S. Ve Yılmaz Aslan H. (2020). İran'da Şiiliğin Gelişimi ve Dini Azınlıklar, Abdullah Erol (Ed.), **Türkiye-İran Üzerine Okumalar,** içinde (249-270). Van: Araştırma-İnceleme, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 37

Görür, O. T., Bagheri, M., Yılmaz Aslan H. (2019). DAKA **İran Raporu**

Demirci, E., Parin, S., & Yılmaz Aslan, H. (2022). Covid-19 Algısı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. ***International Academic Social Resources Journal***, *7*(43).

TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
LİSANSÜSTÜ TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

03/04/2023

şlığı / Konusu: **AFGAN GÖÇMENLERİN KENTSEL UYUM SÜREÇLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA: VAN VE MEŞHED ÖRNEĞİ**

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam (XIV + 230) sayfalık kısmına ilişkin, 25/09/2022 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **% 12'dir (Yüzde 12)**

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal İçemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

03/04/2023
Hatice YILMAZ ASLAN

Adı Soyadı : Hatice YILMAZ ASLAN
Öğrenci No : 159201237
Anabilim Dalı : SOSYOLOJİ
Programı : SOSYOLOJİ
Statüsü : Y. Lisans ☐ Doktora ☐

DANIŞMAN
Prof. Dr. Suvat PARİN
03/04/2023

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR
03/04/2023
Prof. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü